

ఆంధ్రసాహిత్య
పరిషత్పత్రిక.

రెండుమాసముల కొకసారి ప్రకటింపబడును

(Journal of the Telugu Academy)

౧౨ సంపుటము | రక్తాక్షి సంవత్సరము చైత్ర వైశాఖ మాసములు | సంచిక ౧

ప్రధానవ్యాసములు

విషయసూచిక

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్త్రిక.

సంపుటము ౧౨. | రుధిరోద్గారినామసంవత్సరము చైత్రవైశాఖమాసములు. | సంచిక ౧.

విజ్ఞాపనము.

పరిషత్పత్త్రికకుఁ బదునొకండుసంవత్సరములు గడచినవి. పండ్రెండవసంవత్సరము ప్రారంభమైనది. అనేకకారణములచే ననేకులు చెప్పుకొనుచున్నటులీపత్త్రిక సకాలమునకు వెడలుటలోఁ బ్రతిబంధకములు వేరెకాలవిక్షేపములచేఁ గలుగుచున్నవి. పరిషత్పత్త్రికాపాఠకుల కొందఱయనాదరముచే నింతవఱకు జరపుకొనివచ్చుచున్నారము. ఎంతటివారు పూనికొనినను వటస్థులగువా రనుకొనుచున్నటులు భాషాభిమానులగు పాఠకుల యనాదరము దీని యాలస్యకారణములలో నొకటి యని చెప్పకతప్పదు. వారువారు పంపవలసిన ధనము పలుమాఱు కోరినను బంపరు, వ్రాసిన యుత్తరములకుఁ బ్రత్యుత్తరములు వ్రాయరు. మీరు సొమ్మీయకున్న మీపేరు తొలఁగింతు మన్నను మిన్నకుందురు. ఎవ్వరుగాని మాకుఁ బంపుఁడు, పంపవల దని యొక్కముక్క వ్రాసిన నెంతయో సంతోషము నొందుదుము. కోమటులు పాలకడవ సామ్యముగా నున్నది. అనుకొనిన రీతిగాఁ బత్త్రికను వృద్ధిచేయుటకుఁ బాఠకమహాశయుల ప్రోత్సాహము చాలఁ దక్కువగానున్నది. సరస్వతి లక్ష్మివంటి ధనికురాలు కాదు. మీ రీయవలసిన సొమ్ము మీయొద్దఁ బెట్టుకొనిన నెన్నినాళ్లు గడపికొనును; మీరు నమ్మకమైనవారే, మీయొద్ద సొమ్మామె దాఁచుకొన్నట్లే కాని కాలక్షేపమునకుఁ గొంత కొంత యైనఁ బంపరాదా. మే మెంత యీయవలసియున్న దని యొక్క

జాబు వ్రాసి కనుఁగొనరాదా. జాబునకు బదులు వ్రాయరాదా? ఈపీఠిక పనము చదివిన పిమ్మటనైన మీమీ పైకమును దయచేసి పత్రికకుఁ బ్రోత్సాహము కలిగింపుఁడు. ఈపత్రిక నందుకొని సొమ్ము పంపనిపాఠకులకు ముందు పత్రిక పంపఁబడదు. మీరుమీరు పంపవలసిన మొత్తములను సూచించెదము. దయయుంచి వానిని శీఘ్రముగాఁ బంపినచోఁ బత్రికను స్వల్పకాలములోనే సకాలమున వెలువడునట్లు చేసెదము. పాఠకుల కుత్సాహము లేకున్నఁ బత్రికలు వెడలి యెట్లు వచ్చుఁగలవు. ఈవిషయమునే సభ్యులు కూడఁ దమపరముగాఁ గొంత అర్థముచేసికొనుటకై కోరుచున్నారము.

ఈసంపుటములో నార్యభాషావిభాగము, నారసింహపురాణము ముగించుటకు యత్నించెదము. ఎవ్వరియొద్దనైన హరిభట్టు నారసింహపురాణ మున్నచో సంప్రతించుకొనుట కొక్కసారి పంపినయెడల ముద్రితప్రతితోఁగూడ వారి మాతృక వారికిఁ బంపెదము.

భాషాభిమాను లగుపుస్తకభాండాగారాధిపతులు మాయొద్ద దొరకుగ్రంథముల నొక్కొక్కప్రతిని దమభాండాగారమునకుఁ దెప్పించుకొని సాయపడుదురని మఱిమఱి కోరుచున్నాము.

పరిషత్పత్రిక వెనుకటిసంపుటములు 2, 7, 8, 9, 10, 11 - లు సంపూర్ణముగాఁ గొన్నిప్రతులు మాత్రమే కలవు. ఆలసించిన నవియుఁ బాఠకులకు దొరకవు. త్వరలో వానిని రప్పించుకొనుటకు యత్నింపకున్నఁ దక్కినసంపుటములవలెనే యసంపూర్ణములగును. ఉన్నవఱకైన సంగ్రహించికొని యుంచుట శ్రేయోదాయకము గదా! ప॥ అ॥

శ్రీరస్తు.

హైందవధర్మశాస్త్రములు.

మహాశయులారా!

శ్రీపరమేశ్వరేచ్ఛాప్రభూతం బగునీప్రపంచమందు ధర్మార్థకామమోక్ష రూపచతుర్వర్గఫలప్రాప్తి కాశ్రయం బగుమనుష్యజాతి భూతసర్గంబునకెల్ల నుత్తమంబని యార్యులు వచింతురు. దేవతలకుఁ గర్మాచరణము లేక కేవలఫలానుభవమాత్ర ముండుట పురాణప్రసిద్ధ మగుటంజేసి వారి కీచతుర్వర్గముతోఁ బనిలేదు. పశుపక్ష్యాదులకు జ్ఞానరాహిత్యమునను నవయవసామగ్రీవైకల్యమున ను వాని కీఁగూడఁ జతుర్వర్గసాధనము సమకూరదు. అన్నిటికి సమర్థ మగునది యొక్క మనుష్యజాతి మాత్రమే యని విశద మగుచున్నది. ప్రప్రథమమున మనుజులు గూడఁ బశుపక్ష్యాదులుంబలె ధర్మాచరణము లేక యథేచ్ఛముగఁ బ్రవర్తించియుఁ గాలక్రమమునఁ దమకు భగవత్ప్రసాదితం బగుజ్ఞానంబు బలిమిచేఁ దమప్రపంచయాత్ర కనువగు కొన్నినిబంధనముల నేర్పాటుచేసికొని, వానిని గ్రంథరూపమున వెలయించి రనియు, నవియే యిపు డున్నమనధర్మాదిశాస్త్రము లనియుఁ జరిత్రములు చెప్పుచున్నవి. వేదములం దీధర్మాదిశాస్త్రములకు మూలసూత్రంబు లగపడుచున్నవి. వేదములం దున్నమూలసూత్రముల ననుసరించియే మహర్షులు తమతమకాలములం దుండుజనుల యిష్టానిష్టముల ననుసరించి వేర్వేఱ ధర్మశాస్త్రము, అర్థశాస్త్రము, కామశాస్త్రము, మోక్ష (వేదాంత) శాస్త్రము ననుశాస్త్రముల విపులముగ రచించిరి. చతుర్వర్గమున నర్థకామములు రెండు నీజన్మంబున నుపకరించును. మోక్షము శరీరావసానమున, ననుభవింపఁబడును. ధర్మ మన్ననో యిపుడు నపుడుఁ గూడ నుపకరించుటయ కాక మిగిలినమూఁడిటికిఁ దానే కారణము కూడ నయి యున్నది. ధర్మరహితున కర్థకామము లుండవు. దైవికముగ నున్నను రాణింపవు.

అధర్మపరునకు మోక్ష మతిదూరము, ధర్మాత్మున కనపేక్షితము లయ్యు నర్థకామములును మోక్షము నవశ్యంభావు లని యార్యు లందురు. కాన ధర్మ మన్నింటికి నుత్తమోత్తమము. ఈయూహముతోడనే మహర్షులు ధర్మశాస్త్రము

లను పేరు గల గ్రంథములందు విపులముగఁ బురుషార్థచతుష్టయము నుపవర్ణించి యుండిరి. కొందఱు మహారాజులు ధర్మమును నాల్గుపాదములతో నడిపించి రని పురాణములందు వినఁబడుచున్నయది. అందు నాల్గుపాదము లనఁ బురుషార్థ చతుష్టయ మనినయర్థము సమంజసముగాఁ దోఁచుచున్నయది.

ప్రకృతకాలమున రాజకీయనిబంధనము లగుధర్మశాస్త్రములందుఁ గేవలము నర్థకామముల సంబంధించిన విషయములు మాత్ర మగపడుచున్నవి గాని యితరవిషయము లగపడవు. కావుననే వానియందు జనానురాగము భయము నను స్వార్థపరత్వముచేతనే కలుగుచున్నది కాని స్వేచ్ఛాప్రవృత్తము గాలేదు. హైందవధర్మశాస్త్రములం దన్ననో భయము గాని కేవలసుఖాపేక్ష గాని జనాకర్షణహేతువులు గానేరవు. కావుననే చిరకాలమునుండియు మనధర్మనిబంధనముల యధికారము రాజకీయముగఁ గాకున్నను నవ్యాహతముగఁ గొందఱుమహానీయుల హృదయసీమలం దాంతరార్తికముగ రాజిల్లుచున్నది. ఇంతటియుత్కృష్టము లగుమనధర్మశాస్త్రములం దనేకుల కాదర ముండకుండుటకుఁ గాలవైపరీత్యము దక్క వేఱొండు కారణ మగపడ దనుట వింత కానేరదు.

ప్రకృతమున ధర్మశాస్త్రముల నాదరించుమహానుభావు లైన నెంతవఱకు వాని నాచరణమున వినియోగించుచున్నారో చూచెదము గాక. మనధర్మశాస్త్రమునందుఁ జతుర్వర్గము నిమిడియున్న దనిచెప్పియుంటిని. ఎచ్చట నో కోటికొకరు మోక్షకాంక్షు లుందురు. అర్థకామముల ననుభవించువారు ప్రకృత రాజకీయనిబంధనముల నాలోచింతురు గాని మనప్రాఁశపుస్తకముల మదిలో నైనఁ దిలకింపరు. కొందఱు మాత్ర మర్థకామములకు సంబంధము లేనట్టియు నించుక మోక్షమునకు సంబంధించినదియు నగునిత్యకర్మముల నాచరణము నగపఱుచుచున్నారు.

ఈలేశ మైనను దైవదోషమున మనయాంధ్రదేశమున లేదు. ఇపు డాచరించుచున్న ధర్మ మెల్లవర్ణాశ్రమాచారములకు సంబంధించిన కర్మరూపమై యున్నది. కర్మభూమి యగుమనయార్యావర్తదేశమున నీపాటిదైన ధర్మము మిగిలియుండుట ముదావహమే.

ఈకర్మములలో నైతము గొన్ని పారలౌకికములు గొన్ని యైహికములు నై యున్నవి. వానిలోఁ బారలౌకికములు యాగాదులు చాలవఱ కస్తమించిన వని చెప్పవచ్చును. ఇఁకఁ గొన్నిమాత్ర ముపనయనాదులు మిగిలి యున్నవి. ఉపనయనాదులు కూడ నదృష్టఫలకము లనియే మనలో ననేకుల

తలంచుచున్నారు. కొందఱు ఫలవిషయమున నిదమిత్థ మనునిర్ణయము లేక యున్నారు. ఇట్టితఱి నీభాగముగూడ నంతరించిన దని చెప్పవలసినదే కదా? ఏల యుత్తమోత్తమము లనుచు నశేషజనము వర్ణించుచున్నను వాని నాచరింప కున్నారు? ధర్మార్థకామమోక్షముల వలనఁ బారలౌకికసుఖముకంటె నైహికసుఖమే యధికముగ, లభించు ననునభిప్రాయమును గనుఁగొనకపోవుటవలన!—

ఇఁకఁ బ్రసక్తానుప్రసక్తముగఁ బురుషార్థములవలన నైహికసుఖ మెంతకలదో విచారింతము. అర్థకామములను, శాస్త్రానుసారమున సేవింపకున్న వాని యప్రాప్తియో లేక విపరీతఫలప్రాప్తియో జనించునుగదా!

ఇంతియె కాక వాని నశాస్త్రీయముగ సేవించువానికి జననిందయు రాజదండము నవశ్యంభావులే. నరకము లప్రత్యక్షములు గాన వానిచింత మనకు వలదు. మోక్ష మనఁగా దుఃఖహేతువుల నెల్లఁ బరిత్యజించి కేవలానందము ననుభవించుటయే యని పరమార్థముగదా? ఆనందమును వీడి దుఃఖ మనుభవించువాఁడు నుండునా?

మోక్షము పారలౌకిక మనుట ప్రసిద్ధమే కాని యైహికానంద మఖండమైనచో నది బ్రహ్మానందమునకు నాతిభిన్నము కాకపోదు. ఇట్లు పురుషార్థముల నెల్ల నైహికముగ సమన్వయించుట గ్రంథవిస్తర మగును గాన నుపనయనాది సంస్కారముల కైహికప్రత్యక్షఫలప్రదత్వమును జూపి విరమించెద.

ప్రాతఃప్రబోధము:—మనధర్మశాస్త్రములందు బ్రాహ్మముహూర్తమున నిద్రనుండి మేల్కొనవలయు నని యొకనియమము గలదు. బ్రాహ్మముహూర్త మనఁగా సూర్యోదయమునకు ముందు నాలుగుగడియలకాలము. దానియందు మేల్కొనుట సర్వవర్ణములవారికిని సర్వాశ్రమములవారికి నత్యంతహితకరమును నత్యావశ్యకము నని ధర్మశాస్త్రములు వక్కాణించుచున్నవి.

శ్లో. “బ్రాహ్మే ముహూర్త ఉత్థాయ ధర్మార్థా చానుచింతయేత్।
కాయక్లేశాంశ్చ తన్మూలాన్ వేదతత్త్వార్థమేవచ॥ (మనువు.)

శ్లో. “కాయక్లేశం తదుద్భూతం ధ్యాయీత మనసేశ్వరమ్। (పరాశరుఁడు.)

శ్లో. “బ్రాహ్మేముహూర్త ఉత్థాయ మానసే మతిమాన్ నృప।
విబుధ్య చింతయే ద్ధర్మ మర్థం చాప్యవిరోధినమ్॥ (విష్ణుపురాణము.)

పైరీతిని మన్వాదులే కాక గౌతమాపస్తంబాదులును బ్రహ్మముహూర్తమున లేవవలయు నని వక్కాణించియున్నారు. వీ రిట్లు బోధించుట కేమి

హేతువో విచారింతము. మను పరాశర విష్ణుపురాణముల వచనములందుఁ గేవలము లేచుటయేకాక ధర్మార్థచింతన మాచరింపవలయు నని కలదు. కావున నెల్లరు స ట్లాచరింపవలసినదే. లోకము మూఁడుపాళ్లధర్మపరము నసర్థకము నగుటచే నీశాస్త్రమును నిరాకరించినది. కాని వారిసూక్తుల నేరును బాగుగ విమర్శింపలేదు. పైవాక్యములందుఁ గాయక్లేశ మొనరింపవలయు ననునొకయుక్తి ముక్తాఫలము గలదు. దానిని వా రెందు కుపదేశించిరో చూతుఁడు.

వారివాక్యములం దారోగ్యరక్షణము ముఖ్యముగా నుపదేశింపఁబడినది. "శరీర మాద్యం ఖలు ధర్మసాధనమ్" శరీరమున్న నెల్లధర్మములు సాధింపనగును. అది నష్టమైనను వ్యాధిదుష్టమైనను నేపనియు సాగదు. కావునఁ బ్రథమము నఁ బ్రాతఃకాలమున లేచి శరీరవ్యాయామ మొనరించిన భుజించినపదార్థరసము మథితమై సార మగురక్తము నాడికలమూలమున శరీరమెల్లఁ బ్రవహించి జీవితమును బోషించును. దాని నుపేక్షించినయెడ నన్నరస మెుకప్పుడు రక్తరూపము నొందక వ్యాధి నాపాదించును. కావుననే ధర్మశాస్త్రకారు లంతని ర్బంధము చేసియున్నారు. ఈవిషయమున నాయుర్వేదాచార్యుఁ డగువాగ్భటుఁ డెట్లు చెప్పెనో చూడుఁడు.

శ్లో. "బ్రాహ్మేముహూర్త ఉత్తిష్ఠేత్ స్వస్థో రక్షార్థమాయుషః।
శరీరచింతాం నిర్వర్త్య కృతశౌచవిధి స్తతః॥ (అష్టాంగహృదయమ్.)

ఆయూరక్షణము గోరువాఁడు బ్రాహ్మముహూర్తమున లేచి శరీరచింత నెఱవేర్చి శౌచాదుల నిర్వర్తింపవలయు నని వాగ్భటుఁ డుద్భటముగ ఘోషించుచున్నాఁడు.

పైధర్మశాస్త్రకారుల వచనముల నధర్మపరులై యంగీకరింప కున్నను దమ శరీరము నైన రక్షించుకొనవలదా? ఆయువు నశించినపిదపఁ జేయుపని యేమి? ఈవిషయమునే అంగ్లవైద్యులు గూడ ప్రాతర్యాత్ర (morning walk) అను పేరిట నారోగ్యరక్షణమున కొకచికిత్సను బ్రబోధించుచున్నారు.

ప్రాతస్స్నానము:—కల్యకృత్యములందు స్నాన మొకటి ముఖ్యమైనది. స్నానము చేయక యేధర్మకార్యమును జేయరాదు. ప్రతికర్మకును మొదట "స్నాత్వా, ఆచమ్య" అనుపదము లుండును. కాని మనవారు కర్మ లెట్లు బహిష్కరించిరో యట్లే స్నానమును విసర్జించుచున్నారు. ఇది మిగుల నన్యాయ మగు నది. పద్మపురాణమునందు—

శ్లో. "నైర్మల్యం భావశుద్ధిశ్చ వినా స్నానం నజాయతే।
తస్మాన్మనోవిశుద్ధ్యర్థం స్నానమాదౌ విధీయతే॥
అనియు మఱియు నితరధర్మనిబంధనములందు
శ్లో. "తతో నదీం సమాగమ్య గంగాధ్యానపురస్సరమ్।
నాభిదఘ్నజలే స్థిత్వా త్రివారం స్నానమాచరేత్
నిరుద్ధకర్ణనాసస్తు త్రివారం మజ్జనం చరేత్
త్రిరాచమ్య సమాప్లుత్య శిఖాంబద్ధ్వా సమాచమేత్॥
ప్రాణానాయమ్య సంకల్ప్య త్రివారం మజ్జయేత్పునః।

అనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది. పై ధార్మికు లిట్లు నిర్ణయించుటకు హేతువు కేవల మైహికమైన యారోగ్యమును గోరియే యని విశద మగుచున్నది. ఏల యన, నీటియందుఁ బ్రాణశక్తి యమితముగ నున్నది; విద్యుచ్ఛక్తి యున్నది. కావున స్నానముచే నాయువు వృద్ధిపొందును. వేదమునందు "ఆపయాపీ చిన్వీత, ఆపోవై భేషజం, భేషజమేవాస్మై కరోతి సర్వమాయురేవ" అని కలదు. ఈయర్థమునే యాయుర్వేదాచార్యు లిట్లు వివరించిరి.

శ్లో. "దీపనం వృష్య మాయుష్యం స్నాన మూర్జో బలప్రదమ్
కండూమలశ్రమస్వేదతంద్రాతృడ్దాహపాప్మజిత్" (వాగ్భటుఁడు.)

శ్లో. "స్నానం సర్వాంగశుద్ధిర్మలినశుచికరం దేహకాంతింకరోతి
కండూఘ్నం స్వేదహారి శ్రమకరణహరం పైత్యదాహాదిమేహః.
దీప్తాగ్నిర్ధాతువృద్ధి స్సౌఖకర మమలం స్తంభకృత్పావనంచ
నానారోగోపశాంతి ర్హితకరణకరం చిత్తశుద్ధింకరోతి॥ (చరకుఁడు.)

శ్లో. "అస్నాతస్య శరీరస్య వహ్ని స్సర్వాంగగోచరః
స్నానేనైకత్వమాపన్న స్తస్మా త్స్నానం సమాచరేత్॥

అనఁగా స్నానమువలన శారీరికమానసిక సర్వేంద్రియదార్ఢ్యమును సర్వవ్యాధిప్రశాంతియు లభించును. ఇంతియకాక రాత్రి నిద్రాకాలమందు రక్తప్రవాహముతోఁ గూడ శరీర మంతటను వ్యాపించిన వహ్నిరూప పిత్తము స్నానమువలన స్వస్థానమందుఁ బిండీకృతమై భుక్తపదార్థములను బచించును. దీనివలన నేరోగములును దరికి రాఁజాలవు. ఇట్టిప్రాతస్నానమును విడుచుట యక్రమమే కదా?

దివాస్వాపము:—పగలు నిద్రపోరాదని ధర్మశాస్త్రములం దెల్ల వినఁబడుటయే కాక యాబాలగోపాలమునకును గూడ బాగుగఁ దెలిసినవిషయమే.

కాని యాచరణమునందు మాత్ర మెవరోకాని యుంపలేదనుట యు వాస్తవము. పగటినిద్రవలన మనకు ధర్మలోపమే కాక యారోగ్యమున కత్యంతము హానికల దని నుడివినవు డెందఱమనములు విహ్వలము లగునో? పగలు నిద్రించుట సౌకుమార్య మనియు నైశ్వర్యలక్షణ మనియు సుఖకర మని యు నెంచువా రెందఱో యుందురు. వార లీక్రిందివాక్యములు గమనింతురు గాక!

సూ. వికృతిర్హి దివాస్వప్నో నామ, తత్రస్వపతా మధర్మ స్సర్వదోషప్రకోపశ్చ, తత్ప్రకోపాచ్చ కాసశ్వాసప్రతిశ్యాయశిరోగౌరవాంగమర్దారోచకజ్వరాగ్నిదౌర్బల్యాని భవన్తి. (సుశ్రుతుఁడు.)

దీనిలోఁ జెప్పఁబడిన యొడలినొప్పులు, తలబరువు, రొంప మొదలగు వ్యాధులు తఱచుగ నెల్లరకు ననుభూయమానములే యైనను దివాస్వాపమును మాత్రము వీఁడజాల కున్నారము. ఇది కడు శోచ్యము?

జాతకర్మ:— ఇఁకఁ బైని ద్విజత్వాపాదకము లగుసంస్కారవిశేషములఁ గూర్చి కొంత ముచ్చటించుకొందము. సంస్కారముల కెల్ల గర్భాధానసంస్కారము ముఖ్య మనుతలంపున నదియే ధర్మశాస్త్రములందును జ్యోతిశ్శాస్త్రమందును నాయుర్వేదమందును మొదటఁ జెప్పఁబడినది. అయినను నొండొకకారణమున జాతకర్మాదిగ నే నిపుడు విమర్శించుచున్నాఁడను. దానికి విజ్ఞులు మన్నింతురుగాక! "జాతమాత్రస్య యత్క్రియతే కర్మ తజ్జాతకర్మ" శిశువు జనించిన వెంటనే చేయుకర్మ గావున జాతకర్మ నాఁబడును. ఈకర్మముచే సంస్కరింపఁబడని శిశువునకు ద్విజత్వము సిద్ధింప దని మాత్రమే ధర్మశాస్త్రములందుఁ జెప్పఁబడినది. కాని యిందలి హోమాదులుమాత్రము కేవల మాయురక్షణమునకుమాత్రమే యుపయోగించునవి. జాతకర్మ సంకల్పముగూడ "అస్యకుమారస్య గర్భాంబుపానజనితదోష నిబర్హణాయ మేధావృద్ధి బీజగర్భసముద్భ వైనోనిబర్హణ ద్వారా" అని యారోగ్యరక్షణమునే బోధించుచున్నది. దీని కనుకూలముగఁ బ్రధానక్రియలు రెండు గలవు. ఏవన: మధుసర్పిః ప్రాశనము, ఫలీకరణహోమము, ననునవి. మొదటిదానివలన గర్భాంబుపానమువలనఁ గలిగినకఫోద్రేకము నశించును. రెండవదానివలనఁ గ్రిమికీటకాదులు నశించుటయే గాక చర్మశుద్ధియు శిరశ్శుద్ధియుఁ గల్గును. దీని నాయుర్వేదాచార్యు లిట్లుపదేశించిరి. "తిలాతసీసర్షపకణాంశ్చ ప్రకిరేత్, అధిష్ఠానే చాగ్నింప్రజ్వాలయేత్, వ్రణితోపాసనం చావేక్షేత." (సుశ్రుతుఁడు.)

"ద్వాభ్యాం దర్భేణ నిష్టర్క్యం బద్ధసువర్ణేన ఘృతయుక్తం మధు కుమారం సకృత్ప్రాశయిత్వా"　　　　(సింగాభట్టీయధర్మశాస్త్రము.)

"తస్మాత్ ప్రథమే హ్ని మధుసర్పిరనంతామిశ్రం మంత్రపూతం త్రికాలం పాయయేత్"　　　　(సుశ్రుతుఁడు.)

ఈప్రకరణమునఁ జరకాచార్యుఁడు మిగుల విస్తరముగఁ జెప్పినాఁడు. ఇప్పటికిని బల్లెటూళ్లయందు శిశువునకు నీరార్చిన వెంటనే సాంబ్రాణి, యుల్లిపొట్టు, భూతులసి, తవుడు, ఆవాలు, నూనెలను గలిపి ధూపము వేయుట యాచారముగ నున్నది. కాని జాతకర్మసంస్కారము మాత్ర మంతరించి యుపనయన కాలమందే చేయఁబడుచున్నది. ధర్మశాస్త్రములం దాయుర్వేదానుసారముగనే నాభినాళచ్ఛేదముతోఁగూడనే జాతకర్మ చేయవలయు నని చెప్పఁబడినది. కాని మనవారు గతజలసేతుబంధనముం బోలెఁ గాలము నతిక్రమించి సంస్కరించుట నిష్ఫలమే యనక తీఱదు.

నామకరణము:—వర్ణక్రమము ననుసరించి శర్మ వర్మ గుప్త దాసాఖ్యపదాంతములు గా నామముల నొనర్పవలయు నని ధర్మశాస్త్రకర్త లెల్లరుఁ జెప్పియున్నారు. అట్లొనర్చిన "ఏవంకృతే శుచి తత్కులం భవతి" కులము పవిత్రమగు నని శంఖలిఖితులు ఫలమును జూపిరి. కాని యంతమాత్రమే కాక యీపదములకు నాకాలపు వర్ణవ్యవస్థకును సంబంధ మధికముగఁ గలదు. శర్మ యన సుఖము. శర్మపదము బ్రాహ్మణుని పేరిచివర నతికించిన నాబ్రాహ్మణుఁడు సుఖకర్త యని కాని సుఖభోక్త యని కాని యర్థ మగును. కాని మొదటియర్థమే వాస్తవ మనఁ దగును. పుట్టిన దాదిగ నడవులందే నివసించుచు నాకలములు దినుచు నిరాహారు లయ్యుఁ దపము లొనర్చి విద్యల నార్జించి బుద్ధిబలమునను దపోబలమునను దేశమున కనర్థములు రాకుండఁ గాపాడుట బ్రాహ్మణుని విధి యయి యున్నది. ఆకలము దినువనవాసికి సుఖవార్త దూరమే కావున రెండవయర్థము పొసఁగదు. కావుననే బ్రాహ్మణులను పూర్వు లంతగా గౌరవించెడువారు. ఇప్పుడు బ్రాహ్మణుల కెట్లు శర్మపద ముపచరించునో విమర్శింపుఁడు. ఇఁక వర్మ మనఁగాఁ గవచము. అనఁగా మనయొడలిని గవచ మెట్లు రక్షించుచున్నదో యట్లు రాజు జనులఁ బాలించువాఁడు. దానిచే వర్మపద మన్వర్థముగ నుండెడిది. క్షత్రపదము నట్లే క్షతాత్ - త్రాయతే, క్షత్త్రః - దెబ్బ తగులకుండఁ గాపాడువాఁడు. రాజన్యుల కీపద మెంతయుచితమో యోచింపవలయు.

గుప్తుఁ=రక్షింపఁబడువాఁడు. ఇది వైశ్యనామము. వైశ్యుఁడు సార్థవాహుఁడై దేశాంతరములతోఁ గ్రయవిక్రయవ్యాపారము జరపుచుండ వానివ్యవహారమునకు హాని రాకుండఁ గాపాడుట రాజు చేయుపని. రాజుచేఁ గాపాడంబడువాఁడు గావున వైశ్యుండు గుప్తుఁడు నాఁబడును. ఇట్లే శూద్రునకు దాసుఁడని పేరుకలదు, వానివృత్తి శుశ్రూష సేయుట-అనఁగాఁ సేవల మింటి పని సేయుటయే కాదు, రాజు చెప్పునేతలకు లోపడి యోధుఁడై దేశమును గాపాడుటయే శూద్రుని ప్రధానవృత్తి యని చరిత్రములు వాకొనుచున్నవి. ఆర్యులారా! ఇంతసార్థకము లై మనోహరము లైనబిరుదుల విసర్జించు టేటి న్యాయమో తిలకింపుఁడు. ఇంతియకాక యేనాఁడు చాతుర్వర్ణ్యము తన విహితనామములను దదనుగుణము లైనవృత్తులను విడనాడెనో నాఁటినుండియే మనయార్థికదుస్థితి సంభవించిన దనుట సాహస మగునా?

ఉపనయనము:—ఉపయన మనఁగా విద్యాభ్యాసారంభకాల మని ఫలితార్థము. ఈకర్మము బాలుఁడు గురువు చెప్పినవిషయమును గ్రహించి దానిని జ్ఞప్తియం దుంచుకొనుపాటి శక్తి గలుగు వయస్సునఁ జేయవలయును. ఈవిషయమునే సుశ్రుతుఁ డిట్లు పలికెను. "శక్తిమంతం చైనం జ్ఞాత్వా యథావర్ణం విద్యాం గ్రాహయేత్." ఈతలంపుననే వర్ణక్రమము ననుసరించి కాలనియమ మేర్పఱుపఁబడినది దీనియందు బాలునకు భిక్షాశనము, గురుశుశ్రూషణము, ఆశ్రమవాసము, విద్యాభ్యాసమును విధింపఁబడును. ఉపనీతుఁడై యథాశాస్త్రముగ విద్యాభ్యాస మొనర్చిన బాలునికి శరీరదార్ఢ్యము ధైర్యము సుఖానపేక్ష బుద్ధికుశలత కష్టసహత్వమును నలవడును. కావున నీకర్మవిశేషము కేవల ద్విజత్వాపాదకమే కాక భావిసంసారభరణోపదేశకము గూడ నగును. కాఁబట్టియే యిది మిగుల ముఖ్యకర్మగా నెల్లరచే నంగీకరింపఁబడినది. అయినను మన యిప్పటివారు మాత్ర మీకర్మమును సేవలము నాటకమురీతిని నిష్ఫలముగ నాచరించుచు దానివలని ఫలము నావంతయు నంద లేకుండుట కడుంగడు శోచనీయముగ నున్నయది.

వివాహము-గర్భాధానము:—ఏకర్మముల నెట్లు సన్న్యసించినను వివాహగర్భాధానముల విసర్జించినవారు మాత్ర మగపడ లేదు. కాని వీనియందుఁ గూడఁ గొంత శాస్త్రాతిక్రమణము గలదు. అది వయోనియమమును బాటింపమియే. పురుషుఁడు విద్యార్జనమును ముగించునట్టికి ముప్పది లేక యిరువది

యెనిమి దేండ్లవయ స్సగును. అపుడు వివాహము చేసికొనవలయును. ఈసం దర్భమున ధర్మశాస్త్రకారులు—

శ్లో. "త్రింశద్వర్షో వహేత్కన్యాం హృద్యాం ద్వాదశవార్షికీమ్
త్ర్యష్టవర్షో ష్టవర్షాంవా ధర్మేసీదతి సత్వరః॥

"పిత్ర్యధర్మార్థకామ్యప్రజాః ప్రాప్స్యతీతి" అని వక్కాణించియున్నారు. ఆయుర్వేదాచార్యులుగూడ నిట్లే—

సూ॥ అథాస్మై పంచవింశతివర్షాయ ద్వాదశవర్షవతీం పత్నీ ముద్వహేత్. (సుశ్రుతుఁడు.) చెప్పియున్నారు, కాని మనబహుశ్రుతులు మాత్రము పైని యమముల నుల్లంఘించి బొమ్మలపెండ్లి కావించుచున్నారు. గర్భాధానమును గూడ యుక్తకాలము రాకపూర్వమే ఋతుస్నాత కాకపూర్వమే లేకవ్యాధిచే బాల్యమున ఋతుదర్శన మైనంతమాత్రముననో జరుపుచున్నారు. దీనివలన నెంతహాని కలదో విచారింపుఁడు.

శ్లో. "ఊనషోడశవర్షాయా మప్రాప్తః పంచవింశతిమ్।
యద్యాధత్తేపుమాన్ గర్భం కుక్షిస్థ స్సవిపద్యతే।
జాతోవా నచిరం జీవే జ్జీవేద్వా దుర్బలేంద్రియః।
తస్మాదత్యంతబాలాయాం గర్భాధానం నకారయేత్. (వాగ్భటుఁడు.)

ఈయర్థ మనర్థకముగాక లోకమం దెల్లెడల ననుభూయమానార్థమే. పాశ్చాత్యవైద్యులు గూడ నీవిషయమునే ఘంటానాదముగ వక్కాణించుచు న్నారు. ఈవిషయముననే రజస్వలానంతరవివాహ సంస్కార ముదయించి నది. ఇట్టి ముఖ్యవిషయముననే మనము శాస్త్రముల నుల్లంఘించి నిర్దర్యా దగాఁ బ్రవర్తించుటయుఁ బ్రోత్సహించుటయుఁ దగ వగునా?

పుంసవనము:—ఇయ్యది మిగుల విచిత్ర మగునదియు నావశ్యకమగు నదియు నగు కర్మవిశేషము. ఇందలి విచిత్ర మేమన; గర్భస్థశిశువు పురుషుఁడు గావలయు నన్నను, స్త్రీ గావలయు నన్నను, దానికిఁ దగినక్రియలఁ బ్రయో గించుటయు, దానివలన నిష్టఫలము నందుటయును—పుంసవనపదమును, సింగా భట్టీయ మిట్లు వివరించినది. "అంతర్వత్నీ కర్మణా నేన సూతే పుమాంస మితి వనమ్ రూఢిమత్" అని. పుంపద ముపలక్షణముగ స్త్రీ పుంససాధారణవాచి యని యెఱుంగునది. ఈకర్మము చాల ముఖ్యమైన దని ధర్మశాస్త్రకారులు, చెప్పుటయే గాక యాయుర్వేదాచార్యులు గూడ నిట్లు నుడివియున్నారు.

శ్లో॥ అవ్యక్తః ప్రథమే మాసి సప్తాహాత్కలలీభవేత్
గర్భః పుంసవనాన్యత్ర పూర్వం వ్యక్తే ప్రయోజయేత్॥
బలీ పురుషకారోహి దైవమప్యతివర్తతే. (వాగ్భటుఁడు.)

దైవముకంటెఁ గూడఁ బురుషప్రయత్నము బలవత్తరము గావున గర్భము వ్యక్తపడకముందే తప్పక పుంసవనము జరిగింపవలయు నని దీనితాత్పర్యము. క్రియావిషయమును, ధర్మశాస్త్రకారులు పండ్లతోఁ గూడిన మఱ్ఱికొమ్మను దెచ్చి యారసమును గర్భిణిచే నాసాద్వారమున గర్భపర్యంతముఁ బీల్పింపవలె నని చెప్పిరి. ఆయుర్వేదాచార్యులు వటశాఖయే గాక, లక్ష్మణపంజి, సహదేవి, విశ్వదేవి, శ్వేతబృహతీమూలముల రసమును గూడ నస్యము చేయవచ్చు నని చెప్పిరి. ఇట్లు ధర్మశాస్త్రాయుర్వేదముల ననుసరించి తదుక్తవిధుల నాచరించిన నిప్పు డగపడుచున్న దత్తపుత్రులసంఖ్య తగ్గియుండునేమో.

సీమంతము:—పుంసవనము మనము జేరిగింపకున్నను సీమంత మనునొక కర్మమును మాత్రము జరుపుచున్నారము. ఈసంస్కారమునందు గర్భిణికి నఱచేయిమొదలు బాహుమూలమువఱకు గాజులు తొడిగించుటయే మనయాచారము. దక్షిణదేశమునం దింతియకాక నెత్తినిండ గంపెఁడుపూవుల బరువెక్కించుటకూడ నక్కడి కొందఱి యాచారము. కాని యీసంస్కారప్రయోజన మెవ్వరునుఁ దెలియకున్నారు. "కేశరచనావిశేషస్య ఉన్నయనం ఉత్తోలన మత్రేతి సీమంతోన్నయనమ్" (ప్రయోగపద్ధతి.)

"స్త్రీణాం కేశమధ్యరేఖావిశేష స్సీమంతః స ఉన్నీయతేఽస్మిన్కర్మణీతి సీమంతోన్నయనమ్ (సింగాభట్టీయము.)

కేవలము గాజులు తొడుగుట పూలుముడుచుటలే కాక యేదుపంది ముల్లు మేడిపుల్ల దర్భపుంజము నొకటిగాఁ జేర్చిన కుంచికతో నాభిమొదలు, పాపటవఱకు రాచి యాకుంచికను శిరస్సునందే యుంచి కట్టుట సీమంత మని శాస్త్రములు చెప్పుచున్నవి. ఆకుంచికయందు విద్యుచ్ఛక్తి కల దనియు నది నాభిని (గర్భోపరిబహిఃప్రదేశము) స్పృశించినపు డాశక్తి గర్భమునందుఁ బ్రవేశించి పిదపఁ దలలో నాకుంచిక యున్నంతకాలము గర్భమున కేయాపదలు రాకుండఁ గాపాడు ననియు నూహింప నగును. ఇంతియకాక శిరోజముల రెండుపాయలుగా విభజించి నడునెత్తి నౌషధప్రయోగము సేయుట స్వాస్థ్యరక్షణమున కవసర మని ప్రాతస్స్నానప్రకరణమున నుదాహరింపఁబడిన "కేశాన్

కృత్వా ద్విధాద్విజ" అనువచనమువలనను దెలియనగును. కావున సీమంతము గర్భస్థశిశుసంరక్షణకై యేర్పడిన దనుట స్పష్టము.

ఈపుంసవనసీమంతము లెప్పు డెప్పుడు జరప వలయు నని శంక యుదయించును. ధర్మశాస్త్రకారులలోఁ గొందఱు ౨-వ మాసమందు గర్భమునకవయవోత్పత్తి కాకపూర్వమే పుంసవనమును ౩-వ మాసమున సీమంతమును దప్పక సేయవలయు నందురు. కొందఱు విహితకాల మననుకూలమైనచో నెప్పుడైనఁ (దొమ్మిదవ నెలమించకుండఁ) జేయవలయు నని చెప్పుదురు.

మఱియు నీరెండుసంస్కారములును గర్భిణిని సంబంధించినవే కాని గర్భము ననుబంధించినవి కావు గావునఁ బ్రథమగర్భసమయమున సంస్కరించినఁ జాలు నని కొందఱును, ఈకర్మలు గర్భసంస్కారములే కావునఁ బ్రతిగర్భమును సంస్కరింపవలయు నని కొందఱును జెప్పుచున్నారు. ఇం దేపక్ష మాదరణీయమో చెప్పఁజాలను గాని పుంసవనము గర్భస్థపిండమున కంగప్రత్యంగము లేర్పడక ముందే జరిపినఁ బిండము మనసంస్కారానుగుణముగ స్త్రీగఁ గాని పురుషుఁడుగఁ గాని మాఱుట కుద్దేశింపఁబడినది కావునను సీమంతము కేవలము గర్భరక్షణమునకై యుపయోగించునది కావునను నాలవమాసమున గర్భమునకుఁ బురుషావయవములు గాని స్త్ర్యవయవములు గాని జనించినపిదప నాశిశువును మనయిచ్ఛ వచ్చినరీతిని మార్చుట కనువుపడదు గావునను, నీసంస్కారములు వరుసగ ౨-వ ౩-వ, మాసములందే జరపితీఱవలయు ననియు, నొక్కగర్భమును సంస్కరించుటచే నౌషధబలము సర్వగర్భములను సంస్కరింపఁజాలదు గావునఁ బ్రతిగర్భమును సంస్కరింపవలయు ననియుఁ జెప్పుపక్షమే సమంజస మని నాయభిప్రాయము. ఇఁక నీవ్యాసము నుపసంహరించుటకు ముందుగ నీకర్మలలోఁ గ్రియలతోపాటుగ మంత్రముల నుచ్చరింప నేల యని కొందఱు శంకింతురు గాన నాకుఁ దోఁచినరీతిని గొంత ముచ్చటించెదను. మంత్రములను ధర్మశాస్త్రకారులే కాక యాయుర్వేదాచార్యులు గూడ నాదరించియున్నారు. వేదములయందుఁ గొన్నిభాగములు కేవలమంత్రములే. మంత్రశాస్త్ర మను పేర నసంఖ్యము లగుగ్రంథము లున్నవి. తేళ్లకుఁ, బాములకుఁ, బిచాచములకు నివి యవి యననేల కష్టసుఖముల కెల్ల మంత్రము లున్నవిగదా? వీని కే శక్తి కలదో విచారింతము.

ఓంకారరూప మగుధ్వనివలనఁ బ్ర ముద్భవించిన దని తాత్త్వికుల మతము. వేదమం దీయర్థము గలదు. సామగానమువలన వర్షములు కురియు నని

ఈ రీతి వితర్కరజ్జువులఁ బెనఁగి గతాగతకారియైన యుయ్యెల వంటి వాఁడ నైతిఁ జూఁడీ యని తెలుపువాఁడుం బోలెఁ బరేంగితజ్ఞు లగు శాంతనవాది మహావీరులకుఁ జెప్పినవిధమును దోఁపించు నిప్పద్యము ముక్తపదగ్రస్తనైఖరి నర్జునుని తడఁబాటును జాటుచు నెట్టినునోహరమును సార్థకమును నగుయమక ముతోఁ గూర్పఁబడినదో పరికింపుఁడు! ఇట్టిచోటుల నుండు శబ్దాలంకారములె నింద్యములు గాక హృదయంగమము లగుచున్నవి.

రసము, భావము, సందర్భము చెడకుండ ననురూపములును, మనోహరము లును, నగుశబ్దాలంకారములతోఁ గవితాకన్యకను గైసేసినవాఁ డాంధ్రకవులలో నెల్ల సాహిత్యరసపోషణసంవిధానచక్రవర్తి యగుమననవీనగుణసనాథుఁ డొక్కఁ డే! ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడయు శబ్దాలంకారముల నుపయోగించినాఁడు. ఇరువురు కవుల పద్యములం గనుఁడు. సోమన:—

క. "అరవిందనయన శరముల, సరవిం దనయునువుసూపఁ జాపము గుడుసై
పరివేషముగల చంద్రుని,సరివేషముఁ దాల్చె మొగము జగము నుతింపన్."

క. "అమరారిచెవులముందఱఁ, గొమరారి వెలుంగు నమృతకుండలముల న
త్తిమిరారిద్యుయ మన నె,త్తి మురారికిఁ జూపియపుడు తెలియఁగఁ బలుకున్"

క. "తనయునికిం బదిలము నా,తనయునికిం గలుగ దతనితనయుని కైనన్
వనజోదర యాదరమునఁ, గనుఁగొని ప్రాగ్జ్యోతిషంబుఁ గరుణింపఁదగున్"

(ఇవియేకాక యిట్టిపద్యము లాతనిగ్రంథమున నింకను గలవు. ఆయా ఘట్టములఁ జూచువారికి నాయాస్థలంబుల నవి యుచితములే యని తోఁపక మానవు.) ఎఱ్ఱన:—

క. "వినతాతనయుఁడు మున్నుగ,ననుపమ తేజుఁడయి తోఁచు హరితాన యనన్
వినతాతనయుఁడుమున్నుగ,ననుపమ తేజుఁడయితోఁచెహరియుదయాద్రిన్"

క. "క్షణమాత్రము చిత్రరణ,క్షణము ననుభవించి పిదపఁ గాశ్యునిఁ గమలే
క్షణుఁడు శిరశ్ఛేదవిచ,క్షణుఁ డయి వీరజనయోగ్యగతులకు ననిచెన్."

క. "నెల లన్నియు నిండఁగ న,న్నెలఁతకు నుదయించె నిండునెల పున్నమకున్
నెలకొని యుదయించుపగిది,నెలమి కొడుకు సకలకువలయోచ్ఛ్రాయపరుఁడై."

తిక్కనసోమయాజియు శబ్దాలంకారములఁ బ్రయోగించియున్నాఁడు.

క. "మాసినచందముఁ దనుఁగని, రోసినడెందంబు గలతరుణిచేఁ గడుబి
ట్టేసిన మదనునిచే ధృతి, వాసిన బెగడొందు సింహబలుఁ డట్టియెడన్.
(విరా. ద్వి. 32.)

ఉ. "శ్రీ స్తనకుంకుమద్రవనిషిక్త భుజాంతరభాగవిస్ఫుర
త్కౌస్తుభరత్ననూత్నరుచిగర్వితనాభిసరోజసౌరభ
ప్రస్తుతమత్తభృంగరవరాగరసోల్బణభోగిభోగత
ల్పాస్తరణుం దలంచుసుకృతాత్ములపాస్తసమస్తకిల్బిషుల్." (నృసిం. 2.)

'ల్ప' కొఱకు సోముఁడు 'వల్గదరివర్గహయఖురా' అనునంత 'పొడవు' సమాసము నే వేసినాఁడు గాని 'స్త'కొఱకు నెట్టి యెంతపొడువుసమాసమును వ్రాసినాఁడో కనుఁడు!

యతిప్రాసాదినియమబద్ధము లగుపద్యములు రచించునప్పుడు మహాకవులొక్కొకచో రసము, నర్థముఁ జెడకుండఁ గొన్నిపదములఁ బెంపుసేయుటయుఁ గలదు.

క. "అనుటయు లెస్సగఁ దలఁచితి,విను మొకకీటంబునకును వేదవ్యాసం
బున లోకహితమొనర్చిన,మునికి నయిన సత్కథనము మునినుతచరితా!"
(అను. 4. ఆ. 314.)

కవిబ్రహ్మ యగుతిక్కనసోమయాజి వ్యాసుఁడనుటకు నెట్లు పాదమును బొడిగించినాఁడో! మఱియు,

క. "ఏణాక్షి నపుడు వెడసిం,గాణిం గొని యలరుఁదూపుగమిఁ జక్కొరయే
ఖాణముగాఁ గలిగినకం,ఖాణపుదొర పింజపింజ గాఁడఁగ నేసెన్." (విజ. ప్ర.)

'కంతుఁ' డనుట కెంత పెంచినాఁడో రసపత్త్రప్రబంధకర్త చేమకూర కవిరాజు! ఇట్టి ప్రయోగములు సంస్కృతాంధ్రగ్రంథముల వేనవేలు గలవు. ఈవిధ మగునింకొకప్రాసము గలపద్దెముపై వారియాక్షేపము.

క. "ప్రాగ్జ్యోతిషంబుఁ గదిసి స,దృగ్జ్యోటంకృతులు లేక దితిజులమీఁదన్
దృగ్జ్యోత్స్న జేవురింపఁగ, దిగ్జ్యాగగనాంతరంబు దివురఁగ నార్చెన్."

b. (ఆక్షేపము.) 'ప్రాగ్జ్యోతిషంబు'అని యుపక్రమించినాఁడు. కావున నిఁక మూఁడు 'గ్జ్యా'లు సంపాదించి వ్రాయకున్న సర్వజ్ఞత్వమునకు లోపము గలుగు నని సోముఁడు తలంచినాఁడు. పద్యము ముగిసినఁ జాలు నని వ్రాసినాఁడు. కావుననే యౌచిత్యవిమర్శనము వెనుకఁబడినది. చూడుఁడు నరకాసురుని జంపవచ్చి సింహనాద మొనర్చి యుద్ధసన్నద్ధుఁడగు శ్రీకృష్ణుని మహాక్రూర మగుచూపును జ్యోత్స్నతోఁ బోల్చుటకన్న వేఱ యనుచితము కలదా? ప్రాసలుబ్ధు లైనవారిగతి యంతయు నింతే."

దెల్లవాఱుదాఁకఁ గుట్టె' నన్నట్లు తనవచనములలో నెల్లఁ బ్రాసము లోకపరస్స హస్రముఁ దూర్చియుంచెను.” అని తీవ్రముగ వ్రాసినారు.

సోమునివచనములవంటివి నన్నయతిక్కనలగ్రంథములయందును గలవు. అందలి కొన్ని యిందే ముందు గానఁగును. సోమునిఁజూచియే యెఱ్ఱన వ్రాసికొనె ననఁదగును.

(c) “తనవచనములలోఁ గొన్నివిచిత్రమార్గములను సోముఁ డవలంబించి నాఁడు. అని యేపియున సమానార్థకము లగుమాటల ననేకములఁ గూర్చి వ్రాయుట మొదలగునవి. చూడుఁడు!

“చలంబుకొని పోరి పోరిలోఁ దునుకలయ్యును, దుమురయ్యును నింతింత లయ్యును నిసుమంత లయ్యును జిలునిగ్గయ్యును జిదురుపలయ్యును పంచ యయ్యును మడిమంచయ్యును రూపుసెడినం దిరుగుడువడి వాహిని చిక్కువడి చిందఱవందఱై మడిసి పల్లామట్టియై యేపుడెగి యెప్పురునుపట్టయి యనువు దప్పి యదవదయై యంతంత నిలిచి యవురుసవురై పాఱలేక పలపలనై వెఱఁ గుపడి వెల్లవెల్లనై బిడుముడిపడి చెల్లాచెదరై పొడవడంగి ప్రోవున నొక్కండై పోవిడిచి పోయినపోకై పోయినం గని.” - - - - -

ఇంచుమించుగ నిందలివాక్యము లెల్ల నేకార్థకములు, వినుటకు విచిత్ర ముగ నుండుట యొకటియ కాక వీనివలన నేమిప్రయోజనము? ఇట్టి వొకటి రెండు వాడిన లోకోక్తి యనవచ్చును గాని యున్నవియు లేనివియు నొకపరశ్శ తము గూర్చిన నేమివ్రాఁత రోఁతకాక?”

ప్రత్యు:—ఇది యుద్రేకించి మిన్నుముట్టిన వీరరసమును వర్ణించుఘట్ట ము. శ్రీకృష్ణునిచే నిహతంబయి క్రమక్రమముగఁ బొడ వడంగి కదనరంగ మును దుదకు శూన్యముగ నొనర్చిన నరకసైన్యము స్థితిగతులను దెలుపుచు న్నది. దీనిం జదువునప్పుడు యుద్ధరంగము పాఠకులకుఁ గన్నులయెదుటఁ గనఁ బడుచున్నట్లుండును. తిక్కనసోమయాజియు యుద్ధపర్వముల నిట్లే పలువిధము లగురచనలను గావించియున్నాఁడు. ఈవచనము సోమనాథకవీంద్రునివచనరచ నాసామర్థ్య మనన్యసాధ్య మని చాటుచున్నది. సోమనాథుని నెఱ్ఱనమహా కవియు ననుకరించి యుండెను. శ్రీనాథుఁ డీసోమునివచనము మెచ్చుకొని పద్య మునే వ్రాసిపెట్టెను. ఇట్లే పలువురు సర్వజ్ఞుని యీకల్పన ననుకరించియుం డిరి. చూడుఁడు! 'నన్నయతిక్కనలకుంబోలెఁ బిచ్చిపిచ్చియలంకారములయం దాశలేని యెఱ్ఱన;

3

ఇట్టివచనములుగాక తిక్కన యించుమించుగ నేకార్థకముల నిట్లు పద్యమున వ్రాసెను.

సీ. సూతులఁ దెగటార్చి కేతనంబుల వీటతాటంబుసేసి రథ్యములఁ గూల్చి

- - - - - - (పద్యమంతయుఁజూడుఁడు.) కర్ణ. ప్రథ. 140 ప.

(d) (తిక్కనగ్రంథములో నింకను నానావిధము లగురచనలు గలవు)

ఆక్షే. "వినుటయుకాక వీనివలన నేమిప్రయోజనము?"

యుద్ధములు నానావిధములు. వానిని గవులు నానావిధముల వర్ణింతురు. "శ్రీరాముఁడు రావణునిఁ బరిమార్చె నన్నఁజాలదా? యుద్ధకాండమున నంత వర్ణన మేల? పాండవులు దుర్యోధనాదులఁ జంపిరన్నఁ జాలదా? యుద్ధమున కైదుపర్వము లేల? వానివలన నేమిప్రయోజనము?" అనుట యెట్టిదో యిదియు నట్టిదే యగును.

(c) ఆక్షే. "సోమునివర్ణనము, 'వాక్యసంయోజనము మొదలగువిషయములయం దౌచిత్యవిచారము చేసినచో సోమునియెడ ననౌచిత్యమున కుదాహరణము లనేకములు గనవచ్చును." అని శర్మగారు వ్రాసిరి. వీరు వ్రాసిన యనౌచిత్యములం గనుఁడు.

(a) "నరకాసురుఁడు దేవతల నెల్లఁ బాఱఁదోలి స్వర్గమునఁ బ్రవేశింపఁగా నందు 'కాశ్మీరనికరంబు కహ్లారపుష్పోపహారంబు లేని గృహాంగణములు' గాన వచ్చినవఁట. సరియే కాని స్వర్గమునకుఁ గాశ్మీరమునకు నాకాలమున నేమి వ్యాపారము నడచుచుండెనా యీలోకపుఁ జందన మాలోకమునఁ గానవచ్చుటకు?"

ప్రత్యు. కవి యీ పద్యమును శబ్దార్థాలంకారములతో వ్రాసియున్నాఁడు. లేఖకప్రమాదమున నీపాదమును నాలవపాదమును నియమరహితముగఁ గన్పట్టుచున్నవి. వివాదమున నున్న యిప్పాదమును మాత్రము ప్రస్తుతము 'కాశ్మీరనీరంబుఁ గల్హారపుష్పోపహారంబు లేని సౌధాంగణములు, అనిసవరించుకొందము. శర్మగారు 'కాశ్మీర' మనఁగాఁ జందనమని యర్థము వ్రాసిరి. దానికిఁ జందన మను నర్థము లేదు. (కాశ్మీరనీరము = కుంకుమపన్నీరము.) భూలోకమున నున్నవారి కాలోకమున నున్నవారితో యుద్ధవ్యాపారము జరిగినట్టు లంగీకరించినమనము తక్కినవ్యాపారములు జరిగినట్లేల యొప్పికొనరాదు?

(b) "నరకాసురుఁ డూర్వశిని బిలిపించినకథ సంస్కృతమున లేదు. దీని నెఱ్ఱనయో మఱియెవరో కల్పించియుండఁగా (సోముఁడు దీనిని దీసికొనెను.)"

నందనవనములోని దేవతరువుల ద్వైదింటివిత్తనములే కావు. ఇతరవృక్షము లున్నట్లు ప్రమాణము లనేకములు గలవు. ప్రస్తావమున నున్నది 'గేదఁగి' గావున దానియునికిం గూర్చిన యుదాహరణములలో నొంపు రెండు మాత్ర మాంధ్రగ్రంథములనుండియే చూపెదను:—

(1) కవిరాజమనోరంజనము, తృతీయాశ్వాసము.

తే. గీ. కువలయాక్షులు కేతకీకుసుమగర్భ, దళముపై నవ్యపీయూషజలమిళితమైన
హరిణమదపంకమున వ్రాసిరపుడ లేఖ్య,తనువిశేషుఁబ్రసూనేషువినుతవేషు."

చ. వలపలిచేతఁబూశరము, వామకరంబునఁ బచ్చవిల్లు కో
వులను వసంతకైరవవిభుల్, వెనుకన్ మలయానిలుండు, ముం
గల వరశారికాశుకపికభ్రమరాళి వెలుంగఁ గాఁ జెలుల్
వలపులరాజువైభవము వ్రాసిరి గేదఁగిపువ్వుఱేకునన్.

(2) పారిజాతాపహరణము, చతుర్థాశ్వాసము:—

"రగడ - - - గుమగుమని వాసనల గేదఁగి గొమ్మకొమ్మకునందె. - - -"

(ఒకవేళ నరకుఁడు చీఱినరేకు దీనిదేయేమో!)

(పైవి రెండును స్వర్గలోకమునందలివే!) మఱియు స్వర్గకైలాసవైకుంఠాదులను వర్ణించుపురాణములలోని ఘట్టములను జూచిన నం దెన్నియోయితర వృక్షములు గానవచ్చును.

ఉత్తరహరివంశములోని యూర్వశీనరకాసురసంభాషణము కొంతవఱకు బాగుగ నున్నదని వ్రాసి పిమ్మట నిట్లువ్రాసినారు. (గ్రంథమంతయు వ్రాయక ముఖ్యవాక్యముల నుదాహరించెదను.)

ఆక్షే. (b) "శంభుదాసుఁ డూర్వశీనరకాసురుల సంభాషణమును రెండు పద్యములలో నెంతయు గంభీరముగ, మధురముగ ముగించినాఁడు ఇఁక సోమనాథుఁ డన్ననో యీవిషయమునకై యిరువదియైదు పద్యములను వ్రాసి వారిని నీచాతినీచపాత్రములుగాఁ దోఁపఁజేసినాఁడు, నరకాసురుఁ డెంత నీచుఁ డగు కిరాతస్వభావుఁ డగురాక్షసుఁ డని యొకవేళఁ దలంచినను, ఊర్వశి యెంతసిగ్గు మాలిన ముసలిసాని యని యనుకొన్నను, వారిద్దఱకు నిట్టిరసాభాస మగుసల్లాపము నిండుసభలో నడచియుండదు. ఒకవేళ నడిచియుండవచ్చునుబో, కవి దాని నిట్లు వ్రాయుట ప్రమాదము. ఇందుఁ గలమిండఱికము, లంజెతనము మొదలగు పదములఁ దలఁచుకొన్న నెవ్వరికి రోఁతజనింపదు? సోముఁ డుత్తమ

అని 'యూర్వశిమాటపొందు' (యాగభాగాధికారము) నూహింపఁ జేసెనే కాని దాని 'పొందుమాట' వానిం దలపెట్టనీయ లేదు.

నరకునియప్పటిసభ యెట్టిది:—ఇంద్రాదిదిక్పాలురు పరాజితులై దేవసైన్యములతోఁ గాందిశీకులైరి. బృహస్పత్యాది దేవగురువులు, మునీంద్రులు, మొదలగువా రంతకుమున్నే పలాయనమంత్రములం బఠించిరి. సుధర్మాస్థానమున నొక దేవకింకరుఁడుగాని, ద్వారపాలకుఁడు గాని లేరు. ఇఁక నాసభను నిండించినవా రెవ్వరు? నరకుఁడు సురపుంగవుగద్దియ నధిరోహించినాఁడు. రాక్షససేనానాయకులు పార్శ్వపీఠముల నలంకరించినారు! మిగిలినరాక్షసవృద్ధులు మొదలగువారు తక్కినయాసనములను గైసేసినారు. రక్కసిలెంకలు నిలువంబడి కొలుచుచున్నారు. దేవదాసీజనము తాలవృంతములఁ గైకొని వీచుచున్నది. సేవకులగు గంధర్వులు పాడుచుండిరి. ఇ దెట్టిసభయో యోజింపుఁడు. శర్మగారి యభిప్రాయమునుబట్టి యాసంభాషణము మఱియొకచో ననుచితమైన నగునేమో కాని యీసభకు నుచితముగానే యుండును.

కవి యాసంభాషణము వ్రాయుట ప్రమాదమా?:—లోకములో నుత్తమమధ్యమనీచాదిపాత్రము లనేకస్వభావములు గలవి యుండును. ఆయాపాత్రములకుఁ దగినసంభాషణముల నసభ్యములు గానివానిని మహాకవులు వ్రాయుదురు. ఇం దసభ్యము లగుమోటుమాట లెవ్వియును లేవు గావునఁ గవిప్రమాదపడె ననుటకు వలనుపడదు.

సోముని యీవ్రాఁతయే ప్రమాదమేని ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణకథను వ్రాసిన వ్యాసునిది యత్యంతప్రమాద మనవచ్చును. ఎట్లన,

ద్రౌపది యుత్తమక్షత్రియకాంత; అగ్నియందుఁ బుట్టినపవిత్రురాలు. జగదేకవీరు లగుపాండవులభార్య. ధృతరాష్ట్రుని సభ నరకునిసభవంటిది గాదు. అందున్నవారు రాజులు, రాజబంధువులు, శస్త్రగురువులు—ఇంకను బలువురు. ధృతరాష్ట్రుఁడు గ్రుడ్డివాఁడు గాని తక్కినవారికిఁ గన్నులున్నవి. అట్టినిండుసభలో నందఱయెదుట, భర్తలు చూచుచుండ, మహాసాధ్వియు, ఋతుమతియు, నేకవస్త్రయు నగుద్రోవదిబట్టను విప్పించినకథను వ్రాసినాఁడు వ్యాసుఁడు! కర్ణుఁ డాయిల్లాలి ననరానిమాట లాడినాఁడు! ఇట్లువ్రాయుట వ్యాసునితప్పు! తెలిఁగించుట నన్నయది! తిక్కనయు నీకథ నచ్చుటచ్చుటఁ దడవినాఁడు! వీరందఱును బ్రమాదపంకమునఁ బడినా రనవలసివచ్చునే!

ఎఱ్ఱాప్రెగడ సోమనలపదములకుఁ గలభేద మేమి?

ఎఱ్ఱన నరకాసురుఁ డూర్వశిని సభలోనికి రావించి యిట్లు పలుకుచున్నాఁడు—

"మ. వరుణుం దోలితి నర్థపుం జదిపితి న్వైవస్వతుం గెల్చితిన్
హరిఁ బోఁ జోపితి నేన యీశ్వరుఁడ సర్వామర్త్యసిద్ధోరగా
సురగంధర్వవియచ్చరాదులకు; మెచ్చుల్మీఱ నీవింక న
న్నరవిందానన! సత్కరింపుము మనోజానీకసంక్రీడలన్."

"ఇంద్రాదిదిక్పతులతో యుద్ధముచేసి వచ్చితిని గావున నీతో— యుద్ధము సేయ మనసుగలదు." అని యెఱ్ఱననరకుని యభిప్రాయము. 'నిండుసభ' లో నొకయాఁడుదానిని గ్రామ్యధర్మమును బోధించుయుద్ధమున సత్కరింపు మని వేఁడిన యెఱ్ఱననరకుఁడు సోమునినరకునికంటె సిగ్గుమాలినవాఁ డనియు, సౌమనస్యము లేనివాఁడనియు, నీచపాత్రమనియుఁ జెప్పుటకు సంశయము లేదు.

సభకు నూర్వశిని రప్పించి సోమునినరకుఁ డిట్లనుచున్నాఁడు—

"ఉ. నాకపురంబులో మెఱసి నందనకేళిఁ జరించి దివ్యకాం
తాకరతాళవృంతసముదాయసమీరము సోఁక రాజ్యముం
గైకొని నేఁడు దిగ్విజయగౌరవధన్యుఁడ నైననాసభన్
నీకనుదోయివెన్నెలలు నిండక కోర్కులు నాకు నిండునే?"

(ఆహా! ఎంతమార్దవముతో నొప్పుచున్న దీపద్యము! పారిజాతకుసుమ సౌరభములం గొని తెచ్చి పాఠకుల కిచ్చుచున్నదే!)

యుద్ధముచేసి వచ్చినవాఁడు గావున (సోముని) నరకాసురుఁడు దివ్యకాంతాకరతాలవృంతసముదాయసమీరపుఁజల్లఁదనము చాలక యూర్వశికనుదోయివెన్నెలలశైత్యము నపేక్షించుచున్నాఁడు. ఇందు భావ మెంతయో మృదువుగను. గంభీరముగను, మనోహరముగను లలితము లగుపదములచేఁ జిత్రింపఁబడినది. ఉభయకవులపద్యముల తారతమ్యమును పాఠకులు పరీక్షింతురుగాక!

తరువాతిపద్యములలోఁ గనఁబడు సోమునిపదములైన 'లంజెతనము, మిండటికము' అనునవి రోఁతజనింపఁ జేయుచున్నవో, ఎఱ్ఱనప్రయోగించిన "మనోజానీకసంక్రీడలన్" అనునది యేవపుట్టించుచున్నదో విచారింతము.

లంజె, మిండ, ఈపదములు సామాన్యములు. 'లఞ్జికా, మిణ్డః, అను సంస్కృతపదముల వికృతులు (తెలుఁగుపదములు.) 'కులట, విటుఁడు' అనునవి మనకురోఁత జనింపఁజేయుట లేదు.

కాని, గణితవేత్తలును, జ్యోతిష్కులును, బూర్వకాలమునుండియు సోమసౌమ్యులఁ జంద్రబిద్ధులుగ నెంచుచువచ్చినట్లు సంస్కృతమున నాంధ్రమునఁ గలగ్రంథసమాజముల స్పష్టముగఁ గానవచ్చును. ఇట్టియభిప్రాయము పైని జెప్పినవిధమున బొరపాటు కావచ్చును. లేదా, నిజమైన జ్యోతిషవిషయమునే యంతరార్థము గా నిమిడ్చి చెప్పినపురాణగాథ కావలయును. ఈమతము నవలంబించినచోఁ బాండవులవంశకర్తలు మిథ్యాపురుషులు కావలయును. అప్పుడు తత్సోమసౌమ్యులు భూమినవతరించిన గ్రహాంశము లని మఱియొకవాదముఁ గల్పింపవలయును. చివర కిదియె పలువురు యుక్త మందురని తోఁచుచున్నది. ఏలయన, వ్యాసమహర్షియు మహాభారతమునం దొకా [1]నొకచోఁ జంద్రమండలమునందు సముద్రములు ద్వీపములును ఖండములు నుండు నని తలంచినట్లు సూచన లున్నందున నాతఁ డాకాశమునుండి చంద్రుఁడు భూమికి దిగివచ్చె నని కాని బుధుఁడు దిగివచ్చె నని కాని చెప్పఁ డని నిశ్చయము చేయఁదగును. ఇంతకు నిట్టివిషయము లిదమిత్థ మని చెప్ప నెవ్వరుం జాలరు.

జ్యోతిషవిషయము లంతరార్థములు గా నిమిడ్చి చెప్పిన గాథలు నాబోటి వాని కందని వేదసూక్తులలోని నటుండ సామాన్యగ్రంథములయందే పెక్కు లుండుటవలన నిదియు నట్టి దేదియొ కాఁగూడదా యనుసంశయము కలుగును. మఱియు నిట్టికథలయందుఁ బ్రధానాంశము మాత్రమె గ్రహింపనగు ననియు నందలి సూక్ష్మవిషయములు కథాచమత్కృతి పోషణమునకు మాత్రమే వినియోగము లగు ననియును దలంపవలయును. రాహుకేతుచరిత్రములును ధ్రువోపాఖ్యానమును బఠించినచో నీవాక్యములు సుగమము లగును.

దీనిని దృక్పథమున నుంచికొని బుధజన్మప్రకారమునకుఁ దగు నర్థము నెట్లైన సాధింపఁగలమా యని ప్రయత్నింపవయును. ఆచరిత్ర మంతయు గురుని యింట నడచినది. చంద్రుఁ డందు వసించి యుండెను. చంద్రునకుఁ దారకు సమాగమ మయ్యెను. అచ్చట గ్రహయుద్ధము పట్టెను. బృహస్పతి బుధుని యందముఁ జూచి వానిఁ గొని పోఁజూచెను. చంద్రుఁడును సమానాధికారముఁ జూపెను. తుదకు బుధుఁడు చంద్రపుత్త్రుఁ డని నిశ్చయింపఁబడెను. ఇవియాకథ యందలి ముఖ్యభాగములు. ఈసందర్భము లన్నియు జ్యోతిషపరముగ నిస్సందేహముగ నన్వయింపవచ్చును. గ్రహము లన్నియు ధనుర్లీనములలో నొకదాని యందుఁ గొంచె మించుమించుగ యోగతారయందుఁ జేరియున్నచోఁ బైనిఁ

[1] "యత్ర, రోహణకదీపో దృశ్యతే చంద్రమండలే"—భారతము.

లెక్కువ యగుటవలనఁ గుజుఁడు భూపుత్త్రుఁ డైనటులె బుధుఁడు చంద్రపుత్త్రుఁ డని నిశ్చయ మయ్యె నని స్పష్టమయ్యె ననునభిప్రాయము సిద్ధించెను. ఈశోధనకుఁ దగినయంత్రము లప్పటివారి కమరినవా యనునది తక్క నింకొకయనుపపత్తి యీవాదమునకుఁ బట్టదు.

సూర్యుఁ డధిపతిగాఁ గలప్రపంచములం దెల్ల బుధగ్రహము సూర్యుని కతిసమీపమున నున్నది. తక్కినగ్రహము లన్నిటివలెనె యదియు సూర్యప్రదక్షిణములు గావించుచున్నను, దానిమార్గము సూర్యునినుండి స్వల్పదూరముననె యుండుట వలనను, సూర్యునికాంతి విస్తార మగుటవలన నది గణితజ్ఞు లంతగ శోధింపలేదు. కావుననేబుధునిగుఱించి విశేషముగ నెవ్వరికిని దెలియదు.

పాశ్చాత్యనాగరికతకు మార్గదర్శకు లైనగ్రీసుదేశవాసులును, దఱువాత వాసిగాంచిన యిటలీవారు నీగ్రహమునుగుఱించి భిన్నాభిప్రాయములఁ గలిగి యుండిరి. గ్రీసుదేశమువా రీబుధుని దేవదూత యని పూజించిరి. వాక్చమత్కారమునందును, నిత్యసంతోషమునందును, సరససల్లాపములందును, బుధునికిఁ గారకత్వము గల్పించిరి. వర్తకవ్యాపారముల కధికార మిచ్చిరి. ఇటలీదేశవాసులు బుధారాధనఁ జాలకాల మైనతరువాత నారంభించిరి గ్రీసుదేశవర్తకులు ఇటలీవర్తకులయందు స్నేహముఁ జూపింపవలయు నని యీదేవతాప్రతిష్ఠ గావించి రని చరిత్రకారులు వచించుచున్నారు. ఈకాలమున ముఖ్యముగా ధాన్యవర్తకమునకు బుధుఁ డధిపతి యయ్యెను. క్రమక్రమముగా వర్తకమునందలి మోసము లన్నిటికి బుధునిఁ బ్రార్థించినఁ బాపవిమోచన మగు నని తలఁప మొదలిడిరి. దీనికిఁ దోడుగ బుధుఁ డెన్నఁడో కాని కానిపింపకుండుటయు, నటులఁ గన్పించునపుడైన సూర్యుని వెనుకనుండి యిటునటు తొంగిచూచునటులఁ గొంచెము తోఁచి యదృశ్య మగుచుండుటయు నీక్షించి వారు బుధుని దొంగల కధిపతిగ గావించిరి. ఈవిధముగాఁ గడకు బుధుఁడు చౌర్యకారకుఁ డయ్యెను. హైందవ జ్యోతిష్కులును బుధుని జాతకస్కంధమున మిగుల ప్రధానగ్రహముగ భావించిరి కాని మిగుల చపలునిఁ గావించిరి. సహవాసమున నాతనికిఁ గ్రూరత్వ సౌమ్యత్వములు కలుగు ననుచున్నారు. బుధుఁడు పురుషగ్రహములందు బురుషుఁడు! స్త్రీగ్రహములందు స్త్రీగ్రహము. కాని పురుషస్వభావమె ప్రధానముగ నతని యందు సూచించుట యాతనికి మాతుల, భృత్య, యంత్ర తంత్రాధికారము లారోపించుట వలన గ్రహింపవలయును. మఱియు, జ్ఞాన వైరాగ్య వేదాంత

మందలి వాతావరణ మెక్కువ లోఁతుగలిగి యుండు ననియు నూహచేయుచు
న్నారు. మఱికొందఱు బుధవాతావరణము స్వల్ప మనుచున్నారు. కొంద ఱందు
గాలి లేనేలే దనుచున్నారు. అందు గాలి యెంతమాత్రము లేదని స్పష్టముగఁ
దెలియువఱకు నున్న దనియే భావింపవలయును.

బుధుఁడు సూర్యుని చుట్టుఁ దిరుగుత్రోవ మిగుల విషమమగు నాయత
వృత్తము. ఆయాయతవృత్తమునం దొకవ్యాసము బహుస్వల్పమును. దానికి
లంబమును నున్నది. బహుదీర్ఘము నై యుండు నని తెలియునది. వ్యాసద్వయ
సంపాతమునుండి, సూర్యుని దగ్గఱకు దీర్ఘతరవ్యాసమునందుఁ గొలిచిన దూరము
తద్వ్యాసార్ధకమునం దైదవభాగ మగుచున్నది. ఇదియె కక్ష్యావైషమ్యము.
గ్రహకక్ష్యలందెల్ల బుధకక్ష్యకుఁ గలవైషమ్యమె గొప్పది. ఈకక్ష్యావైషమ్యము
వలన బుధుఁ డొకానొకప్పుడు సూర్యున కతిసమీపమునను మఱియొకప్పు డతి
దూరమునను బోవుచుండును. ఈ సమీపదూరస్థితులె యుచ్చనీచస్థితులు.
బుధునిపట్ల నుచ్చమునం దున్నసూర్యునివలనఁ గలుగుచున్నవేఁడిమియు వెలు
తురును నీచమునందు కన్న రెండింత లగుచున్నవి. ఈగ్రహముచ్చమం దున్న
పుడు భూమియం దున్నయెండవేఁడికన్న నచ్చటఁ బదిరెట్లుష్ణము గ నుండ
వలయును.

ఇఁక నాలోకమునందు దినరాత్రివిభాగ మెటులున్నదో విచారింపవల
వలయును. భూమి తనయక్షమునఁ దిరుగుటవలన గోళమునం దొకసగ మొక
మాఱును, రెండవసగము మఱియొకమాఱును సూర్యునివైపునకు వచ్చుటవలన
వెలుతురును జీఁకటియుఁ గలుగు నని యందఱకుఁ దెలియును. ఆవిధముగనే
బుధుఁడును దనయక్షమునఁ దిరుగుకాల మాగోళమున కహోరాత్రప్రమాణ
మగును. చంద్రుఁడు భూమిచుట్టు నొకమాసమున నడచుచు, నంతలోనే దన
యక్షమున నొకమాఱు దిరుగు ననియు నందువలన భూమియందలివారలకుఁ
జంద్రమండలమందలి యొకసగము మాత్రమె కనఁబడుచుండు ననియు నందు
రాత్రి పదునైదుదినములుఁ బగలు పదునైదునగుననియు నామండలముఁ గూర్చి
చదువునపుడు తెలిసికొని యుందురు. ఆవిధముగనె బుధుఁడును, దనయక్ష
మున నెనుబదియెన్మిదిదినముల కొకమాఱు ప్రదక్షిణసమాప్తిఁ గావించుచుం
డును. కావున బుధలోకమునందు పగలు నలువదినాలుగుదినములును రాత్రి
నలువదినాలుగు దినములునై యుండును. చంద్రలోకమునం దన్ననో బదునైదు
దినములు పగలుఁ బదునైదుదినములు రాత్రియు నౌ నని తెలిసియే యున్నది

దెలిపెదముగాక. మఱియు, బుధుఁడు సూర్యునిఁ జుట్టివచ్చుకాలములోనె
తనయక్షము చుట్టుఁ దిరుగును గావున, సూర్యునివైపున కెల్లపు డొకభాగమె
కనఁబడుచుండును. అందుఁ గక్ష్యాయానము సమగతి కాకపోవుటయు, నక్ష
వేగము నిత్య మగుటయుఁ జంద్రునియం దున్నపార్శ్వచలనమువలెనె బుధుని
యందును బార్శ్వచలనము స్పష్ట మగును. ఈపార్శ్వచలనము మధ్యస్థితి
కీవలావల, నిరువదినాలుగంశలవఱకుఁ గలదు. ఈసందర్భమునందును, జంద్ర
బుధులకు సామ్యము బాగుగఁ జెప్పవచ్చును.

ఈవిధముగ, బుధమండలమునందుఁ, జంద్రమండలసామ్యము సూపట్టి
నను, మఱికొన్ని విషయములయందు భేదము లుండవచ్చును. వానిఁబట్టి,
సౌమ్యలోకము మానవస్వరూపసాదృశ్యము గలప్రాణిలోకమునకు యోగ్య
మైనది కావచ్చును. గాలియు నీరును, దగిన సూర్యరశ్మియు, ధాతూపధాతు
సంపదయు, నుచిత సమ్మేళనమువలనఁ బ్రాణివర్గసంజనకంబు లగును.

చంద్రుఁడు భూమివైపున కెల్లప్పు డొకభాగమె కనఁబడఁదిరుగునటులు
బుధుఁడును సూర్యునివైపున కెల్లపు డొకభాగమె యుండురీతి నడచునటులు
కానిపించినను, బుధమండలమందుమాత్రము గోళమందలి యన్నిభాగముల
కొకప్పుడు కాకపోయిన నింకొకమాఱు సూర్యరశ్మి తగులుచుండును. ఆరశ్మి
వలన విషువత్ప్రాంతప్రదేశములు తద్దేశపార్శ్వములం దేడుభాగల పర్యంత
ముగ్రముగ నుండినను దక్షిణగోళము నందు మాత్ర మంతవేఁడి యుండదు.
దీనికిఁ దోడుగఁ గక్ష్యావైషమ్యకారణముంబట్టి ప్రస్తుత మింగ్లాండుదేశమందలి
శీతోష్ణవిభాగములకు సాటియైన ఋతుభేదాభాస మచ్చటఁ గలుగవచ్చును.
కావున బుధలోకమందుఁ జాలభాగము వేఁడి మానవమాత్రు లైనను సహింప
ననువుగ నుండవచ్చును. గోళమధ్యమందు మాత్రము మహామరుప్రదేశములు
వ్యాపించి రాళ్లు పగులునంతటివేఁడిమితోఁ దహాతహ లాడుచుండవచ్చును.

మఱియు నెండవేఁడిమి హెచ్చుగ నున్నను గాలియొక్క స్వభావమును
బట్టియొకానొకప్పు డదిసహింపవచ్చును. కొంద ఱనునటులు బుధమండలమున
స్వల్ప వాతావరణమాత్రము కల దనుకొందము. దీనివలన లాభనష్టములు
విచారించుటకు భూమండలసాదృశ్యము లాధారములు చేసికొని చూడ హిమా
లయపర్వతాగ్రమందలి పరిస్థితు లచ్చటఁ గలవేమొ యని యనుమానింపఁ
దగును. హిమాలయపర్వతములందు సూర్యాంతరతిగ్మమువలన నీరు స్వేచ్ఛగ
మఱఁగి పోఁగలదు. కాని యచ్చట వాతావరణ మతిశీతముగ నుండు నని

నూతన గ్రంథములు.

ఈ క్రింది గ్రంథములు మా కార్యస్థానమునకుఁ దత్కర్తలచేతఁ దత్ప్రచురణాధికారులచేతఁ బంపఁబడినవి.

1. పద్మపురాణము, రాజా మల్లారెడ్డికృతము శ్రీ రాజారాజేశ్వర రావు బహదర్ గారు, దోమకొండ సంస్థానము - అమూల్యము.

2. జీవన్మృత రహస్యము (నవల) కాకినాడ ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథ నిలయమువారు, రూ. 1-8-0.

3. ఆంధ్రనైషధసారము, అత్తలూరి సూర్యనారాయణగారు, ఈమని గుంటూరుజిల్లా, రూ. 0-12-0.

4. నారాయణాచల మాహాత్మ్యము, అల్లమరాజు రంగధామకవి - శ్రీ చెలికాని లచ్చారావుగారు చిత్రాడ, రూ. 0-12-0,

5. ప్రాచీన విద్యాపీఠములు, చిలుకూరి నారాయణరావుగారు ఎం.ఏ., రాజమహేంద్రవరము, రూ. 1-14-0.

6. ప్రాచీనాంధ్రనౌకా జీవనచరిత్రము, భావరాజు వేంకటకృష్ణారావుగారు, బి.ఏ. బి.ఎల్., రాజమహేంద్రవరము, రూ. 1-0-0.

7. శివపురాణము వచనము - వేంకటపార్వతీశ్వర కవులు - ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథనిలయము (కాకినాడ) రెండుభాగములు, 1-కి రూ. 1-8-0.

8. ఆంధ్రపరిశోధక మహామండలి సంచిక - శ్రీ చెలికాని లచ్చారావుగారు చిత్రాడ, గోదావరిజిల్లా, రూ. 1-8-0.

9. తంజావూరు సరస్వతీపుస్తకభాండాగారము (1922-23) నివేదిక.

10. శ్రవణ బెళ్గోళ శాసనములు, మైసూరు గవర్నమెంటువారు.

11. శ్రీరమాస్తోత్ర నక్షత్రమాల, బల్లూరి కృష్ణప్పగారు, ఆలూరు అ. 2.

సీ. నెఱఁదయురంబున నెడమభాగంబునఁ జలువపుట్టిండ్లకొమ్మలు చెలంగ
మడుఁగుఁ బొన్నును గేళికడియంబునై గాఢప్రత్తిలక్కయునైన ప్రాణదనరఁ
బ్రబ్బునాభీజటాపటలాంచలంబులఁ గమలంబులొక రెండు కాంతిమీఱ[లఁగఁ
నొఱప్పైన సాంబ్రాణియునుముద్దుగొడుకునై యనురాగమునవినాయకులుమె
బంచజనసింహశరభరూపములుదాల్చి,ప్రాణమునుమేనుఁబోలెనున్నట్టిమీకు
వందనంబును నతి నమోవాక మంజ, లియును గావింతు నాదిమలేఖులార.

వ. అని యిట్లు నృసింహశరభరూపంబులు ధరియించిన కాంచనాంబరపంచవద
నులకు విరించి వందనంబు లందంద కావించి వెండియు ని ట్లనియె. ౨౦౦

గీ. ప్రజలఁ బ్రోచుపనికి బద్ధకంకణు లైన, యఖిలమయులు మీర లాగ్రహమున
మేరమీఱి పోరు కారణంబునఁ దమ్మి, యాకుమీఁదినీర మయ్యె జగము.

శా. భూమీకంటకు లైనదైత్యవరులం బోనీక శౌర్యక్రియా
సామగ్రి న్మలుచూపువారిశిరము ల్చక్కాడి యుక్కెక్కి యు
ద్దామఖ్యాతిఁ జెలంగుట ల్విడిచి భూతశ్రేణి భీతిల్లఁగా
నీ మేరిద్దఱుఁ బోరుట ల్తగునె లక్ష్మీశా యుమావల్లభా. ౨౦౨

క. మీరిరువురు భువనావన, కారణములు మీర లిట్లు గదిసి పెనఁగిన
న్నేరుచునె సర్వకర్మ, ప్రారంభము చక్క నిలువఁ బ్రకృతిస్థంబై. ౨౦౩

గీ. ఈతమోవికార మేటికి మీకు మీ, నామపఠనమాత్ర నరులకెల్లఁ
జిక్కువడిన మనసుచిఁకట్లు వాయంగఁ, దెలిసికొనుఁడు మీప్రదీప్తమహిమ.

క. ఎదిరినపగ మీలోపల, ముదిరినయది లేదు లోకములు గూఁకలిడం
గదనము సేయఁగఁ దగునే, మదనజనక మదనదమన మానుఁడు గినుకల్

సీ. కైటభమధుశిరఃఖండనావక్రంబు చక్రంబు తేజ మసహ్యతరము
లోలకాలానలాభీలాననం బైన శూలంబు జనమునశ్యాలగదము
గావున నివి రెండుఁ గదనజయాకాంక్ష మీరు ప్రయోగింప మేర లణఁగు
నావిన్నపము విని నన్నుఁ జాల మన్నించి యుపసంహరింపుఁ డీయుగ్రసాధ
నముల నని నల్వ ప్రార్థింప నళిననేత్ర, ఫాలనేత్రులు తమపూఁచిపట్టియున్న
యాయుధంబులు క్రమ్మఱునట్లు సేయ, భూతజాలంబు సంతోషమునఁ జెలంగె

వ. ఇట్లుపసంహృతాయుధం బై యాయోధద్వయంబు. ౨౦౭

క. కర్పూరదీపకళికల, నేర్పునఁ దమయంత నుడిగి నిర్మలకాంతుల్
దర్పింప శాంతిమయహ్రు, ద్దర్పణమై నిలిచె భువనతాపము నుడిగెన్ ౨౦౮

చంచును జచ్చళికెయుఁ జిత్రతాళంబును సల్లు కత్రంబును నురుపును దువాళంబును బుష్పాంజలి మొద లయిన నటనపటిమంబులు తాళలయంబు లనుసరించి రూపక వార్తిక చిత్రక మానంబులం బ్రవర్తించు చంచుపుట చాచపుటాది తాళభంగులెటెంగి యంగహారకరణస్థానకవృత్తిమండల సంయుక్తంబుగఁ దాండవం బఖండపాండిత్యంబునఁ బ్రకటించుటయు నన్నిటలనయనహాటకపటులు హాటికం బగునమ్మహాపారిషదునిం బారితోషికప్రదానంబున సన్మానించి రంత విరించి యప్పరమపురుషులం గూర్చి యి ట్లనియె.

సీ. ఇది హేమమయపీఠ మే మున్న గల్పించి పాటించి దాఁచితిఁ బాటవమున
నని బహుయోజనాయతము మాణిక్యసింహాంచితంబును ననర్ఘ్యంబు నైన
గద్దియ యొకటి వేగంబ యాకర్షింప నది భానుబింబసహస్రతుల్య
మగుచు నిల్చుటయు నాహార్యక్షపీఠిపై నజుఁడు నిల్పఁగ హరిహరులు నిలిచి
నీలమునువజ్రఫలకంబుఁబోలియుత్ప, లంబుఁగుముదంబుననఁదగిలచ్చితోడి
యురమునగరాజపుత్రిక కునికి యైన, యెడమవంకయుఁ గలిగి శ్రీనిరవుకొనిరి.

గీ. అట్టివేళ నలువ యానందజలరాశి, నోలలాడుచున్నయుల్ల మలర
లోకనాథు లట్టు లేకాసనస్థులై, తేజరిల్లఁ గని నుతించె మఱియు. ౨౧౫

మ. ఘనసంసారసముద్రవారినిజదుష్కర్మాగతానేకరో
గనిపీతాంగవిలాసు లై ధనసుహృత్కాంతావియోగార్తి సం
జనితం బైనమనోవ్యథం గుదియు తుచ్ఛస్వాంతు లెల్లన్ జనా
ర్దన నీపాదపయోజపత్రజలధారల్ గ్రోల రే కాలముల్. ౨౧౬

క. ఉపవాసక్రతుదానము, లపరిమితము లాచరించు నైనం గానీ
త్రిపురాంతకసఖ నీయెడ, నపరాధము దలఁచెనేని యతియును యతియే.

క. నీనామస్మరణంబును, నీనామజపంబుఁ జేయు నిశ్చలహృదయుల్
శ్రీనాయక యపవర్గత, మానాయకు లగుదు రమరమానితు లగుచున్.

క. [1]బుజనైచితి వసురేంద్రుని, భుజమధ్యము చించి భువనమునఁ గలబాధల్
గజరాజవరద నీయు, క్కజపునదటు నుదుటు మున్న గని మది మెత్తున్.

క. దానవునెపమునఁ బొడమిన, నీనిర్భరతేజ మిట్లు నిఖిలము నొంచెం
గాని జగన్నాయక నీ, మానస మీజగముమీఁద మచ్చరపడునే. ౨౨౦

వ. అని హంసవాహనుం డాహరిం బ్రశంసించి హరున కభిముఖుండై యి ట్లనియె. ౨౨౧

[1] భుజ. మూ.

సీ. స్నానంబు లొనరించు ధన్యుఁ డాకాశగంగానదీకల్లోలఘటల నీఁదు
దానంబు గావించుధర్మతత్పరుఁ డర్థపతినిధానములకుఁ బ్రభుతఁ గాంచు
రోగంబుగలవారిఁ బ్రోచుపుణ్యాధికుం డేబాధయును లేక యెసఁగు దివిని
నుపవాసజపతపోహోమంబు లొనరించు కృతిఁ గీర్తనము సేయుఁ గిన్నరాళి[కుఁ
హరిహరారాధనము సన్నాహమునుజలుపు, నిష్ఠనిను బాడు[1] వారలనిలయముల
జాల వశవర్తి యై యుండు సకలలోక, గర్భపరిపూర్ణకీర్తి సందర్భుఁ డగుచు.

వ. అని రోమహర్షణుం డమ్మహర్షులకు నరసింహశరభసమరవ్యాజంబున హరి
హరతేజోవిశేషం బశేషంబును వర్ణించి వెండియు ని ట్లనియె. ౨౩౦

క. శరభనృసింహులచరితము, నిరుపమసద్భక్తి వినిన నిర్మలమతులై
నరులు సుఖింతురు సుస్థిర, పరమైశ్వర్యానుభావభావితు లగుచున్. ౨౩౧

క. హేవళిచినయాభళవసు, ధావల్లభమంత్రివర్య ధైర్యౌదార్యా
ధీవిభవతోషితార్యా, పావననేత్రాబ్జయుగ కృపారసధుర్యా. ౨౩౨

ఉ. దానవిలాసకంధర ప్రధానయుగంధర హారకంధరా
మానవతీమనోభవ సమగ్రరమాభవ జిష్ణువైభవా
మానవిధానుయోధన సముంచితబోధన సద్యశోధనా
మానసవైరిభీషణ తమఃపరిశోషణ బంధుపోషణా. ౨౩౩

తోటకవృత్తము. దినకృద్ద్యుతివత్పరిదీప్తివిభా, వనరాశినివాసనివాసమనా
వినయోజ్జ్వలభూషణవీర్యనిధీ, ధనరాశివితీర్ణకథాచతురా.

గద్యము. ఇది శ్రీహనుమత్కటాక్షలబ్ధవరప్రసాద సహజసారస్వత చంద్రనామాంక భారద్వాజసగోత్రపవిత్ర రామవిద్వన్మణికుమార రాష్ట్రఘంటావధాన పరమేశ్వర హరిభట్టారక ప్రణీతం బైననరసింహపురాణోక్తం బగునుత్తరభాగంబునందుఁ బ్రహ్లాదప్రతిష్ఠాపనంబును రాక్షసులతపోమహత్త్వంబును వారలకు హరుండు ప్రత్యక్షం బగుటయు నారదాగమనంబును నందికేశ్వరనారదసంవాదంబును శరభావిర్భావంబును శరభనృసింహులయుద్ధంబును బితామహసమాగమనంబును బ్రహ్మస్తవంబును నవతారద్వయోపసంహారంబును హరిహరక్షేత్రమహత్త్వంబు ననంబరఁగు ప్రథమాశ్వాసము.

---

[1] నునువాడు. మూ.

శబ్దమునకు, అశ్వినీదేవతలకుఁ బేరైన "నాసత్య" శబ్దమునకు, ఇంద్రశబ్దమునకు జండవెస్థలో రాక్షసుఁ డనువిపరీతార్థ మెట్లు వచ్చినదో శబ్దశాస్త్రవేత్త (Philologists) లెవ్వరును జెప్పఁజాలరైరి. అపాన్నపాత్, గంధర్వ, యమ ప్రభృతి దేవతానామములు జండుభాషలో నున్నవి. హిందువులు తప్ప నితరార్యశాఖలవా రీదేవతానామముల నెఱుంగరు. ఇవిగాక యింకఁ బెక్కుశబ్దములు సంస్కృతమునకు జండుభాషకుఁ బొదుపుగా నున్నవి. అవి యీ దిగువ వ్రాసిన పట్టికలోఁ జూపింపఁబడును.

సంస్కృతము.	జండు.
అశ్వతర - -	అస్తర్
అద్వేష -	అద్వేష
అనృత - -	అనరత
అనర్థ - -	అనరేథ
అనార్య -	అనైర్య
శ్యేన - -	శేన
కశ్యప - -	కశ్యప
మత్స్య - -	మస్య
సేతు - -	హేతు
సోమ - -	హోమ
సేన - -	హేన
సూను - -	హూను
మాతా - -	మాత
పితా - -	పిత
దుహితృ -	దుగ్ధర్
భ్రాతృ - -	భ్రాతర్
శ్వసుర - -	హ్వసుర
జామాతర్ -	జామాతర్
స్నుషా - -	సుహ్నర్
పతి - -	పైతి
పశు - -	పసు
పాయు (annus)	పాయు
నౌస్ - -	నావి
తక్షన్ - -	తస్హన్
క్రవిస్ (flish)	క్రవిద్రు bloody spean
అస్థి - -	అస్తి
మజ్జా - -	మంగా
మధు - -	మధు
తన్ (to stretch)	తన్
వయామి -	ఉఫ్‌యేమి
పిష్ - -	పిష్
విష - -	విష
కలమ - -	ఖలమ్
ఉర్వరా - -	ఉర్వర
అజ్ర - -	అజ్ర
రథ - -	రథ
చక్ర - -	ఛఖ్ర
ధాన (corn) -	దాన
యవ - -	యవ
సమా (year)	హామా
ద్రు (tree) -	ద్రు (spear)
శరద్ - -	సరధ
హిమ - -	హిమ

వచ్చుచున్నవి. అవి సంస్కృతములో లేవు. చిరకాలము వృద్ధినొందుట వలనఁ బుట్టినదియు వ్యాకరణముచే విధింపఁబడినదియు నగు నుచ్చారణము (Pronunciation) నంగభూతము లగునీభాషల కన్నిటికి సమానముగా నుండుట వలన నార్యభాషాకుటుంబమున కంతకుఁ గలిగిన సాంద్ర్య నుగుసంబంధ మీ రీతిగాఁ గనఁబఱుపఁబడినది.

పదాంతమందుఁ జేర్పఁబడు ప్రత్యయము లగు సం - క, జందు - క, గ్రీకు- కె, గోథిక్ - హా-Latin క్వె - కెల్టిక్ చ - మొదలగునవి - కాలక్రమమున నీభాష లన్నియు నెట్లుపెరిఁగినవో యావిధమును దెలుఁపుచున్నవి. సముద్రోదకమును గాని భూమిని గాని "కదలఁగొట్టుట" అను నర్థమిచ్చునదియు నార్యభాషల కన్ని టికి సామాన్యముగా నున్నదియునగు "అర్" ధాతువు కృషితో సంబంధించిన పనులను దెలియఁజేయుటకు దక్షిణోత్తరశాఖవారి వాడుకలో నిల్చిపోయినది. కాని పూర్వదక్షిణశాఖవా రీధాతువునకు బదులుగా "కృష - విలేఖనే" అను ధాతువును వాడుక చేసిరి. ఈధాతువునుండి కృషి, కృషీవల, కర్షక మొదలగు శబ్దములు పుట్టినవి. ఈధాతువునుండి పుట్టిన కృష్టి, చర్షణి అనుశబ్దములు మొదట దున్నుకొనువాఁ డని యర్థము గలవి యయినను, ఆర్యశబ్దమువలె వేదభాషలో సామాన్యముగా మనుష్యవాచకము లయ్యెను. ఆర్యభాష లన్నిం టికిఁ బాదువుగా నున్నదుహితృశబ్దము తొలిని పాలుపితుకునది యని యర్థమిచ్చు నది. ఇది "దుహ్ ప్రపూరణే" అను నదాదిధాతువునుండి పుట్టినది. పశ్చిమోత్తర శాఖవారు "పాలుపిదుకుట" యను నర్థమందు దుహ్ధాతువును విడిచి దానికి బదులుగా మృజ్ ధాతువు నుపయోగించిన ట్లీక్రింద వ్రాసిన శబ్దములవలనఁ గాన వచ్చుచున్నది.

గ్రీకు ఎమల్గో. Latin మల్గియో. జర్మన్ మిల్చ్, శ్లవోనిక్ మ్లుజా, ఐరిష్ బ్లిజిమ్.

ఆర్యభాషలలో స్వర్ణవాచకము లగు శబ్దము లన్నియు నొకధాతువు నుండి పుట్టినవి. జందు సంస్కృతభాషలలో నాధాతూత్పన్నము లగుశబ్దములు కూడ నొక్కటియే. సం. హిరణ్య - జందు - జరణ్య. వెండిని జెప్పుశబ్దములు కూడ నేకధాతూత్పన్నములే. సం॥ రజత, జందు - ఇరేజిత. పూర్వదక్షిణశాఖ వారి భాషలలో సారాయి (Wine) ని దెల్పుమాట లేదు. పశ్చిమోత్తర శాఖ వారి భాషలలో సోమలతకుఁ బేరు లేదు.

మతము, ఆచారములు, ధర్మములు, మతసిద్ధాంతములు ప్రతిపాదింపఁబడి యున్నవి. దీనిలోని నవీనభాగము కొలఁదికాలముక్రిందటి దైనను బ్రాచీనభాగము ఋగ్వేదముతోఁ దుల్య మగుప్రాచీనత కలది. ఈయవెస్థామత మొకకాలమందుఁ బ్రపంచకములో నుండెడు గొప్పమతములలో నొకటియై యుండెను. క్రీస్తుశకమునకు ముందు వేయిసంవత్సరములకాలము ఉచ్చదశలో నుండి అచిమినియన్ రాజు లగు సైరస్, డెరయస్, గ్జరగ్జస్ మున్నగువారి మతమయి యుండి అలెగ్జాండరు దండయాత్రచే క్షీణదశ నొందింపఁబడెను. ఈమతసంబంధమయినగ్రంథము లనేకములు నష్ట మయిపోయినవి. క్రీస్తుశకప్రారంభమందీమతము పునరుజ్జీవిత మయినను మహమ్మదీయుల దండయాత్రలచేఁ దిరుగఁదల నెత్తకుండఁ జెడఁగొట్టఁబడెను. జోరోష్టర్ మతస్థు లనేకులు మహమ్మదీయులచే హింసింపఁబడినవారై ప్రాణభీతిచే నవశముగా మహమ్మదీయమతమును స్వీకరించిరి. అపుడు కొందఱు మహమ్మదీయుల బాధల కోర్వఁజాలక స్వదేశమును స్వజనమును విడిచి హిందూదేశమునకుఁ బాఱిపోయి యచటఁ దలదాఁచుకొనిరి. అట్టియుపద్రవములలో నశింపఁగా మిగిలిన కొన్నిగ్రంథము లిప్పటికి మిగిలినవి. గాఢ మగుమతభక్తి గలమఱికొందఱు తురుష్కులొనర్చు హింసల కోర్చి స్వదేశమందే నిలిచిరి. ఇపు డీపారశీకులు పదివేలమంది పారశీకదేశములోను నెనుబదివేలమంది హిందూదేశములో నున్నారు. ఇపుడు నిలిచియున్న అవెస్థాగ్రంథము వీరిచేతనే రక్షింపఁబడినది. అవెస్థాశబ్దము "అవెష్టక్" శబ్దముయొక్క వికృతిరూపము. ఇది మతగ్రంథములకుఁ బేరు. ససేసియన్ రాజులకాలమునాఁటి పహ్లవీభాషాసంబంధ మగు నీ అవెష్టక్ శబ్ద మీమతగ్రంథములకు వర్తించును. వేదశబ్దమునకు వలెనే యీఅవెష్టక్ శబ్దమునకుఁ గూడ జ్ఞాన మని కాని జ్ఞానదాయక మగుగ్రంథ మని కాని యర్థమై యుండును. ప్రాయికముగా నీశబ్దమునకు మూలగ్రంథ మని యర్థమై యుండును. జండవెస్థా యనునది నిండుపేరు కాదు. అవెస్థా యనఁగా మూలగ్రంథ మనియు జం డనఁగా వ్యాఖ్యాన మనియుఁ గొందఱ యభిప్రాయము.

ఒకశతాబ్దము క్రిందటివఱకు నీప్రాచీనపారశీకదేశపుమతము, మతసిద్ధాంతములు, మనుష్యుల యాచారములు, నడవళ్లు మొదలగువానిని గుఱించి మన కున్నజ్ఞాన మల్ప మయియుండెను. అప్పటి మనకున్నజ్ఞానము గ్రీకు లేటిన్‌గ్రంథములనుండి సంపాదింపఁబడిన దగుటచేఁ దృప్తికరముగా నుండకపోయెను.

సిద్ధ మగు బాడ్లియన్ లయిబ్రెరీ అను (Bodleian Library) పుస్తకభాండాగారములోఁ దాను మొదటఁ జూచిన జందుగ్రంథము వ్రాఁతప్రతితోఁ దా నిండియాలో సంపాదించిన వ్రాఁతప్రతిని సంప్రతించి యామతగురువులు తన్ను మోసపుచ్చలే దని సంతసిల్లెను.

కాని పాప మీయాంక్విటిల్ మహాశయుఁ డింతకష్టపడి లోకమందుఁ గ్రొత్తగాఁ బ్రకాశింపఁజేసిన యీప్రాచీనకాలపు గ్రంథసమితి దాని మతసిద్ధాంతము దాని తత్త్వము కొందఱవిమర్శకుల పరీక్షకు నిలువ దయ్యెను. కొంటువంటి మహాతత్త్వజ్ఞులు కొందఱు అందులో నేమో విశేషతత్త్వ మున్న దని యాశచేఁ బరీక్షించి కొన కేమియుఁ గానరాకుండుటవలన నైరాశ్యము నొందిరి. ఇంక మఱి కొందఱు దీని కవిత్వసరణి కుచితమయిన విలువ నిడ రైరి.

మఱికొంద ఱల్పకాలములో నాభాషను నేర్చుకొని భాషాంతరీకరణముఁ జేసిన యాంక్విటిల్ పండితుని జ్ఞానమందు సంశయము గలవా రయిరి. ఈ గ్రంథప్రామాణ్యమును గుఱించి పండితులలో వివాదములు పుట్టెను. నిజముగా నీగ్రంథము జోరోష్ట్ర రనువాఁడు వ్రాసినది కా దనియు మఱి యెవ్వఁడో వ్రాసి వానిపేరు పెట్టె ననియుఁ గొందఱు వ్యవహరించిరి. ఇట్లీగ్రంథమును దూషించి గ్రంథకర్తను నిరుత్సాహపఱిచినవారిలో సర్విలియమ్ జోన్సు (Sir William Jones) పండితుఁడు మొదటివాఁడు. ఇతఁడు పార్శీమతగురువులు యాంక్విటిల్ను మోసపుచ్చి పనికిమాలిన యొకపిచ్చిగ్రంథము నితని కిచ్చినా రని 1771 సంవత్సరములో ఫ్రెంచిభాషలో నొకయుత్తరమును వ్రాసి ప్రకటించెను. ఇంగ్లాండులో నుండు (Richardson. Sir John Chardin) అను వారిద్దఱు నీయంశమును మఱింత బలపఱిచిరి. ఫ్రెంచిదేశములో వది యకృత్రిమగ్రంథ మని సార్వజనీనముగా నొప్పుకొనఁబడినది. క్లూకర్ (Kleuker) అను నొక జర్మన్పండితుఁడు స్వదేశమం దుండు వేదాంతులకుఁ దెలియుట కొఱకు Anquetel వ్రాసిన యాంగ్లేయభాషానువాదమును జర్మనీభాషలోనికి మార్చెను. ఏఁబదిసంవత్సరములవఱకు నీయవెస్థాగ్రంథమును గుఱించిన వివాదములు శమింపలేదు. కాలక్రమమునఁ బండితు లది యకల్పితగ్రంథ మని యొప్పుకొనిరి.

పాశ్చాత్యపండితులు సంస్కృతభాషను గృషిచేసినకొలఁది నీపార్శీమతగ్రంథతత్త్వము దీనిప్రామాణ్యము పండితులలోఁ బ్రకటిత మయ్యెను. యాంక్విటి ల్పండితుఁ డీగ్రంథము నాంగ్లేయ భాషలోనికి మార్చిన తరువాత సుమారేఁబదిసంవత్సరములకు 1825 సంవత్సరమందు పాశ్చాత్యులలో సంస్కృతపం

మిగిలిన గ్రంథ మల్పపరిమితి గలది యై యున్నది. అది యాఱుభాగములుగా విభజింపఁబడినది.

1. Yasna (యజ్ఞము) గాథతోఁ గూడినది.
2. Vispered.
3. Yashts.
4. Minor Texts as Nyaishes, Gahs &c.
5. Vendidad.
6. Fragments from Hadhokht &c.

ఈయాఱుభాగములలో (Yasna, Vendidad, Vispered) అనుమూఁడును దేవతాపూజనమందుఁ దత్ప్రార్థనయందు నుపయోగింపఁబడును. ఈ యవస్థాగ్రంథము స్తోత్రరూప మయినది గాని తత్త్వమును (Philosophy) బోధించు శాస్త్రము కాదు.

అవెస్థామతము.

దీనికి జరదుష్ట్రమత మని పేరు. ఇది క్రైస్తుమతము, బౌద్ధమతము, మహమ్మదీయమతము మొదలగు సుప్రసిద్ధమతములతో సమాన మయినది. ఈమతమందు మంచి యనియు (Good) చెడు గనియు (Evil) రెండు తత్త్వములు కలవు. ఈరెండును సృష్టిమొదలుకొని లోకమం దున్నవి. స్వతంత్రకర్త యగుచేతనుఁడు సద్వృత్తి సౌశీల్యములు గలవాఁడై మంచియొక్క బలముచేఁ జెడుగును జయించును. వీరిలో నీశ్వరునకు "అహురామజ్దా" అని పేరు. హిందువులకు శనిగ్రహమువలె నీమతమందు "అంగ్రమన్యు (అంగారమన్యువు) అను నొకపిశాచము కలదు. వీఁ డెల్లపుడు దైవము చేసినసృష్టిని బాధించును. అహురామజ్దా కాఱుగురు దేవతలు సహాయులు కలరు. జోరోష్టర్ పారశీకులకు బోధించిన మత మిది.

7. అవెస్థా సంస్కృతభాషలకుఁ గలసంబంధము.

ఈయవెస్థాభాష—ఇండూజర్మాని క్భాషాకుటుంబములోనిది, యగు ఇరేనియన్ శాఖలోనిది. ఈ యిరేనియన్ శాఖ రెండుభాగములుగా నున్నది. ప్రాచీన పారశీకదేశపు శాసనములతోఁ గూడిన యీయవస్థాభాష ప్రాచీనభాగములోనిది. నూతనపారశీకభాష కురుడిష్, బెలూచి, ఘల్చా మొదలగుభాషలు నవీనభాగములోనివి. అవెస్థలో రెం డవాంతరభాష లున్నవి. వానిలో మొదటిది గాథాభాష. ఇది మిక్కిలి ప్రాచీనము. రెండవది అవెస్థ. ఇది నవీనభాష. ఈభాషలోనే మూఁడువంతులమట్టు కీయవెస్థాగ్రంథము వ్రాయఁబడినది. ఋగ్వేదభాషకు లౌకికసంస్కృతభాషకు నెంత తారతమ్యము కలదో

అవ - ఐనికం = సం. అనీకం.

అవ - ఇశానం = సం. ఈశానం.

అవ - తనునమ్ = సం. తనూనామ్.

6. అవెస్థలోఁ బద్ధము లగు ఇ ఉలు పదాంతమందు మకారము ముందఱ దీర్ఘములగును.

అవ - పైతీమ్ = సం. పతిమ్.

అవ - దాహీమ్ = సం. ధాసిమ్.

అవ - తాయూమ్ = సం. తాయుమ్.

7. ఏకాక్షరశబ్దములలోఁ దప్పక దీర్ఘాచ్చు లుండును.

అవ - నీ = సం. ని.

అవ - జీ = సం. హి.

అవ - ప్రా = సం - ప్ర.

8. అనేకాక్షరశబ్దములలో ఓకారము తప్పఁ దక్కినపదాంతాచ్చు లన్నియు హ్రస్వము లగును.

అవ - హేన = సం - సేనా.

అవ - పర = సం - పరా.

అవ - నైరి = సం - నారీ.

9. అవెస్థలో యకారము తరువాత వచ్చు ఎకారము - సంస్కృతములో అ ఆ ల వలెఁ బలుకును.

అవ - రోచయేతి = సం - రోచయతి.

అవ - అయెని = సం - అయాని,

అవ - అస్నె = సం = యజ్ఞె.

10. అవెస్థలో ఓష్ఠ్యములగు ఉ ఊ ఓలకు ముందు వచ్చు ఓకారము సంస్కృతములో అ ఆ లవలెఁ బలుకును.

అవ - దామోహు = సం - ధామసు.

అవ - ఓహోహ్వంతం = సం. ఓజస్వన్తం.

11. అవెస్థలో "అరే" అనునది సంస్కృతములో ఋకారమునకు సరిగా నుండును.

అవ - అనరేతైః = సం - అనృతైః.

అవ - వరేషమ్ = వృక్షమ్.

15. పదాదియందున్నసకారము తప్పక హాకార మగును. ఉ. సప్త = హాప్త, సోమ = హోమ.

16. సంస్కృతమందువలె నీభాషలోఁ గూడ నామవాచకములకు, విశేషణములకు, సర్వనామములకు విభక్తు లున్నవి. ఏక, ద్వి, బహువచనములు, సంబోధనతో నెనిమిది విభక్తులు, మూఁడు లింగములు కలవు. దీనిలోఁ గొన్నిపదములు సంస్కృతపదములకంటె భిన్నలింగములు కలవిగాఁ గానవచ్చు చున్నవి. వాక్, జంగ, (జంఘా) తరస్న (తృష్ణా)శబ్దములు పుంలింగములు.

17. అజంతము లనియు హలంతము లనియు నీభాషతో శబ్దములు రెండువిధములు గా నున్నవి. కొన్నివిశేషణములకుఁ దరతమప్రత్యయములు, మఱి కొన్నింటికి ఈయస్, ఇష్ఠ ప్రత్యయములును చేర్పఁబడును.

ఉ - మజ్ - మజ్యః - మజిష్ఠ. ఆసు - ఆస్యః - ఆసిష్ఠ.

తరతమప్రత్యయములు.

1. బేషజ్య - బేషజ్యోతర - బేషజ్యోతమ.
2. హుయస్త - హుయస్తతర - హుయస్తతమ.

18. ఈభాషలోని సంఖ్యావాచకములు రూపమందుఁ గాని వాడుకయందుఁ గాని సంస్కృతసంఖ్యావాచకములకంటె నించుకంతయు భేదము లేనివి.

అవస్థా.	సంస్కృతము.	అవస్థా.	సంస్కృతము.
ఎవ - -	ఎక	వీశతి - -	వింశతి
ద్వి - -	ద్వి	ద్రిశత్ -	త్రింశత్
థ్రి - -	త్రి	చద్వారింశత్ -	చత్వారింశత్
చద్వర్ - -	చతుర్	పంచాశత్ -	పంచాశత్
పంచ - -	పంచ	క్షువష్ఠి - -	షష్టి
క్షువస్ - -	షష్	హాప్తతి - -	సప్తతి
హాప్త - -	సప్త	అష్టైతి - -	అశీతి
నవ - -	నవ	నవైతి - -	నవతి
దశ - -	దశ	శత - -	శత

19. సర్వనామములు.

ఈభాషలో సర్వనామములు సంస్కృతసర్వనామములకు సరిగా నుండును. అస్మద్ యుష్మద్, శబ్దములకు లింగవిభేదము లేదు. యాత్, తత్, అగస్,

స్కృతవ్యాకరణపు రీతి నవలంబించినయెడల నీయవెస్థాభాషలోని ధాతువుల నన్నింటిని బదితరగతులుగా విభజింపవచ్చును. వీనిలో అకారాంతధాత్వంగము గలధాతువులు నాలుగు తరగతు లొకవర్గము, అకారము చేర్పఁబడక హలంతము లగుధాతువు లయిదు తరగతులు మఱియొకవర్గముగాను మరల విభజింపఁబడినవి. మొదటివర్గములోని ధాతువులకు వికరణప్రత్యయ మగు అకారము చేర్చినపుడు ధాత్వంతమందున్న యచ్చునకు గుణము వచ్చును. (గుణ మనఁగా ఇకారము ఏకారముగాను, ఉకారము ఓకారముగాను ఋకారము అర్ గాను మాఱుట.)

I. 1. భ్వాది. ఉ. భవతి.

2. తుదాది. ఇందులో అకారము చేర్పఁబడినను గుణము రాదు.
ఉ. "ద్రుజ్. ద్రుజైతి.

3. దివాది. దీనిలో యకారము వికరణప్రత్యయము. నస్–నస్యేతి.

4. చురాది. దీనిలో ధాతువులకు "అయ" అనునది చేర్పఁబడును.
ఉ. రుచ్–రోచయేతి.

II. 1. అదాది. (రెండవవర్గములో మొదటిది యిందులో వికరణప్రత్యయము (శప్) లోపించును.
ఉ. జన్–జన్తి (హన్తి)

2. జుహోత్యాది. (ఇందులో ధాత్వక్షర మావృత్త మగును.
ఉ. దా–దదాతి.

3. రుధాది. ఇందులో ధాతుమధ్యమందు నకారము చొరఁబడును.
ఉ. రిచ్–రిణక్తి.

4. స్వాది. ఇందులో "ను" ధాతువునకుఁ జేర్పఁబడును.
ఉ. సు–సునోతి.

5. తనాది. ధాతువునకు–"ఉ" చేర్పఁబడును.
ఉ. ఆప్–ఆప్నోతి. ఆప్వంతే.

6. క్ర్యాది. ఇందులో ధాతువునకు "నా" చేర్పఁబడును.
ఉ. గరు–గరునైతి (గృహ్ణాతి.)

సంస్కృతధాతువులలో లేని వైచిత్రి యొకటి అవెస్థాధాతువులలో నున్నది. అ దెద్ది యనఁగా; ఒకధాతువునకే స్వవికరణానుసారముగాఁ గొన్ని రూపములు, పరవికరణానుసారముగాఁ గొన్నిరూపములు కలుగును.

చందా సం॥ కు రూ ౩

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౧— { రుధిరోద్గారినామసంవత్సరము జ్యేష్ఠ — భాద్రపద మాసములు. } సంచిక [illegible]

ప్రధానవ్యాసములు.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౨. | రుధిరోద్గారినామసంవత్సరము. జ్యేష్ఠ-భాద్రపదమాసములు. | సంచిక ౨-౩.

రామాయణచరిత్ర.

భారతీయవాఙ్మయమునందు, శ్రీమద్రామాయణ మాదికావ్యముగాఁ బరిగణింపఁబడినది. అందలి యితివృత్తము పవిత్ర మైనది. హృదయంగమ మైనది. కావ్యనాయకుఁ డద్వితీయుఁడు. రామాయణమును గుఱించియు, రాముని గుఱించియు, భిన్నభిన్న దేశకాలములయందు, వ్యాఖ్యాతలు, భిన్న భిన్నమార్గములఁ ద్రొక్కిరి. అద్వైతు లడ్డుబొట్టును, ద్వైతు లంగారముద్రలను, విశిష్టాద్వైతులు ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రములఁ బెట్టి, యనూహ్యానంతచిహ్నితుఁ డగు రామునిఁ దమతమవానిగఁ జేసికొనిరి. ఇపు డావివాదములను వదలి, రామునిగుఱించియు, రామాయణమునందలి నిజచరిత్రము గుఱించియు, యథామతిని విన్నవించెదను. స్ఖలితములను మన్నింపఁ బ్రార్థన.

రామునికాలము:—రాముఁ డెప్పటివాఁ డనుదానిని గుఱించి, విశేష వివాదము కలదు. రాముఁడు, నేఁటికిఁ గోట్యతీతవర్షములకుఁ బూర్వమున నుండె నని, సిద్ధాంతులు, పంచాంగములలో వ్రాయుచున్నారు. త్రేతాయుగమున నుండె నని, పౌరాణికులు వాకొనెదరు. క్రీ॥ పూ॥ 1761 సం॥ రము, ఫిబ్రవరి 9-వ తేదిని, రాముఁడు పుట్టినటులు, రామాయణమునందలి, రామునిజాతకముచే నిశ్చయించితి నని "ఇల్లియాట్" అను పాశ్చాత్యపండితుఁడు నుడివియున్నాఁడు. క్షాత్రకాలమునందు, అనఁగా, క్రీ॥ పూ॥ 14,10 శతాబ్దముల మధ్యను రాముఁ డుండె నని, కే. వి. లక్ష్మణరావుపంతులుగారు వ్రాసియున్నారు. రామాయణ

మునందు) మేషసంక్రమణ మనఁగా, కృత్తికాప్రథమపాదప్రవేశమే, సూర్యున కుండవలె నని, తైత్తిరీయబ్రాహ్మణాదికమువలన, నూహింపవలసియున్నది. మేష సంక్రాంతి, కృత్తికానక్షత్రమున, రవి ప్రవేశించుటయే యైనచో, చైత్రశుద్ధ నవమినాఁ డెప్పుడును, మేషమున సూర్యుఁ డుండఁగా పునర్వసూనక్షత్రము రాదు. కృత్తికాప్రథమచరణమునందు, సూర్యుఁడు ప్రవేశించునప్పుడు, మేష సంక్రమణ మగుట బ్రాహ్మణముల కాలమునం దగుట నేఁటికి విచిత్రముగాఁ గాన్పించును; కాని, బాలగంగాధరతిలకుగారి "ఓరియన్" అను గ్రంథ మును బట్టి చూడఁగా "మృగశిరానక్షత్రము" నందు సూర్యుఁడు ప్రవేశించిన కాలమే యొకప్పుడు, మేషసంక్రమణ మై యున్న దని, తెలియ నగుచున్నది. వేదాంగజ్యోతిషము ననుసరించి, మాఘశుద్ధ ౧ నాఁడు, మకరసంక్రమణ మైన దనియు, నా కాలము, మహాభారతయుద్ధకాల మనియుఁ, గీర్తిశేషు లగు పోలవరము రాజాగారు వ్రాసియున్నారు. ఈగణితవైచిత్ర్యములు, జనసామాన్యమునకు, దురవగాహములై యుండును.

పైకారణములచే, శ్రీరామచంద్రుని జననసమయమునకు, రవి, చంద్ర, బుధ, రాహు, కేతు గ్రహముల కుచ్చస్థితి నేఁటి సిద్ధాంతప్రకారము సంభవిం పదు. రామాయణమునందు "స్వోచ్చసంస్థేషు పంచసు గ్రహేషు" అని చెప్పి యుండుటచే, "భ" చక్రపరిస్థితు లైనను నేఁటిగణితమున కంపనిరీతి నుండవలెను లేక రామాయణస్థశ్లోకములు, జ్యోతిషానభిజ్ఞునిచేఁ గూర్పఁబడిన వైనఁ గావలె ను. "భ" చక్రపరిస్థితులను నేఁటివా రింకను, శోధింపలే దేమో యని ఆపస్తంబ శుల్బమునందలి ప్రాగ్దిఙ్నిర్ణయమునందలి "చిత్రాస్వాత్యో రంతరం" మొదలగు వాక్యములకు నేఁటివారుసమన్వయమును జేయలేకపోవుటచేనూహింపవలసియు న్నది. ఇందును గుఱించిమహామహోపాధ్యాయసుధాకరపండితులవారు చాలవిమ ర్శించియున్నారు. అది ప్రస్తుతమున కనవసరము గాన దానిని విడచి రామాయ ణస్థశ్లోకములను నేఁటిసిద్ధాంతప్రకారము స్వల్పముగా విమర్శింతును. రవికి మేష స్థితి స్పష్టముగాఁ జెప్పలేదు కాని కర్కాటకలగ్నమునందు, చంద్రుఁడు, బృహస్పతి తోఁ గూడి యుండె ననియు, పునర్వసూనక్షత్ర మనియు, నుచ్చరించుట చేతను, చంద్రుఁడు పునర్వసూనక్షత్రమునందు ¾ భాగములు దాఁటె నని స్పష్ట మగుచు న్నది. ఎపుడు, చంద్రుఁడు నవమినాఁడు ¾ వంతులు పునర్వసులో నతిక్రమించెనో సూర్యుఁడు మేషమునందు, లేనటులు మఱింత స్పష్ట మగును. వ్యాఖ్యాత లేలయో, రవి, కుజ, గురు, శుక్ర, శని గ్రహము లుచ్చయం దుండెనని వ్రాసిరి.

జ్యోతిషమున కందరాని పరిస్థితులు కలదై మిక్కిలి ప్రాచీనకాలపు దని తలంప వలసి యున్నది. ఆవివాద నటుండనిండు-రాముని పితృభక్తి, ఏకపత్నీవ్రతము, సౌభ్రాత్రము, సత్యసంధత మొదలగు వానినిగుఱించి, పెక్కండ్రువిదవఱులోఁ బెంచి, వ్రాసియుఁ, జెప్పియుఁ, బెద్దగ్రంథములఁ జేసియున్నారు. నే నిపు డా సంగతులను, వ్రాయక నాఁటిభరతఖండస్థితిని రామాయణస్థ యుద్ధహేతువు లను విన్నవింతును.

నాఁటిభరతఖండనైసర్గికస్థితి:—రామాయణమునంవలి భరతఖండపట మి ట్లుండును. ఇప్పటి రాజపుత్రస్థానము సముద్రముగానుండి సింధునదియందు సంగమించుచున్నది. (రాముఁడు ఋగ్వేదకాలపురుషుఁ డగుటచేతను, ఋగ్వే దము రెండవమండలమునందు సింధునదమున్నటులు వర్ణించుటచేతను, నూహిం పఁబడెను.) ఇప్పటి మధ్యపరగణాల ప్రాగ్భాగము ఒరిస్సాలోని చాలభాగము, నుప్పునీటిపెద్దసరోవరముగా నుండి, యందలిద్వీపములు, కాలకేయాసురుల "కభిజనమై" యాద్వీపముల నడుమను "అశ్మపురము" అనుపట్టణముకలదై, వాస్తు శాస్త్రజ్ఞుఁ డగు (ఇంజినీర్) అగస్త్యునిచే నాసరోవరపుజలము బంగాళాఖాఁత మునకుఁ (నేఁటిచిల్కాసరోవరముతోఁ గలియునటులు) బ్రవహింపఁజేయఁబడి, కాలకేయు "లార్యులకు" విధేయు లగునటులు చేయఁబడి యాసరోవరము భూమిగా మార్పఁబడెను. పిమ్మట స్వల్పకాలముననే, కాలకేయాసురాధిపుఁ డును, శూర్పణఖాభర్తయు నగు విద్యుజ్జిహ్వుఁడు, రావణునిచేఁ జంపఁబడి శూ ర్పణఖాప్రతినిధిగా, ఖరాసురుఁడు కాలకేయరాజ్యము నేలుటకు నియమింపఁ బడినందున, "అశ్మపుర" రాజధాని, "ఖరాలయము" (ఖరియాల్) నకు మార్పఁ బడెను. నేఁటిబంగాళాదేశమును బేహారులోని ప్రాగ్భాగమును, సముద్రగర్భము నందుండుటచే, సముద్రము, మిథిలాపట్టణమువఱకు, వ్యాపించియుండుటయే గాక, సముద్రప్రవాహము నేఁటివలెఁ దూర్పుతీరమునందు దక్షిణమునుండి యుత్తరముననే, వ్యాపించియున్న దని, లంకలోఁ బుట్టినసీతనుఁ బెట్టెలోనుంచి, సముద్రప్రవాహమున నిడఁగా మిథిలాపురిప్రాంతమునకుఁ గొట్టుకొనివచ్చిన దనుగాథవలన నూహింపఁదగి యున్నది. నేఁటి, కేరళ, కోంకణ, దేశములును, దూర్పుకనుమలకుఁ బ్రాగ్భాగమునందలి మనయుత్తరసర్కారులు, నెల్లూరు మండలమే కాక కడప, కర్నూలు, చిత్తూరు, వేలూరు, గూడలూరు, తంజా వూరు, తిరుచునాపల్లి మండలములలోఁ జాలవఱకు సముద్రమునం దణఁగి యుండి, తూర్పుకనుమలయొక్క చాలభాగము (పల్లపుఁబ్రదేశములు) సముద్రము

రావణయుద్ధమునకుఁ బూర్వ మొకసారి, విజృంభించి, హిమాలయమున కుత్తర మునందుండిన, త్రివిష్టప (టిబెట్) దేశీయులకుఁ గూడ భీతిఁ గొలిపి, యార్యులచే నోడింపఁబడి, లంకకుఁ బరువెత్తి యచటనుఁ గూడ నిలువలేక రాజ్యభ్రష్టులు కాఁగా వారిలంకారాజ్యము నార్యుఁ డగు "కుబేరుఁడు" స్వాధీనము చేసికొనెను. అట్టితఱి "సుమాలి" దీర్ఘదృష్టి కలవాఁడై, యార్యజాతి రక్తసంబంధ ముండినయెడల స్వజాత్యభివృద్ధి నొందఁగల దని తలంచి, తనకూఁతుఁ గైకసిని విశ్రవోబ్రహ్మ కభిసరింపఁజేసెను. ఆర్యుఁ డగువిశ్రవస్సునకును, అసురయగు, కైకసికిని నార్యానార్యగుణమిశ్రు, లగురావణకుంభకర్ణవిభీషణు లుద్భవించిరి. వారి యార్యానార్యగుణవిశేషములు, రామాయణపాఠకులకు విశదములే. రామాయణపాఠకులకు, రావణనామోచ్చారణముతోడనే, వాని పది తలలు, నిరువదిచేతులు, నిరువదికన్నులు, నిరువదిచెవులు, మనోగ్రాహ్యములగును. కాని, రావణుఁడు, సింహాసనస్థుఁ డైనపుడును యుద్ధమునకుఁ బోవునపుడే, దశశిరస్కునిగాను వింశతిభుజునిగాను వాల్మీకి వర్ణించియున్నాఁడు కాని, పరుండినపుడు, నిద్రనుండి లేచునపుడు స్త్రీలతో ముచ్చటించునపుడు, తుదకుఁ జచ్చునపుడు, నేకశిరస్కుఁడు, ద్విబాహుఁడు, ద్వికర్ణుఁడు, ద్వినేత్రుఁడు, గానే వాల్మీకి వర్ణించియున్నాఁడు. వానిని దిక్ప్రదర్శనముగా వ్రాసెదను. సుందరకాండ ౧౦-వ సర్గ—రావణుఁడు నిద్రపోవుచు హనుమంతునికిఁ గనఁబడినపుడుండినరీతి.

శ్లో. శుశుభే రాక్షసేంద్రస్య స్వపత శ్శయనోత్తమం ।
కాంచనాంగదనద్ధౌచ దదర్శ స మహాత్మనః ।
విక్షిప్తౌ రాక్షసేంద్రస్య భుజా వింద్రధ్వజోపమా ।
ఐరావణవిషాణాగ్రై రాపీడనకృతవ్రణౌ ।
వజ్రోల్లిఖితపీనాంసౌ విష్ణుచక్రపరిక్షతౌ ।
పీనౌ సమసుజాతాంసౌ సంగతౌ బలసంయుతౌ ।
సులక్షణనఖాంగుష్ఠౌ స్వంగుళీతలలక్షితౌ ।
సంగతౌ పరిఘాకారౌ వృత్తౌ కరికరోపమా ।
విక్షిప్తౌ శయనేశుభ్రే పంచశీర్షా వివోరగా ।
తాభ్యాం సపరిపూర్ణాభ్యాం భుజాభ్యాం రాక్షసేశ్వరః ।
శుశుభేచలసంకాశ శ్శృంగాభ్యామివ మందరః ।
మకుటే నాపవృత్తేన కుండలోజ్జ్వలితాననమ్ ॥

ములను భుజములను వర్ణించునపుడు ద్వివచనములనే ప్రయోగించుట నాలోచింపఁదగియున్నది.

శ్లో॥ - - - తాభ్యాం సపరిపూర్ణాభ్యాం భుజాభ్యాం రాక్షసేశ్వరః ।
- - - - - - తరుణాదిత్యవర్ణాభ్యాం కుండలాభ్యాం విభూషితః ।
రక్తపల్లవపుష్పాభ్యా మశోకాభ్యా మివాచలః ॥

తా॥ పరిపూర్ణ మగు రెండుచేతులతోను రావణుఁ డుండెను. - - - - - బాలసూర్యుని కాంతిగల రెండు కుండలములచే నలంకరింపఁబడినవాఁడై (రావణుఁడు) ఎఱ్ఱని చిగుళ్లను, బుష్పములుఁ గల రెం డశోకవృక్షములచే శోభించు పర్వతమువలె నుండెను. ఇచట నుపమానోపమేయములు కూడ ద్వివచనములచేతనే పచించుట, రావణునకు ద్వినేత్ర ద్విబాహు ద్వికర్ణాస్తికతనే రూఢిచేయుచున్నది. మఱియు నిద్రనుండి లేచునపుడును, ద్వినేత్రుఁడుగానే యుండినటులు వర్ణించెను.

శ్లో॥ తస్య క్రుద్ధస్య నేత్రాభ్యాం ప్రాపత న్నాస్రబిందవః ।
దీప్తాభ్యా మివ దీపాభ్యాం సార్చిష స్స్నేహబిందవః ॥ 42 సర్గ. సుందరకాండ.

తా॥ కోపముతో నుండిన యారావణుని రెండునేత్రములనుండియు రక్తబిందువులు ప్రకాశించుచుండిన రెండుదీపములనుండి మండుచుండిన చమురుచుక్కలువలెఁ బడెను. ఇది యశోకవనభంగమును వినునపు డుండినరీతి.

ఇట్లే యుద్ధకాండములోను, రావణుఁడు గోపురమునందుండి రహస్యముగా వానరసైన్యమునుఁ జూచునపుడు సుగ్రీవుఁడు తటాలున, రావణునితోఁ దలపడఁగా, రావణుఁ డపుడు రెండుచేతులతోనే, సుగ్రీవునితోఁ బోరెను. చూడుఁడు. యుద్ధకాండములోని 40 సర్గ.

రామరావణుల ప్రథమయుద్ధమునందు రావణుఁడు, లక్ష్మణునిమూర్ఛనొందించి, యాతనిని దీసికొని పోవఁ దనశక్తి నంతయు నుపయోగించునపుడును, రావణుని రెండుచేతులు మాత్రమె పనిచేసినవి కాని తక్కిన యష్టాదశహస్తములును, నలంకారహస్తములే యైనవి. యుద్ధకాండ 59 సర్గ. మఱియు నింద్రజిద్వధను వినునపు డంతఃపురమున రావణుఁ డేడ్చునపుడును, రెండుకన్నులనుండియే, నీరుకాఱినది. ఒక లలాటమునందే, ముడుతలు పడినవి. చూడుఁడు యుద్ధకాండ 93 సర్గ. మఱియుఁ గిరీటములు, దశశిరస్సులకు నుండక యొకశిరస్సునకే యుండినటులు, పెక్కుచోటులను వర్ణించి, వాల్మీకి సత్యప్రకటనమునే

యుక్తముకా దని, యాతనికిఁ బినతల్లి కుమార్తెను వివాహముంజేసి, మిత్రునిఁ జేసికొనెను. ఆర్యానార్య సంజనితులై నేఁటి యాఫ్గనిస్థాన ప్రాంతమునందు ప్రముఖులుగా నుండిన "శైలూషుల" యాఁడుపడు చగు "సరమ"ను, విభీషణునకుఁ బెండ్లి చేయించెను. నేఁటి "మధ్యపరగణాల" ప్రాంతమున నధికారులుగా నుండిన "కాలకేయు" లను నార్యేతరుల కధిపుఁ డగు "విద్యుజ్జిహ్వ" నకుఁ దనతోఁబుట్టువు "శూర్పణఖను" బెండ్లి చేసెను. కాని, కాలకేయులు, అగస్త్యాద్యార్యజాతివారిశక్తికి లోఁబడి తన కెదురుఁ దిరుగుటచే, రావణుఁడు "అంగవ్రాతములోఁ జికిత్సకుఁడు, దుష్టాంగంబు ఖండించినరీతిగఁ" దనబావమఱఁదినే తనతోఁబుట్టువు పెనిమిటి యగువిద్యుజ్జిహ్వునే, చంపి యాదండకాంతర్గత జనస్థానరాజ్యమును స్వాధీనపఱచుకొని, ఖరాసురు నచటఁ బ్రతినిధిగా నియమించెను. రాజకీయమునం దెంతటినైచ్యమున కైన రావణుఁ డొడఁబడువాఁ డని, శూర్పణఖను విధవఁజేయుటలోనే కాక, వాలితోఁ జేసికొనిన సంధిలోఁ గూడఁ బ్రస్ఫుట మగుచున్నది. ఆసంధి యెట్లున్నదో చూడుఁడు.

శ్లో॥ త్వయాసహ చిరం సఖ్యం సుస్నిగ్ధం పావకాగ్రతః ।
దారాః పుత్రాః పురం రాష్ట్రం భోగాచ్ఛాదనభోజనమ్ ।
సర్వమేవావిభక్తం నౌ భవిష్యతి హరీశ్వర ॥

తా॥ ఓవానరశ్రేష్ఠుఁడ వగువాలీ, నీతో నాకు నగ్నియెదుటను స్నేహము చిరకాల మగును. మనయిద్దఱకు, భార్యలు, పుత్రులు, పట్టణము, రాజ్యము, భోగము, బట్టలు, భోజనము నంతయు నవిభక్తమే కాఁగలదు.

ఇందు భార్యలుకూడ, మన కుమ్మడి యని, కాముకుఁడును, సోదరభార్యాపహర్తయు నగు వాలితో ననుటకంటె నైచ్యము వేఱేమి కలదు. ఇందువలననో యెందువలననో వాలిమందోదరుల కంగదుఁ డుద్భవించె ననువాడుక కలదు. ఇది యేపురాణమున నైనఁ గల దేమో, శోధింపవలసి యున్నది. రావణుఁడు, ఆర్యులరాజ్యములు మాత్రము వేఱుగనుండుట కిష్టపడక వానిని గూడ స్వాధీనపఱచుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించి ఖరాసురునకుఁ దోడు పదునాలుగువేల భటుల నిచ్చి జనస్థానమున నిల్పి యాసైన్యమునకుఁ బురోగామిగా, సమాతృభ్రాతృయుక్తుఁ డగుమారీచుని సైన్యముతోఁగూడ నార్యదేశములపైకిఁ బంపెను. అందు తాటక, మలద కరూశదేశములను, నిరార్యకముగఁ జేసెను. మారీచసుబాహులు కోసలమిథిలదేశములకు వార్తనైనఁ బోకుండఁ జేయఁగల్గిరి.

శ్రమములకు సాగనంపఁబడెను. నడుమ నడుమ, మునులు, రామునకు రాక్షసవిద్వేషమును నూఱి పోయుచుండిరి. జనస్థానమునం దుండిన ఖరాసురానుయాయు లగు రాక్షసులును, ఒంటరిగఁ గనఁబడిన మునులను బోనీక వధించుచుండిరి. ఇదియే మునులకు రాక్షసులపైఁ గలద్వేషకారణము. అందువలననే రాము నంతగాఁ బురికొలిపినదియు. ఒకప్పుడు, సీతాదేవి మునులు రామునకుఁ గలుగఁజేయుచుండిన యీవిద్వేషకారణముచేఁ దమకుఁ గీడు రానున్న దని తలంచి, రామున కనేకవిధముల, రాక్షసద్వేషము కూడ దని బోధించినది. మునులబోధ తల కెక్కినట్టియు స్వజాత్యభివృద్ధియు దీనరక్షణమును వ్రతముగాఁ గలరాముఁ డెట్లు సీతావాక్యములను వినును. రామునకు రాక్షసద్వేషము వృద్ధియగుట కెట్టిది దృశ్య మాయెనో చూడుఁడు. ఒకచోటఁ బర్వతసదృశ మగు నస్థికలప్రోగు కాన్పించెను, దానిని గుఱించి రామునకు మును లిట్లు చెప్పిరి.

శ్లో॥ ఏహి పశ్య శరీరాణి మునీనాం భావితాత్మనామ్ !
హతానాం రాక్షసై ర్ఘోరై ర్బహూనాం బహుధా వనే ॥

తా॥ ఓరామా రమ్ము నిదిధ్యాసపరాయణులయి వనమునందు బహువిధములుగా ఘోరముగా రాక్షసులచే వధింపఁ బడిన పెక్కండ్రు మునుల శరీరములఁ జూడుము.

శరణాగతత్రాణబిరుదము గలరామున కిట్టి ఘోరాస్థిపంజరములు, కాన్పించినంతనే, రాక్షసబీజము నణఁతు నని, ప్రతిజ్ఞఁ బట్టుటలో వింత లేదు. రాముఁడు సుతీక్ష్ణ, అగస్త్యాశ్రమములలోఁ, దననియమితకాలమునంతయుఁ గడపఁదలంచెనుగాని, వా రచట నిలువనీయరైరి. తుద కగస్త్యుని బోధచే, లంకకును, ఖరాలయమునకును, నడుమ నుండిన పంచవటిలో నివసించెను. ఇచట నుండిన యెడల, రామునకు, రాక్షసోపద్రవము కలిగి, యందువలన రాక్షసులు రామునిచేఁ జత్తు రనియే, మునుల తలంపు. తుద కట్టిపరిస్థితియే కలిగినది. రాముఁ డచట నుండఁగనే, కాముకి యగుశూర్పణఖ వచ్చుటయుఁ, దత్పరాభవము, ఖరాసురవధ, లోకవిదితము లైనవే. ఇక్కథయం దేపురాణమునుండియో మహాకవి భాస్కరుఁడు, తనరామాయణమునందు, శూర్పణఖాపుత్రుఁ డగు, జంబుకుమారుఁడు, తండ్రిపగఁ దీర్చుటకై పంచవటియందుఁ దపముఁజేయుచుండినట్లును, వానికి, శూర్పణఖ భోజనాదికము నిడి సహాయము చేయుచుండినట్లును, వానిని ఋషులప్రోత్సాహముచే, లక్ష్మణస్వామి, వధించినట్లు నాంధ్రీకరించి యున్నాఁడు. ఇందు జంబుకుమారుఁడు తండ్రిపగఁ దీర్చుట

దలంచి క్షత్రియులం బిలిపించుకొనుచుండిరి కాని కేవలబ్రాహ్మణజాతిలాభమునకై మెలఁగినటులు పురాణములం దెచటను గాన్పింపదు. అందువలననే బ్రాహ్మణపాలితరాజ్యము లేనాఁడును గలుగలేదు. పరశురామునివంటి యతిబ్రాహ్మణుఁడును, ఇరువదియొక్కసారులు, విజయయాత్రలు సాగించి, సంపాదించిన రాజ్యమును, ధనమును, కశ్యపాధీనముఁ జేసి వనవాసాయాసక్తిన్నుఁడే యయ్యెను. ఆకశ్యపుఁడైనను, స్వజాతిబ్రాహ్మణుల కారాజ్యముల నీయక క్షత్రియులకే రాజ్యముల నంటఁ గట్టెను. ఇదియే నాఁటి బ్రాహ్మణుల స్వార్థత్యాగనిదర్శనము. గ్రంథవిస్తరభీతిచే రామాయణమునందలి యితరసంగతులను బెంచి వ్రాయక విరమించుచుంటిని.

పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

తల్లిబిడ్డలం బోషించువా రట లేమిం జేసి యాయువిద దనపాపనిం జంక నిఱుకుకొని బ్రదిమిక్కై తిరువెణ్ణెయ్‌నల్లూ రనుపురమున కేగి యందు మహాశ్రీమంతుఁ డైనసడయప్పవల్ల లనుదానవీరునిఁబ్రాపు సేరి యతనినే యేఁడు గడగాఁ గొని మనియుండిరి. అలవదాన్యశిరోమణియు నాయనదల నిక్కటంపుటక్కటికముతోఁ బ్రోచుచుండెను. ఇట్లు దినదినప్రవర్ధమానుఁడై యైదాఱేండ్లు నిండఁగా సడయప్పనిబాలురు సదువుటకై బడికి వెళ్లునపుడెల్ల నీకంబఁడు సైతము వారిపొత్తముల మూటల మోసికొని వారివెంటన బడికేగి వారు సదువుచదువుల బహుగమనముతో గ్రహించుచుఁ గొన్నాళ్లు గడపుచుండెను.

చదువు సెప్పించునొజ్జకు సజ్జపొల మొకటి గలదు. ఆపొలములోని పైరులం గాచుటకు బడికుఱ్ఱలలో నొక్కొక్కనిగా వంతువేసి యయ్యవారు గావలి యుంచుటలో నీకంబఁడు సయితము కావలి యుంపఁబడెను. అట్లు కంబఁడు కాచుచుండునప్పుడు, ఆదేశపురాజు కాళింగరాయని వారువ మొక్కటి యాపొలముఁజొచ్చి కంబుపైరుల మెసవి పాడుసేసెను. కంబుపైరుల యెన్నులన్నియుఁ జేడ్పడుటం గని కంబఁడు మనికితపడి వాపోవుచుఁ బొలము గుఱంగట నుండు దుర్గాలయంబున కేగి యెలుఁగెత్తి యేడ్చుచు బెగ్గటం గూర్కొనెను. అట్లు తూఁగుచుండుతఱిఁ గాళమ్మ కనికరముచే డెందము గరఁగి పొడకట్టి బొడిగను మేల్కొలిపి నాలుకం జాఁపు మని వానిజిహ్వపై భారతీబీజాక్షరముల వ్రాసి కనుమొఱఁగెను. అంతటం గంబఁడు విద్యానిలయుఁడై కాళమ్మను గుఱించి

క. కుదిరిన వయిరపురంబునఁ, గదియుమహాకాళి వినుము, కంబెన్నుల వే
గదిమితినిన కాళింగని, కుదిరను మాయించి కడిఁదిఁ గొనిపోవమ్మా!

வாய்த்த வயிரபுர மாகாளி யம்மேகேள்,
காய்த்த தினைப்புனத்துக் காவலைவைத்துச்—சாய்த்தக்
கதிரை மாளத் தின்ற காளிங்கராயன்
குதிரை மாளக் கொண்டு போ.

అని ద్రావిడోక్తిగా నొక్కపద్య ముద్ఘాటించినంతనె యాకిలాతము చదికిలంబడి తన్నుకొని పొడవడంగెను. ఈకర్జము నెఱిఁగి యొజ్జ సజ్జపొలమున కేతెంచి, మావుచావుం గాళింగనృపతి యెఱింగిన నేపాటిచేడ్పాటు వాటిల్లునో యని నడునడునడుంగఁగా నయ్యవారి బెగ్గలముఁ బ్రగ్గింపం దలపోసి యా

ఈమహాకవీంద్రుని విద్యావైదుష్యముల, నూహాపోహాణాలఁ గల్పనాచమత్కృతుల, నవరసభావాలంకారఘటనాప్రావీణ్యముల, సర్గరచనాగౌరవసంపత్తుల, వర్ణనాపటిమల నుద్ఘాటించుకవిత్వంబులఁ దిలకించి యతనిం గొని శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణము ద్రవిడీకరింపంవలపోసి యాతని నామతించి యుచితోపచారంబులఁ గైవారంబు సేసి తన యేకటముం బ్రకటీకరించెను. మహాకవి యతని సపర్యల కలరి యట్టియుద్యమము నూరీకరించి యేగెను. అప్పుడప్పు డీప్రభుపుంగవుఁ డాతనిం బురికొల్పు చుండియుఁ బెద్దతడవున కాతఁడు దలపెట్టమి నెఱింగి రాజాజ్ఞ నారోపించినచోఁ దనకోరికి తుదముట్టఁ గల దని తలంచి కులోత్తుంగ చోళరాజేంద్రుని సముఖమునం దెలిపించెను. ఱేఁడు నిట్టిప్రబలోద్యమము స్పర్థచేఁ గాని కొనసాగ దనుతలంపుతో, కంబఁడు, ఒట్టకూత్తు లైనయిద్దఱికి నీరామాయణనిర్మాణకార్యవహనము నారోపించెను.

ఇట్లానతియిడిన కొంతకాలమునకు నొట్టకూత్తఁడు సప్తకాండములలో మొదటి యైదుకాండముల రచించియుండెను. కంబమహాకవి యదివఱకు నాంది పద్యముసయితము రచింపఁడాయెను. ఇది యెఱింగిన మన్నీఁ డిద్దఱిని రావించి రామాయణభాషాంతరీకరణకార్య మెంతవఱకు సాగిన దని మొదట నొట్టకూత్తని నడిగెను. తాను యుద్ధకాండములో సముద్రునిం దెరువు గోరు సందర్భముదాఁక రచించిన ట్లొట్టకూత్తఁ డుత్తరమిచ్చెను. వెంటనె రాజు, కంబని నడుగఁగా నతఁడు "మన మిప్పు డీతనికంటె నెక్కుడుగా రచించియుండు నట్లు నొడివినఁగాని పూజ్యత దక్కదు; "కల్లయు నేటుంబో లొక, కల్లయు లేనట్టి లగ్గు గలిగించుననఁ" అని తిరువళ్లువరు వాకొనియుండుటం బట్టి మన మిప్పు డొకదుద్దు పల్కుట సడి గాఁజాల" దని తలంచి, తాను సేతుబంధనమువఱకు రచించియుండునట్లు నొడివెను. 'అట్లైన నందులోఁ గొన్నిపద్యములం జెప్పి వ్యాఖ్య నుపన్యసింపుఁ డని రాజు వేడఁగాఁ గంబఁడు హృద్గతముగా ద్విసప్తతి పద్యములం గల్పించుకొని యుపన్యసించుచు నలువదిరెండవదియైన

*కుముదుఁడుంచిన కులగిరి నటు లనం, దిమిది మంచు మున్నీ రెగఁదిరివడఁ
దిమితమూర్జొర దివిజులుఁ ద్రుళ్లి రి, ప్డమృత మింకను నబ్బునం చాశచే.

குமுத னிட்ட குலவரை கூத்தரில்
திமித மிட்டுத் திரியுந் திரைகடல்

* ఈపద్యము పద్యలక్షణములోఁ జేరలేదు గాని ద్రావిడపద్యమున కుద్దిగానుండుటకై యొక్కొక్కచరణమునకు ననగణం బొక్కటియు నింద్రగణత్రయంబుగాఁ గల్పించి మూఁడవ గణాద్యక్షరము యతిస్థానముగా నొనర్పంబడియె.

దలఁగి యుండుఁ డని వక్కాణించెను. అది విన్నకంబమహాకవి యొట్టకూత్తనిం జీరి, 'యీలోకోక్తి నాలించితిరా' యని మూఁదలించెను. అతం "ఔను; చెవులార వింటి" నని మందలించి, యిచ్చోటు నిన్నటిదాఁక బయలుగా నుండెను గదా. ఇంతలో నీగుడిసె యేలాగునం గల్గెను; యీగుడిసెలోఁ బసిబిడ్డలతో నుండు పైదలి యెవ్వతె? దీనిం జక్కఁగ నారయవలయు నని యాగుడిసె చేరువం జేరెను. కదియునంత కాచిఱుగుడిసెయు బాలురుం బైదలియుఁ గంచుమింఛైరి. కూత్తఁ డచ్చెరువు నంజికయు నొంది కంట నానందబాష్పాంబువులు గ్రమ్మ నురఃఫలకంబునం బులకంబులు గులకంబులై తిలకంబులొత్త ఱిచ్చవడి శారదాదేవి లీలావినోదంబు లీచందంబుననా యున్నవి! యనియు గీర్వాణీపరిపూర్ణకటాక్షవీక్షణంబునం గ్రాలునీకంబమహాకవితోఁ దర్కింపఁ దగ దని యుఁ దలంచి మహాకవిం గొనియాడుచుఁ దనటెంకి సేరెను.

వెండియుఁ గంబమహాకవి తనమనికిపట్టైన తిరువెన్ననల్లూరు సేరి, గీర్వాణకవీంద్రుల నండఁ బెట్టుకొని వాల్మీకి, బోధాయన, ఆధ్యాత్మిక రామాణంబులఁ బురాణంబులం జర్చించి, రచనాపద్ధతిం దీర్మానించి శుభదినంబునం బ్రారంభించి దినమొక్కటికి నేడువందలపద్యములవంతున నొకపక్షదినములలో బాలకాండమాదిగా షట్కాండంబులం బదివేల యేనూఱుపద్యములచేఁ గంబరామాయణముం దుదముట్టించెను.

ఒట్టకూత్తక్కవి రామాయణము సప్తకాండముల విరచించి కొనసాగించెను. అట్లయ్యు నతండు మనకంబమహాకవి రామాయణమునం గ్రాలుపద్యముల పదగుంభనంబుల నర్థాలంకార శబ్దాలంకారకల్పనావైశారద్యగరిమల, వర్ణనాలంకారరచనాసారస్యముల, నవశిరీషకుసుమపేశలమృదులపదఘటనామాధుర్యంబుల, నవరసానురూపరచనానియమంబుల నౌచిత్యంబులపాటవముల ననౌచిత్యనిరసనంబులఁ, గైశికీవృత్తియుఁ, బాంచాలీరీతియుఁ గలిగి సమత, ప్రసాదము, ఓజస్సమాధిశ్లేషౌదార్య సౌకుమార్యాది మాధుర్యకావ్యగుణసమంజసంబులను భాసిల్లి నిరుపమాన మధురవాఙ్మయమాధురీణకవిత్వధారాపూరం బీకంబమహాకవి రచనయం దంతట నమృతవాహినీస్రోతముంబలె గ్రాలుచు మానసోల్లాసజనకంబై శ్రోతల నితాంతసంతోషపారావారంబున నోలలార్చుటం జేసి మనసాహిత్యము లితనిసాహిత్యఖద్యోతనమరీచిపుంజంబులసన్నిధి ఖద్యోతములే యని తలంచి తనరామాయణమునం గల తాటాకుల షట్కాండంబులవఱకుఁ జించుచుండుచో మనకవిగ్రామణి డబ్బాటుగాఁ జని యొట్టకూ

నడిగెను. ధరణీపాలుఁడు 'మామగారూ! నాకు నగవుపుట్టిన కారణంబు నేమని నుడువుదు' ననెను. 'అట్టికారణమును నేనెఱుఁగఁగూడదా' యని కవిసార్వభౌముఁ డడుగ, రాజు, 'మీ రెఱుఁగఁదగని కష్టముం గలదా? యాలకింపుఁడు. ఇట్టిమాధవంబున మానసోల్లాసకరంబునం గ్రాలుసంవనంబుచందంబున నందగించు నీనందవనేందిరాసుందరీసుందరంబుం దిలకించినంతనె యీవసుంధరాతలంబును, నందుంగల గంధసింధురసైంధవస్యందనాదిపదాతిబృందంబులు, నీరాజ్యంబునం గలమనుజసందోహంబులును నాయధీనములే గదా! యను తొందర డెందంబునం గ్రందుకొన నగ వుప్పతిల్లె' నని వక్కాణించెను. అందుకుఁ గంబమహాకవి 'యీరాజ్యంబును దీనంగల సకలాంగంబులును మీయధీనములగుటకును, నేతత్ప్రభావోత్కృష్టులైనమీరు నాయధీను లగుటకు నేమి సందియంబు గల' దని ముసిముసినగవుతో మందమేలముగా మందలించి తాను నయితము నవ్వెను. చోళమహారాజు మహాకవిపలుకుల నాలించినంతనె చెవిలో మిణుఁగుఱులు సొచ్చినట్లు చిడిముడిపడి యెడఁద దడదడమన, నుడువులు తడఁబడ, మోము వెలవెలఁబాఱ వెగడుపడి, 'వీఁ డేమి ననుం బురణించు మండలాధిపతియో! మనకు లోఁబడి మన మిచ్చినం దీసి జీవించునట్టి విద్వాంసుఁడేగదా! ఇతఁడు నన్నిసుమంతయు నేత యని చీరికిసేయక నన్ను లెంకనాఁ దనకధీనమని నుడివెనే! యీతని కింతకావరము దగునా? ఇట్టివెడఁగునుడువు లొరుఁడు నుడివినయెడల నాతులువతల దడయక గెడసిపడదె' యని తలంచి కంబనితో మఱుమాట లాడక బైడాలము బడాయింప దిడ్డిత్రోవం దూఱి నగరిలోనికిం బోయి చప్పరకోళ్లమంచములో వెతారమునం బరుండెను.

అప్పుడు దేవేరి యెడవేళఁ జిఱుతిండిం దెచ్చి యారగింపుఁడని యుపచరించెను. రాజు వెగటుచే నంగరొల్లెల నొల్లకయు, దేవేరితోఁ బలుకకయు నుండెను. ఇది చూచి దేవేరి రాచవానిభోగస్త్రీనిఁ బొన్ని యనునామముగల గడనపడతిం బిలిపించి యీయంగరొల్లెల నారగించునట్లు మన్నీనిం బెరరేఁచు మనెను. అందు కది, 'అమ్మా! కానిండు; ఇదిగోఁ జూడుఁడు, ప్రేల్లిడిలో మీకోరిక నెఱవేర్చెద' నని మన్నెకాని చెంగటం జేరి లేపెను. రాజు లేవకుండుటం గని తనజాత్యోచితక్రియలచే లాలించి లేవనెత్తి కూరుచుండఁబెట్టి 'స్త్రీయావతంసమైన తమదేవేరిమీఁద నింతవెగటుపుట్టనేల' యని యడిగి వెండియు, నెంతైనను నాయందుఁ జనవుతోఁ బెనఁగక పెనఁగులాడుటకుం గతంబే'మని యడిగెను. తోడునీడగా నుండునట్టి యనుఁగుంబ్రోయాలికిం దెలుపక డెందములోఁ

యాసీమఁ జదివెను. ఆసన్నకాఁడు ప్రధానిచే బహరికమును దెప్పించి తెఱచి యాకిల్లాకునెత్తి కంబనికిఁజూపి 'యిది మీసంతకమే కదా'! యని యడుగ నతం 'డౌను; ఇందున నించుకయు సందియము లే' దనెను. పదంపడి రాజు వ్రాయసకానిచేత కాకిల్లాకు నిచ్చి చదువు మనెను. వాఁడు, 'గణిక పొన్నికిఁ గంబఁడు పరవ్రుడని బిగ్గరం జదువఁగా సభనలంకరించియుండిన చదువరు లందఱు ఆశ్చపడి, యిదియేమి యన్యాయ మని నోరాము వెలవెలఁబాఱఁ దలంకచుండిరి. కులోత్తుంగచోళవసుంధరాధిపుండు కవిసార్వభౌముని విలకించి మీరు గణిక పొన్నికి దాసుఁడేనా? యని యడుగఁ గంబఁ 'డందుకు సందియ మే' మని వక్కాణించెను. అందుకు ఱేఁడు సుమాళముచేఁ దన దేహము గంపమొందఁ గలకలమని నెలవివాఱ నవ్వి 'కవిసార్వభౌములైన మీరా రోకబోగముదానికిం బానిసీఁ డౌట మానహాని గాదా' యని యడిగెను. అందుకు మహాకవి 'నే నిద్దియేని వ్రుచ్చిలించితినా? తగనిదాన్ని నొనర్చితినా? యేమియు లేదు; ఆవాచకముయొక్క తత్త్వార్థము జక్కఁగ నెఱిఁగినవారికి మానహాని యని యేల తోఁచు' నమెను. రాజు దాని నిక్కంపు తాత్పర్య మేమి? వక్కాణింపుఁడు, వినెద మనెను. కంబ మహాకవి యీచందంబున నుపన్యసించెను. "దాసి పొన్నికుఱ్ఱ కంబ నడిమై" యనువాచకము పదషట్కముచే నైనది; మొదటిపదము తా యనునది, యకార వ్యంజనాక్షరలో పాంతపదము; ఇది లుక్సంధి. రెండవపదము,సి యనునది సీ యను దాని హ్రస్వసంధి, మూఁడవపదము పొన్ని యనునది యికారప్రత్యయముతోఁ జేరిన మహతీవాచకము; నాలుగవది కు-ఇది చతుర్థీవిభక్తి; ఐదవది కంబన్-ఇది మహద్వాచకపుంలింగశబ్దము; ఆఱవపదము అడిమై-ఇది కృదంతము. ఇది పదవిభాగము. అర్థము:—తాయ్=జగన్మాత, సీ=మంగళకరము, పొన్ని=లక్ష్మి, కు=చతుర్థీవిభక్తివర్ణకము, కంబన్=కంబఁ డనువాఁడు, అడిమై=దాసుఁడు. తాత్పర్యము:—జగన్మాత యైనశ్రీమహాలక్ష్మీదేవికిఁ గంబఁడు దాసుఁడు. ఇటీవల సర్వశక్తినేతృత్వ, త్రిజగన్మాతృత్వ, మంగళకరత్వ, సకలసంపత్ప్రదాతృత్వములుగల మహాలక్ష్మీదేవికి నొక్కమానవసామాన్యుఁ డైనయేను లెంక యని వ్రాసియిచ్చితిఁ గాక మ ఱేమి? ఇందువలన నాకు సుభగత్వమా? దుస్సగత్వమా? మీరేమిటికి లోటారముగా మందెమేలము సేయుచున్నా రని కంబఁడు నుడివెను.

చోళమహారాజు ఇట్టివక్కాణము నాలించినంతనె తనపోతరంబును దలగా దెలియనిసుమాళముఁ బంచబంగాళమై తల్లడపడి, యుఱుతం బొంప మెక్క విడిచిన వేఁపిమాడ్కి మహాకవి నెగాదిగఁ జూచి బైడాలము రెక్కొన 'లోక

క. *ఆమడయిరువదినాలుగు, భూమియె గాకితర మబ్ధి మున్గెనొ "కొల్లి
భూమీధ్ర" దేశమేలెడు, భూమీపతి కినిసి తేని బొసఁగదె చోటుల్.

காத மிருபத்து நான்கொழியக் காசினியை
ஓதக் கடல்கொண் டொளித்ததோ—மேதினியில்
கொல்லிமலை நாடாளுங் கொற்றவா நீமுனிந்தால்
இல்லையோ எங்கட் கிடம்.

ఈపద్యము నుద్ఘాటించి "పూర్వముకంటె నీరాజ్య మెక్కుడు పొడవైనదో? మిట్టమిట్టు లన్నియుఁ ద్రవ్వి సదును సేసి నీభూమిని విశాలముగాఁ జేసికొంటివా? అట్టిది యేమియు లేదు; లోకమునం గలపుడమిఱేండ్లలో నీవ శ్రేష్ఠుఁడవా? నిన్ను మించిన శ్రేష్ఠులైన పాండ్యచేరరసాధిపతులు మొదలగువారలు లేరా? నీదేశమేనా సారవంతమైనది? నిన్నుఁ గూర్చియే కవిత లల్లితినా? కేదారేశులం బొగడిననోట ధరాధీశులం బొగడమి నాప్రతిన యనుట నీవెఱుఁగవా? శాఖిశాఖలలో శాఖామృగమును భరింపని శాఖియుఁ గలదొకో? అట్లు నేవలచి యేగినచో నన్నుఁ జూచినంతనె యుపచారపురస్సరముగా న న్నంగీకరింపని యవనీపతులుం గలరే? యని యిట్టితాత్పర్యముగల

క. మన్నీఁడు నీవొ నేలను, నిన్నెఱిఁగియె ద్రవిడవిద్య నేర్చితి నన్నున్
మన్ననసేయనిరాజులు, నున్నారో? గలదె క్రోఁతినోపని కొమ్ముల్.

மன்னவனு நீயோ வளநாடு முன்னதோ
உன்னையறிந்தோ யித்தமிழை யோதினேன்—என்னை
விரைந்தேற்றுக் கொள்ளாத வேந்துண்டோ வுண்டோ
குரங்கேற்றுக் கொள்ளாத கொம்பு.

అను పద్యముం జెప్పి 'యిఁకమీఁద నీయండ నుండనోపను; ఇప్పుడె వీడ్కొనియెద; నిన్ను వదలి నేనేగుచోఁ గట్టుకొన్న కచ్చడముతోనే వెడలెద; మరలి యిచటికిం జనుదేరఁ దటస్థించినచో నీయొద్దం బన్నుగొనెడి, నీకంటెవొడ్డ రాజు, అడపకాఁడై యాకుమడుపు లందియిచ్చువంతటి వైభవముతో రాఁగల' నని ప్రతినసేసి కంబమహాకవి చోళమహారాజు నెడఁబాసి తలఁగిపోయెను.

పోవునప్పుడు తనయింటివారల కెంతేనియుఁ దెలుపక పంచెలును, దారిబత్తెమునకుం దగినవిత్తముం గైకొనక రిత్తచేతులం బయనమై చాల దవ్వేగు

* ఈపద్యములోని, కోల్లిభూమీధ్రము = కొల్లిమలై (పర్వతము) చోళరాజధానిలోనిది. కొల్లిమల = చంపునట్టికొండ వానిమీఁదికెక్కిన జ్వరములచేత దుష్టజంతువులచేతఁ జత్తురు కావునఁ జంపునట్టికొండ యయ్యెను.

యింత యడుకులైన సెనగలైనం బెట్టుమని వేఁడెను. "అంగడి యింకను బేరము గాలేదు; 'బేరమునకుఁ గొలుచుటకు ముందు బిచ్చమునకుఁ గొలువు' మన్నకైవడి నున్నది; లెస్సాయె; లేదు పో పొమ్ము" నెను. అది విని మఱింత దవ్వేగునంతకు తెలికవాఁడు గానుగాడుచుండం గని వానియొద్దకే నేగి 'యాఁకలి కింత తెలికపిండి యి' మ్మని యడిగెను. వాఁ డిసుమంతయు నొసంగక దండ నుండనీక బిసబిస వెడలఁ గొట్టెను. కంబఁడు సాల యంగద గొని మఱింత దవ్వేగి యొక బాఁపనిగేహముం దరిసి, యింటివాఱునిం దిలకించి 'యాఁకటం బ్రాణములు వెడలున ట్లున్నది; దప్పి కింత నీ రొసంగుఁ' డని సవినయముగా వేఁడెను. పిసినిగొట్టైన యాజన్నిగట్టు 'బాఁపనవారియిండ్ల నడుగుఁబుట్టువుల కిచ్చునట్టినడవడి యేయూర నేకాలమునం గన్నాఁడవు? వెలమవారికిం బెట్టినమిగత బాడబులకుం బనికివచ్చునా? ఛీ! ఛీ!! లేదు పోపొ' మ్మనెను. అక్కటా! పాపము కంబఁడేమి సేయఁగలఁడు; ఆఁకలి దప్పుల కోర్వలేక బడలి యెండతాఁకుడుచేఁ గమలి నడువలేక యొక్కచెట్టునీడ సోలి పరుండెను. అచ్చట నేల దున్నుకొనుచుండిన శైవవెల్లాలుఁ డొకనికిఁ గుడుచుటకుఁ జలిదియోగిరము వచ్చెను. ఆ కాఁపు చదువరియుండిన చెట్టునీడం జని యోగిరము నారగింపఁబోవుచోఁ గంబమహాకవియు లేచి కూరుచుండి తనరెండుచేతులం జాఁచెను. వెల్లాలుఁడు గనికరించి కైవారముతోఁ దనచేతం బెట్టిన యోరెము నట్లే కంబనిచేతం బెట్టి పొట్టనిండఁ గుడిపించెను. ఇటీవలం జలిదియారగించి బడలికదీఱి కూరుచుండి

ఉత్సాహ॥ సెట్టికోమ టింటికడపఁ జేరఁజాల మెప్పుడున్
గట్టితెలికవారికడపఁ గదియఁజాలఁ దిరిపముల్
వట్టిపాఱు లిండ్లకడపఁ బట్టిచూడ మెప్పుడుం
బట్టుగాను గమతగాండ్రె ప్రజలఁ బ్రోతు రన్నిటన్.

செட்டிமக்கள் வாசல்வழிச் செல்லோமே செக்காரப்
பொட்டிமக்கள் வாசல்வழிப் போகோமே—முட்டிபுகும்
பார்ப்பா ரகத்தையெட்டிப் பாரோமே யெந்நாளும்
காப்பாரே வேளாளர் காண்.

అని పద్యమొక్కటిం జెప్పెను. కమతగాఁడు కంబఁ డారగించి తనిసిమిగిలిన చలిదిం గుడిచి నాఁగటిమేడిం బట్టి యెప్పటివలె దున్నుచుండఁగా నాచేనునం గలవకొట్టు దాఁకి నాఁగేటిచాలున ఘణిల్లని యొక్కచప్పు డుప్పతిల్లెను. దుక్కిము చ్చది యేమని సందియపడి దోఁకుడుపాఱచేఁ ద్రవ్వి చూడఁగా నేల

எண்ணுதற் காக்கரி திரண்டு மூன்றுநாள்
விண்ணவர்க் காக்கிய முனிவன் வேள்வியை
மண்ணிணைக் காக்கின்ற மன்னன் மைந்தர்கள்
கண்ணிணைக் காக்கின்ற விமையிற் காத்தனர்.

అనుపద్యముం జెప్పి వ్యాఖ్య నిట్లుపన్యసించిరి:—

'కుశికనందనుఁడు బాసవాలపొంటె నైదు, లేక యాఱునాళ్లదనుకఁ దలఁచుటకుం జేయుటకు నరుదుగాఁ జేయ జతనపడిన జన్నమును, బుడమింగాచుచుండు దశరథునిపుత్త్రులైన రామలక్ష్మణులు కన్నులంగాచునట్టి ఱెప్పలఁబోలి కాచుచుండిరి' అని యిట్లనేకపద్యములఁ జెప్పి తమతమ యూహాపోహాలకుం దగినభంగి నుపన్యసించుచుండిరి. అప్పుడు ధాత్రీశ్వరుఁ డట్టియుపన్యాసముల కెంతో యలరి తన పేరోలగంబున నందఱు నీప్రసంగంబుల కానందించుచున్నారా యని యందఱి మోముగోములఁ జక్కఁగఁ దిలకించుచో నించుమించుగా నందఱు నామోదించున ట్లగపడిరి. తనప్రక్కనుండు నడపకానిమోముఁ గాంచినప్పుడు, అక్కఱ మందుచో వెక్కసపడుచు, సంతసించుచోట వంతనొందుచు, విసువందగుచోట నుసులుగొనుచు నుండుటంగని 'నీవేల యిట్లడమడుగుఁగాఁ దోఁపడుచున్నా' వని రా జడిగెను. అందున కడపకాఁడైన కంబమహాకవి రాజుం దిలకించి మహామండలేశ్వరా! వీరిప్రసంగములు గ్రంథకర్త యగు కంబమహాకవి యభిప్రాయంబునకుం బొందియుండలే' దనెను. 'గ్రంథకర్తయభిప్రాయము నీ వెట్లెఱుంగఁజాలుదు'వని క్షితిపతియడుగఁ 'గంబమహాకవియొద్ద నడపకాఁడుగా నుండినప్పు డతఁడు ప్రసంగించుచో నేఁ గమనించియున్నాఁడ' నని చెప్పెను. 'అట్లైన నీ విప్పుడు ప్రసంగింపంగలవా?' యని రా జడిగెను. 'వలనుపడినంత యుపన్యసింపఁగల' నని కంబఁ డుత్తరమిచ్చెను. 'అయిన నెదిగోఁ గొంత యుపన్యసింపుము వింద' మని ధరణీపాలుం డానతీయఁగా నడపకాఁడైన మహాకవి ప్రసంగింపఁ దలకొనెను.

'ఎన్నఁజేయనరిది' యనుపద్యముయొక్క మొదటిమూఁడుచరణములకు వీరలు సెప్పినయర్థ మించుమించుగా సరిపడియున్నది; మొదటిచరణములో 'ఎన్నఁ జేయ నరిది యైనవేల్మి'యని చెప్పుటతోఁ జెప్పుటకు నరిది యని చేర్చి త్రికరణక్రియల విస్తరించి చెప్పవలయు. మఱియు 'ఇరుమూఁడునాళ్లలో విన్నవార్కిం జేయువిజ్జు'అనుటకు-ఐదునక్షత్రములచే(అనూరాధ మొదలు ఉత్తరాషాఢవఱకు) త్రిశంకువునకు స్వర్గమును సృజించినట్టి మునియన్నను జాలఁ బొంది యుం

లేయడపకాఁడే కదా! మంచిది, వీర లిరువురిని వేరమునం గూరించి గౌరవముం దొరించి యొండొరుల నెడఁబాపితే కాని మనదొసంగులు గనిమసంగి యిసుమంతయు నుసువులు పొసఁగనేర దని యెత్తుగడ సేసియుండిరి. కంబమహాకవి యెడల నింతింతగా నీసువు పెరిఁగి, 'తెమ్మెర ముదిరి తుపా నైన' కైవడి నానాఁటికి వారిమచ్చరము పెచ్చుపెరిఁగి వెచ్చనూది యడపకాఁడు హీనకులస్థుఁ డని యపవాదము గల్పించి రాజునకు విసువు బొసఁగింపవలయు నని కైలాటమున కొడిగట్టి, రాజునకు వపనము సేయు మంగివాని మంతనంబున రావించి 'మన్నీని యడపకాని మీవంగడపువాఁ డని యేమాడ్కి నైన రాజునకు నిక్కముగాఁ దోఁచున ట్లొనర్చితివేని నీకు రెండువేలదీనారము లొసంగెద; మిందువలన నెంతవిడిముడి యొడనెడ వెచ్చమైనం బొచ్చెము లేక నిచ్చెద మని వానికి నచ్చిక వచ్చుమచ్చున వాక్రుచ్చి, వాఁ డొడఁబడుటకై యొడఁబడిక వ్రాసి పైకముం జేతఁ బెట్టిరి. చేత రొక్కముం గనినంతనె 'పైకమంటె పీనుఁగును నోరు దెఱచు' ననుటకు నుజ్జిగా వానికి నడియాస గడలుకొన నొడఁబడి యడపకాని మాత్రము గాదు పుడమిఱేని సయితము నగడుపఱుపఁ గడంగి యెడరువేచి యుండెను.

ఇట్లుండ నొక్కనాఁ డేలిక వానితో మేలిమిగద్దియం జాలువాఱి యుండిన కంబఁ డెద్దియో యొక్కకర్జమునెపమునం గద్దియ డిగి హజారము వాకిటికి నేగుదేరునవను, నచ్చట వేచియున్న నాపితుఁ డందఱుఁ జూచుచుండ మహాకవిం గౌఁగిలించుకొని "అన్నా! ఇన్నాళ్లవఱకు నీమోముం దిలకింపక నలందురుచుంటినే, నీ వెచ్చటికిం జొచ్చియుంటివి? యిన్నాళ్లకు నీమోముం జూడఁగల్గనే" యని పొరిపొరిం బొక్కుచు వాపోవుచుండెను.

కంబఁ డీలూలామాలంపు సవ్వడి నెఱిఁగియామంకుని బింకంపు బొంకులకుఁ గొంకక నింకెఱ 'గడ్డిమోపువానితో నడ్డుకట్టుక నేడ్చిన' చందంబునఁ దాను నామంగలిం బిగగట్టుకొని విడువక యేడువసాగెను. మంగివాఁడు తను దాన తేఱుకొని తనమాసినచింపిగంత చే మహాకవి కన్నీళ్లం దుడిచి యేడ్వకు మని యూఱడింపఁగాఁ గవిగ్రామణి తనజజ్జర వెతారము నుజ్జగించి నాపితునిం జూచి 'యోరీ తమ్ముఁడా! నీవు మనుచుండు మనికిప ట్టెద్ది? నీ కిందాఁకఁ బెండిలి యైయుండుఁ గదా? బుడుత లెందఱు గలరు? చూతము ర మ్మని వెంటఁ బెట్టుక నోలగంబు నొసరిల్లెను.

అ ట్లింటికి న్వెడలునపుడు కవిసార్వభౌముఁడు మంగలిం గని 'బాబూ! బిడ్డ లుండుచోటికి నెడ్డచేతుల రాఁజాలను, దేవతాసన్నిధికిని రాజసన్నిధికిని,

నీ వెట్లో నిలుకడగా నీపీటి నేత చాటునం బాటింపఁబడి యీపీట మనియున్నాఁడవు; చాల సంతసమే. మునిఁడిచెట్టైనం బసిమిఁగా నుండుట చూపఱుల కంటి కింపుగ నుండును. మనకుటుంబము విభక్తము గాలే దనుట నీ వెఱింగినదియ; ఇందాఁక మొత్తమున సంపాదించి వెచ్చించి మిగతవడియుండు సొమ్మెంత గలదో దైవము సాక్షిగాఁ గలిగినది చెప్పుమన; మంగలి 'నాలుగు వేలవరహాలిప్పటికి నావద్దనున్నవి' య నెను. కంబఁడందుకు 'నట్లైన నందులో నర్ధభాగము నాదాయభాగము గదా? యిప్పుడే దానిం బంచిపెట్టు' మని యడుగ నాపితుఁడు నట్లే పంచిపెట్టెను. వెండియుఁ గంబఁడు 'మంచిది యిరువదియేండ్లుగా నీవి రాజుల కూడిగము సేసి నట్లేను నావంతునకు నిరువదియేం డ్లూడిగము సేయవలె నన 'నట్లేసరి, నేనొప్పుకొనియెద' నని మంగలి సెప్పెను. 'అట్లైన నీవియ్యకొని నట్లు పుడమిఱేఁడు నయిత మియ్యకొనవలయుఁ గావున రాజసముఖమునకు రమ్మని వానిందీసికొని రాజసన్నిధికి నేతెంచెను.

ఇది యిట్లుండ నగరిహజారంబునఁ గంబమహాకవిని మంగలి "అన్నా' యనికట్టుకొని యేడ్చినపు డం దుండినవార లడపకానిం బెద్దవిద్వాంసుఁ డని యభిమానించి వానికి సభయం దాసన మిడినది గాక, వానిఁ దమయండఁ బెట్టుక సమపఙ్క్తిగా భోజనమును సేయుచుండిరి కదా! అడపకాఁడు మంగలిగా నున్నాఁడే యిది యేమిఘోరము; వీనిం బట్టి మనరాజు కులమునకును, వారి వహించియుండు మహీనులకును, లెక్కింప నలవిగాని యశఃప్రభావంబునకును భంగము వచ్చెఁ గదా! ఇఁక దీనికై రా జేపాటిప్రాయశ్చిత్తముం జేసికొందురో! లేక యవమానముపాలైతి మని ప్రాయోపవేశముం జేసికొందురో యని ప్రజలు సాల వగచుచుండిరి. కాశ్యపీకళత్రుండు నట్లే విషయము నెఱింగి పొరింబొరిం బొక్కుచుఁ బలుదోవలఁ జింతించి హృదయంబు వ్రణంబైనను సూక్ష్మబుద్ధియగుటం జేసి, 'వీఁడు మంగలిగా నుండిన నంతటికంబమహాకవి దన యొద్ద నడపకానిఁగా నమర్చికొని యుండునా? వేగిరపడక దీర్ఘాలోచనచే నన్నియు నిశ్చయింపవలయు' నని ధైర్యము నవలంబించి వేగరుల విడిచి యందు నడుచునట్టి చెయ్దములఁ జక్కగ నెఱింగి రం డని ఫుత్తెంచెను.

వారలుఁ గైతవరూపంబునం జని, వారిరువురు నోలగంబు వదలి కదలినది మొదలు వారివెంబడిన యేగి నడుచునడవడు లన్నియు నాద్యంతముగా నప్పు డప్పుడు సెప్పి పంపుచుండి తుదకు, అడపకాఁడు మహారాజుగారికి వపనము సేయవచ్చుచున్నాఁ డను మిఱుంగుఱుంబోని పలుకులం జెవిలోఁ జొనిపిరి.

డారు లెడఁ బాసి యేగ నొనఁగూడినందునం జెంకింగల బండారువుల స్మట్టక యశ్లే వదలిపోవునదను, మహారాజుంబోని పెద్దలచెంగట నూడిగము సేసి గడించిన విలువ కెక్కు నీయందెమాత్రము చేతికి సులువుగా నుండినందున మా పెద్దలు తలకొక్కటిగాఁ బంచి తీసికొని పోయిరి. పేదలును హీనజాతివారలము నైన మా కీపాటిమగజాలయందె యేమిటికి? ఇది చక్రేశ్వరులగు మహారాజా వారికే తగునట్టిది; దయసేసి దీని నూరీకరించి, దీని జతయైన మఱియొక్క నూపురమును నాతమ్మునివద్దనుండి పుచ్చుకొని పట్టమహిషియైన మహారాజ్ఞి గారి పాదారవిందంబులం దొడిగిన నీయందెలకుం గారవము గల్గియుండు' నని వక్కాణించెను.

చేరమహారా జాయొంటినూపురముం గైకొని తిలకించి దానియందమునకు నివ్వెఱపడి 'యోరీ! నీవద్దనుండు మఱియొక్క నూపురముం దెమ్మని మంగలికి నానతిచ్చెను. వాఁ డిదియేమి "బావిత్రవ్వ బూచి పుట్టినట్లు" నాతలలో వచ్చి విడిసినదే యని చాల నెదవడి కాలుసేతులు వడవడవడంక డగ్గుత్తికతో నాయొద్ద నందె లేదని విన్నవించెను. దండనుండిన కంబఁడు 'ఓగీ! తమ్ముఁడా! యిట్టినూపురము మన కేటికి? నోరుమూసికొని యందెను, దేవేరిగారికి సమర్పింపు మనెను. మంగలి, 'అన్నా! యిదియేమి యిట్లనుచున్నారు? నాయొద్ద నిట్టిది యుండియుండినదే లేదు; నే నెందుండి తేఁగలనని దత్సందర్భమునఁ జెంత నుండిన పట్టమహిషి 'యామఱియొక్కనూపురముం దెచ్చి యిచ్చున ట్లాజ్ఞాపింపుఁ' డని సన్న సేసెను. రాజును దేవేరికొఱకు నాలుగైదుసారి యందెం దెచ్చి యి మ్మని నిక్కచ్చి చేసి నొక్కియడిగియు యథాపూర్వము మంగలి లేదు లేదనెను. కంబఁ డామంగలిం జీరి "తమ్ముఁడా! ముసిఁడికి ముండ్లకంపయు, గాడిదకుఁ గళ్లెము నెందుకు? అటువలెఁ దలగొఱిగి పొట్టపోసికొని బ్రదుకుచుండు మనబోఁటిపేదల కిట్టిమగజాలయందె యెందుకు? పుచ్చుకొనునది యంబలి పుక్కిలించునది పన్నీరా? ఎత్తునది గంత బిచ్చము నెక్కునది దంతపల్లకియా? అట్టిది మనకు వలదు; వైళము తెచ్చి యి మ్మనెను. మంగలి యందుకు 'దైవము తోడు నావద్దలే' దనెను' జనపాలుఁడు, ఏమి! వీఁడు లే దని యొట్టువెట్టుచున్నాఁడే, యనెను. కంబఁడు 'మహారాజా! వీఁడు కడుం బిసినిగొట్టు; చిఱుతనాఁడుమొదలు దబ్బఱొట్టుం బెట్టుటయే వీనియలవాటు; దబ్బఱొట్లు వీనికి దధ్యోదనమువంటివి. ఇట్లు శాంతముగా నడిగిన నివ్వఁజాలఁడు; కాలం ద్రొక్కుకొని పెఱికినంగాని నెమిలీ నెమిలీ యీఁక యిమ్మన్న నివ్వఁగలదా? అట్లే వీని నడుగ

మీమగల యసువుల నేఁగాపాడెద; మీర లంజకుఁడు; మీమీ యిమ్ములకడ కేఁగుఁ' డని నుడివి వారలం బంపి చేరమహారాజుం దిలకించి 'రాజశేఖరా! లోకములో మాత, పిత, గురువు, పురోహితుఁడు, పౌరాణికుఁడు, బాడబులు, తాపసులు, విద్వాంసులు, వికటకవులు, యోధవీరులు, సేనాపతులు, దూతలు, బందుగులు, రోగులు, దరిద్రులు, బాలురు, శరణాగతులు, భోగవనితలు అను నీ పదునెనమండ్రు నొనర్చిననేరములం గొని వారల దండించుట భూపాలవరులకు మనునీతి గాఁజాలదు. ఇదిగాక వారలు నేనును విద్వాంసులము గావున వారలకుఁ బొసంగిన యవమానము నాకుం బొసంగినట్లే యగుంగావున మహారాజుగారు పరిపూర్ణకృపసేసి, వార లెఱుక లేమి నెఱుఁగక యొనర్చిన నేరముల మన్నించుటయ మీవంటివారి గౌరవమునకుం దయకుం దగినది యౌను. అని యలుక దొలఁగునట్లు మృదుమధురనయభాషణంబులం జెప్ప రాజుం గినుకమాని విధించిన యాజ్ఞను మన్నించి కంబనిం జూచి 'యిట్టిమగఱాల యందె మీ కెందు దొరకినది' యనియు, మీరెవ్వ రనియు నడిగెను.

అందులకుం గంబమహాకవి చేరరాజు నవలోకించి 'చక్రేశ్వరా! వినుఁడు; ఈనూపురమును ధరింపఁగల దేవిం దర్శింపను, నన్నెవరని తెలియుటకును వలఁతురేని నిరూపించెద,' నని నొడివి రాజసభాస్థలమధ్యంబున మండప మొక్కటి యేర్పఱిచి, యందులో ముత్యంపుటుల్లడయు, జాలర్లును, మకరతోరణములును బుష్పమాలికలుఁ గదళీక్రముకవృక్షంబుల నిలిపి, మలయజగంధముం గొజ్జంగి నీటం గలిపి యలికి మౌక్తికచూర్ణంబులచే రంగవల్లికలం దీర్చి, యాపందిరిలో మరకతవిమాన మొక్కటి యలంకరించి మాణిక్యమయపీఠం బమర్చి వేదిక మధ్యంబున జాంబూనదకలశము నుంచి యందు జగన్మాతయైన వాగ్దేవి నావాహనము సేసి, శంఖకాహళమురళీమర్దలపణవాది యాతోద్యమ తూర్యరావంబులు సెలంగ ధ్యానావాహనాదిషోడశోపచారములచేఁ బూజించి, భారతీదేవీమూలమంత్రమును బ్రణవనమకచమకములతో సహస్రావృత్తి జపించి, జవనికాభ్యంతరముననుండి నూతనముగా సరస్వతీముక్తపదగ్రస్తశతక మొక్కటి రచించి 'హేఘనసారసవ్వతరూపిణీ! వీణాపుస్తకపాణీ! ధవళాంబరధారిణీ! హీరమణిభూషణీ? త్రిజగన్మాతా సాన్నిధ్యముగావలయు నని ప్రార్థింపఁగా శారదాదేవి సాక్షాత్కరించి నృత్యముసల్పుచు 'నెద్దిరా కంబా యొదమకాలియందె' యని ప్రావృట్కాలఘనాఘనగంభీరభాషణంబుల నడుగునప్పటికిం గంబమహాకవి చేరమహారాజుం జీరి శారదాదేవిం జక్కఁగ దర్శింపుఁడు; నూపురము నిం డని పుచ్చు

ఈరీతిం గంబఁడు చేరమహారాజుచే సత్కరింపఁబడి యతని పేరోలగంబుఁ గైసేయుచుండ నచ్చటఁ జోళరాజ్యంబునం గులోత్తుంగచోళవిశ్వంభరాధీశుఁడు కంబని ముఖ మాలోకింప లేమిఁ, మాతృవదననిరీక్షావిరహితస్తనంధయునియనువున, భర్త్రాననసమాలోకనము లేని ప్రోషితపతికపోలికి, వర్షముం గానని సస్యములచందంబున, వదాన్యుల వదనాలోకము లేని వనీపకుల వైఖరి, యుద్ధరంగముం బొడగనని యోధులయొప్పున నేకారుచు, నక్కటా నే నొక్కింతయుఁ బర్యాలోచింపకయు నిసుమంతయు మోమోటము లేకయు, సౌహార్దత నించుకఁ బాటింపకయు బరుసనిపలుకులం బేలార్చుచు, నారాజ్యము న్వదలి వెడలుఁడని నుడివినపడిచేతఁ గదా విద్వచ్ఛిరోమణి యైనకంబమహాకవి యెంతేనియుఁ బంటింపక నాయోలగంబు నొసరిల్లి యెందో చనిరి. ఇఁక నెన్నఁ డాతని మోముగోముం దిలకింపఁగల్గునో? అతఁడు లేనియోలగంబు కమలషండము లేని కమలాకరంబుకరణి, చందమామ లేని చదలుచాడ్పున, నేఱు పాఱని యూరిమేర, విజ్ఞానము లేని విద్యావిధమునఁ, బాతివ్రత్యము లేని భామిని భాతి, శివధ్యానము లేని డెందంబుచందంబున నీవి లేని యింటికాఁపురీతి, భక్తి లేని మానవునిమాడ్కి, చిత్తశుద్ధి లేని శివపూజచెలువున, పతి నెఱుఁగని పాశజంబాలమగ్నపశువులభంగి మన్నన లేని మన్నినచెన్నునఁ, బొందు లేని విందునందంబున గట్టువిల్తుని మెట్టదమ్ములఁ బట్ట లేని చిత్తంబునుత్తి, చంద్రార్ధశేఖరుం బూజింపని వాని యింటియోగిరమునొప్పున, జీవకారుణ్యము లేని యుల్లంబు చొప్పునఁ జెన్నుదఱిగి విన్నఁబోయియున్నది. అతఁ డెందుల కేగెనో? ఎందున్నారో? ఏ యాణియమునందు నాణియము గలిగి పోణిమిమీఱి యున్నారో? ఏపుణ్యాత్ముఁ డెట్టిపురములో నెట్టిభూపాలుని ప్రాపుగాంచి యేపుమీఱి యున్నా రనునమృతధారను మత్కర్ణరంధ్రంబున నాసారించునో? యని సభ్యులతో వాచాటుచు నష్టదిక్కులంగల దేశము లన్నిటికిం దూతలం బంపి చిరకాలము నన్వేషించియుఁ దెలియ లేక వందురుచుండ దైవగతిగా వేగరియొక్కఁడు కంబమహాకవి చేరమహారాజాస్థానములో సభాస్తారులుగా భాసిల్లుచున్నా రని విన్నవింపఁగా నిక్కముం దెలిసికొనెను. పదంపడి రాజు 'ఈలేఖనాలోకనము సేసినంతనె యంకిలి సెప్పక దయసేసి కంబమహాకవిం గారవముగా నిచటికిం బుత్తెంచవలయు' నని చేరమహారాజుగారికి విన్నప మొక్కటియు, 'నా నేరములం దూరీకరించి వేఱడము లేక గారాబముతో నాచేరువకు నేతేరవలయు' నని దూరదర్శికి నొక లేఖయును వ్రాసిపంపెను. ఆ లేఖలు రెంటి నిరువురుం బుచ్చికొనిరి. చోళరాజ

కిం జేయుకీతిం గంబమహాకవిని సకలమర్యాదలం బూజించి పిన మంత్రి ప్రధాను లిరుమైపుల వింజామరలు వైచుచు బహువిధాలంకారములతోఁ దోడ్కొని చోళరాజ్యమున విడిచి రమ్మని యానతిచ్చెను.

కంబఁ డాచేరరా జొసంగిన వైఁడిపల్లకీపై నెక్కి యొప్పులమూలం గప్పుకొని మించుమెయిచుకట్టి మంచిమంచి గొడుగుబడిన పలుదీకము వైనకిరాళిలో చిత్ర లం దొడిగి, రెండుచామరములు, బిరుదములు, వాహనములు, గాల్బలం బలిసి కొలిచి రా, మత్తగజములు బారులుగం గూడుచుండి, చలివెలుంగు నిగ్గుజగ్గు లగ్గలించు వలిగొడుగు గవిసిన నాలుపట్టములు, నెమలిబొబ్బిలులు, జెక్కెములు మొదలయిన రాజచిహ్నములు వెలుంగ, బట్టులు హెచ్చరికలు సెప్పఁ, దంబుఱ, దండె, వంశీయ మొదలగు నరమువాద్యములును, బిల్లనగ్రోవి, నాగసరము, చింపము మొదలగు వెజ్జువాద్యములును, జాదుఘంటి, చిటితాళము, కైముడి మొదలగు కంచువాద్యములును, ఢమరు, తమటుగ, వంగురం, ఢక్క, ఢోలు, కవడె, యురుము, గిడియు, మద్దెల, పంబ, బహురిగ, తప్పెటము, వీరణము మొదలగు తోలువాద్యములును, కాళె బూరుగు మొదలగు నోముువాద్యములును, మొదలగువాని చప్పుడులు గవలు పదింటను గవలుకొనంగ, బట్టులు బిరుదములు వాడ, నిరుమైపులం బ్రెగ్గడలు వింజామరలు వైవ, ధిందిమిందిమి యని మద్దెలలు మ్రోయఁగ, విన్నాణంబులు గొలువుపెలుంగుల గాణలు పాటలువాడ, నట్టువులు తద్ధరికిటకిటతకణకఝుం, ధరికిటతకణకఝుం, కిటతకణకఝుం, తకణకఝుం, తకఝుం, ఝుమ్మని తీరుకుల జతివరుసల నుగ్గళించుచు, తకదిత్తళాంగుతకదికితదింగిణతోం, దిత్తళాంగుతకదికితదింగిణతోం, తళాంగుతకదికితదింగిణతోం, తకదికితదింగిణతోం, తదింగిణతోం, తో మను తీర్మానములం జిటితాళములచే గణిల్లణిల్లని తీర్పఁగ, గుజరాతి, జక్కిణి, పెక్కణము, పేరణి మొదలగు నాటలం బదచాళిగఁ బాతరలాడుచు నాగవాసము లేతేర, నిట్టి వలువితములయిన గౌరవములతోఁ బ్రయాణముగా బయలు దేఱెను. చేరరాజు సయ్యితము గొంతదవ్వరిగి వీడుకొల్పి మరలుచో 'మీరు చోళుని వదలునప్పు డొనర్చిన ప్రతిన మఱచితిరి కాఁబోలు' నని నుడువం గంబఁడు 'మఱువలేను, నేఁ జోళనాఁడు సేరి యుదనెఱిఁగి కమ్మ పుత్తెంచెద నపుడు దాము దయసేయ వచ్చుఁ గాని యిప్పు డక్కఱ లే' దని వాకొన, 'నట్లే కానిండు; తమ కమ్మఁ జూడఁగానే పంటింపక యేతెంచి తాము నాకొనర్చిన ట్లేనును మీా కొనర్చి నాయప్పులం దీర్చుకొనియెద' నని చేరరా జుగ్గడించెను. పదంపడి, కంబఁడు

చోళరాజు కంబని చదువులవిన్నాణముకంటె యాలుఁడియుఁ, బెద్దఱికమును, దెలివిడియుఁ బెచ్చుపెరిఁగి తుఱంగలించుటంగని డెందంబునం గొనియాడుచు నది మొదలు వారిద్దఱు గేస్తునొడలుమేర మెలఁగుచు నింపుపెంపునం గాలము గడపుచు హాళిమెయి మనుచుండిరి.

కవిసార్వభౌముఁ డైనకంబఁడు జీవంతులుగా నుండుచో నెచటికైనం బయనము వోయిరావలసి యుండినప్పుడెల్లఁ గగుణాకరపాండ్యుఁ డొసంగిన జీవదంతచిత్రితచామీకరాందోలికారోహణము సేసి, కులోత్తుంగచోళుఁ డొసంగిన ధవళాతపత్రంబులుపట్ట, వింజామరలు వీవ, కాహళ, బాఁకా, కొమ్ములు మొదలగు వాద్యరావములు దిక్కులం బ్రతిధ్వనులొసంగ నవవిధభేరులు ధ్వనింప కుడగదేశాధిపతి సమ్మానముగా నొసంగిన మత్తమాతంగంబులును, సింధుదేశాధిపతి యిచ్చిన సైంధవనికరంబులు నాంధ్రదేశాధిపతి యిచ్చిన గండపెండ్లగుంపును మార్వాడిదేశాధిపతి యొసంగిన లొట్టిపిట్టలగుమియు నొకదొడ్డదేశాధిపతి దండునలెఁ దన్నుం బలిసికొలిచి యేతేరఁ బయనముసేయుచు మహావైభవాతిశయముతో విరాజిల్లుచుండెను.

తి. సు. మురుగేశుఁడు,
వడగరై నగరి తెలుఁగుపండితుఁడు,
పెరియకుళము, మధురజిల్లా.

VII. ఆక్షే. "సోమునకు హాస్యరసమునందు విశ్వాస మెక్కు డని తోఁచెడిని. కొన్నియెడలఁ జదువరులను నవ్వింపవలయు నని ప్రయత్నపడి వ్రాయును, గాని, హాస్యమునకును సౌమనస్యము తోడుపాటు ముఖ్యము. ఆగుణాముం బాటింపక యితఁడు వ్రాసినహాస్యమునుం జూడుఁడు!

"ముంచటిది కర్కాడి మొంట్రాటఁ దపించి తోఁకగోఁచులవెంటఁ దూలువారు"

ఇది నరకాసురానుచరపీడితు లగుసన్న్యాసిమహాత్ముల వర్ణనము! ఇది మహాత్ములను లజ్జను బాటించువాఁడు వ్రాయుమాట గా దని వేఱ వాక్రువ్వవలయునా? ఒరులయవస్థం జూచి హాస్యముసేయుట నీచలక్షణము గాని మహామనస్కుల లక్షణముగాదు." అని తీక్ష్ణగా నాక్షేపించినారు.

ప్రత్యు:— ఏపరికార్యమునను లేనిముంచెత్తుటకు రాక్షసులవలన సంభవించిన దురవస్థలను వర్ణించుచును, నానిదము దోఁకటిగాఁ జైముమస్తను గవి వర్ణించినాఁడు. ఈపాదమును జదువఁగానే పెదవి నవ్వు వచ్చునది గాఁబోలు! నవ్వువచ్చిన నెల్లను హాస్యరసమునఁ జేరవు. దానిశాస్త్రము వేఱు.

ఒరులకు బాధ లేకుండ మహారణ్యమధ్యమునకుఁ బోయి పరమార్థమే ప్రధానముగాఁ దపములు సలుపుచుండు సన్న్యాసు లగుమహామునీంద్రులకు సయితము దుష్టదానవులవలన నెట్టిపాట్లు ఘటిల్లుచుండెడివో యనువిచారమును, రాక్షసులపై నీసును జనించుటచే జెప్పిన వీరకరుణభయానకబీభత్సాదిరసమిశ్రితం బగునీఘట్టమునందలి పద్యములోని యీపాదము హాస్యరసమునఁ జేరదు. కవిసౌమనస్యము నీఘట్టమే కాక గ్రంథమంతయు వెల్లడించుచున్నది. ఆతఁడు నీచుఁ డనుట పాడిగాదు.

ఎట్టిన యెందేని హాస్యము వ్రాసినను నది గంభీరమై యుండు నని శీర్షగా రీపద్యము నిచ్చిరి.

క. "పోరానిచుట్ట మితఁ డనఁ, గూరిమిచెలికాఁ డనంగఁ గోరి వడున గో
త్రారి హరిబాంధవులఁ బే, ర్వేరం గుశలంబు లడిగెఁ బ్రియమొలరారన్."

దేవేంద్రుఁడు శ్రీకృష్ణునితో నరకాసురపీడను దెల్పవచ్చినచోటఁ గాన వచ్చునీయెత్తినపద్యమున హాస్య మిమిడి యున్నదనియు, పై సోమునిపద్యపాదమున నిందు మగుహాస్యము గల దనియు వ్రాసిరి. సోమనాథునిపద్యము హాస్యరసమునఁ జేరదని పైని వ్రాసియే యున్నాను. పైయెత్తినపద్య మెట్టిహాస్యరసమునఁ జేరునో పాఠకమహాశయులు నిర్ణయింతురుగాక!

ష్యత్తపోవిభవంబు వెలింగి యింతవట్టునకు ఫలరూపంబుగాఁ గొడుకును మున్న యిచ్చుట యిట్లు సువ్యక్తంబు సేయవలసెననుక్రొత్తమాట యొకటి యిఱి కించి తాను దేరుకొనెను. సోముఁ డింతమాత్రమునఁ దృప్తిపడయక విష యమునే మార్చినాఁడు. రుక్మిణి శ్రీకృష్ణుఁ గోరునప్పు డాయమకుఁ గొడుకులే లేరు. శ్రీకృష్ణుఁడు శివుని వేఁడినపుడు గూడ, 'తొల్లి నాకంటిమంటచేఁ గాలి యనంగుఁడై యున్నమన్మథుఁడే యిఁకముందు ప్రద్యుమ్నుఁ డనఁబడు కుమారుఁడై నీకు జనించు' నని శివునియానతి. పురాణకథలలోఁ బౌర్వా పర్యము నిర్ణయించుట యసాధ్యము గావున నిట్లు విషయమును మార్చి నను దొందర యుండ దని యతఁడు తలఁచెఁ గాఁబోలు! అతఁడు తలఁచి నట్లే పురాణకథలవలన నేమియుఁ బ్రమాదము రాలేదు గాని, తనవలననే తనకుఁ బ్రమాదము వాటిలు నని తలఁపఁడయ్యె. చూడుఁడు, శ్రీకృష్ణుఁడు "మురామరారి నరకక్రవ్యాదముఖ్యాసుర, ధ్వంసాపాదనవీతకంటకవతి" యగు ద్వారావతిలో నంతఃపురమున రుక్మిణితో వినోదించుచుండఁగా నాయమ తన యునిగోరిన దని వ్రాసినాఁడు. దీనివలనఁ గైలాసయాత్రకుఁ బూర్వమే నరకా సురసంహారము జరిగిన దని యతఁడే మనకుఁ జూపి యిచ్చిన ట్లయ్యెఁగదా! అనఁగా, నరకాసురుని జయించినపుడు కృష్ణునకుఁ గుమారులు లే రనుట సోమునిమతము. ఇ ట్లయ్యును శ్రీకృష్ణుఁడు నరకుఁ జంపి ద్వారకను బ్రవేశిం చినసమయమందు "బలభద్రసాత్యకిప్రముఖసోదరులును బ్రద్యుమ్నానిరుద్ధాది పుత్రపౌత్రవర్గంబును - - - - చతురంగబలసమేతంబుగా నెదుర్కొని రనిపెద్ద వచనమున నాడంబరముగా వర్ణించినాఁడు! (కావున సోముఁడు పూర్వోత్తరవి రోధంబు నెఱుంగఁడు.") (అని యాక్షేపము.)

ప్రత్యు—దొరకక దొరకక నిధివలె దొరకిన తాళపత్రగ్రంథమునుబట్టి ప్రతివ్రాయించి తెప్పించి ('కాపీరైటు' కొఱకు) రాత్రులు పయితము ముద్రిం పించి యతివేగమున ('టెక్స్టుబుక్కు' గా నంగీకరింపఁబడు ననుతలంపున) సంపూర్ణగ్రంథముగా వెలువరించిన పుస్తకము నొక్కదానినే నమ్ముకొని వీ రీయాక్షేపమును జలిపినారు. సరియే. ముద్రితగ్రంథమునుబట్టియైనను వీరి యా క్షేప మెంతవఱకు నిలుచునో ముందుగ విచారించి, పిమ్మట, నుత్తరహరివంశము లోని ప్రథమాశ్వాసము కడపటనుండు వచనముస్థితిని గూర్చి, యాలోచింతము.

పురాణములలోనికథలు దేశచారిత్రమును బోధించునాఖ్యాయికల (నవ లల) వంటివా? వాని పౌర్వాపర్యమును విచారించుట ధర్మమా? అవి మన

శౌర్యసౌందర్యాదులు గలవాఁడును వృష్ణికులుల కంతటికిఁ బ్రభు వగువాఁడు నగుకుమారు నొకని దయచేయు' మని వర మడిగెను. శ్రీకృష్ణుఁడును నామెతో "ప్రాణేశ్వరీ! నీకోరిక యర్హ మైనది. పుత్త్రసంతతులు పుణ్యాత్ములు. పున్నామ నరకమునుండి రక్షించువాఁడు పుత్త్రుఁడే సుమా! భర్త భార్యగర్భమందుఁ బది యవు నెలఁ బుట్టుచున్నాఁడు సుమా! - - - - - -" అని పలికి శ్రీపరమేశ్వరునిఁ గూర్చి పుత్త్రార్థము తపముసేయఁ గైలాసమునకుఁ బోయెను. తపోవసానమున నీశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షుఁడై "కృష్ణా! నీ వేల తపంబు సేసెదవు? పుత్త్రార్థ మైన యెడ నీకిదివఱకే నేను గుమారు నొసఁగియున్నాఁడ. నా నేత్రాగ్నిచే దహింపఁ బడిన యనంగుఁడే నీకుఁ బ్రద్యుమ్నుఁ డనఁబడు పెద్దకుమారుఁ డై యున్న వాఁడు.' అనిపలికి తామిరువురు నభిన్నమూర్తు లని మునుల కెఱుకపఱుచుటకై యతఁడు మున్ను తన్ను నుతించుటకు ద్విగుణముగా నతని నుతించి యంత ర్ధాన మందెను. కృష్ణుఁడు మఱలి వచ్చెను."

(పైని శర్మగారు వ్రాసినకథాసంగ్రహమున నేలాకో మూలమున నున్న (1) "నరకాసురవధానంతరము, (2) ప్రద్యుమ్నుఁ డనఁబడు పెద్దకుమారుఁడు" మొదలగునవి విడిచిపెట్టఁబడినవి!)

ఇక్కథను వ్రాయుటయందు వ్యాసునియాశయ మేమి?

ఈయాత్రకుఁ బూర్వమే శ్రీకృష్ణునిపట్టమహిషి యగురుక్మిణికిఁ బదుగురు కొడుకులును, ఒకకూఁతురును గలిగియుండి రని సంస్కృతహరివంశమునందును నెఱ్ఱన తెలుఁగుహరివంశమునందును జెప్పఁబడియున్నది. సంస్కృతోదాహర ణము మాని తెలుఁగుపద్యమును మాత్ర మిచ్చుట నిచ్చెదను.

క. "విను ప్రద్యుమ్నుఁడు రుక్మిణి, కనఘా! తొలుపట్టిగాఁగ నాత్మజులు క్రమం
బునఁదొమ్మండ్రు మఱియుసం,జనితుల యిరికన్యయొకతె జనియించెఁదుదిన్."

తక్కిన దేవులవలనఁ గృష్ణునకుఁ గలిగినబిడ్డలకు లెక్కయే లే దని యెఱ్ఱన హరివంశమే చెప్పుచున్నది.

అంతమంది బిడ్డలతండ్రి శ్రీకృష్ణుఁడు నిజముగాఁ గొడుకును బడయుటకే పోయెనా కైలాసమునకు? పోయెంబో, తనయంతవానిని శివుని వేఁడి, వ్యర్థుఁడై చేతులూఁచుకొనుచుఁ గ్రమ్మఱుట సిగ్గులచేటుగాదా యాబృహత్కుటుంబికి? వ్యాసుఁడు శ్రీకృష్ణుని నిక్కముగ నిక్కార్యమునకే పంపెనా శివునిచెంతకు? పంపినవాఁ డాలెక్కలేనికొడుకులకుఁ దోడుగా 'వీఁడుగో! వీనినిగూడ నీకున్న వారితో నాడుకోనీవయ్యా!' అని యిం కొకకొడుకును శివునిచే నిప్పింపలేక

తెలుఁగుకవులలోఁ దిక్కన సోమన శ్రీనాథులే యిట్టి స్వాతంత్ర్యము గలవారు. తిక్కన విరాటపర్వము మొదలగువానియందలి కథలను జూచినఁ దెలియును. శ్రీనాథుఁడును దనశృంగారనైషధమహాకావ్యమున,

"అశేషమనీషి హృదయంగమంబుగా శబ్దం బనుసరించియు, నభిప్రాయంబు గుఱించియు, భావం బుపలక్షించియు *రసంబు పోషించియు, నలంకారంబు భూషించియు, నౌచిత్యం బాదరించియు, ననౌచిత్యంబుఁ బరిహరించియు - - - - "

అనిచెప్పియున్నాఁడు. సోముఁడును నౌచిత్యముకొఱకు మూలమునం గొన్నిటిని బరిత్యజించినాఁడు. ఎట్లన,

పదిమందిబిడ్డలఁ గన్నముసలిపడుచు రుక్మిణి, వేలకొలఁదిపిల్లలు గల శ్రీకృష్ణునితో నేకాంతగృహంబున వినోదించుచున్నట్లు వర్ణించుటయు, ఉన్నవారు చాలకలోటువచ్చినట్లుపుత్త్రునిమ్మని ప్రార్థించుటయు, నామెయట్లడుగఁగానే, "సెబాస్! బాలా! చాలా బాగుగాఁ గోరితివి! 'పుత్త్రవంతు లగుపుణ్యాత్ముల కఖిలలోకసుఖములు ననంతములు' సుమా! తనయవిహీనులు దుఃఖులు' సుమా! 'తనూజలాభంబు పరమధనమనిరార్యులు! 'పతియ చూవె భామినియందుఁ బట్టియనఁగఁ బుట్టుఁ బదియవు నెల!' 'పుత్త్రుఁడే సుమా పున్నామనరకమునుండి రక్షించువాఁడు!" అని పిల్లలు లేనివా రనుకొనుమాటలను గృష్ణుఁడు పలుకుటయు, ఆవలఁ బౌండ్రకవాసుదేవుఁడు తాను లేనిసమయమును జూచి ద్వారకపైఁ బడుటకు వేచియున్నాఁడని యెఱిఁగి యుండియుఁ దక్కిన తొమ్మండ్రుబిడ్డలను గన్నట్లే యింటియొద్దనుండియే కనలేక కైలాసపర్వతమునకు నాకుటుంబి పోవుటయుఁ, దుదకుఁ బండ్రెండేండ్లు, పదునొకండవ ముద్దుఁగొడుకు కొఱకు ఘోరతపం బొనర్చియుఁ, జేతు లూఁచుకొనుచు మఱలుటయు—రసపోషణమున కేటిసంవిధానము లని యాసర్వజ్ఞకవి యాలోచించెను. ఆతఁడు కడుగడుసువాఁడు. కావుననే యీఘట్టమున రుక్మిణికిఁ గొడుకు లున్నట్టుగాని లేనియట్లు గాని చెప్పక కొడుకులు లేనియాఁడుది పలికినట్లే యామెచేఁ బలికించినాఁడు. అట్టిచమత్కారమునే చూపక యాముసలిదంపతులనే పాత్రములుగాఁ గైకొని యుండెనేని, యాంధ్రగ్రంథప్రపంచమున నెచ్చటను రసవత్తర మగునిట్టి

* ఇక్కడ శబ్దాలంకారనియమముఁ గనఁబఱుచు వాక్య మొకటి పాత మైట్లు తోఁచెడి. ప్రతులన్నిట నిట్లే యున్నది. "క్షించియు" అనుదానికి, నట్టిదివేఱొకటి కవి వ్రాసియుండెనేమొ!

కావునఁ బురాణములలోని కథల నాయాచోటులఁ జదివి యానందింప వలసినదే. వానిపౌర్వాపర్యముల నెత్తుట ధర్మముగాదు.

☞ పైవ్రాఁతకు సంతృప్తిఁ జెందనివారి క్రిందివిషయముం గనిన నపాస్త సంశయు లగుదురు.

తాళపత్త్రగ్రంథములలో సోమునివ్రాఁత యెట్లున్నది?

ముద్రిత మైనయుత్తరహరివంశము ప్రథమాశ్వాసము కడపట నున్నవచనము సోమనాథమహాకవి వ్రాసినది గాదు. ఈనావాక్యమునందు సాహసము గల దని కొందఱకుఁ దోఁపవచ్చును. కాని నిపుణముగాఁ బరిశీలించుచో నది తద్విరచితము గా దని తెలియవచ్చును. ఈవాదమున నాకుఁ గలయాధారములలోఁ గొన్నిటి నిచ్చట వ్రాయుచున్నాను.

(1) శ్రీవీరేశలింగముపంతులుగారు తాము గ్రంథమును బ్రకటించుట కాధార మని పేర్కొనిన తంజావూరిప్రతిలోఁ బ్రథమాశ్వాసాంత్యభాగమున భూదేవిపలుకు "కన్నమోహంబు గావున - - - - -" అనుపద్యము తరువాత గ్రంథభాగము కొంత విడిచిపెట్టఁబడి పిమ్మట ద్వితీయాశ్వాసము ప్రారంభింపఁ బడియున్నది.

(2) శ్రీపీఠికాపురసంస్థానమునకు బ్ర. స. రా. శ్రీజయంతి రామయ్య పంతులుగారు వ్రాయించి 'ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రికాకార్యస్థానము' నుండి పంపించిన వ్రాఁతప్రతియందును పై 'కన్నమోహంబు' అనుపద్యము తరువాత—"ఇచ్చటనుండి ప్రథమాశ్వాసము నంతమువఱకు పాతము" అని వ్రాయఁబడియున్నది.

(3) చెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునందలి ప్రతియందును బ్రథమాశ్వాసము కడపటిభాగము లేదు.

(4) రెండువందలయేండ్లక్రిందట వ్రాయఁబడి కూచిమంచి తిమ్మకవి సార్వభౌముని పురాతనగ్రంథజాలమునఁ జిక్కిన యొకప్రాఁతతాటియాకుల వ్రాఁతప్రతియందును 'కన్నమోహంబు' అనుపద్యము తరువాత మూఁడు వట్టితాటియాకులు విడిచిపెట్టఁబడి మఱియొకయాశ్వాస మారంభింపఁబడినది.

(5) శ్రీవీరేశలింగముగారి యొద్దఁ బూర్వ మున్నప్రతిలోఁ బ్రథమాశ్వాసము లేనే లేదని వారి పీఠికయే చెప్పుచున్నది గదా!

(ఏప్రతియందును లేనియీవచన మెక్కడనుండి వచ్చినది?)

4. కొన్నిస్థలములలో నీతకారము చేర్చినపుడు ధాత్వంతోకారమునకు దీర్ఘము వచ్చును. ఉ-అ॥ శ్రు-శ్రూత. సం॥ శ్రుత. అవ॥ ద్రు-ద్రూత. సం॥ ద్రుత.

5. తుమున్నంతరూపములు వేదభాషలోనివియే. ఉ-దరద్యై-శ్రావయెద్యై. తయే - అనుమతయే. ఐ - జన్మై.

6. క్తప్రత్యయతకారము సంస్కృతభాషలోవలె నీభాషలోఁ దఱచుగా నకారముగా మాఱదు. మాఱినరూపము లరుదు. ఉ-పర్-పరణః=పూర్ణ.

7. క్త్వాప్రత్యయాంతరూపములు. ఉ-జన్-జద్వా (హాత్వా)

8. అవ్యయములు.

అవస్థా.	సంస్కృతము.	అవస్థా.	సంస్కృతము.
అవితో	అభితః	దక్షిణం	దక్షిణేన
హాద్రా	సత్రా	నూ	నూ
ఇదు	ఇహా	మంక్షు	మంక్షు
కుద్ర	కుత్ర	పశ్చైతా	పశ్చాత్
యధా	యదా	మా	మా
యథా	యథా	క్వ	క్వ
అథ	అథ	బాడా	బాఢం
హాకృత్	సకృత్	ఏవ	ఏవ
యావత	యావతా		

9. ఉపసర్గలు.

అవస్థా.	గ్రీకు.	సంస్కృతము.
అపి	అపి	అపి
అవి		అభి
అన	అన	
అను		అను
అప్	అప్	అప
అంతర్.	(Latin) ఇంటర్.	అంతర్
అరమ్		అరమ్
ఉప		ఉప

15

తర్ — మన్

వాతర్ - జోతర్ — అశ్మన్ - నామన్

తి — ర

అనుమతి - స్తుతి - గతి. — వజ్ర - శుక్ర

తు

సేతు - క్రతు - పితు (food)

త్ర

పుత్ర - వస్త్ర - ఉష్ట్ర

13. తద్ధితప్రత్యయములు.

(ఇన్) మత్వర్థీయప్రత్యయము.

ఉ. ద్రుజిన్ - పరనిన్ (పర్ణిన్)

క. పశుక, దాహీక, ద్రప్సక, నైరిక, అహ్మాక (అస్మాక)

త్య - పాశ్చాత్య.

మ - అపమ - ప్రథమ.

మన్- అర్యమన్.

మన్త్ - క్రతుమన్త - మదుమన్త.

ర - అదర (అధర) అపర.

వన్ - ఆద్రవన్ (అధర్వన్.)

వన - ధన్వన - ఆష్రివన.

వన్త్ - అమవన్త్ - పుద్రవన్త్.

14. సమాసము.

1. విశేష్యమునకు విశేష్యముతోను
2. విశేషణమునకు విశేషణముతోను
3. విశేష్యమున కవ్యయముతోను సమాసము కలుగును. ఉదాహరణము.

1. రెండువిశేష్యములకు - వీస్పతి - విస్పతి.
2. రెండువిశేషణములకు - విస్పోచాన్య.
3. విశేష్యము - అవ్యయము - హ్వాస్ప.
4. విశేష్యము - విశేషణము - దరజోబాజు (దీర్ఘబాహు.)
5. విశేష్యము - ధాతువు - రథేష్ఠర్ - రథష్ఠ.

25. సంధి - ఈభాషలోఁ బదసంధి వాక్యసంధి యని సంధి రెండువిధములు.

1. పదసంధి - ప్రేష్యేతి, ఉపేత.

2. సమాసములయందుఁ దప్ప అవస్థలో సాధారణముగా వాక్యగత పదములకు సంధి యుండదు. ఉ. సీ అమమ్. పవి ఇనమ్.

8. వేదభాషాలక్షణము.

వేదసంస్కృతమందుఁగూడఁ బ్రాచీనభాష యనియు నవీనభాష యనియు రెండుతరగతులు గలవు. వేదసంహితలలో నుండుమంత్రభాగము ప్రాచీనమయినది. ఈసంహితలలో ఋగ్వేదసంహిత ముఖ్యతమము ప్రాచీనతమము. వేదభాషాప్రాచీనత యిందులోఁ గాననగును. గద్యరూపముగా నున్న బ్రాహ్మణముల భాష నవీనమయినది. వానిభాషాస్వభావమును బట్టి విమర్శింపఁగా వానిలో మిక్కిలి ప్రాచీనము లని వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి కూడ నవీనములగు కొన్నిసంహితాభాగములకంటె వెనుక వ్రాయఁబడినవి గా నూహింపఁబడినవి. ఆబ్రాహ్మణములలోని సంస్కృతభాష యించుమించుగాఁ గావ్యనాటకాదులయం దుండు లౌకికభాషతో సమానముగా నుండును. అయినను వానిలో లౌకికసంస్కృతమందు వాడుకచేయఁబడని లేట్ప్రయోగములు (Vedic Subjunctive) అధ్యైన్ కర్ధ్యైన్ మొదలగు తుమున్నంతరూపములు, మఱికొన్ని ఛాందసప్రయోగములు కానవచ్చుచున్నవి. అయినను మంత్రభాగముకంటె నీబ్రాహ్మణములు కొంతమట్టుకు సులభముగా నర్థమగును. ఈబ్రాహ్మణములకనుబంధరూపము లయియున్న ఆరణ్యకములభాష ఉపనిషత్తులభాష లౌకికసంస్కృతముతో నభిన్నమయిన షడ్దర్శనీసూత్రముల భాషగా మాఱినది.

ఋగ్వేదభాష యితరవేదసంహితల భాషకంటె మిక్కిలి ప్రాచీనమయినది. వ్యాఖ్యానము లేకుండిన నెట్టివారికి నర్థము కాదు. ఋగ్వేదసంహితలోని మంత్రములే కొంత మార్పు నొంది యితరవేదసంహితలలోఁ బఠింపఁబడుచున్నవి.

ఋ. వే. 1-11-5. త్వం బలస్య గోమతో౽పావర ద్రివో౽బలమ్.

తై. సం. 2-1-5-1. ఇంద్రో౽బలస్య బిల మపోర్ణోత్.

ఋ. వే. 1-52-4 ఆ. యం. పృణంతి తివిసద్మ బర్హిషః సముద్రం నను భ్యః స్వా అభిష్టయః.

తై. సం. 4-6-2-6 సముద్రాయ వయునాయ సింధూనాం పతయే నమః.

ఈ z కు అకారము ముం దున్నపుడు అజ్ (az) అని యుండును. ఈ అజ్‌కు ఆదేశముగా వచ్చిన ఏకారముచే దీనిలోపము తెలియఁజేయఁబడు చున్నది. ఇచట "అజ్ధి" యను దానికి "ఏధి" అను రూపము వచ్చినది అట్లే జుహోత్యాది ధాతు వగు "దాదానే" యనుధాతువునకు లోణ్మధ్యము పురుషైకవచనమందు "దజ్ధి" యని యగుటకు బదులుగా "దేహి" యను రూప మయినది.

4. ఒకపదములో నొకవర్ణము వరుసగా రెండుమార్లు వచ్చినయెడల వానిలో నొకవర్ణము తఱచుగా లోపించును.

ఉ. తువీరవవాన్ = తువీరవ; మధు ధుఘు = మధూఘు.

శీర్ష-శక్తి = శీర్ష_క్తి (Head-ache) దీని కాంగ్లేయశాబ్దికులు "Haplology" అని పే రిడిరి.

5. ఒకహల్వర్ణము రేఫతోఁ గాని యనునాసికవర్ణముతోఁ గాని కలిసి యున్నపుడు ఛందస్సు (Metre) సరిగా నడచుట కా రెండక్షులములమధ్య నొక హ్రస్వ చ్చుచ్చరింపఁబడును. ఉ- ఇంద్ర = ఇంవర, యజ్ఞ = యజన, గ్నా = గనా (స్త్రీ) దీనికి ప్రాతిశాఖ్యలో "స్వరభక్తి" యని పేరు.

6. అరుదుగా నొకటిరెండుచోట్లఁ బదాదియందున్న (initial) అకారము లోపించును. ఇట్టి యకారలోపము చరిత్రకాలమునకు ముందటిది యని (Pre-historical) పాశ్చాత్యపండితులయభిప్రాయము.

ఉ. విః (పక్షి) Latin భాషలో (a-vis) సన్తి = అ - సన్తి - ఇట్టివర్ణ నాశము లౌకికసంస్కృతములోఁ గూడఁ గొన్నిచోట్లఁ గానవచ్చుచున్నది.

ఉ. అ - వతంస - వతంస, అ - పిధాన - పిధాన -

7. సంహితలోఁ దఱచుగాఁ బదమధ్యమందు విఱుపు (Hiatus) వచ్చును

ఉ. పాన్తి = పా + అన్తి, జ్యేష్ఠ = జ్యాఇష్ఠ ఐచ్ఛన్ = ఆఇచ్ఛన్.

8. కొన్నిస్థలములయందు సమాసమందున్న ప్రథమపదముయొక్క యం త్యాచ్చు లోపించును. ఉ. అను + వర్తిష్యే = అన్వ_ర్తిష్యే, చారు + వదన = చార్వదన. తిల + పింజ = తిల్పింజ.

సంధి (Euphonic combination)

9. బాహ్యసంధి యనియు నాభ్యంతరసంధి యనియు నీవేదభాషలో సంధి రెండువిధములు. ఈరెండుసంధులు స్వరనియమము మూలముగాఁ జేసి

ఉ. బ్రహ్మాకృతా మారుతేనా గుణేన (111-32-2)
దశరాత్రీ రశివేనానవద్యానబనద్ధం (1-116-24)

13. మన్ ప్రత్యయాంతము లగుశబ్దములలో మన్ప్రత్యయమందలి యచ్చొకప్పుడు లోపించదు. లోపించినపుడు మకారముగాని నకారముగాని లోపించును. ఉ. భూమనా - భూనా, ద్రాఘ్మనా - ద్రాఘ్నా - మహిమ్నా - మహినా - లౌకికసంస్కృతములో నీశబ్దమునకు భూమ్నా - ద్రాఘిమ్నా - మహిమ్నా యనిరూపములు.

14. ఇకారాంతశబ్దములకు సప్తమ్యేకవచనమందు ఔ, గాక యరుదుగా ఆ కూడ వచ్చును. ఉ. అగ్నౌ-అగ్నా.

15. మత్, వత్, వస్, యస్, అనునవి యంతమందుఁ గలశబ్దములకు సంబోధనలో అస్ వచ్చును. ఉ. భానుమాన్ - భానుమన్, హరివాన్ - హరివన్, చక్రవాన్ - చక్రవన్, కనీయాన్ - కనీయన్ - లౌకికభాషలో "భానుమన్" అగును.

16. సంబోధనప్రథమ, ప్రథమ, ద్వితీయ, యీవిభక్తులయందు ద్వివచనమునకు ఔకంటె నెక్కువగా ఆకారము వచ్చును. ఉ. అశ్వినా (అశ్వినౌ) ద్వారా (ద్వారౌ) నదియా (నద్యౌ)

17. యుష్మచ్ఛబ్దమున కీభాషలోఁ గొన్నివిశేషరూపము లున్నవి.

ప్ర.	యువమ్	ద్వివచనమందు.
ద్వి.	యువామ్	
తృ.	యువభ్యామ్	
పం.	యువత్	
స.	యువోన్	

తృతీయైకవచనము - త్వా
చతుర్థ్యేకవచనము - తుభ్య
సప్తమ్యేకవచనము - త్వే
యుష్మచ్ఛబ్దమునకు స్త్రీలింగమందు
ప్రథమాబహువచనము - యుష్మాన్
షష్ఠీబహువచనము - యుష్మాక
సప్తమీబహువచనము - యుష్మే

15. తఱచుగా వేదభాషాసమాసములలోఁ బదములసంధి వాక్యగతపద సంధికంటె విలక్షణముగా నుండును. రెండుపదములకు మధ్య నొకపదము వచ్చును. ఉ॥ నరావాశంసం (నరాశంసమ్) ద్యావాహాక్షమా (ద్యావాక్షమా) శునశ్చిత్ శేఫం (శునశ్శేఫం)

16. ఒకప్పుడు సమాసఘటిత మగుశబ్దమునకు విభక్తి లోపింపదు. ఉ. రాయస్పోషమ్ - విష్ణోఃక్రమః

17. తఱచుగా రెండుసమాసములకుఁ గొనపద మొక్కటియై యున్నపు డీకొన నున్నపద మొక్కమాత్రే పలుకఁబడును.

ఉ॥ మిత్రోతమేధ్యతిథిమ్. (మిత్రతిథింఉతమేధ్యతిథిమ్) 1-36=7 పత యన్మందయత్సఖమ్. (పతయత్సఖం, మందయత్సఖమ్.)

18. కొన్నిచోట్ల సమాసములో నున్నపదముతోఁ బైపద మన్వయించును. ఉ॥ అర్వతో మాంసభిక్షా: 1-162-12.

19. ద్వంద్వసమాసమం దున్నరెండుశబ్దములు ద్వివచనాంతము లయి యుండును.

ఉ॥ ప్ర - మిత్రయో ర్వరుణయో స్తోమోన ఏతు శూష్యః॥ 7-66-1 ద్యావాచి దస్మై పృథివీ నమేతే 2-12-13.

20. హేమన్తశిశిరౌ, అహోరాత్రే. యీరెండు ద్వంద్వసమాసముల యందుఁ బూర్వపదలింగమే సమాసమునకంతకు వచ్చును. ఇది "పరవల్లింగం ద్వంద్వతత్పురుషయోః" అనుసూత్రమునకు విరుద్ధము.

21. పతి, పుత్ర, పృష్ఠ, పార, పద, పయః, పోష - యీశబ్దములు షష్ఠీ విభక్తికంటెఁ బరమయి యుండఁగా విసర్గకు సకారము వచ్చును.

ఉ॥ పతి - వాచస్పతిం విశ్వకర్మాణమ్.
పుత్ర - దివస్పుత్రాయ సూర్యాయ.
పృష్ఠ - దివస్పృష్ఠం ఛందమానః.
పార - తమసస్పార మస్య.
పద - పరివీత ఇళస్పదే.
పయః - దివస్పయోధి ధిషాణాః.
పోష - రాయస్పోషం యజమానేషు.

3. పదవ్యత్యయము. బ్రహ్మచారిణమిచ్ఛతే - ఇచట ఇచ్ఛతి అనుపరస్మై పదమునకు ఆత్మనేపదము ప్రయోగింపఁబడినది.

4. లింగవ్యత్యయము - మధోస్తృప్తా ఇవాసతే - ఇచట మధునః అని యుండవలెను.

5. పురుషవ్యత్యయము - అధాసవీరైర్దశభి ర్వియూయాః - ఇచట వియూయాత్ అని యుండవలెను.

6. కాలవ్యత్యయము. (Irregular use of Tense) శ్వోఽగ్నీన్ ఆధాస్యమానినః - ఇచట లుట్టునకు (Periphrastic Future) బదులుగా ల్యుట్ (Second Future) వాడుక చేయఁబడినది.

7. హల్వ్యత్యయము - తమసోవా అదుక్షత్ - ఇచట దకారమునకు బదులుగా ధకార ముండవలెను.

8. అచ్చులవ్యత్యయము - మిత్రం వయంచ సూరయః - ఇచట మిత్రా అని యుండవలెను.

9. కారకవ్యత్యయము - ఇందులో కృత్తద్ధితప్రత్యయవ్యత్యయ మంత ర్భూతమై యున్నది. ఉ॥ అన్నశబ్ద ముపపదముగాఁ గల అద్ ధాతువునకు లౌకికసంస్కృతములో అణ్ ప్రత్యయము వచ్చును, అన్న + అద్ + అణ్ = అన్నాదః; వేదభాషలో అచ్ ప్రత్యయము చేర్పఁబడును. అన్న + అద్ + అచ్ = అన్నాదః, ఏప్రత్యయము చేర్చినను శబ్దరూప మొక్కటియే గాని అణ్ ప్రత్యయము చేర్చినపుడు అన్న + ఆదః; అగును. అచ్ చేర్చినపుడు అన్న + అదః అగును.

10. యఙ్ - ఈయఙ్ - అష్టాధ్యాయి మూఁడవ యధ్యాయము - ప్రథమ పాదములో 22 సూత్రము "ధాతో రేకాచో హలాదేః క్రియాసమభిహారే యఙ్" అనుసూత్రములో నున్న యఙ్లో యకారమునకు 111 - 1 - 86 లిఙ్యాశిష్యఙ్" అనుసూత్రములో నున్న ఙకారమునకు ప్రత్యాహారము చేయఁగా "యఙ్" అయినది. దీనిచే నీరెండుసూత్రములకు మధ్య నున్నసూత్ర గణముచే విధింపఁబడిన ప్రత్యయముల నన్నింటిని గ్రహింపవలెను. అవి యెవ్వి యనఁగా 1 యఙ్ 2 ణిచ్ (చురాదిప్రత్యయము) 3 యక్ (కండ్వాది ప్రత్యయము) 4 ఆయ - 5 ఇయఙ్ 6 ణిఙ్ 7 స్య, తాసి, ల్యుఙ్, ల్యుట్ ప్రత్యయములు 8 సిప్ - లేట్ప్రత్యయము 9 ఆమ్ - లిట్ప్రత్యయము - 10 చ్లి - సిచ్, క్స, చఙ్, అఙ్, చిణ్ - లుఙ్ప్రత్యయములు. 11 యక్ - కర్మణిప్రత్యయము 12 శప్,

15. తవేన్ - (I - 46 - 7) అనోనావా మతీనాం యాతం పారాయ గంతవే.

29. వేదభాషలో ప్ర, రోహిష్యై, అవ్యథిష్యై, దృశే, విఖ్యే - మొద లగునవి కూడఁ దుమున్నంతధాతురూపములు.

1. ప్రయై - ప్రయై దేవేభ్యో మహీః (I - 142 - 6)

2. రోహిష్యై - అపామోషధీనాం రోహిష్యై - (రోహణాయ)

3. అవ్యథయిష్యై-అవ్యథనాయ.

4. దృశే - దృశే విశ్వాయ సూర్యమ్. (I - 50 - 1)

5. విఖ్యే - విఖ్యైత్వయా హరామి.

29. వేదభాషలో భావకర్త్రార్థములయందు, కృత్యప్రత్యయములకు బదులుగా తవై, కేన్, కేన్య, త్వన్, అనుప్రత్యయములు ధాతువులకుఁ జేర్పఁబడును. ఉ.

1. అన్వేతవై = అన్వేతవ్యమ్

2. పరిధాతవే = పరిధాతవ్యమ్

3. నావగాహే = నావగాహితవ్యమ్

4. శుశ్రూషేణ్యః = శుశ్రూషితవ్యః

5. కర్త్వమ్ - (I - 10 - 2.) యత్సానోస్సాను మారుహ ద్భూర్యస్పష్ట కర్త్వం (కర్త.)

30. క్త్వాప్రత్యయమునకు "ఈనమ్" అనునది యంతాదేశముగా వచ్చును.

ఉ. ఇష్ట్వీనం, దేవాన్ (ఇష్ట్వా)

31. కొన్నిచోట్ల క్త్వాప్రత్యయసంబంధ మగు ఆకారమునను ఈకారము వచ్చును. ఉ - స్నాత్వీ - స్విన్నస్నాత్వీమలాదివ - పీత్వీసోమస్యవా వృధే స్నాత్వా - పీత్వా అనువాని కీరూపములు.

ఇట్టి ప్రాచీనభాషలో ఋగ్వేదము వ్రాయఁబడినది. ఇది యంతయుఁ బదిమండలములుగాను, ఎనుబదియయి దనువాకములుగాను, 1017 సూక్తములుగాను, 10580 ఋక్కులుగాను విభజింపఁబడినది. ప్రథమదశమమండలములలోని మంత్రములు వేఱువేఱు కుటుంబములలోఁ బుట్టినఋషులచే రచింపఁబడినవి,

యేతఱిఁ జూచినా వాతంధయాధీశవక్త్రరత్నావళీదర్శనంబు
లేసమయము చూచినా సదాశివమిత్రగోచరగ్రంథార్థసూచనంబు
గాఁగ రాజ్యంబుఁ బ్రోచె సాగరముఁ జేసి, నేఱులనుబోలె లోకసమిద్ధలక్ష్ము
లాత్మభవనాంతరంబున నతిశయింపఁ, బ్రోదిఁ బ్రహ్లాదుఁ డాశ్రితాహ్లాదకరుఁడు.

సీ. ధర్మప్రజాప్తి కై ధరణీతలేశ్వరార్పితకన్యకాశ్రేణిఁ బెండ్లియాడి
యవనీసురప్రీతికై న్యాయమార్గంబు జరపుచు విత్తంబు సంగ్రహించి
యధికకీర్తిప్రాప్తికై యెదిర్చిన వైరిమండలాధీశులమద మణంచి
దివిజసంతృప్తికై ధృతితోడ నశ్వమేథాధ్వరాదిక్రియ లాచరించి
యఖిలవిద్యావిశేషంబు లభ్యసించి, డెంద మంతయు హరిభక్తియంద నిలిపి
గంధవద్వైరివంశనిర్గంధనముగ, ధాత్రిఁ బాలించె బలశత్రుశత్రుసూతి. ౧౫

సీ. హృదయంబు లక్ష్మీశపదపద్మములయంద వీనులు హరికథల్ వినుటయంద
నయనంబు లిందిరాప్రియదర్శనమునంద శిరము కేశవనమస్కృతులయంద
పదము లంబుజనాభభవనయాత్రలయంద శయములు విష్ణుపూజనమునంద
ఘ్రాణంబు శార్ఙ్గినిర్మాల్యగంధమునంద రసన కైటభరిపుప్రణుతియంద
పాదుకొనఁ గామినీపుత్త్రబాంధవాది, కలితసుఖములు మిథ్యగాఁ దలఁచికొనుచు
వసుమతీచక్ర మేకోష్ణవారణముగ, లీలఁ బాలించె దైతేయపాలసుతుఁడు.

చ. హరిహయువిందు పావకున కర్దలి భానుజు మేనినీడ ని
ర్జరరిపుమంత్రి యబ్ధిపతిప్రాణము వాయువు కాయ మాధనే
శ్వరుపరమాప్తుఁ డీశ్వరు వశంబుగఁ జేయు కుశాగ్రబుద్ధి యా
సురరిపుసూనుఁ డంచుఁ దలఁచున్ భువనత్రయ మమ్మహామహున్. ౧౬

క. చీఁకటియుఁ జంద్రికారస, మేకస్థానంబునంద యిరవొందుగతి
న్నాకౌకోరిపుకులము, న్నాకాలయకులము నొక్కచోటున మెలఁగున్. ౧౭

వ. అట్లు సాదరగుణమేదురుండై ప్రహ్లాదుండు గురువులకుం బరిచర్యయు సుమన
స్కులకు మనస్తర్పణంబును గులంబునకు బలంబును సిసువులకుం బరిపుష్టియు
వసుమతికిం బసిమియుఁ బాత్రాళంబునకుఁ బ్రీతియుఁ ద్రిదివంబునకు ముదం
బును దిక్పతులకు మక్కువయును నగ్నులకు హర్షనిమగ్నత్వంబును వైదాంతి
కులకుఁ బ్రమోదంబును దార్కికులకుఁ దర్కంబును బరమవైష్ణవులకు నిరుప
మానందనిష్ఠాతుఁడగుటయు శ్రుతులకు నభిరతియుఁ బురాణంబులకు నపరి
క్షీణభావంబును శాస్త్రంబులకుఁ బ్రశస్తియుఁ గావించుచు భూవలయపాలన
ఖేలనలంపటుం డై సొంపుమీఱి నిజకీర్తిగంగాతరంగధారాప్రవాహంబున

గీ. యజ్ఞశత మొనర్చి నవనీసురేంద్రులు, జయశతంబు గలుగు క్షత్రియులును
నిధిశతంబు గూర్చి నెరయు వైశ్యులు గాని, తక్కువారు లేరు తత్పురమున.

సీ. తమ్ములుఁ దారలుఁ దరుణకూర్మంబులు వరిపొట్ట లరఁటులుఁ గరిశి[రము]లుఁ
బిప్పలదళములు విప్పారుసుళ్లును నాగడపలు గగనాంతరములుఁ
జలిచీమచాలును జక్కవపులుఁగులు ఫణిఫణంబులు బిసపాశములును
దగుపోఁకబోదులు దర్పణంబులుఁ బల్లవములు సంపెగమొగ్గవంగడములు
[1]బేడిసలుసింగిణులువిజృంభించుహిమకరార్ధములుశ్రీలుహరినీలవర్ధనములుఁ
గూర్చి తాఁ జతురాస్యుఁడైకుసుమశరుఁడు, చేసెనోయనఁబురివధూశ్రేణిమెలఁగు

సీ. హరికౌస్తుభం బైన నంగళ్లఁ గొనవచ్చు ననిన రత్నచయంబు లడుగనేల
లేకి యేనియుఁ బద్మినీకులోద్భవ యన్నఁ బడఁతులగరిమంబుఁ దడవనేల
కడపటి చెఱువైన గగనసింధుసమాన మనినఁ గేలిసరస్సు లరయనేల
కలివెకట్టియ యైన బలభేదితరువన్న నుపవనంబులపెంపు లొరయనేల
రుగ్మ లేనియుఁ గందర్పరూపు లన్నఁ, బూరుషవిశేషముల సొంపుఁ బొగడనేల
బాహుబలమున దైతేయపాలుఁ డేలు, నిరుపమంబు ప్రభావతీపురమునందు.

సీ. ఆరకూటపిశంగ మగుజటాజూటిపై నెలపువ్వు లేఁత వెన్నెలలు గాయఁ
ధళుకుధళుక్కంచుఁ గలికి నెమ్మొగమున ముచ్చూపు మెఱుఁగులు పిచ్చలింప
దంతపుఁగమ్మల ధావళ్యమంజరి గండదర్పణములఁ గలయఁ బ్రాఁకఁ
బటికియొర్చిన హేమఘటయుగ్మమును బోని పాలిండ్ల మణిహారపంక్తులలియఁ
జక్రశూలాంబురుహగదాచాపబాణ, చర్మఖడ్గము లాత్మహస్తముల మెఱయ
వీఁకఁ దత్పురరక్ష గావించుచుండు, గమలపత్రాక్షునాజ్ఞ చేఁ గాళరాత్రి.

వ. మఱియు నప్పురంబు కిరీటియుం బోలె సుభద్రాలంకృతబహువిధసౌధం బై మాధవుండునుం బోలె విచిత్రపత్రనివహం బై దాశరథిసేనాసముదయంబునుం బోలె నమందమారుతకుమారవిహరణపరిచితం బై సమరయాత్రాసముత్సాహంబునుం బోలె నుద్యోతితోద్యానహృద్యం బై సుకవికవిత్వంబునుం బోలె బహువిధచిత్రవర్ణవర్ణితం బై గోకర్ణపతినివాసంబునుం బోలె ననంత భోగికులభాగధేయం బై వెలయు నందు. ౩౩

ఋతువర్ణనము.

ఉ. సంతస మొందె నంతట వసంతము పుష్పమరందసింధువే
శంతము భోగిలోకచయశాంతము సంతతపుష్పమల్లికా

[1] బేడలు.

మల్లికావల్లికాపుంజరీనిబిడాట్టహాసకారియుఁ బాటలాసఖంబు
ద్రాక్షాగుళుచ్ఛోచ్ఛసమాక్షికమధువనం బక్షీణఘర్మగర్వాతిశయము
వచ్చెగ్రీష్మంబు మంచులు విచ్చెనుఘువి, కాస మొక్కింత మునిఁగెఁ గైలాసశిఖరి
విడిచిహిమగిరికై యేగెవిషమబాణ, సంహరుఁడుగ్రీష్మమత్యుగ్రరంహముగుడు

ఉ. నర్తితతాళవృంతపవనంబులఁ గొంత వధూకుచాంతర
స్ఫూర్తిమదిందుసమ్మిళితశోభనచందనచర్చఁ గొంత గా
ఢార్తిహరంబు లైనశిశిరానిలపోతవిభూతిఁ గొంత సం
వర్తశిఖానదుగ్రకరవాసరతాపము నాఁపఁగాఁ దగుఁ. ౮౫

వ. అంత నవ్వేసంగి యంతరించిన తదనంతరంబ భూనభోంతరాళంబులు బోరు కలంగంజేయు దంభోళిగంభీరధ్వానంబులు విజృంభించెఁ బంచవన్నియచిలుక పలుకం గరకమలంబునం బ్రథమదిక్కాంత సంతసంబునఁ బాటించెనో యన నిరాఘాటప్రభాపాటవహిండితం బగునాఖండలధనుఃఖండంబు మెండుకొన నొండొండ నిండారం బూనిన ముత్యాలపేసులు గగనలక్ష్మీకంఠభాగంబుననుండి వ్రేలెడినో యనఁ గరకావారంబు తోరంబుగ మయూరకేకావంది వాక్యసందర్భనిర్భరానందంబై యొసంగిన ఘనవిసరంబునంబోలెఁ బయోధరచ్ఛేదంబులసాదప్రసాదంబులై చూపఱకుం బ్రమోదంబు లొసఁగ విసవిస విసరు చలికరువలియు ముసరుకొన ననమహీరజోరాజి యొండొండ నీడాడం దలచూపు ప్రథమోదబిందు సందోహంబును వాతెఱలు దెఱచుచాతకంబు లద్భుతప్రీతినికేతంబులై కొనియాడు క్రీడాసల్లాపంబులునుం గ్రేళ్లు మెలంగు తటిల్లతలయుల్లాసంబును నత్యూర్జితంబు లగుగర్జితంబుల విస్ఫూర్జనంబును బంధురాంధకారపరిణాహంబును నుదారాసారప్రచారంబును నుడ్డీనకుల్యామహోల్లాసంబును నుత్సాహవివర్ధితసముద్రంబును నుద్యోగహృద్యహాలికంబును నుపచితాతపవాసరత్వత్తృణాంకురసంకులంబు నై వర్షాగమంబుమహోత్సవంబున నావిర్భవించి శరత్సమయవత్సనిపీతపయోధరపయఃపూరం బయ్యె నయ్యెడ. ౮౬

సీ. వారాకరంబుదేవేరి యాకావేరి కల్లోలఘటలలో నుల్లసిల్లి
ద్రవిళదేశాంగనాస్తనకుంభములమీఁది పసుపుపూఁతలతావి పాలుపట్టి
మధుపానకేళీనిమగ్నపుష్పంధయభాందవపరిపాటిఁ బరిఢవిల్లి
కీచకరంధ్రప్రకీర్ణమై ఘుమ్మంచు నభిరామనాదంబు నావటించి

సురలును దానుఁ గూడి మనచొప్పునఁ బోవక శౌర్యహీనుఁడై
యరులకుఁ గ్రిందివాఁ డగుచు నాహవదోహళి గాఁ డొకింతయున్. ౫౬
సీ. సమరాభిముఖు లైనయమరవీరులఁ గిట్టి యనిమొనఁ దుత్తుము రాడవలదె
దర్పితదండయాత్రా భేరిభాంకారఝుంకారముల మిన్ను చఱవవలదె
యుత్పలదళములయొప్పునఁ బైకొను నరిశిలీముఖముల నాఁపవలదె
తుంగమాతంగశతాంగతురంగాంగశకలకోటుల నేలఁ జమురవలదె
కలదె యొకనిఁ గొలిచి గర్వవిహీనుఁడై, యూడిగములు సేయుచున్నపతికి
ధూర్తవిజయలబ్ధి కీర్తిప్రతాపంబు, లసురసుతున కిట్టు లడఁగఁ దగునె. ౫౭
క. మన మితనికిఁ బగవారము, మనపగరులు ప్రీతిపరులు మనవాక్యంబుల్
విననొల్లఁడు ప్రహ్లాదుఁడు, మనకార్యం బెట్లు నిలుచు మాన్యచరిత్రా. ౫౮
గీ. ఆహిరణ్యకశిపునందు నీమామిడి, కిందిపోము రెట్లు బొంది యెత్తెఁ
బులికి మేఁకమఱక పుట్టినయ ట్లయ్యె, శిరసు లెత్తి తిరుగ సిగ్గుగాదె. ౫౯
క. అనిమిషు లితనికి సఖులై, మనుచుండిర యేని దివిజమర్దనకులముం
దునుముదురు పూర్వవైరము, మనముల నిడి పాముతోడిమచ్చిక దగునే ౬౦
క. అందఱముఁ గూడి యీకను, గందుం దునుమాడి యొక్కకఠినభుజబలో
గ్రుం దెచ్చి రాజుఁ జేసినఁ, బొందు నమందాఘనిచయములు ఘోరములై.
గీ. రాజపుత్త్రుఁ దునుమరాదు వేల్పులచేతఁ, బడఁగరాదు దురితపదవి చొరని
కార్య మెద్దిగలదు ధైర్యంబుతో నది, నీవు నిర్ణయించి నిర్వహింపు. ౬౨
మ. ఘనసంగ్రామపరుల్ హిరణ్యకశిపుత్త్రావల్లభుం గొల్చి త
ర్జనముల్మీఱ సురేంద్రముఖ్యవిబుధవ్రాతంబు భీతిల్లఁ ద
ద్వనితాజాతముఁ బట్టితెచ్చు మనమా దైత్యారులం జేరి సి
గ్గున వర్తించుటకన్న మే ల్గిరిగుహాక్షోణీతటిన్ దాఁగుటల్. ౬౩
ఉ. పక్షికులేంద్రవాహనుని బల్విడిఁ దోలఁగరాదొ దేవతా
ధ్యక్షునివైభవంబులు ప్రతాపమునన్ హరియింపరాదొ త
త్పక్షమువారి నెల్ల శితబాణపరంపరఁ గూల్పరాదొ యీ
యక్షము రాక్షసేంద్రసుతు నాడెడిదేమి వివేకహీనునిన్. ౬౪
చ. మనము దొలంగినప్పుడె క్రమంబున దేవతలెల్ల దైత్యరా
ట్తనయుఁడు వీఁ డటంచు నతిదారుణవృత్తిఁ గడంగి దూషణం
బున కభివక్త్రులై నిమిషముల్ ధర యేలఁగనిత్తురేల యీ
ఘనునకుఁ జెల్లునా యసురకంటకు సఖ్యము సౌఖ్యహేతు వై. ౬౫

వ. ఏనెఱింగించిన తెఱంగ మీయంతరంగంబులం దరంగితంబైనయది గదా గదాధరచరణసేవనచతురుం డగుప్రహ్లాదకుమారునకు నాహ్లాదంబు పుట్టునట్లు గొన్నియుపాయంబులు వన్ని సర్వంబును శుభోదర్కంబు సేయుటము వినుం డనిన వెండియు వార లి ట్లనిరి. ౭౬

చ. కనలక దేవతావిభునికార్యవశస్థితియందు నిల్చుచు
[1]న్ననలను జేరఁడు లవమాత్రము నిర్జరశత్రుసూతి యే
యనువునఁ బుట్టెనో నిజకులాంబుధిశోషణబాడబాగ్ని యై
తనమదిలోనఁ బెద్దలప్రతాప మెఱుంగఁ డెఱుంగఁ డేమియున్. ౭౭

క. అతఁ డేకైవడి నన్య, న్మతమున గొనగూడి దివిజమర్దనలీలో
ద్ధతిచూపు శ్రుతిసుఖంబుగ, హితసూక్తులఁ దెలుపవే యహీనవివేకా ౭౮

వ. అనిన వారల కతం డి ట్లనియె. ౭౯

క. ఏకార్యంబున నసుర, త్కోకాంతుఁడు తెలిసి మనవశంబునఁ దిరమై
నాకార్యము వినిపించెద, నాకర్ణింపంగవలయు నందఱు మీరల్. ౮౦

క. ఏకాలంబున నెవ్వని, కేకార్యము జరపవలయు హితవెఱిఁగి నరుం
డాకాలంబున నతనికి, నాకార్యము సలుప ఫలము నందఁగనచ్చున్. ౮౧

క. ఆరూఢయౌవనుం డై, నారీజన సరసకేళి నర్మసఖుం డై
యారక్షోవీరుఁడు నం, చారము లొనరించుఁ గృతకశైలములందున్. ౮౨

సీ. మాధవవల్లరీమండపాంతరముల మధువేళ విహరించు మదముపొదల
గ్రీష్మాట్టహాసనసంకీర్ణపుష్పంధయధ్వానంబు వినుఁ దపవాసరముల
శైలకందరనటన్నీలకంఠోత్తాలవైఖరి వాటించు వర్షలందు
నుద్దండపుండరీకోత్పలచ్ఛన్నదీర్ఘికల శారదవేళఁ గ్రేళ్లుమలఁగు
హిమశిశిరసముచిత మైన యిచ్చనిచ్చ, నంగనాలింగనాహ్లాద మాత్మఁగోరు
నిపుడుప్రహ్లాదుఁడతనికినిందుముఖులఁ,గన్యకలఁదెచ్చియిచ్చిరాగమునొనర్చి.

వ. నేర్పు మెఱసి కందర్పవిహారలంపటుం డగునిలింపారిం జేరి పర్యాయగతిం బాటవంబు మెఱసి బాంధవం బతిదృఢసంధానబంధురంబుగ నమరించి యమరులయంటు వాసి మనసంటున మెలంగునట్లు చేసిన సకలశోభనంబులుం గరతలస్ఫటికంబుల - - - కరణీయం బగు నతండు. ౮౩

క. కులమున రూపున గుణమున, బలమున సంబంధమునకుఁ [2]బాత్రుం డగు మీ
తలఁపునకు నెక్కెనేనియుఁ, దలఁచిన పనులెల్ల సఫలతాయుతము లగున్.

---

[1] మానములఁ [2] బ్రాత్రుండగు.

నిట్లు ప్రహ్లాదవిభునిసర్వేంద్రియములు,మాధవారాధనక్రియోద్బోధముడిగి
నిత్యయౌవనపూర్ణ లౌ దైత్యదత్త, కన్యకలయందె యాసక్తిఁ గడలుకొనియె.

చ. కెరలు మదోదయంపుగిలిగింతలు వో నిడి బ్రహ్మచర్యని
ష్ఠురహృదయాంతరాళు లగుసూరిజనంబుల కైనఁ గామినీ
తరళకటాక్షవీక్షణసుధాకరచంద్రిక యింత సోఁకినం
గరఁగక యున్నె దైత్యకళికావిధుకాంతశిలాకలాపముల్. ౯౩

గీ. అంత నొక్కకందువందుఁ బ్రహ్లాదుండు, బాలికాశతానుకూలుఁ డగుచు
వనవిహారకాంక్షఁ జన సముద్యుక్తుఁ డై, మరునిజోడుకోడెమాడ్కిఁ దనరి.

సీ. ఉదయార్కబింబంబునోరవచ్చు నెరమెచ్చు[1]చిగురుచెంద్రికచాయచేలమమర
గంధానుమేయంబుగా మేన నలఁదిన చర్చ రహంకానుషక్తి (?) దోఁపఁ
గంకణకుండలగ్రైవేయముద్రికాహారప్రభల రోహణాద్రిఁ బోలి
యాయాయిబుతువు లుపాయనం బొసఁగిన కుసుమంబు లలకలఁ గుస్తరించి
మదనశతకోటిలావణ్య మెదురుకొన్న, నిద్ద మగుమూర్తి యద్దాన నీడచూచి
కామినీమణిపరివారకలితుఁ డగుచుఁ, దనగృహోద్యానసీమకుఁ జనఁదలంప.

శా. ఆదైత్యేంద్రకుమారుఁ గొల్చిరి మహోద్యద్రత్నహారావృతల్
పాదాబ్జక్వణదచ్ఛనూపురలు శంపాసంపదుద్యత్తనుల్
మోదాపాదిసుగంధబంధురలు సంపూర్ణేందుబింబాననల్
యాదోలాంఛనమంత్రదేవతలు దైత్యాధీశకన్యామణుల్. ౯౬

వ. ఆప్రహ్లాదుం డాహ్లాదపరిపూరితహృదయుం డై యమ్మదవతీశతంబుఁ గర్ణిరథా
రూఢంబు గావించి పూవుందోఁటకు హాటకవిమానారూఢుం డై చనునవస
రంబున. ౯౭

సీ. శ్వేతాతపత్రాళి వెలఁదివెన్నెల గాసెఁ బార్శ్వకశశిపరంపరలఁ బోలి
కలహించురాయంచగములసందడి చూపెఁ గామినీకరదత్తచామరములు
కంతుసేనాకలకలము నాకర్షించె నర్మగర్భోక్తివీణాస్వనములు
కర్పూరకస్తూరికాసంకుమదకుంకుమాదిసుగంధము లతిశయిల్లె
మనగదిత్తుల (?) నించి పల్లఱును జిమ్ము, సారపన్నీరనీరాతిశైత్య మెసంగె
నసమయౌవనపరిపూర్ణుఁ డసురరాజసుతుఁ డువనకేళికరుదేర నతులమహిమ.

సీ. కొంద ఱాందోళికాసందోహముల నెక్కి కేళిఁ గొందఱు పల్లకీల నెక్కి
ప్రకటశిల్పము లైనశకటంబు లొకకొంద ఱెక్కి హయంబుల నెక్కి కొంద

1 చివురు.

క. కరకందుకమున నొకసతి, సురవైరిన్ వైవఁబూనుసుళుగతఁడు హృదం
తరమునఁ గని లీలాపం, కరుహముఁ ద్రోలఁగించి దానికన్నులు గప్పెన్.

చ. అలికులనీలవేణి విను మాపొదరింటికిఁ బోకు నీకుఁ గా
వలసినయేని యేమి కలవా తరువాటమునందుఁ గ్రొవ్విరుల్
పెలుచన నీదుమోవిఁ గబళింపఁగఁ [1]బొంచెను గండుఁదుమ్మెదల్
దలఁపవు ముగ్ధ వంచు నొకతామరసాక్షి యదల్చె నెచ్చెలిన్. ౧౦౯

క. విరిసినకుంతలబంధము, మురిసిననీవియును హస్తములఁ బట్టి కృశో
దరియొకతెపసుపుఁబయ్యెదఁ, గరువలిజడియింపఁ (') గుంజగర్భముదూఱెన్.

తరల. పదనుమీఱు రసాలపేశలపల్లవావళి ముక్కులం
జిదిమి కుత్తుకబంటి తద్రససీధువుం గొని చొక్కున
క్కొదమకోయిలగుంపు కన్నులఁ [2]గోరగించెడుకెంపు సొం
పొదవెఁ బాంథులమీఁదికోపపుటు బ్బటంచు సతుల్ నగన్. ౧౧౧

మత్తకోకిల. తోరమౌ విరితేనెసంద్రపుఁదొట్టునం బడి ఈఁదుచు
న్మారుసింగిణిమ్రోఁతలో యన మాటిమాటికి మ్రోయుచుం
దూరనెక్కి పరాగపంక్తులఁ ద్రొక్కి సౌరభ మానుచు
న్వారిజాక్షులచూపుచాయల వాలెఁ దుమ్మెద లమ్మహిన్. ౧౧౨

సీ. పల్లవపరిణాహపాదారవిందయుఁ గరప్పాగరంభోరుకాండయుగయు
సుమరేణుసైకతసముదగ్రజఘనయు నవనవపున్నాగనాభితలయు
భ్రమరడింభకరోమరాజిరాజితయును శ్రీఫలస్తనకుంభశీలితయును
వల్లీమతల్లికాప్రోల్లసద్బాహయుఁ గ్రముకకోమలకంబుకంఠయుతయు
మధురసాదరదళపుష్పమంజరీము, ఖియును మాయూరపింఛాగ్రకేశపాశ
శాలియును నైనవనరమాచపలనయన, మమతఁబ్రహ్లాదునాహ్లాదమగ్నుఁ జేసె.

చ. అసురవరేణ్యుఁ గూడి హరిణాక్షులు వృక్షలతామతల్లికా
ప్రసవము లాహరింప ముఖపద్మము లించుకవాడుచూపెఁ బై
దుసికిలఁజొచ్చె ఘర్మభవతోయకణంబులు తొట్రుపాటునన్
విసవిసగాక మందగతి విభ్రమము ల్వెలసిల్లె నత్తఱిన్. ౧౧౪

క. ఆకాశకృష్ణవక్షః, స్వీకృతకౌస్తుభమువోలె వెలుఁగులఱేఁడు
ద్రేకించెఁ బట్టపగ లతి, లోకములై కిరణపంక్తులు పిసాళింపన్. ౧౧౫

[1] బొంచిన. [2] కోరకింపెడు.

వ. అట్టిసమయంబున. ౧౨౩

సీ. తరుణీమృగంజనద్రవలతాకీర్ణమై యొకచోట నీలిమ నొదవఁ జేసి
వామనేత్రీకుచద్వయకుంకుమాలేపకల్పితిచే నొకచోటఁ గెంపు నెఱపి
వనితాజనాంగచందనరసాక్రాంతిచే ధావళ్య మొకచోట నావటించి
సుదతులపసుపుపయ్యెదలని గ్గాదవుట నొకచోట హరితాళవికృతిఁ గూర్చి
కొలనుబహువర్ణసాంకర్యకలితమయ్యె, గుట్టుబయలయ్యెఁ గలఁకలొఁదొట్టుకొ
నెట్టివారికి నేనియునిందుముఖులఁ, గలసిమెలసినఁ గలుగునే గౌరవంబు. [నియె

గీ. కామరూపుఁ డగుట గంధర్వమూర్తి య, య్యసురరాజసూతి యచ్చరలకు
నీడువచ్చుదానవేశ్వరదత్తక, న్యకలఁగూడి క్రీడ లాడఁదొడఁగె. ౧౨౪

క. మరుఁ డేయుతూపుగములకుఁ, దరుణీమణివీక్షణములు తావలొసఁగ ని
ర్జరవైరిసుతునిడెందము, గరఁగెఁ శిఖితప్తజతుశకలపరిపాటిఁ. ౧౨౫

సీ. దానవాధీశవేదండంబు కాంతానశావశుండగుట యాశ్చర్య మగునె
యసురమార్తాండుండు బిసరుహాలోచనాప్రభలకు లోనౌట యభినవంబె
రాక్షసాధ్యక్షవళక్షభానుఁడు కాంత లనుతారకలఁ గూడు టద్భుతంబె
క్రవ్యాదసింహంబు కలకంఠకంఠీగుహాలీనుఁడగుట మహాఘనంబె
యనఁగ జలకేళివిహరణం బాచరించె, సారకాసారనవవారిపూరవీచి
ఘటలఁగుటిలేందునిటలాసగంధగాత్ర, గంధకలితాంగుఁడైమరుత్కంపనుండు.

గీ. కంజపత్రాక్షి యొర్తు లాతూకరంప, తాడనంబునఁ జెనకిన దైత్యభర్త [గ.
దానికుచమధ్యవీథిఁ గెందమ్మినిచె, ననవిలుతుఁ డేయుప్రథమ బాణంబొ యనఁ

ఉ. దానవరాజసూనుకరతామరసేరితవారిధారలఁ
మానవతీశరీరనఖమండనముల్ పయిపూఁత లూడినం
గానఁగవచ్చెఁ బుల్కడుగఁగాఁ బ్రసవాస్త్రుకృపాణపట్టికా
స్థానములందుఁ దోఁచునునుజాయలకైవడిఁ జూడ నందమై. ౧౨౯

గీ. తనదు[1]లోఁదొడఁ దేఁటిముద్దాఁకెననుచు, మిట్టిపడునొక్కనునుజను[2]మిట్టలాఁడి
నోడకోడకు మని నాథుఁ డూఱడించెఁ, జలువకౌఁగిట జిగియూర [3]సవదరించి.

ఉ. దానవభర్త రత్నములు తాఁచినబుఱ్ఱటకొమ్మునీట న
మ్మానవతీజనంబుఁ బలుమాఱును జల్లుచుఁ గ్రేళ్లుదాఁటె వ
ర్షానవమేఘమండలము చల్లనియుల్లసితాంబువృష్టిచేఁ
గానభూములుం దడుపఁగా నగువిభ్రమ ముద్భవింపఁగఁ. ౧౩౦

---

[1] లోఁదప. [2] మిట్టలాని. [3] సవధరించ్చి.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు.

(TELUGU ACADEMY.)

దుందుభినామసంవత్సర కార్యనివేదనము.

ఈపరిషత్తునకు మొదటివార్షికసభ చెన్నపట్టనములో పచ్చయ్యప్పకలాశాలాభవనమున జరగినది, రెండవది రాజమహేంద్రవరమున, మూఁడవది కాకినాడలో, నాల్గవది బళ్లారిలో, అయిదవది గుంటూరిలో, నాఱవది కడపలో, నేడవది మధురలో, నెనిమిదవది నెల్లూరిలో, తొమ్మిదవది బెజవాడలోఁ, బదియవది యేలూరఁ, బదునొకండవది పిఠాపురమున జరగినవి. ఇదిపండ్రెండవసభ.

సభ్యులు మొదలగువారు

ఈయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకు: దుందుభిసం॥ నకు, ప్రతిష్ఠాపకులిరువురు, ఉద్ధారకులు ముగ్గురు, పోషకు లేడుగురు, యావజ్జీవసభ్యుః క్రొత్తవారుఁ బ్రాఁతవారుఁ జేరి యిరువది యెనమండ్రు. సాధారణసభ్యులు క్రొత్తవారు, ప్రాఁతవారు 193 గురు. గౌరవార్థసభ్యులు 36 గురు. కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు 47 గురు. కార్యదర్శు లిద్దఱు. కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులొక్కరు. కోశాధ్యక్షు లిద్దఱును గలరు.

ప్రతిష్ఠాపకులు మున్నగుముఖ్యుల నామధేయము లీనివేదిక ముఖపత్రము రెండవపుటలోఁ దెల్పఁబడినవి.

విచారకరవార్త.

ఈసంవత్సరమునఁ బండితులును బరిషద్గౌరవసభ్యులును గార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులునైన దండిగుంట సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు కాలధర్మమునొందిరి. పరిషత్తు ప్రారంభమునుండియు నభిమానముగనుండి మొన్నమొన్నటివఱకుఁ గోశాధ్యక్షులుగాఁ బరిషత్తును గౌరవించి యన్నింట వృద్ధులై జగద్విఖ్యాతముగఁ గీర్తినిమాత్ర మీలోకమున విడిచి దివాన్ బహద్దరు కంచి కృష్ణస్వామి రావుపంతులుగారు స్వర్గస్థులైరి.

పత్రికాప్రకటనము.

నిఱుటివలెనే పరిషత్పత్రిక యీయేఁడును రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడినది. ఈసంపుటములో రఘునాథభూపాలవిరచితమగు రఘునాథరామాయణమును బ్రకటింపఁదలఁచితిమి గాని సంపూర్ణప్రతి దొరకనందున హరిభట్టు

సంతోషకరవార్త:—పరిషత్తువారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన మల్లికార్జునపండితారాధ్యులవారి శివతత్త్వసారమును దిలకించి శైవమతసభాధ్యక్షులు శ్రీదేవిడి జమీందారు ఇజ్జతాసార్ శ్రీ కందుకూరి బాలసూర్యప్రసాదరావు బహద్దరుగారు రు 150 లు విరాళ మొసంగిరి.

నిఘంటునిర్మాణము

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటునిర్మాణము పరిషత్పక్షమునఁ బిఠాపురములో జరగుచున్నది. దానింగూర్చినవిషయము మొదటియనుబంధములోఁ జూడవలయును.

ఆయవ్యయములు.

దుందుభిసంవత్సరములో నైన యాయవ్యయములను దెల్పు పట్టికల నిందు వెంటఁ జేర్చియున్నారము.

ఆంధ్రదేశమునకు విశ్వవిద్యాలయము వచ్చునఁట. దేశములో నెక్కడఁ జూచినను నూతనగ్రంథములు పురాతనగ్రంథములుఁ బ్రకటింపఁబడుచున్నవి. పూర్వశాసనములు బైటఁబడుచున్నవి. భాషాసభ లుత్పత్తిల్లుచున్నవి. పండితులు దీక్షతోఁబరిశోధనలు గావించుచున్నారు. నూతనపత్రికలు వెలువడుచున్నవి. శిల్పములు మొదలగు విజ్ఞానములు పూర్వాచారములు వెల్లడియగుచున్నవి. విద్వాంసులు ఘనోపన్యాసము లిచ్చుచు భాషావిషయములను జిక్కులందీర్చుచున్నారు. అనాఁటిసరస్వతి యీనాఁడు మరల నవతరించినది. అనేకవివాదాంశములు నేఁడు విజ్ఞులు తీర్మానించి యపవాదములఁ బోనాడుచు భాషను జరిత్రమును స్వచ్ఛపఱుచుచున్నారు. మాధ్యస్థసభ లెక్కడికక్కడ బయలు వెడలుచున్నవి. పరస్పరవిరుద్ధము లగు నంశములు సమాధానమునకు దిగుచున్నవి. ఎంతటిసమర్థు లున్నను జిరకాలమునుండి యైనయింటిబిడ్డలు లక్ష్మీసరస్వతు లాంధ్రభాషావిషయమై పడు కలహమునకు మధ్యవర్తులుగానుండి సామరస్యము కలిగింపకునికి శోచనీయ మైనవార్త.

గతసంవత్సరము పిఠాపురములో జరిగిన వార్షికసభలోఁ బరిషత్కార్యాలయ మాంధ్రదేశమధ్యభాగమునం దుంచవలయునని కొందఱు సభ్యు లుపపాదించిరి. ఆవిషయము చక్కఁగా విచారించి తమయభిప్రాయముఁ దెలుపుటకై యొక యుపసంఘ మేర్పఱుపఁబడినది. తత్సంఘసభ్యులు పలువురు తమ యభిప్రాయములను దెలిపి యున్నారు. ఈవిషయమును బరిశీలించి నిర్ణయము చేయవలసియున్నది.

1922 సం॥ మొదలు ది 17 మార్చి 1923 సం॥ వఱకు) ఆయవ్యయముల లెక్క.

వ్యయము.

				ర.	అ.	పై.	ర.	అ.	పై.
బ్యాంకికి పంపినది - - -							1631	8	10
చేబదుళ్లు - - - -							400	0	0
వి. పీ. పోష్టేజి - - -							12	15	0
ప్రయాణవ్యయములు:—									
పండితులవ్యయము - - -				23	15	0			
ఉద్యోగులవ్యయము - - -				39	10	6	63	9	6
పత్రికావిషయము:—									
కాగితములు - - -				250	0	0			
ముద్రణవ్యయము - - -				378	4	0			
పోష్టేజి - - - -				96	8	0			
బ్లాకులు ప్రతిమలు - - -				4	12	0			
చిల్లరవ్యయము - - -				5	11	9		3	9
ఇతరముద్రణము బైండింగు - -								12	0
పుస్తకభాండాగారము:—									
కొనినపుస్తకములు - - -									
తాళపత్రములు -	19	14	0						
ముద్రితములు -	12	4	0	32	2	0			
ప్రతులు వ్రాయించుటకు - -				31	0	0			
ఇతరవ్యయములు - - -				11	3	9	74	5	9
ఉద్యోగుల జీతములు - - -							819	7	1
ఇంటి అద్దె - - - -							480	0	0
చిల్లర పోష్టేజీ - - -							41	2	9
తంతులు, రిజష్టరీ పోష్టేజీ - - -							6	1	6
కార్యస్థానము చిల్లరవ్యయము - -							30	8	6
కలములు మొదలైనవి - - -							1	4	6
ఆడిటరు ఫీజు - - -							50	0	0
పత్రికలలో ప్రకటనలు - - -							25	0	0
పుస్తకప్రకటనము - ముద్రణాదికము - -							61	8	0
నిఘంటు చిల్లరవ్యయము - - -							22	9	0
కార్యస్థానమున సంవత్సరాంతమున నిలువ -							45	3	10
మొత్తము -							4562	4	0

గుమ్ముడూరి వేంకటరంగరావు,
కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావు,
కార్యదర్శులు.

(ది 17 మార్చి 1923 సం॥) న జమాఖర్చు నిలువ లెక్క.

ఆస్తి.

				ర.	అ.	పై.	ర.	అ.	పై.
పరిషత్తుఫండు:—									
మదరాసు ఇంపీరియల్ బాంక్ ఆఫ్ ఇండియా వారి జాగ్రత్తలో నుంచఁబడినవి—									
3½% 1900-01 గవర్నమెంటుపత్రము -				10000	0	0			
ర. 55½ చొప్పున తరుగు - -				4450	0	0	5550	0	0
5% 1929-47 గవర్నమెంటుపత్రము - -				10000	0	0			
ర. 80 చొప్పున తరుగు - -				2000	0	0	8000	0	0
నగదువగైరా నిలువ:—									
మేనేజరు వశమున నిలువ - - -				45	3	10			
ఇంపీరియల్ బాంక్ ఆఫ్ ఇండియాలో నిలువ -				166	15	7	212	3	5
సభ్యులవలన రావలసిన చందాలు:— - -				17847	11	0			
గతసంవత్సరము దాఖలా వసూలుకాని బాకీలు -				1226	0	0	16621	11	0
కుర్చీలు మొదలగు సామానులు (అసలు) -				525	8	0			
గత సంవత్సరాంతమున మినహా	194	0	0						
ఈసంవత్సరమునకు మినహా	12	2	0	206	2	0	319	6	0
ప్రచురింపఁబడిన పుస్తకముల నిలువ:— - -				2806	1	0			
పత్రికలు నిలువ - - -				1757	4	0			
కాగితము నిలువ - - -				156	6	0	4719	11	0
పుస్తకభాండాగారము ముద్రితప్రతులు:—									
గతసంవత్సరాంతమున నిలువ - -				1740	10	0			
ఈ సంవత్సరమున ఉచితముగ వచ్చినవి -				33	14	0			
ఈ సంవత్సరమున కొనినవి- - -				12	4	0			
				1786	12	0			
గతసంవత్సరాంతమునకు మినహా	605	0	0						
ఈ సంవత్సరము మినహా	50	0	0	655	0	0	1131	12	0
పుస్తకభాండాగారము వ్రాఁతప్రతులు - -							51427	8	6
నిఘంటువ్యయము గత సం॥రాంతమునకు - -				14824	9	2			
ఈ సంవత్సరమునకు - - -				22	9	0	14847	2	2
మొత్తము -							102,829	6	1

గుమ్ముడూరి వేంకటరంగరావు,

కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు,

కార్యదర్శులు.

సంవత్సరాదాయవ్యయముల లెక్క.

ఆయము.

	రు.	అ.	పై.	రు.	అ.	పై.
విరాళములు - - -				150	0	0
సాధారణసభ్యులు - - -	444	0	0			
పత్రికచందాలు - - -	357	0	0	801	0	0
విడిసంచికల విక్రయము - -	49	4	0			
పుస్తకముల విక్రయము - -	133	8	6			
పత్రికలనిలువ - - -	1757	4	0			
కాగితమునిలువ - - -	156	6	0	2096	6	6
పుస్తకములనిలువ:—						
బైండువి - - -	1687	5	0			
బైండుకానివి - -	1118	12	0	2806	1	0
బ్యాంకివడ్డి - - -	769	7	10			
వి. పి. పోష్టేజి - - -	11	13	0			
చిల్లరజమ - - - -	11	14	0			
ఉచితముగా వచ్చిన పుస్తకము - -	33	14	0	827	0	10
మొత్తము -				6680	8	4

గుమ్మడూరి వేంకటరంగరావు,
కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు,
కార్యదర్శులు.

అనుబంధము II.

1. ఆంధ్రభాష — ప్రకృతిశాస్త్రములు — శేరం వేంకటాచలపతిగారు., బి.ఎ. రాజమహేంద్రవరము.
2. అశ్లీలత్వనిరూపణము — చెదలువాడ సుందరరామశాస్త్రిగారు, చెన్నపురము.
3. ఆర్యభాషావిభాగము — మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు, విజయనగరము.
4. గోపాలునిరామకవి నన్నయభట్టారకునివంశకవియా — కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు. కాకినాడ.
5. రేఫద్వయవాదనిరాసము — నందగిరి వేంకటప్పారావుగారు, గుడివాడ.
6. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వార్షిక సభావృత్తాంతము.
7. స్వాగతోపన్యాసము,
8. అధ్యక్షోపన్యాసము.
9. వార్షికసభలోఁ జదువఁబడిన పద్యములు.
10. వేఁగినాఁటి శాలంకాయనుని రెండు క్రొత్తశాసనములు — కో. వెం. లక్ష్మణరావుగారు. ఎం.ఎ.
11. దుర్మతిసంవత్సర కార్యనివేదనము.
12. పూర్వకవులు దేశమునకు భాషకును జేసిన యుపకారములు — మండలేముల సీతారామశాస్త్రిగారు బొబ్బిలి.
13. వేమన — వంగోలు వేంకటరంగయ్యగారు., బి.ఏ., బి.ఎల్. నెల్లూరు.
14. అలంకారవిషయము — కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు
15. నారసింహపురాణము — హరిభట్టు.
16. రెండవపులకేశి నూతన తామ్రశాసనము — కో. వెం. లక్ష్మణరావుగారు ఎం. ఎ.,
17. రాజరాజనరేంద్రపట్టాభిషేకసంచిక.
18. పాఠశాలలలోని తెనుఁగు — కూచి నరసింహముగారు బి.ఎ.,
19. ప్రథమచాళుక్యభీముని అత్తిలి తామ్రశాసనము — కో. వెం. లక్ష్మణరావుగారు ఎం. ఎ.,
20. సోముని హరివంశము — నడకుదుటి వీరరాజుగారు.

అనుబంధము III.

పాలపూడి నరసింహశాస్త్రిగారు — హరపనహళ్లి.

వంగూరి సుబ్బారావుగారు — చెన్నపురి.

నారాయణవరము వకుళాభరణశర్మగారు — చెన్నపురి.

కో. వెం. లక్ష్మణరావుగారు — ఎం.ఏ., చెన్నపురి.

మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు — ఎం.ఎ., చెన్నపురి.

టి. రాఘవేంద్రరావుగారు — మైలాపూరు.

వేములవాడ భీమకృష్ణులు — జేవినహళ్లి

ఆంధ్రసాహిత్య

పరిషత్పత్త్రిక.

రె డన ల కొకవారి ప్రకటింపబడునది

(Journal of the Telugu Academy)

ప ప్రతియు రూ. ౧	| సంవత్సరమునకు చందా | అన్యదేశములకు | [illegible]

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౨. | రుధిరోద్గారినామసంవత్సరము. ఆశ్వయుజ—పుష్యమాసములు. | సంచిక ౪-౫.

శ్రీమదుమారమణాయనమః.

హాస్యరంగములు.

నాంది.

శా. రత్నోపేతము లుంగ్రము ల్దొడిగి ధర్మన్యాయసంకల్పము
ద్యత్నం బొప్పఁగఁ జేసి ప్రాభవము ముద్రాయత్త మార్జించి ని
ర్యత్నం బైన సనామికాత్వమును బాయన్లేని వ్రే లట్లు స
ద్యత్నుం డయ్యె సనామకుం డయినసూర్యారావు నాలింపరే.

అతఁడు రౌద్రిఫాల్గునమాసములో దర్శమహాపుణ్యకాలమున దండకారణ్యాంతర్గతవిపినారణ్యస్థ హృత్తాపనాశనీతీరసుప్రసన్నుం డైనవీరరాఘవస్వామిని సందర్శింపవచ్చిన భక్తవరులతో నిట్లు విన్నవించుచున్నాఁడు.

ఓభక్తాగ్రేసరులారా? భూతభవిష్యద్వర్తమానము లెఱింగినమీరు, సమయ మెఱిఁగి జనసహాయము తగ్గియున్న నన్నుంగూర్చి యామహాత్మునకు నివేదింపరా! ఆపుణ్యాత్ముఁడు నూరకున్న నాలేఖిని మూలఁ బడవైచి పుస్తకసన్న్యాసముం జేసెదను.

నటి—(ప్రవేశించి) ఆర్య! మనకవిపరిదేవనమేనా యిది.

సూత్ర—శాంతము పాపము! ఇది పరిదేవనమా.

నటి—ఎప్పుడును లేదో లేదో యని.

సూత్ర—ఇం దసత్య మే మున్నది.

క. అందఱు దేశోద్ధారకు, లందఱు భాషాభిమాను లందఱు భాషా
సుందరికి మగల మందురు, పొందినదుర్దశలు దేశమును విడిచెనొకో.

పీఠికప్రశస్తిఁ జెప్పుచు వెనుకముందుఁ
జూడ రది దాంభికులో వారు శుద్ధమతులొ.

నటి—అట్టిదానికి వా రంతపీఠిక యేల వ్రాసెదరు.

సూత్ర—వారిదంభము వారిది. పీరిదంభము వీరిది.

నటి—జనులు చక్కగా మోసపోవుచున్నారు సంతమెఱుఁగులే గాని చక్కని కృతులు చేయ రేల.

సూత్ర—మోసకృత్యమే జనులను సులభముగా నాకర్షించును.

గీ. లక్క వెట్టి కుండలమ్ములబంగారు, మక్కు వెట్టి మంచి వ్రాసిముక్క
తుక్కు వెట్టి పటపుదూదిని విడియట్ట, ముక్క వెట్టి చర్మమును హరింత్రు.

నటి—లోక మంతయు మోసమే.

సూత్ర—స్వార్థపరు లం దెందఱో గలరు.

నటు—స్వార్థమేమి పరార్థమేమి.

సూత్ర—స్వార్థమున -

గీ. గ్రుడ్డికంటికిఁ దగిలించుకొనును గాజు, మొండిచేతికి 'రబ్బరు' మూఁత వెట్టు
కుంటికాళ్లకు 'బూడ్సు'దొడ్గును జనంబు,కలది కలయట్లుచూంప నుంకంబు గలదొ.

నటి—జనులు మోసములను బహుకాలమునుండి సత్యమని నమ్ముచున్నారు.

సూత్ర—చెప్పినను వినరు.

ఉ. గారడివాఁడు నాణెములు గా రచియించును మంటిపెళ్ల బం
గారుగఁ జేయు నంతయును గల్లయన స్గనుకట్టుటన్న ని
ష్కారణవైరకల్పనము గన్గొననోపవు వానిశక్తి యం
త్రారయ రట్టి శక్తిగల యాతఁడు ముష్టికి వచ్చునే చెలీ.

నటి— వారొనర్చినవి మనచేతిలోఁ బడిన మాయమగును.

సూత్ర — నీకును వెట్టి - నాచేతి కిమ్మను - చూచెదను.

నటి—లోకములో మీరో నేనో యెవ్వరో మోసమునకు లోపడియున్నారము.

సూత్ర—దొరసానులకు మంచిగేదంగులు లేకనా గుడ్డగేదంగులు -

నటి—ఇది పరార్థము. చిన్ననాటకముల కింతపెద్దనాంది యేల - ఇది మీదంభముగదా.

సూత్ర—సభవారి యాజ్ఞ యిది.

నటి—ఎట్టివి ప్రదర్శింపఁగోరిరి.

శ్రీమదుమారమణాయనమః.

ప్రస్వరంగములు.

౧. క్రోధశాంతి.

(దూర్వాసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

దూర్వా—(పర్ణశాలయెదుట) ట్రి. ట్రి. ట్రి. రా. రా. డొక్కలు దించుకొని పోయినవి. దా. దా. ట్రిట్. ట్రిట్.

(లేడిపిల్ల ప్రవేశించుచున్నది.)

దూ—(చేత నివ్వరిధాన్యము చూపి) ఆఁకలిగా నున్నపుడు దగ్గఱకు రారాదా. యెదుగరాదా. దా. దా.

లేడి—(వచ్చి తినుచున్నది)

దూ—బా. బా. తిను, తిను, భయము లేదు.

లేడి—(చనవున మునియొద్ద గంతులువేయును.)

దూ—ముందు రెండునోళ్లు తిను - గంతు లానక వేయవచ్చును.

లేడి—(చేతిలో నోరు వెట్టి - బెదరి దూరముగాఁ దొలఁగును.)

దూ—ఆఁ! దా. నాకు స్నానమువేళ యైనది. పెంకితనము తర్వాతఁ జేయుదువుగాని - ప్చ్ - ప్చ్.

లేడి—(ఆకసమువంకఁ జూచి బెదరి పాఱిపోవును.)

దూ—(ఇటు నటు చూచి) ఆఁ! ఎవ్వఁడురా. నాబిడ్డలేడిని బెదరించినది. ఎవ్వరును గనఁబడరు! కారణము లేక యేల తిండిమానిపోవును. ఎవ్వఁడురా! నాతోఁ జరలాటమాడువాఁడు!!

క. ఇంద్రునకుఁ జుక్కయెదురు ను, పేంద్రునకుం బ్రక్కబెదరు ఋషిమండలపా
రీంద్రముఁ గడుపా చెఱువా, సంద్రముతోఁ జౌటిపడియసాటి నెదుర్పన్.

రారా; నాతో డాఁగుడుమూఁత లాడెదవు. ఎదుటవచ్చి నిలువుము. ఓరీ నీచుఁడా! ఒక్కనాఁడు నొక్కనికి నోడనివాఁడను - కృష్ణద్వైపాయనునితో నెదిరించి సమమైతిని గాని యీాపన్నాత్రముఁ దీసిపోనివాఁడను.

దూ—విమానచారి యెవ్వఁడో గంధర్వుంజూచి బెదరినదా! ఈగంధర్వుని విమానమును వానిగర్వముతోడి మానమును గ్రిందికి దించెను. భద్ర! మఱికమండలు వేది?

శిష్య—ఉటజద్వారమున బోరగిలఁబడి యున్నది.

దూ—ఎవ్వ రొలుకఁబోసిరో యెఱుఁగవా?

శిష్య—నే నెఱుఁగను. నేను జూడనే లేదు.

దూ—నీవుగాక నేనుగాక మఱి యుటజములో నెవ్వ రున్నారు. ఒకవేళఁ గోపములో నొడలెఱుఁగక నేనే యొలుకఁబోసి బోర్లఁద్రోసితినా.

శిష్య—అట్లయి యుండదు.

దూ—నాకుఁ దగినశిష్యుఁడవు - నీవుగాదు, నేనుగాదు, నీవుచూడ లేదు.

శిష్య—భయపడి పరుగెత్తు లేడిపిల్ల కాలు దగిలి పడినదేమో.

దూ—(విని) ఆలాగా! పోనీ పాపము దాని కేమి తెలియును. ఆ! ఓరీ కష్టాత్మ! నామృగమే నీకంటెఁ బడినదా! నీవు నాకంటిమంటఁ బడియెదవు. భద్రా! గంధర్వుఁ డంటివిగదా.

శిష్య—విమాన మొకటి గగనమునఁ బోవుచుండ భీతిచే -

దూ—ఆఁ! నానెత్తిమీఁదినుండి విమానమును నడపెనుగా. నీవుపోయి కుండికకడిగి మంచినీరు త్వరగాఁ దెచ్చెదవా.

శిష్య—ఆజ్ఞయైనఁ దెచ్చెదను.

దూ—పోనిమ్ము. నీ రెందుకు, నోరు లేదా.

శిష్య—ఆచమనమైనఁ జేయవలదా.

దూ—వీనికై యింతశాస్త్రవిధాన మక్కఱలేదు. కాని—ఏమని శపింపను? చెప్పుము.

శిష్య—నాకు మొదటనే శాపమన్న భయము.

దూ—తపోభంగ మనియా? నేను గోపిష్ఠులలో వన్నెకెక్కినవాఁడ నైతిని. ఇఁక భయమేమి.

శిష్య—ఆతఁ డీవృత్తాంత మెఱుఁగునో యెఱుఁగఁడో.

దూ—నేనిప్పుడు స్పష్టముగా నెఱిఁగించెదను. భద్ర! ఇందాఁక నాయెదుట నెవ్వరో నిలువంబడిన ట్లయినది?

శిష్య—పాపము! నారదుఁడు లేడిపిల్ల పాఱిపోయినపిమ్మట వచ్చినాఁడు. ఆతఁడు కాఁడు.

గంధ—మహాత్మా! ఏను మిమ్ముఁ జూచనే లేదు. నాదారిని నేను బోవుచున్నాఁడను. క్షమింపుము.

దూ—నాతలమీఁదినుండియేనా నీకుదారి.

గంధ—ఆశ్రమసమీప మని తెలిసికొనలేదు.

దూ—కన్నులు నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొంటివా.

గంధ—అట్లే యైనది; గర్వాంధుఁడను.

దూ—అలితో విమానమెక్కి మమ్ము గేలిచేయుచున్నాఁడవా.

గంధ—శివశివ! ఎంతపాపము! (పాదములపైఁ బడి) నామొఱటితనము క్షమింపవలయును.

దూ—ఎట్టూ! పో, నాయొద్దికి రాకుము. ప్రథమాపరాధమును మన్నింపవలయునని యేరాజైన శాసనము చేసియున్నాఁడా. పోపొమ్ము.

గంధ—రాజు లెంతటివారు; తాము మునిరాజులు శాసనములలో వార్తికములు చేర్పవలయును.

దూ—తలఁగు తలఁగుము. అజ్ఞానివి.

గంధ—సత్యముగా నజ్ఞానిని.

దూ—సత్యమే నీయజ్ఞానము నాకోపమును దెలిసికొనలేకపోవుటలోఁ గనఁబడుచున్నది. లేడి, అందునను బిల్ల, చేరెఁడుగింజలతో దానిపొట్ట నిండును, రెండుగింజ లందుకొననిచ్చితివా.

గంధ—ఆశ్రమమే చూడలేదు, లేడి నెట్లెఱుఁగుదును.

దూ—బెదరించుట మాత్ర మెఱుఁగుదువు.

గంధ—నేనేమి మీలేడినేమి బెదరించుట యేమి. క్రూరమృగమునా, వ్యాధుఁడనా - వేఁట వెఱ్ఱిగల రాజనా.

దూ—నాలేడిప్రాణమునకు నీవు క్రూరమృగమవే. మావర్గ్యలు నీకుఁబరిహాసముగాఁ దోఁచవచ్చును.

గంధ—మీతోఁ బ్రతివచనము లాడఁజాలను.

చ. అది గ్రహచార మాతరుణమందునఁ బుష్పక మబ్దమండలం
బుదరియ మీఁదికిం జనియె, భూమిని జూడను—

దూ—కాలము తాఱుమాఱైనది. సంస్కారములు మెండైనవి. ఋష్యాశ్రమము మీఁదఁ గూడ నిరాఘాటముగా నేఁగుపుష్పకములు బైలుదేఱినవిగా. ఇంక నెన్నివింతలు గనఁబోదుమో.

భూమిని మేఁక లేడి యొక పోలికి మెత్తుని జంతువు ల్గదా
యీ మెయిఁ గ్రూరభావ మది హేతువు లేకయ సంభవించునో.

ఓతరుణహారిణమా! రా. అకృత్రిమహృదయముతో నాయందుఁ గరుణమా పుము. ఋష్యాశ్రమములో నెట్టియక్రమమునకు నెడము లేదు. అకల్మష భావముతోఁ బిల్చెదను. నాయొద్దికి నిష్కల్మషభావముతో రమ్ము దా దా. ట్రిట్. ట్రిట్. ఫ్చు. ఫ్చు. బాబా. నే నేనాఁడును లేడిని జెంచుట యెఱుఁగను. పిల్పుధ్వనులును నాకురావు. కోడి నొకకిపెసి, వావురము నొకకుక్కని బిల్లి నింకొకమాదిరిఁ గుక్క నొక్కలాగున దూడపిల్ల నింకొక్కలాగునఁ బిల్తురు. ఎన్నో భేదములు. పిల్పుధ్వను లెన్నడు నాకు రావు. విమానములో నున్న నాయిల్లాలు శాంతమే లు.

శిష్యు—పోయి పిల్చి తెత్తునా.

గంధ—నాయత్నము విఫలమైనపుడు గదా. దా దా ట్రిట్ ట్రిట్. ట్రిటుటు.

లేడి—(మెల్లఁగఁ బెరలోనుండి వచ్చి యిటునటుఁ జూచును.)

గంధ—నాయిష్టదైవమ! నాకుఁ బ్రత్యక్షమైతివి. రారమ్ము. ట్రిట్. ట్రిట్.

లేడి—(సమీపించి - ముందంజలెత్తి గంధర్వుని మూఁపుపైఁ బెట్టి ముఖము మూర్కొని చేతిలోని ధాన్యముం దినును)

గంధ—(సగద్గదము) మునీంద్ర! నే నెవ్వఁడనో పరపశుఁడ నైతిని. (అశ్రుపూర్ణ పడును.)

దూ—(తనలో) తెలిసినది. మేలు.

(ఆకాశమున—ధ్వని.)

సత్యము సత్యము. ఈగంధర్వుఁడు నిరాగసుఁడు. నిష్కపటి.

దూ—ఓ నారద. నీమూలమున వచ్చినకలహమే యిది.

నార—(ప్రవేశించి) దుర్వాస! నీకోపము దీఱినది కావునఁ జెప్పెదను, నే నీశ్వరుని దర్శించి వచ్చుచు నీకీవృత్తాంతము దెల్ప రాఁగా నాగవల్లితీఁగకు నావీణతంత్రి తగిలి మ్రోఁగినది. దీనికై లేడి బెదరియుండును.

దూ—మఱి యీతని కుపకృతి యేమి.

నార—ఇట్లు (అని చెవిలోఁ జెప్పును)

గంధ—క. ప్రారంభమునం దీతఁడె, కారణముం దెల్పెఁ బిదపఁ గడసారి మునీ
సారంగము మెప్పించినఁ, దీరుపు చెప్పంగ వచ్చె, దిన్యమునీ బలే.

ఉ. ఆ లుడికించి పెట్టు మని యంపముతోఁ దలఁగోసికొమ్మటం
చాలిని దెమ్మటంచు నిజహస్తమునం జెఱకాడి పానకం
బోలిని ద్రావని మ్మనియు నొక్కకుమారుని జంపి కూరగాఁ
జేలిచి యేకనం గుడువ విస్తరిలో నిడుమంద్రు చేసెదే?

గంధ—ఓహో! నన్నంతగఁ బ్రార్థించు నర్థినరులు పత్తురేని చరితార్థుండనుగదా!

మా—ఈసత్యవంతుఁడు, నారదా, రెండవహరిశ్చంద్రుని దలపించును.

గంధ—(తన) భవత్కరుణావిశేషమున నీదాసుఁ డెంతకైనఁ జాలఁగలఁడు.

నార—నీవును నీధర్మపత్నియు నీవిమానమునఁ గంచికిఁ బొండు.

గంధ—చిత్తము! (అని నడచి చూచి) ఆహా! అద్భుతము! దారుణశాపాక్షరములు వినినంతనే నామగువ మూర్ఛ పడినది. ఇఁక వీరియానతి నెట్లు నడపెదనో! ప్రాణేశ్వరి! లెమ్ము. మునీంద్రునిప్రసాదమును బడసి వచ్చితిని. ఓ మునిరాజులారా! ఈవిషమసంధి యెట్లు వచ్చినది.

నార—ఈశ్వరకల్పుఁడైన దుర్వాసోముని యాజ్ఞకు వైషమ్యముండదే.

దూ—ఏమిజరగినదో చూచివత్తము రండు.

(అని నారదుఁడు, శిష్యుఁడు రాఁ బరిక్రమించును)

గంధ—ప్రాణేశ్వరి! నన్ను విడిచి యొంటిగా నడుగకుము హా! (అని విమానము పైఁ బడియుండును.)

దూర్వా—(చూచి) ఇది మూర్ఛ.

నార—ఈవిమానము నడపువా రెవ్వరు.

దూ—(ఆలోచించి) మంచిది. వీరి నిట్లే యుండనిండు. వీరిమానసములు కంచిలో నరాంశములం బొంది వృద్ధినంది కైలాసమున కేగఁబోవునపుడు వీ రీపుష్పకముమీఁదనే మరలఁ దేరుకొందురు.

నార—బాగుబాగు. గంధర్వులు నరు లగుటకు మంచిసులభోపాయము దొరకినది. మానివర నాకు సెల విమ్ము. మరల వీరితోనె వచ్చి పర్యవసానముం దెల్పెదను.

శిష్య—(తన) అంతవఱకు నాకీశవజాగరము తప్పదు.

దూ—తథాస్తు. కానిమ్ము.

ఇది క్రోధశాంతి యనుప్రథమరంగము.

చేసిరి. ఇప్పుడు ధరణికోట యనఁబడుచున్న ధాన్యకటకము వారిరాజధాని యైనను, వారికిఁ బ్రధానవాసస్థానము పాటలీపుత్రము. మతము బౌద్ధమతము, భాష గీర్వాణభాషకుఁ బ్రథమపుత్రిక యగు ప్రాకృతము. ఆకాలమున రాజ భాష యగు ప్రాకృతమునుండి దేశభాషలోనికి యథాప్రాకృతముగఁ గొన్నియు నీషద్భేదముతోఁ గొన్నియు సంక్రమించి యేవి తద్భవములో యేవి దేశ్యములో నిర్ణయించుటకుఁ బండితులు సైతము తబ్బిబ్బు పడునంతటి యైక్యమును బొందిపోయినవి. దీనికిఁ దార్కాణముగఁ జిన్నయసూరి దేశ్యమున కుదాహరణముగ, ఊరు, పేరు, కోట, పేట మొదలగు పదముల నుపయోగించియుండ, బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు ప్రౌఢవ్యాకరణములో "కోట, పేటలు వైకృతంబులు" అని సూత్రించియున్నారు. సీతారామాచార్యులు తద్భవము లని తెల్పినవానిలోఁ గొన్నిటిని గొందఱు పండితులు దేశ్యము లనుచున్నారు. మన కిప్పు డాచర్చతో నంతపని లేదు గాని, మనము తెనుఁగు (దేశ్య) పదము లనుకొనువానిలో సైతము సగముకంటె నెక్కువగా సంస్కృతజన్యములో, తజ్జన్యజన్యములో యైనపదలే యగపడుచున్నవి. చిత్తగింపుఁడు.

మన కుగ్గుపాలతో నలవడిన అక్క, తాత, అమ్మ, మామ, బావ, వదిన మొదలగు మాటలు వరుసగా అక్కా, తాతః, అంబా, మామకః, వధూ నీత్యాది సంస్కృతశబ్దములనుండి వెలువడినవే కదా. గృహోపకరణాదివాచకము లగు మంచము, కంచము, ఉగ్గము, పగ్గము, జల్లెడ, రోఁకలి, పత్తి, కత్తెర, సెమ్మె, నిచ్చెన, కుండ, పెట్టె, మున్నగుపదములును, నత్యంతపరిచితము లగుమృగపక్ష్యాదులం దెల్పునట్టి కుక్క, గొఱ్ఱె, కాకి, గ్రద్ద, గోరువంక, పావురము, చింత, పొన్న, పోఁక, జమ్మి, మల్లె, జాజి, కాఁకర, పొట్ల, అడవి, కొండ, గట్టు, పుట్ట, బావి, దారి మొదలగుపదము లన్నియు సంస్కృతసంబంధమును బడసినవే.

మనుష్యజాతి వాచకములలోఁ గుమ్మరి, కమ్మరి, గొల్ల, మాల, మాదిగ మున్నగునవియుఁ గృష్యాద్యుపయుక్తము లగు నాఁగలి, కావడి, గొడ్డలి మొదలగునవియు, ధాన్యవిశేషవాచకము లయిన సజ్జలు, కొఱ్ఱలు, సెనగలు, చామలు, మున్నగుశబ్దములును, గాలవిశేషవాచకము లగు గడియ, జాము, రేయి, వేసఁగి, ప్రొద్దు (సూర్యవాచకమును) లోనగునవియు, శరీరావయవవాచకము లయిన చెవి, బుజము, గోరు, జుట్టు మొదలగునవియు, లోహవిశేషవాచకము లయిన ఇత్తడి, రాగి, కంచు మొదలగునవియు, భక్ష్యాదివాచకము లయిన

శా. ''తావుల్ క్రేపలఁ జిల్లు చెంగలువ కేదారంబు తీరంబుగా
  మావుల్ క్రొవ్విరు లుల్లసిల్లి నొను తాంతారంబులం గ్రంథ
  గ్రావాకల్పితకాయమానజటిల ప్రాకారసంఛన్నంబులం
  బూవుందీవెల నొప్పు నొక్కభవనంబుం గాంచె నొక్కెడన్.'' వసు.

ఈవిధముగ నాంధ్రభాషామతల్లి మనభాషకు ముద్దుముద్దుపలుకులు చెప్పినది. ఇఁక నడకల నెట్లునేర్పినదో కనుఁగొందము.

ఇప్పటివఱకు నుపలభ్యమాన మయిన యాంధ్రసారస్వతమందు మ. రా. రా. శ్రీ. జయంతి రామయ్యపంతులవారు పరిషత్పత్రికలోఁ బ్రకటించిన యుద్ధమల్లుని బెజవాడశాసనము ప్రాచీనతమము. మఱియొక శాసనము, అధికభాగము శిథిల మైనది, కల దని పరిశోధకు లిటీవలఁ బ్రచురించియున్నారు. ఈపరికరములనుబట్టి క్రీ. శ. తొమ్మిది పదిశతాబ్దములలో పాటలే యనఁదగు నక్కరలు మొద లయిన పద్యములు మాత్రము కలిగి, యాంధ్రకవిత మిగుల బాల్యావస్థయం దుండె నని తెలియనగుచున్నది. ఇట్లు తప్పటడుగులు పెట్టుచున్న మనకవితాబాలికను జేయూఁత యిచ్చి,

'వాచా మాంధ్రమయీనాం యః ప్రవక్తా ప్రథమోఽభవత్'
ఆచార్యం తం కవీంద్రాణాం వందే వాగనుశాసనమ్.

అనునార్యోక్తి-చొప్పున సంస్కృతమునకు వాల్మీకివలె నాంధ్రమున కాదికవి యగునన్నపార్యుఁడు తనయుభయపాండితీప్రకర్షము మెఱయ సంస్కృతమునుండి తత్సమపదము లేర్చికూర్చినట్లే మనోహరము లయినవృత్తములు సైతము సేకరించి మనభాషకు మంచినడకల నలవఱిచెను. ఏకకవివిరచితము లయినను, నీక్రిందిపద్యముల నడకలం దెంతో భేదమున్నది.

మధ్యాక్కర. ''అంగారములు గొనువేడ్కఁ బుష్పఫలావళీలలిత
    తుంగద్రుమప్రకరంబుఁ గరుణావిదూరుఁడై కాల్చు
    నంగారకారుఁ బోలంగ సముకట్టె నర్థలోభంబు
    నం గుఱుకులహానికరుఁడు ధారుణీనాథ నీసుతుఁడు.'' భార. సభా.

మానిని. ''ఏచి తనర్చి తలిర్చినక్రొవ్విరుల నిమ్మగు తావుల జొంపములం
    బూచిన మంచియశోకములన్ సురపొన్నలఁ బొన్నలఁ గేదఁగులం
    గాచి పెడంగుగఁ బండిన యామహాకారములం గదళీతతులం
    జూచుచు వీనుల కింపెసఁగన్ వినుచున్ శుకకోకిలసుస్వరముల్.''
  కొందఱు వృత్తములు సంస్కృతమునుండి తెలుఁగునకు వచ్చినవి కావు.

వియే కావ్యదోషములు. సంస్కృతమునం దెట్టివృత్తు లెట్టిరీతు లెట్టిపాకములు నిరూపింపఁబడినవో తెలుఁగునందు నట్టివృత్తు లట్టిరీతు లట్టిపాకములు నిరూపింపఁబడినవి. ఈరీతిని సంస్కృతలక్షణము లన్నియు మన తెనుఁగు పుడికి పుచ్చుకొన్నది.

"అత్యంతసుకుమారౌ ద్వౌ శృంగారకరుణౌ మతౌ ।

"యత్ర శృంగారకరుణా వతికోమలేన సందర్భేణ వర్ణ్యేతే తత్ర కైశికీ"

(శృంగారకరుణరసము లత్యంతసుకుమారములు:——వానిని వర్ణించుసుకుమారార్థసందర్భమునకు కైశికి యనిపేరు.)   ప్రతా. కావ్య.

"అత్యుద్ధతరసౌ రౌద్రబీభత్సౌ పరికీర్తితౌ ॥

"యత్ర రౌద్రబీభత్సా వతిప్రౌఢేన సందర్భేణ వర్ణ్యేతే తత్రారభటీ"

(రౌద్రబీభత్సము లత్యుద్ధతరసములు. వానిని వర్ణించుప్రౌఢసందర్భమున కారభటి యనిపేరు) ప్రతా. కావ్య.

ఈసంస్కృతవాఙ్మయలక్షణముల నాంధ్రకవు లెంతవఱకుఁ బాటించిరో కనుఁగొందము. తిక్కనసోమయాజి విరాటపర్వమందు——

సీ. లలితంబు లగుపట్టియల చప్పు డింపార హంస కైవడి నడ నల్లవచ్చి
యెడ మేనిచెమ్మావి నుడియంగఁ బయ్యెద నగము దూలించి పైముగుడఁ దిగిచి
సోలెడునెలదీఁగె లీలఁ గ్రాలుచు వింత చెలువంబు దలకొనఁ జేరి నిలిచి
తెలికన్నుఁగవకు నెచ్చెలియైన లేఁతన వ్వొలయంగ సరసంపుఁబలుకు పలికి
మెఱయు చెయ్వుల రాగంబు మెయికొనంగ
నెడఁద సొగయించు మాటల నెలమి మిగుల
నిన్ను ననురక్తిఁ గొలుచు నన్నేలఁత లుండ
నీరసాకార సైరంధ్రిఁ గోరఁ దగునె ॥

అని శృంగారరసము నెంతయింపుగఁ గూర్చినాఁడో చూడుఁడు.

కరుణరసమును వర్ణించుసందర్భమున శ్రీనాథకవి.

సీ. తల్లి మదేకపుత్రక పెద్ద కన్నులు గాన దిప్పుడు మూఁడుకాళ్లముసలి
యిల్లాలు గడుసాధ్వి యేమియు నెఱుఁగదు పరమపాతివ్రత్యభవ్యచరిత
వెనుక ముందర లేద నెనరైన చుట్టాలు లేవడి యెంతేని జీవనంబు
కానక కన్నసంతానంబు శిశువులు జీవనస్థితి కేన తావలంబు
కృపఁదలంపఁగదయ్య యోనృపవరేణ్య
యభయ మీవయ్య యోతుహినాంశువంశ

కాదు. ఇందుల కొకచిన్ననిదర్శనము. మొన్నటి విశ్వవిద్యాలయపరీక్షలో నాంధ్రప్రధానవిద్యార్థుల పట్టపరీక్షాపత్రమున—

"కాళిదాసుని రతివిలాపమునందు "పునఃపునర్దీప్తి" అనేరసదోషము కలదని మమ్మటుని యభిప్రాయము. ఇట్టి దేదైనను నన్నెచోడుని రతివిలాపమునందు కలదో లేదో సహేతుకముగా చర్చింపవలెను" అని యొకప్రశ్న మున్నది. కాళిదాసునికుమారసంభవము, మమ్మటుని కావ్యప్రకాశికను జక్కఁగఁ జదివినఁ గాని యీప్రశ్నకు సరియైన యుత్తర మీయనగునా?

ఆంధ్రమం దకలంకమయిన పాండిత్యము కుదురవలయునన్న సంస్కృత సారస్వతపరిజ్ఞాన మెంతయావశ్యకమో దీనివలన సువ్యక్త మగుచున్నది.

ఇఁక నీభాషాద్వయమునకు వ్యాకరణవిషయమునఁ గలసంబంధము నించుక వివరించెద.

"తజ్జా సమాచ దేశ్యా గ్రామ్యా చేయం చతుర్విధా భవతి"

అన్నట్లు లాంధ్రభాష తద్భవము, తత్సమము, దేశ్యము, గ్రామ్యము నని చతుర్విధ మైయున్నది. వీనిలోఁ దత్సమపదము లైదింట రెండుభాగముల కుఁ బైఁబడి యున్న ట్లిదివఱకుఁ దెలిసికొంటిమి. ఈతత్సమములు వ్యస్తములు మాత్రమే కాక, విశేషించి సమాసఘటితము లయి తెలుఁగునఁ బ్రవేశించి యున్నవి. ఈసమస్తపదములందు సంధివశమున నేర్పడు వివిధరూపము లెఱుంగుటకు సంస్కృతవ్యాకరణపరిజ్ఞాన మపేక్షితము. సంస్కృతవ్యాకరణపరిజ్ఞానము లేనిచో—

'ధరణి నెవ్వాఁడు దానవద్ద్విరదదళన
విహృతిఁ దనకేసరకిశోరవృత్తిఁ దెలిపె.' నను.

ఇత్యాదిస్థలముల సంధిగతచమత్కారములు తెలియవచ్చునా? ఇచట, దానవ+ద్విరద, అని యొకయర్థమునను దానవత్ +ద్విరద, అని మఱియొక యర్థమునందును, బదవిభాగము. మొదటి పక్షమున "అనచిచ" ౮-౪-౪౭. అను పాణినీయసూత్రమువలన (అచ్చునకుఁ దర్వాతిది యగు యర్ నకు, అచ్చు పరమందు లేనపుడు ద్విత్వము వికల్పముగ వచ్చును) దానవశబ్దానంతరవర్తి యగు ద్విరదశబ్దాదిదకారమునకు ద్విత్వము కలిగినది. అట్లే 'రోదోంతరాళంబు నిండెన్' 'వియన్నదీతనయుఁడు' 'వియచ్చరానీకము' ఇత్యాదిసమాస పదములందుఁ బ్రత్యేకపదస్వరూపములు గ్రహించుటకును, దత్ప్రయుక్త మైన

పెక్కులు తెలియవలసిన విక్కడఁ గలవు. ఏతాదృశవిషయముల జ్ఞానమునకు సంస్కృతవ్యాకరణజ్ఞాన మత్యపేక్షితము.

ఆంధ్రవాఙ్మయము నెన్నాళ్లు తిరుగవేసినను, ఈకృదంత తద్ధితాంత సమాసైకశేషాదుల కలయూపు పట్టువడనేరదు. సంస్కృతపరిజ్ఞానము లేమినే కదా మంచి కవితాధారకలిగి యుండినను "ఆకాలమున సన్యాసమున కత్యంతపూజనీయ ముండెను" (పూజనీయత) "ఈకృత్రిమపుఁదీవియలే సొగసు గులుకుచున్నవి" (కృత్రిమపుఁబూఁదీవియలే) "వారి రోషఘూర్ణితదంతహ్యావదనమండలజ్వాలలయందు" (దందహ్యమానవదన) "అప్పియుద్దేశము" (అల్పోద్దేశము) మొదలగు దోసఁగులు పొసఁగుచున్నవి. సంస్కృతవ్యాకరణపరిజ్ఞానము పూజ్య మైనచో—భా. రా. లోని.

"యమునస్గంగము కృష్ణభూమదిల మజ్జాతుస్తనుష్యంబు నీ
లమహీధ్రస్నిఖిలాచలావళి తమాలద్భ్రాజ మిందీవర
త్కుముదశ్రేణి పికద్విహంగము తమస్తోమద్రహార్కప్రభా
సముదాయం బగుచుండె లోక మలఘుశ్యామాభ్రముల్ పర్వినన్."

ఇత్యాది వ్యాకరణవిశేషవిశిష్టరూపములం బ్రయోగించుట యటుండ నున్నవాని యర్థమును గ్రహించుటయైన సాధ్య మగునా?

ఇట్లు చాలవఱకు సంస్కృతవ్యాకరణనిబంధనల ననుసరించినను గొన్నియెడల నాంధ్రకవులు స్వాతంత్ర్యమును బూనకపోలేదు.

సంస్కృతవ్యాకరణమందలి "అనుస్వారస్య యయి పరసవర్ణః" ౮-౪-౫౮ అను పాణినీయసూత్రమువలన 'అజ్ఝః' అన్తః, అని యనుస్వారమునకు మాఱుగ పరసవర్ణానునాసికములు రావలసియుండఁగా,

ఉ. అంకముఁ జేరి శైలతనయాస్తనదుగ్ధము లానువేళ బా
ల్యాంకవిచేష్టఁ దొండమున నవ్వలిచన్గబళింపఁబోయి యావంక—

ఉ. సింగం బాఁకటితో గుహాంతరమునం జేడ్పాటుమైనుండి మా
తంగస్ఫూర్జిత—మున్న గుస్థలములం దనుస్వార మంగీకరించిరి.

సంస్కృతమున—ఆనఙ్ఋతో ద్వంద్వే ౬-౩-౨౫ అనుసూత్రము ననుసరించి మాతాపితరౌ—అని యుండఁగాఁ దెలుఁగున 'మాత్రపిత' లనురూపమును సైత మొప్పి దానిని సూత్రబద్ధము గావించిరి.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు

ద్వాదశ వార్షికసభావృత్తాంతము.

ఆ. 1923 సంవత్సరము అక్టోబరు ది 13-14 తేదులు (శనివారము-ఆదివారము:) తునిలో శ్రీరాజాగారిహైస్కూలుభవనములో సమావేశమైనది. ఆ సభకు విశాఖపట్టనమునుండి మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ॥ శ్రీమాన్ శ్రీవిక్రమదేవవర్మ బహాదరుమహాశయులును, (అధ్యక్షులు) కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు, యస్. యస్. అప్పలాచార్యులుగారు, (ఆయుర్వేదభూషణులు) పుష్పాల ఆనంద గజపతిదొరగారును, విజయనగరమునుండి, శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకట రమణాచార్యులుగారు, వింజమూరి హనుమంతరావుగారు బి. ఏ, గంజాముజిల్లా సిద్ధాంతమునుండి శ్రీత్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావుదొరగారును, త్రిపురాన తమ్మయ్యదొరగారును, నరసన్నపేటనుండి విద్వాన్ కత్తిసాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు పార్వతీపురమునుండి ఆచంట వేంకటరాయసాంఖ్యాయన శర్మగారును, అనకాపల్లినుండి జనమంచి సీతారామయ్యగారును, ఎలమంచిలి నుండి గొబ్బూరి వేంకటానందరాఘవరావు బి. ఏ., గారును, కొరుప్రోలునుండి ఆయుర్వేదభూషణ వీటూరి వాసుదేవశాస్త్రిగారును, కాకినాడనుండి కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు, సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు, వింజమూరి లక్ష్మీనరసింహరావుగారు, శ్రీబుద్ధరాజు వేంకటరాఘవరాజుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్., వెంపరాల సూర్యనారాయణగారు, దివాకర్ల వేంకటావధానిగారు, ఆంధ్రపత్రికావిలేఖకులు, స్వరాజ్యపత్రికావిలేఖకులు, రాజమహేంద్రవరమునుండి ఉపాధ్యాయుల వేంకటరమణయ్యపంతులుగారు, ఆకొండి వేంకటశాస్త్రిగారును, బందరునుండి దువ్వూరి వేంకటరమణశాస్త్రిగారును, కొత్తా శ్రీరామశాస్త్రిగారు, జయంతిపురము జమీందారు శ్రీరాజా వాసిరెడ్డి దుర్గాసదాశివేశ్వరప్రసాదబహాదరు గారును, తణుకునుండి, ఏలూరిపాటి రామభద్రచయనులుగారును, ముమ్మిడివరమునుండి పండితారాధ్యుల నాగభూషణకవిగారు, చిత్రాడనుండి శ్రీకావ్యనిధి చెలికాని లచ్చారావుగారును, కొవ్వూరునుండి తల్లాప్రెగడసూర్యనారాయణ రావుగారు, రాజోలునుండి, పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, చిల్లరిగె

గోబ్బూరి వేంకటానందరాఘవరావు బి. ఏ., గారు, నన్నయభట్టారకుని వచన రచనంగూర్చి చదివిరి. ధేరం వేంకటాచలపతి బి. ఏ., గారు పంపిన జ్యోతిష వ్యాసమును బ్ర॥ ఏలూరుపాటి రామభద్రచయనులుగారిచేఁ గొంత చదివించిరి. పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు భారతముం గూర్చినవ్యాసముం జదివిరి. కౌతా శ్రీరామశాస్త్రిగారు (శారదాపత్రికాధిపతులు) శిల్పముగుఱించి కొంతయుపన్యసించిరి. కీ॥ శే॥ వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిగారి వ్యాసభారతముంగూర్చి వారిపుత్రులు వేంకటశాస్త్రిగారు కొంతప్రశంసించిరి.

ది 14 తేదిని శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు, సంస్కృత భాషలోని రామాయణనాటకములు, శ్రీకావ్యనిధి చెలికాని లచ్చారావుగారు పూర్వాధునికవిద్యలయుపయోగము, నల్లానచక్రవర్తుల సంపత్కుమారపెద వేంకటశ్రీనివాసరంగాచార్యులయ్యవార్లుంగారు వారణాసి ధర్మాభట్టోజీ పాండిత్యాదులు ముచ్చటించిరి. భమిడిపాటి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారి నాటకవ్యాసము గుంటూరు దీక్షితులుగారు చదివిరి. కవిరాజు శ్రీ॥ న॥ వేం॥ నీలాద్రిరాజుగారు క్షత్త్రియకవులంగూర్చి స్వల్పముగాఁ బ్రసంగించిరి. ఓరుమల్ల అచ్యుతరావు ఎం. ఏ, గారు, ప్రయాగ వేంకటరమణశాస్త్రిగారు పంపిన నారాయణకవి పంచతంత్రము, ఆంధ్రభాష—సంస్కృతసంబంధము నను వ్యాసములు వ్యవధిచాలనికారణమునఁ బ్రస్తావించినిల్పివైచిరి. విద్వాన్ సాంబమూర్తి శాస్త్రిగారు మాతృభాషంగూర్చి చదివిరి. చిల్లరిగె యోగానందయ్యపంతులుగారు తాము రచించిన రామాయణములోనికొన్నిపద్యములు చదివిరి. శ్రీత్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావుదొరగారు పరిషత్తును కీ। శే। లక్ష్మణరావుగారిని గుఱించియును, శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు, కీ। శే। లక్ష్మణరావుగారిని గుఱించియును. తల్లాప్రెగడ సూర్యనారాయణరావుగారు, ఆంధ్రసాహిత్యముంగూర్చియుఁ బద్యములు చదివిరి. కొండపల్లి జగన్నాథదాసుగారు హిందూదేశచరిత్రమును బొబ్బిలిపాటరీతిగాఁ బాడియు, నక్షురమాలను హార్మోనీమీఁద వలె ననుకరించియు ముచ్చటించి నవ్వించిరి. యస్. రంగాచార్యులుగారు సాక్షిలోని భాషోపన్యాసముం గావించిరి. దివాకర్ల వేంకటావధానిగారు, వెంపరాల సూర్యనారాయణగారుఁ గొన్ని పద్యములం జదివిరి. శ్రీమాన్ చల్లానిచక్రవర్తుల సంపత్కుమారవరదవేంకటరంగాచార్యులయ్యవార్లుంగారు కొంతభాషావిషయకవాక్యములు చదివి కొన్ని పద్యములం బఠించిరి. శ్రీరాజా మీర్జా అచ్యుతరామరాజుగారు శ్రీతునిరాణి

6. పరిషత్తునకుఁ గార్యనిర్వాహకవర్గ మిప్పు డున్నట్లే యుండవలయు
ని తీర్మానింపఁబడినది.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు - కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

రాయిసాహేబు గుమ్ముడూరి వేంకటరంగరావుగారు - కార్యదర్శి.

గా. న్యాయమూర్తి వేపా రామేశముపంతులుగారు. బి.ఏ.బి.ఎల్.
దివాన్ బహదరు ధర్మవరము శేషాచార్యులుగారు. బి.ఏ.బి.ఎల్. } కోశాధ్యక్షులు.

క్రొత్తగా 5 గురు సాధారణసభ్యులు చేర్చుకొనఁబడిరి. కొందఱకు రైలు
రాకపోకలవ్యయ మీయఁబడినది. ఆసభలోఁ జదువఁబడిన వ్యాసములు,
పద్యములు మున్నగునవి పరిషత్పత్రికలోఁ గ్రమక్రమముగఁ బ్రచురింపఁబడును.

ర్చును. అట్టి సారస్వతముయొక్క యభివృద్ధికై మనఃపూర్వకముగాఁ బనిచేయుచున్న మీయీపరిషద్వార్షికోత్సవము నేఁడు మా సంస్థానమునఁ గావింపఁబడుచుండుటచే మే మెంతయు ధన్యుల మైతిమి. మిమ్ము నాదరించు సంస్థానములకును లక్ష్మీస్థానములకును గొదవ యుండదు. కాని మాయందలికృపచే నేఁడు మా కీగౌరవమును మీరు కలిగించినందుకు హృదయపూర్వకవందనముల మఱి మఱి గావించుచున్నాము.

మా వత్సవాయిసంస్థానప్రశంస:—మా యీచిన్న వత్సవాయిసంస్థానము మొన్నమొన్నటివఱకు నించుమించుగా గోదావరీ, కృష్ణా, గుంటూరు మండలముల హెచ్చుగా వ్యాపించియుండి యాంధ్రదేశమునందలి సంస్థానములలో నెల్ల నన్నిటఁ బెద్ద దై తద్దయు విరాజిల్లిన పెద్దాపురసంస్థానములో దైవకృపచే మిగిలియున్న యొకచిన్నభాగ మైయున్నది. కావున మన మా సంస్థానముయొక్క పూర్వచరిత్రముంబట్టి పెద్దాపురసంస్థాన మని చెప్పుకొనుటకేయభ్యంతరమును లేదు. ఆదినుండియు మాసంస్థానము మనయాంధ్రసారస్వతాభివృద్ధికై మిక్కిలి సాయపడియున్నది. మాసంస్థానమునఁ జతుర్విధకవిత్వములును, దొల్లి శోభిల్లినవి. ఇందుకు నీసంస్థానమువా రొసంగిన మడిమాన్యముల ననుభవించుచు నీసంస్థానప్రదేశములలో నిప్పటికిని నివసించియున్న దిట్టకవివారు, శృంగారకవివారు, బంధకవివారు, నిమిషకవివారును దార్కాణముగా నున్నారు.

మా పెద్ద లీక్రిందికృతితల్లజములఁ గృతిపొంది సుకృతు లైరి.

కృతి.	కృతికర్త.	కృతిభర్త.
1. శేషధర్మములు.	వెణుతురుపల్లి విశ్వనాథకవిగారు.	చతుర్భుజ తిమ్మరాజబహద్దరుగారు.
2. హరిభక్తశుభోదయము.	,,	రాయ జగపతిరాజుగారు.
3. ద్రౌపదీపరిణయము.	ఏనుఁగు పెదలక్ష్మణకవిగారు.	సార్వభౌమతిమ్మజగపతిరాజుగారు.
4. కిరాతార్జునీయము.	దిట్టకవి వేంకటాద్రికవిగారు.	బలభద్రతిమ్మజగపతిరాజుగారు.
5. ధ్రువచరిత్రము.	ఏనుగు పెదలక్ష్మణకవిగారు.	జగన్నాథజగపతిరాజుగారు. 1.
6. తుల్యామాహాత్మ్యము.	,,	2. ,,
7. చిత్రచమత్కారమంజరి.	ఆణిమళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారు. 1. 2.	తిమ్మజగపతి మహారాజుగారు.
8. రామవిలాసము.	ఏనుఁగు చినలక్ష్మణకవిగారు.	గోపరాజుగారు.

భాషలో రచించిరి. ఈమాన్యులు సంస్కృతమున శబ్దార్థసర్వస్వ మనుననన్యసాధ్యంబగుగొప్పనిఘంటురాజమును నిర్మించిరి. ఇది వాచస్పత్యాదినిఘంటువులకంటె గొప్పది. సులభక్రమమున సంస్కృతవ్యాకరణమును నొనర్చిరి. మఱియును వీరు తెలుఁగునకుఁ గూడ మహోపకారం బొనర్చిరి. సంస్కృతనాటకములఁ దెనిఁగింప మొదలిడినవారు వీరే. వీరు శాకుంతలము, ప్రబోధచంద్రోదయమును దెనిఁగించిరి. వీరియాంధ్రీకరణములు పత్త్రికలలో నచ్చుపడుచు రాఁగా వానిం గని మఱికొందఱుకూడ శాకుంతలాదులఁ దెనిఁగింప మొదలిడిరి. ఇంగ్లీషుభాషలోని ప్రకృతిశాస్త్రముల మొట్టమొదటఁ దెనిఁగించినవారును వీరే. వీరు వస్తుతత్త్వశాస్త్రమును దెనిఁగించి పత్త్రికలలోఁ బ్రకటించి యాంధ్రలోకమునకు మహోపకారం బొనర్చిరి. వీరిం గని మఱికొందఱు నవనాగరకులు ప్రకృతిశాస్త్రములఁ దాముగూడఁ దెనిఁగింపఁ బ్రయత్నించిరి. వీరే మొట్టమొదట మనమతవ్యాప్తికై సభల స్థాపించి యందు బహువిషయములంగూర్చి బహుమహోపన్యాసము లిచ్చి వాని నన్నిఁటిని నచ్చొత్తించిరి. వివేకవర్ధని బయలుదేఱుటకుఁ బూర్వమే వీరు సకలార్థదాయని యను తెలుఁగు పత్త్రికను బ్రకటించి యందు నీతిమతాచారములం గూర్చియును విద్యావిషయమయ్యును మృదుమధురము లగువ్యాసములను వ్రాయుచు వచ్చిరి. నవనాగరకుల సులభశైలికి వీరిశైలి మాతృక. నిక్కము చెప్పవలసివచ్చిన గద్యతిక్కన యనుబిరుదమునకు వీరే యర్హులు. మఱియును వీ రుపనిషదర్థమును మనోహరము లగు కీర్తనములమూలముగా లోకమునకు బోధించిరి. ఛందశ్శాస్త్రముం గూర్చి యొకగ్రంథము వ్రాసిరి. తెలుఁగునకు వీరుచేసిన మహోపకారమన్యాయముగా నన్యులపా లగుచున్న దని తెలుపుట కెంతయు విచారముగా నున్నది. ఈమహనీయు లీమహాసభ జరుగుచున్న యీస్థలముననే నివసించెడివారు. వీరిపావనపాదరజస్స్పర్శముననే యీ ప్రదేశ మిప్పుడు విద్యాపీఠమై విరాజిల్లుచున్న దని విన్నవించుచున్నాము.

ఇంకను మావత్సవాయవంశమణు లై యీయాస్థానవిద్వత్కవిశిరోమణులై యొప్పుచున్న శ్రీవేంకటనీలాద్రిరాజగారు మేఘసందేశము, శాకుంతలము లోనుగాఁగల కాళిదాసకృతుల సరసముగను, సరిగను నాంధ్రీకరించి యున్నారు. వీరిశాకుంతలాంధ్రీకరణ మితరాంధ్రీకరణము లన్నిఁటికన్న మిన్నయై యున్న దనుట స్వభావోక్తియే కాని యతిశయోక్తి కానేరదు. ఇంకను వీరు శతావధానులై కవిరాజబిరుదాంకితులై వఱలుచున్నారు.

సిద్ధము చేయించిన నిరుపమానపాకమును, అటుపిమ్మటఁ గృష్ణదేవరాయ లా యుత్తముఁ జేయించిన యుత్తమపాకమును దనివిఁదీర ననుభవించుచున్నమీకుఁ దుదకు గ్రామ్యపాకము రుచించు నని సద్విమర్శకు లగువా రెవరు తలంపఁ గలరు? విదేశపాకముల నించుక చవిగొని వానిరహస్యముల నైన బాగుగ గ్రహించుకొనఁజాలక తుదకు గ్రామ్యవాదములోనికి మనవారు గొందఱు దిగిరి. ఈయుద్యమము సారస్వతముయొక్క గౌరవము నంతను జెడఁగొట్టును. ఈగ్రామ్యవాద మనేకవిధముల నడచుచున్నది. కొందఱు యతిప్రాసాదిక్య మిా యఁగూడ దనుచున్నారు. మఱికొందఱు వర్ణభేదము పాటించుట యనర్థ దాయక మని యెంచి దానిసాంకర్య మొనరింపఁ బాటుపడుచున్నారు. ఇఁకఁ గొందఱు ఛందస్సులు వట్టిఛాందసత్వములను బెంచును గావున ఛందోనియ మములఁ బోనాడవలయు ననుచున్నారు. వే ఱొకకొందఱు భాషానియమ మక్కఱలేక సమస్తభాషాపదముల నిచ్చవచ్చినట్లు వాడవచ్చు ననుచున్నారు. ఇకనొకకొందఱు భాషాయోషను విధివిహితసూత్రవిహీనను గావించి నిరలం కృతను జేయవలయు నని భావించుచున్నారు. మొత్తముమిాఁద విధి యేదియును నుండఁగూడ దనియు స్వేచ్ఛాసంచారమునకుఁ గావలసినంత యవకాశ ముండ వలయు ననియు వీరు తలంచుచున్నారు.

చిక్కగనుండు విధుల నేర్చికొని కృతుల నొనరించుట యందఱికిని సాధ్య మగునా యందు రేని నయ్యది యందఱకును సుకరము కానిమాట నిజము. కాని కావ్యనిర్మాణ మనునది యందఱును సమకూర్పఁ బాటుపడఁ దగినదే కాదు. ఈశ్వరకటాక్షముచే లభ్యమైన ప్రతిభయును కావ్యశాస్త్రాద్య వేక్షణముచేఁ గలిగిన జ్ఞానమును నేధన్యులం దుండునో యాధన్యులే యుత్తమ కృతుల నొనరింప నర్హు లగుదురు. కాని, ప్రతిమానవుఁడును నావనికి సిద్ధము కావలసినది కాదు. భాషయొక్క గౌరవమును నిలుపఁదలఁచినవా రెల్లరును సంస్కారయుతము లగుసత్కృతులనే గౌరవించి సంస్కారవిహీనముల నిరసింప వలయును. ఈవిషయములో నీయాంధ్రసాహిత్యపరిష త్తిదివఱకుఁ జేసినపని చాల శ్లాఘనీయముగా నున్నది.

రసవిచారము:—మనలో నుత్తమకావ్యము లనేకములు పుట్టినను మొత్త ముమిాఁద నవి యన్నియుఁ జాలభాగము శృంగారరసప్రధానములై యున్నవి. మానవబుద్ధి నుద్దీపింపఁ జేయు వీరాదిరసప్రధానము లగుకావ్యములును నీశ్వర భక్తి పుట్టించు శాంతరసప్రధానము లగుకబ్బములును జాలఁ దక్కువ. మన

గ్రంథములయుఁ గాలాదులను గూర్చియును నభిప్రాయముల నిచ్చుటలో మన నవనాగరకులు స్వప్రతిభనే ప్రమాణముగాఁ దీసికొని యిచ్చవచ్చిన వ్రాఁతల వ్రాయుచున్నారు. ఇట్టి వనేకములు కలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నుదాహరించుట లేదు. ఇట్టివానిని మనసాహిత్యపరిషత్తు గర్హింపవలెను గాని యామోదింపరాదు.

మానవాభివృద్ధిని గలిగించు ప్రకృతిశాస్త్రాదికము మనలోఁ జాల తక్కువగా నున్నది. అద్దాని నితరసారస్వతములనుండి తెచ్చుకొని మనభాషలో వ్రాసికొనవలెను. మనసారస్వతాభివృద్ధికై మనము స్వయముగ నొనరించుకొనవలసిన కార్యము లెన్నియో కలవు.

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము: — అట్లే మనప్రభువర్గమువారి సాహాయ్యమొంది చేయవలసిన కృత్యములును ననేకములు కలవు. మనకుఁ బ్రత్యేకవిశ్వవిద్యాలయ ముండినంగాని మనయభీష్టము లన్నియు నెఱవేఱుట యెప్పటికిని సాధ్యముకాదు. కావున దానిని సాధ్యమైనంతత్వరలో సంపాదించుకొనవలెను. మనప్రభుత్వమువా రీవిషయములో మనకు సాయ మొనరింపసిద్ధముగా నున్నారనుసంగతి మనమందఱ మెఱింగియే యున్నారము. ఇఁకఁ దగుకృషి సల్పుదుమేని మనకుఁ ద్వరలోఁ బ్రత్యేకవిశ్వవిద్యాలయము లభింపఁగలదు. మనకు విశ్వవిద్యాలయము వచ్చులోపల చెన్నపురి విశ్వవిద్యాలయములోని శిష్టసభలో మనయాంధ్రులసంఖ్య హెచ్చించుటకు మనము ప్రయత్నింపవలెను. ఇప్పుడది చాల తక్కువగానున్న దనుసంగతి మీకు విశదమే. ఈయేఁడు శ్రీపీఠికాపుర మహారాజావారుం గూడ నందులో సభ్యులుగాఁ జేర్చికొనఁబడి రని వినుట కానందముగా నున్నది. ఇయ్యది మనపీఠికాపురవార్షికోత్సవసభాఫలితార్థ మని యెంచవలసియున్నది. తగుశ్రద్ధతో నొనరించిన నుద్యమ మెప్పుడు నూరకపోదు. పైవిరెండును పరుల సాహాయ్య మపేక్షించునవి. మనలో మనము జాగరూకతవహింపవలసిన విషయము లనేకములు కలవు. మనసారస్వతాభివృద్ధిని గోరుదుమేని అందుకు విమర్శనము లత్యవసరము. గుణాగుణవివేచనము లోకు లందఱకును సరిగ నలవడదు. కొందఱికిఁ గావ్యనిర్మాణకౌశలము సహజముగాఁ గలిగినట్లే మఱికొందఱికి విమర్శజ్ఞాన మలవడును. కావున సారస్వతాభివృద్ధికి సద్విమర్శనములు ప్రత్యేకముగా నవసరమై యున్నవి. పెద్దనార్య మహాకవి చెప్పినట్లుగా నొప్పుత ప్పరయురసజ్ఞు లున్నప్పుడే కవికిఁ జక్కనికావ్యనిర్మాణ మొనరింప నుత్సాహ ముదయించును గాని వట్టి గ్రుడ్డిస్తోత్రపాఠకు

ను. మనపరిశోధకులు చేయుచున్న తప్పింకను నొకటి కలదు. వీర లాంధ్ర లోక మందఱిచేతను బ్రమాణముగఁ దీసికొనఁబడుచున్న సద్గ్రంథ రాజములందలి వ్రాఁతలకంటె నేయనామకుఁడో యెప్పుడో వ్రాసిన శిలాశాసనములందలి వ్రాఁతలకు హెచ్చగు గౌరవము నిచ్చుచున్నారు. శ్రీమదాంధ్ర భారతమునందలి యాదిపర్వత్రయమును నన్నయకృతమని యాగ్రంథరాజమునందలి గద్యాదులును, తరువాతికవివరు లగుతిక్కనాదులును, నొక్కి వక్కాణించుచున్నను నేదియో దిక్కుమొక్కు లేనియిటీవలి శిలాశాసన మొకటి భారతము రాజనరేంద్రకృత మని తెల్పుచున్న దనియు, దానిని నమ్మవలయు ననియు, మనవారు కొందఱు వాదించుచున్నారు. మనకవు లొనర్చిన మహాకావ్యములే ప్రమాణములు కానప్పు డేపద్యకారుఁడో విరచించిన శాసనశకలము లెట్లు ప్రమాణము లగునో తెలియవచ్చుటలేదు. ఈపరిశోధకులం గూర్చి ముచ్చటించునప్పుడు సభాసదుల కొకవిచారకరవిషయము విన్నవింపవలసియున్నది. పరిశోధకాగ్రణియై, మాతృభాషాసేవకై తమయమూల్యజీవితము నంతను ధారవోసిన కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావుపంతులుగా రీనడుమ హఠాత్తుగా పరలోకప్రాప్తులగుట మనసారస్వతమున కొకలోప మని విన్నవించుచున్నాము. వీరియాత్మకు శాంతి కలుగుఁగాక. అముద్రితగ్రంథముల సంపాదించి ప్రచురించువారు కూడ సారస్వతమునకు మహోపకారము చేయువారుగా నున్నారు. వీరిమూలముగ ననేకాముద్రిత గ్రంథములు ప్రతివత్సరమును బ్రాచుర్యము నందుచున్నవి. కాని యింకను బయటికి రాఁదగినవి యనేకము లుండును. ఈ విషయములో శ్రీపీఠికాపుర మహారాజుగారు వర్ణనీయ మగుకృషి సల్పి వేనవేలు వెచ్చించి యముద్రిత గ్రంథముల సంపాదించుచున్నారు. ఈకృషి యితరులుకూడఁ జేయఁదగినది. మఱికొందఱు పండితులు కవులచారిత్రములను వ్రాసి సారస్వతమున కమూల్యాలంకారమును గూర్చుచున్నారు. కాని యేకారణముననో సుప్రసిద్ధమహాకవులు కొందఱు కవులచరిత్రములం దెక్కలేదు. కీర్తిశేషులైన పరవస్తు వేంకటరంగాచార్యులయ్యవారలం గా రాంధ్రమున నాటకాది మహాకావ్యములఁ బెక్కింటి విరచించి ఖ్యాతి నంది రని తెల్పియుంటిమి. వీ రాంధ్రకావ్యకర్తలనుసంగతి కవిచరిత్రకారు లెఱుంగనిది కాదు. ఇట్లే కవిచరిత్రకారులకు మిత్రులై ప్రబంధకర్తలై ఖలకర్ణవిషాణాదిప్రౌఢకావ్యము లొనరించి కీర్తిశేషులైన పన్నాల బ్రహ్మన్నశాస్త్రులవారు కవిచరిత్రములలో నెక్కలేదు. ఈ మహాకవి కవిచరిత్రకారునికోరికపై, ఆశువుగఁ జీపురుపుడకశతకమును విర

డలముయొక్క ముఖ్యపట్టనమునకుఁ దెచ్చుట మంచిది. మేము భక్తిశ్రద్ధలతో మీ కాతిథ్య మిచ్చుచున్నారము.

సాహిత్యపరిషత్కార్య నిర్వహణార్థమై విచ్చేసియున్న మీకు మాసాధ్య మగునంతవఱకు వర్ణభేధమును బాటించుచుఁ బాకశుద్ధియు రససమృద్ధియు నుచితరీతియుఁ గలుగు చందనాగరుకర్పూరపరీమళమిళితమృదుమధురపదార్థములతో నాదరింపఁ బ్రయత్నింతు మని విన్నవించుచున్నారము. మీసుశ్లోకతను జంపకోత్పలమాలికలతో గౌరవింతుము. సుమనోమనోహరాలంకారముల నలంకరింతుము. ఇది మహోత్సవసమయము కావున నాటవెలఁదుల మృదుగీతముల మి మ్మానందింపఁ జేయుదుము. మా ప్రమాదముల మన్నించి విధివిహితధర్మానుసారము లగుమాసత్కృతుల నంది మమ్ము సుకృతులఁ గావింపుఁడు. భక్తవత్సలుం డగుపరాత్పరుండు మన యీమహాసభకు జయముఁ గలిగించుఁగాక.

తము. రామాయణ మహాభారతములు పాశ్చాత్యవిద్యాపద్ధతి ననుసరించి బహిరంగపరీక్షకు లోనగుచున్నవి. (బహిరంగపరీక్ష యనఁగాఁ గవికాలము గ్రంథరచనావిశేషములు గాథయొక్క విశేషములు మొదలగువానిని విమర్శించుట) అంతరంగపరీక్షకంటె బహిరంగపరీక్ష జనసామాన్యదృష్టి నాకర్షించి విశేషవివాదములకుఁ గారణ మగుచున్నది. కాని ఈవివాదములవలన గ్రంథావలోకనము విశేషముగఁ గలుగుటయను ఫలము కలుగునుగాన నాశక్తికొలఁది బహిరంగపరీక్షచే మహాభారతమును క్లుప్తముగ విమర్శించుచున్నాఁడను. సహృదయులు తప్పులను మన్నింతురుగాక. గాథావిమర్శనమునకు ముందు గాథ జరిగినకాల మెప్పుడు? ఆగ్రంథ మెప్పుడు రచింపఁబడెను? అనునంశములను స్వల్పముగా విమర్శించెదను.

మహాభారతయుద్ధకాలము:—మహాభారతగాథ క్షాత్త్రకాలమున జరిగె నని చారిత్రజ్ఞు లూహించుచున్నారు. మహాభారతనాయకులలో నగ్రగణ్యుఁడును బాండవంశవర్ధనుఁడు నగునర్జునుని పౌత్త్రుఁడు పరీక్షిత్తునిప్రశంసయు నాతనిరాజ్యవిశేషమును, అథర్వవేదమునందుఁ గలవు. పరీక్షిత్తనయుఁ డగు జనమేజయునిప్రశంసయు అశ్వమేథయాగకర్తలలో నాతఁ డెన్నఁదగినవాఁ డనియు నైతరేయబ్రాహ్మణమునఁ గలదు. జనమేజయునియందు నాఁటివారికి విశేషగౌరవ ముండుటచేత నాతఁడు మృతి నొందినతరువాతను జనమేజయుఁ డే లోకమున నుండె నని శకునములఁ గూడ నడుగుచుండిరి. చూడుఁడు. బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందలి 5-3-1 లో లాహ్యాయని భుజ్యుఁడు యాజ్ఞవల్క్య నడిగినప్రశ్నను. పాణిన్యాచార్యులు మాత్రము ధర్మజకృష్ణార్జునాదులనందులఁ బ్రశంసించెనే కాని వైదికగ్రంథములు కురుపాండవులఁ బ్రశంసించినటులు గానరాదు. అయినను జనమేజయుని ప్రపితామహు లగుపాండవులు క్షాత్త్రకాలారంభమున నుందురు. కలియుగము 36 సం॥ రములకుఁ బ్రవేశించు ననఁగా మహాభారతయుద్ధ మాయె నని భాగవతవిష్ణుపురాణములచేఁ దెలియనగుచున్నది. కలి ప్రవేశించుచున్నది గాన ధర్మవిప్లవము జరుగుచున్న దని శల్యపర్వమునందు శ్రీకృష్ణుఁడు బలరామకోపోపశమనకాలమునందును గలిప్రవేశించె నని మహాప్రస్థానికపర్వమున సహదేవధర్మజవాక్యములందును సూచింపఁబడుటచే పైభాగవతవిష్ణుపురాణవాక్యములు దృఢపఱుపఁబడుచున్నవి. శ్రీకృష్ణుఁ డుండఁగనే కలిప్రవేశించెను, కాని, శ్రీకృష్ణుమహిమచే నది తనమహిమలఁ గనఁబఱుపలే దని భాగవతద్వాదశస్కంధమునఁ గలదు. కలియుగమునందు 653 సం॥

వృత్తాంతమును నశ్వత్థామార్జునుల బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రప్రయోగోపసంహారాదులు స్త్రీ, శాంతి, ఆనుశాసనిక, అశ్వమేధాదిపర్వములలోఁ గల పాండవుల చరిత్రను సంపూర్ణముగా జనమేజయునకుఁ జెప్పియుండెను. ఉపపాండవవధాంతమువఱకే వ్యాసవిరచిత మనుటకుఁ గలకారణము భాగవతములో వ్యాసుల వారు భారతమును రచించుటకుఁ జింతించి నారదోపదేశముచే భాగవతమునుఁ జెప్పఁ దొడంగుచు నుపపాండవవధానంతర మశ్వత్థామ నర్జునుఁడు జయించిన "మైషీకపర్వ" గాథనే ప్రారంభముగాఁ జేయుటయే; అందువలనను, ఆదిపర్వమునందలి పాండవధార్తరాష్ట్రభేదకారణములలో వైశంపాయనుఁడు జనమేజయునితోఁ బాండురాజు మరణానంతరము పాండవులు హస్తిపురికిఁ జేరి విద్యాభ్యాసముఁ జేయునపుడు కౌరవులోర్వలేక భీముని నీటిలోఁ ద్రోయుట మొదలు కొనియే చెప్ప నారంభించుటచే వ్యాసవిరచిత "జయ" మనుగ్రంథము పాండవులు హస్తిపురికిఁ జేరినది మొద లుపపాండవుల నశ్వత్థామ వధించువఱకే యని స్పష్ట మగుచున్నది. తక్కిన పాండవులగాథతోఁ గూడినట్టియు జనమేజయుని ప్రశ్నల కుత్తరముగా వైశంపాయనుఁడు చెప్పినట్టియుపగాథలును వైశంపాయన విరచిత మై "భారత"మను పేరుగల గ్రంథ మయి యున్నది. వైశంపాయనుఁడు జనమేజయునకుఁ జెప్పినపుడు విని పిమ్మటఁ గొంతకాలమునకుఁ బెద్దవాఁడై పూజ్యుఁ డైన "ఉగ్రశ్రవస్సు" నైమిశారణ్యమున శౌనకాదులకుఁ బౌష్య పౌలోమ ఆస్తికపర్వములను శ్వేతకేతు వృషితాశ్వాదిగాథలుఁ గల యాదిపర్వాంతర్గాథలను, అరణ్యపర్వమునందలి పెక్కుగాథలకు నించుమించు శాత్యనుశాసనికపర్వములలోఁ గల యన్నిగాథలఁ గలిపి మహాభారతముఁ జేసి చెప్పెను. వ్యాసవిరచిత "జయ" మనుగ్రంథము 24 వేలగ్రంథ మని యాదిపర్వము మొదటి యధ్యాయమునం గలదు. తక్కిన 76 వేలగ్రంథము వైశంపాయన రోమహర్షణులకృతమే యనుట నిశ్చయము. వైశంపాయనుని శిష్యుఁ డగు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పెద్దవాఁ డైనపిమ్మట జనకుని (వశి) తో నైనసంవాదమును నా యాజ్ఞవల్క్యునితో జనకసభలో వాదమునం దోడిన (ఈగాథ బృహదారణ్యకమునఁ గలదు) ఉద్దాలకునికుమారుఁడు శ్వేతకేతువుగాథయు శ్వేతకేతువుకుమారుని గాథయుఁ గూడ మహాభారతమునందుఁ గలదు. ఇందువలన నుగ్రశ్రవస్సు శౌనకాదులకుఁ జెప్పినగాథలే కాక పిమ్మట నైన గాథలుకూడ మహాభారతమునఁ గాలాంతరమునఁ గూర్పఁబడినవి. అయినను వ్యాసవైశంపాయన రోమహర్షణులే "జయభారత మహాభారత" గ్రంథకర్త లైరి. కవిత్రయకృత మగు

మునకు విశేషసహాయముఁ జేయుచున్నారు. అచిరకాలమునఁ బరిశోధిత సంస్కృతమహాభారతముఁ జూచుభాగ్యము మనకు లభించుఁగాక.

భారతగాథకుఁ బూర్వము జరిగిన సంఘోపప్లవము:—శ్రీమద్రామాయణగాథ జరిగినకాలమునం దార్యజాతి స్వల్పవ్యాప్తి కలదై నిష్కళంకమై యున్నది. ఆర్యజాతీయు లనార్యజాతిస్త్రీల నుద్వాహ మగుట కూడ స్వల్పముగా నుండెను. సీతాజననవృత్తాంతము తప్ప రామాదులజన్మాదికము ప్రకృతిశాస్త్రవిరుద్ధజన్మలు కలదిగా వర్ణింపఁబడలేదు. అనార్యులలో మాత్రము విరుద్ధోత్పత్తులు వర్ణింపఁబడెను. వాలి సుగ్రీవ హనుమదాదులు వాన యెండ గాలి దేవతల కుద్భవించినటులు వర్ణింపఁబడెను. రావణుని పదితలలవృత్తాంతమును గతపరిషద్వత్సరోత్సవకాలమునందుఁ బరబిభీషిక కటులు రావణుఁడు కొన్నిసమయములలో ధరించువాఁ డని నుడివియున్నాను. తనభార్యపై నణుమాత్రాపవాదము మోపంబడినంతనే శ్రీరామచంద్రుఁడు సీతను ద్యజించె ననుటచే నార్యజాతి స్వపవిత్రత నెట్లు గాపాడుకొనఁ బ్రయత్నించినదియు స్పష్ట మగును. మహాభారతగాథ జరుగుకాలమునకు నీయార్యజాతి సంకరసంతానములతోఁ గూడి మహోపప్లవములకుఁ గారణ మైనది. మహాభారతములోని యాది శాంతిపర్వములలో మూఁడుగాథ లిందుఁ కుపబలముగా వ్రాయఁబడినవి. మఱియు బ్రహ్మాండపురాణములోని సగర పరశురాముల చరిత్రముకూడ సంకరసంతానాభివృద్ధిచరిత్రకు మార్గదర్శక మైనది.

రామాయణయుద్ధమునకుఁ బూర్వమే పరశురామదిగ్విజయ మై యుండును గాని నాఁటి కింకను సంఘోపప్లవము కలుగలేదు. మిశ్రక్షత్రియు లనఁదగిన హైహయ తాళజంఘ క్షత్రియులు భృగువంశబ్రాహ్మణులను, ఇక్ష్వాకువంశక్షత్రియులను బెక్కుబాములఁ బెట్టిరి. అందు భృగువంశబ్రాహ్మణులనే కాక వారిభార్యలయొక్క గర్భములఁగూడ ఛేదించి రని యాదిపర్వాంతర్గత చైత్రరథపర్వమునం గలదు. ఇక్ష్వాకువంశస్థులను జాల బాధించి రని బ్రహ్మాండపురాణమునం గలదు. హైహయుల విజృంభణము గడచిన జర్మనీవిజృంభణమువంటి దనవచ్చును. హైహయుల విజృంభణము నౌర్వపరశురాములును దాళజంఘులవిజృంభణమును సగరుఁడు నణఁచివైచిరి. ఆయుపప్లవకాలమునందు క్షత్రియవీరు లీషదూనముగ నశించిరి. పురుషులు నశించుటచే స్త్రీలు నాఁటికాలమున దోషయుక్తము కా దని తలంచిన నేమి కామపరతంత్రతచే నేమి యన్యజాతిపురుషులం గలిసి సంకరసంతతిం గనిరి. నాఁటిదేశకాలపరిస్థితులం గనిపెట్టి

శ్లో. ఇత్యుక్తః ప్రత్యువాచేదం వ్యాసో వేదవిదాంవరః।
సాధు సర్వ మిదం భావ్య మేవ మేత ద్యథాత్థమాం।
అపరాధశ్చ తే నాస్తి కన్యాభావం గతాహ్యసి।
దేవాశ్చైశ్వర్యవంతో వై శరీరాణ్యావిశంతి వై।
మనుష్యధర్మే వర్తంత్యా స్తవమోహో నవిద్యతే।
ఇతి కుంతి విజానీహి వ్యేతు తే మానసోజ్వరః॥

తాత్పర్యము:—పై ప్రకారము కుంతి చెప్పఁగా వ్యాసులవా రిట్లు చెప్పు చున్నారు. నీవు నాతోఁ జెప్పినమాటలు మంచివే, నీవపరాధముఁ జేయ లేదు. (బిడ్డనుఁగనినపిమ్మట) కన్యాభావము నొందితివి. దేవత లణిమాద్యైశ్వర్యవంతులు గాన శరీరములఁ బ్రవేశింతురు - - - మనుష్యధర్మమునందుఁ బ్రవర్తించు నీకుఁ దప్పు కాన్పింపదు. ఓకుంతీ నేను జెప్పినది బాగుగా గ్రహింపుము. నీ కా చింత యుండఁ గూడదు—పైయోదార్పును జేయుటకును గూఢముగాఁ గని శిశువును బాఱవేయుట ధర్మవ్యతిరేకము కా దనుటకును సర్వవిధముల వ్యాసుఁడే తగినవాఁడు. కారణ మే మనఁగా వ్యాసునితల్లి కూడఁ గుంతి చేసినటులు జేసియే వ్యాసునిఁ గని కన్యాత్వమునకు దోషము లేకుండఁగఁ బ్రవర్తింపలేదా? ఒకవేళ వ్యాసుఁడు కుంతీ నీవు చేసినది తప్పనినచో వ్యాసు నెవరైన మీ యమ్మ చేసినది యెట్టి దని ప్రశ్నించిన వ్యాసు లే మనఁగలరు? అందువలన రహస్యముగ బిడ్డఁ గనుట దోషము కా దని వ్యాసులవారు ధర్మశాస్త్రముఁ జెప్పిరి. అట్టిది వేదవ్యాసులే చెప్పిన నెవ రడ్డఁగలరు? యుద్ధములవలనఁ గులములు నశించుచున్న వనియుఁ గులస్త్రీలు చెడుచుండి రనియు నందువలన సంకరసంతానోత్పత్తి కలిగి జాతిధర్మములు చెడుటనుఁ జూచుచుంటి మనియు నర్జునుఁడు శ్రీకృష్ణునితోఁ జెప్పిన యీక్రింది భగవద్గీతావాక్యములు నాఁటి కాలపువారికి స్వానుభవములే కాని వేఱు కావు. (గీతలు వ్యాసవిరచిత మూల భారతములోనివే యని లోకమాన్యుఁడు పరిశోధించి వ్రాసియుండుటచేఁ గల్పితములును బిమ్మట నిముడ్పఁబడినవియును గా వని నానమ్మకము.

శ్లో. కథం నజ్ఞేయ మస్మాభిః పాపా దస్మా న్నివర్తితుం।
కులక్షయకృతం దోషం ప్రపశ్యద్భి ర్జనార్దన॥ ౩౯
కులక్షయే ప్రణశ్యంతి కులధర్మాః సనాతనాః।
ధర్మే నష్టే కులం కృత్స్న మధర్మోభిభవ త్యుత॥ ౪౦
అధర్మాభిభవా త్కృష్ణ ప్రదుష్యంతి కులస్త్రియః।

శ్లో. ప్రస్తాంకః స్వపితి సుఖం దివా న రాత్రౌ ।
విడ్భిన్నం సృజతిచ కాకతుల్యగంధిః ।
ఛర్ద్యార్తో హృషితతనూరుహః కుమార!
స్తృష్ణాలు ర్భవతిచ పూతనాగృహీతః ॥ (10)

తా. బాలుఁడు ప్రస్తాంకుఁడై రాత్రియుంబవల్లు నిద్రలేనివాఁడై కాకి వాసన వేయుచుండిన పలుచని విరోచనమును విడుచుచుండును. వమనములు కలవాఁడై నిక్కపొడుచుకొన్న రోమములు కలవాఁడై దాహము కలవాఁడై యుండును. ఇవి పూతనాగ్రహము సోఁకినవానిలక్షణములు. ఈరోగనివారణోపాయమయి గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయ లేదు. ఇట్టిరోగమే శ్రీకృష్ణునికిఁ గలిగి యది నివృత్తికాఁగా పూతన యనురక్కసిని శ్రీకృష్ణుఁడు చంపె నని కాలాంతరమున రచింపఁబడిన గ్రంథములలోని కెక్కింపఁబడెను. దానికి వన్నెలు చిన్నెలు భాషాంతరీకరణమునఁ బ్రవేశించెను. ఒక్కపూతనావధమాత్రమే కాక శకటాసురవధ, యులూఖలబంధనము "శంఖచూడుఁడను" గుహ్యకుని వధయు "కేశి" యనురాక్షసుని వధయుఁ గూడ మృష యనియు నవి రోగములే యనియు శిశుసాధారణ మగుబాలగ్రహములే యనియు "హారదత్త" భాష్యములో మంత్రపన్నములఁ జదివిన పిమ్మటను నాకుఁ దోఁచినది. చూడుఁడు. మంత్రపన్నములం దెటు లున్నదో—

మంత్ర. శండేరథ శ్శండికేర ఉలూఖలః । చ్యవనో నశ్యతా దితిస్వాహా ॥
అయశ్శండో మర్క ఉపవీర ఉలూఖలః । చ్యవనో నశ్యతా దితిస్వాహా ॥
కేశినీ శ్శ్వలోమినీః ఖజాపో జోపకాశినీః । అపేత నశ్యతా దితిస్వాహా ॥
మిశ్రవాససః కౌబేరకా రక్షోరాజేనప్రేషితా । గ్రామగ్ం సజానయో గచ్ఛం తీచ్ఛంతో పరిదాకృతా స్థాస్వాహా॥—ఏకాగ్నికాండ - 2.13.

తా. శండేరథుఁడు, శండికేరుఁడు, ఉలూఖలుఁడు చ్యవనుఁడు నశించుఁగాక. (అని హోమముఁ జేయుచున్నాఁడు) అయశ్శండుఁడు, మర్కుఁడు, ఉపవీరుఁడు, ఉలూఖలుఁడు, చ్యవనుఁడు నశించుఁగాక (అని హోమముఁ జేయుచున్నాఁడు) కుక్కరోమములవంటి రోమములుగల కేశినీగ్రహము, ఖజాపగ్రహము, అజోపకాశినీగ్రహము నశించుఁగాక (అని హోమముఁ జేయుచున్నాఁడు.)

మిశ్రవాసస్సులు గలిగి రక్షోరాజగు కుబేరునిచే నంపఁబడి భార్యలతోఁ గూఁడుకొని గ్రామములఁ గూర్చి తిరుగుచు ననుపనీతబాలుర నపేక్షించు గ్రహములు నశించుఁగాక (అని హోమముఁ జేయుచున్నాఁడు.)

మహాభారతగాథావిశేషములు:—మహాభారతయుద్ధమునకు దుర్యోధనాదుల యసూయయే ముఖ్యకారణ మని స్థూలదృష్టిచే భారతపాఠకులకుఁ దెలియనగును. భారతపాఠకులు కౌరవులు దుర్మార్గు లనియుఁ బాండవులు సన్మార్గు లనియుఁ దలంతురు. భారతమును సూక్ష్మదృష్టిని విమర్శించి చదివినచో సత్యము తేలఁగలదు. భారతపాఠకు లీక్రిందిప్రశ్నలను మనస్సునం దుంచికొని చదువవలయును:

1. దుర్యోధనాదులకుఁ బాండవులపైఁ గోపము కలుగుటకుఁ బ్రథమకారణ మేది?

2. పాండవులజన్మవృత్తాంతము నాఁటివారి కిష్ట మైనస్థితి కలదా?

3. పాండవపక్షముగాఁ బనిఁజేయు భీష్మ ద్రోణ కృపాదులకు దుర్యోధనునిపైఁ గ్రోధకారణము పాండవుల నాతఁడు విరోధించుటచేతనేనా?

4. భీష్మాదులు కేవలము నర్థసంబంధముచేతనే దుర్యోధనున కూడిగముఁ జేయునంతటి స్వార్థపరులా?

5. కేవలము నర్థముచేతనే యూడిగమున కొడంబడినవా రైనచో ధర్మరాజింద్రప్రస్థమున రాజ్యముఁ జేసిన 23 సంవత్సరములలోను వా రేల ధర్మరాజుకడ నుండ లేదు? దుర్యోధనుఁ డిచ్చినంత వేతనమును ధర్మజుఁ డీయ లేఁడా?

6. యుద్ధకాలమునందు భీష్మ ద్రోణ కర్ణ శల్యుల ప్రవర్తనము యుక్తముగా నున్నదా?

7. అభిమన్యువధ కాక (సౌప్తికవధ విడిచి) మహాయుద్ధమునందు దుర్యోధనుఁ డన్యాయముగ నెందఱఁ జంపించెను? దుర్యోధనుఁ డేయన్యాయములఁ జేసెను?

8. భీష్మ భగదత్త భూరిశ్రవస శ్రుతాయు సైంధవ ద్రోణ దుశ్శాసన దుర్యోధన కర్ణులవధలలోఁ బాండవులప్రవర్తన మెట్టిది? వీరులకు యుక్తమగు రీతిగాఁ బ్రవర్తించిరా?

9. ఘటోత్కచవధకుఁ గృష్ణుఁ డిష్టపడుట యుక్తమా?

10. శ్రీకృష్ణుని తనయులు గాని యతనిసంబంధీకులు (సాత్యకి తప్ప) గాని పాండవులకుఁ దోడు రాకుండుటకుఁ గారణ మేమి?

11. ధర్మజ సుయోధనులకు సమానజ్ఞాతులును బాహ్లికదేశమును స్వతంత్రముగా నేలుచుండినవారు నగుబాహ్లిక సోమదత్త భూరిశ్రవస్సులు ధర్మజుని

లను భీముఁడు చేయునాఁటికి వయస్సు 16, 17 సంవత్సరములకుఁ దక్కువ యుం డదు. భీముని దౌర్జన్యమే దుర్యోధను నసూయాపరుఁ జేసెను.

2. పాండవులపుట్టుక దేవవరప్రసాదమువలన నైన దనియే కాని "యమా"దుల కుద్భవించినటులు కుంతి కాని మునులు కాని హస్తినాపురియం దెవ రికిని జెప్పలేదు. "అనిలజే త్యాది" వాక్యములు వ్యాసుని కవిత్వములో నిము డ్చఁబడి యుండునే కాని పౌరులకుఁ తెలిసియుండవు. పాండురాజు పోయిన చాలకాలమునకుఁ బాండవులు పుట్టియుందు రని కూడఁ బౌరులు హస్తినాపురికిఁ బాండవులు వచ్చినపు డనుమానించిరి.

శ్లో. తైస్తైర్నివేదితాన్ దృష్ట్వా పాండవాన్ కౌరవాస్తదా।
శిష్టాశ్చ వర్ణాః పౌరాయే తేహర్షా చ్చుక్రుశు ర్భృశం॥
ఆహుః కేచి న్నతస్యై తే తస్యైత ఇతి చాపరే।
యదాచిరం మృతః పాండుః కథం తస్యేతి చాపరే॥ ఆదిపర్వం.

తా. ఆయాఋషులచేఁ దెలుపుడు చేయఁబడిన పాండవుల నపుడు కౌర వులు పట్టణమునందలి యన్నివర్ణములవారలుఁ జూచి సంతసముచే నాక్రోశిం చిరి. కొందఱీబాలురు పాండురాజు కుమారులు కా రనిరి. మఱికొంద ఱగుదు రనిరి. మఱికొందఱు పాండురా జెపుడో చాలకాలముక్రితము మృతినొందెనే యెట్లు వీ రతనిబిడ్డ లనిరి. కుంతియొక్క ప్రవర్తనము యుక్తమైనది కాదు. ఆమె పెండ్లికాకుండఁగానే కర్ణునిఁ గని గంగపాలు చేసినది. విమానముపైని వచ్చిన యమునకును మృగముపై నెక్కివచ్చిన వాయువునకును బ్రార్థింపఁగా వచ్చిన శక్రునకును మొత్తమునకుఁ బరులకే ధర్మసంతానముపేర నల్వురఁ గనినయది. తన సవతి తన్ను నాక్షేపింపకుండఁగా నిరువుర నామె కంటఁగట్టినది. పౌరు లనుమానించినటులు నీధర్మసంతతిని బాండురాజు పోయినపిమ్మటనే కనిన దేమో? పాండవులస్వభావములుఁ జర్యలుఁ గౌరవులకు భిన్నమైనవి. వీరు నేఁటి "తిబేతు" దేశమునం గల శతశృంగపర్వతములలోఁ బుట్టి 16 సంవత్సరము లచటనే యుం డిరి. ఆదేశాచారములు భాష వారి కబ్బియుండెను. ద్రౌపదీస్వయంవరసమ యమున ద్రుపదుఁడు మీ రేవురు నొక్కవనితఁ బెండ్లియాడుట యుక్తమా యిదేటియాచార మనఁగా ధర్మరా జేమనెనో చూడుఁడు.

ధర్మజః శ్లో. సూక్ష్మో ధర్మో మహారాజ నాస్యవిద్మో వయం గతిం।
పూర్వేషా మానుపూర్వేణ యాతం వర్త్మా నుయామహే॥

దులు పాండవులపై నభిమానము కలవారైరి. విదురుఁడు రాజ్యమునందుఁ దన కేమియు హక్కు లేకపోవుటచేతను తను నతిగా గౌరవించు ధర్మజునిపై మిగుల నభిమానము కలవాఁ డయ్యెను. ధర్మజుఁడు రా జైనచోఁ దనకు మహాగౌరవ పదవి యబ్బు నని విదురుఁడు తలంచియుండును. ద్యూతకాలమునఁటకు దుర్యో ధను నంతగా విదురుఁడు బహిరంగవ్యతిరేకముఁ జేయలేదు. ధర్మజుఁడు యుద్ధా నంతరమున విదురు నంతగా గౌరవింపలేదు "క్షత్త" (దాసికొడుకా) యని యగౌరవముగానే పిలుచువాఁడు. ఈయగౌరవము ధృతరాష్ట్రునితోపాటు తన కుఁగూడ సమాన మగుటచేతనే ధృతరాష్ట్రుని వనవాసోన్ముఖునిగా విదురుఁడే ప్రేరేపించెను. భీష్మాదులు జీవించియుండినచో వారికి నీగతియే పట్టియుండును. తమపై నభిమానము గలకృపాచార్యునిఁ గూడ విశేషముగ గౌరవింపలేదు. సంజయుఁ డనినటులు ధర్మజుఁడు మెత్తనిపులి, యొరులవలనఁ దనకార్యములఁ జక్కఁ బెట్టుకొని పిమ్మట వారిని నిరాకరించుటలో నద్వితీయుఁడు.

4. భీష్మ ద్రోణ కృపులు యుద్ధముఁ జేయునవసరమున ధర్మజుఁడు నమస్క రించి యుద్ధమున కనుజ్ఞ నడుగఁగా ముగ్గురు నిట్లు చెప్పిరి.

శ్లో. అర్థస్య పురుషో దాసః దాస స్త్వర్థో నకస్యచిత్ ।
ఇతి సత్యం మహారాజ బద్ధో స్మ్యర్థేన కౌరవైః ।
అత స్త్వాం క్లీబవద్బ్రూయాం యుద్ధా దన్య త్కిమిచ్ఛసి ।
యోత్స్యామి కౌరవస్యార్థే తవాశాస్యో జయో మను ॥

తా. అర్థమునకుఁ బురుషుఁడు దాసుఁడు. అర్థ మెవరికిని దాసుఁడు కాదు. మహారాజా యిది సత్యము. కౌరవులచే నర్థముచే బంధింపఁబడితిని కనుక నీతో నపుంసకునివలె మాటలాడుచున్నాఁడను. నీపక్షమున యుద్ధము చేయుటకంటె వేఱు నీ కేమి కావలెను? కౌరవపక్షమున యుద్ధము చేయుచు నీకు జయమునుఁ గోరుచుందును.

శల్యుఁడు నట్టే చెప్పియున్నాఁడు. ధర్మజుఁడు దుర్యోధనపక్షమున యుద్ధ ముఁ జేయుచుఁ దనకు జయమునుఁ గోరుటయే యుక్త మని చెప్పియున్నాఁడు. పైనలువురలోఁ గృపుఁడు తప్పఁ దక్కినముఖ్వురు సర్వసైన్యాధిపత్యమును వహిం చినవారే. సైన్యాధిపతు లెదుటివారి జయమును గోరుచు యుద్ధముఁ జేసిన స్వపక్షమున కెటులు జయము కలుగును? భీష్మాదులు స్వార్థపరులై దుర్యోధను పక్షమునం దుండి నీచత్వమున కొడంబడి పాండవులకు జయముఁ గోరుచు దుర్యోధనునకు ద్రోహముఁ జేసిరి. భీష్ముఁడు పదిదినములు యుద్ధముఁ జేసినను

ణుఁడు" (వీరునిం జంపినవాఁడు మహాపాపి యని వేదమునం గలదు) స్వామి ద్రోహి మిత్రద్రోహి కూడ నైనాఁడు "సైంధవ" వధనాఁడు ముందుగ బాఱి పోయి ప్రాణములఁ గాపాడుకొన నిచ్ఛయించుచున్న సైంధవున కభయ మిచ్చి గొప్పయొద్దన మొద్ది యర్జునుని సాత్యకిని గూడ వదలవలె ననియే వదలి నాఁడు. సాత్యకిని వదలుటలో ద్రోణుఁడు పరమనైచ్యమున కొడిగట్టినాఁడు. అర్జునుఁ డనుజ్ఞాతుఁ డై వ్యూహముఁ జొచ్చుటను సాత్యకి యెఱుఁగఁడు. వ్యూహముఁ జొచ్చుటలో నాయాజ్ఞ లేనిదే నీగురువు పోలేదు సుమా యని సాత్యకికిఁ ద్రోణుఁ డెట్లుచెప్పెనో చూడుఁడు.

శ్లో. తవాచార్యో రణం హిత్వా గతః కాపురుషో యథా।
యుధ్యమానం చ మాం హిత్వా ప్రదక్షిణ మవర్తత ॥
త్వంహి మే యుధ్యతో నాద్య జీవన్ యాస్యసి మాధవ।
యది మాం త్వం రణే హిత్వా నయాస్యాచార్యవద్ద్రుతం ॥

ద్రోణపర్వము—113 అధ్యాయము—

తా. ఓసాత్యకీ నీగురు వగునర్జునుఁడు కుత్సితపురుషునివలె యుద్ధమును విడిచి పోయెను. యుద్ధమునుఁ జేయుచుండిన నన్ను విడిచి ప్రదక్షిణమును జేసెను, ఓసాత్యకీ నీవు నన్ను విడిచి నీగురువువలె వేగముగాఁ బోకుంటి వేని యుద్ధము చేయుచుండిన నాకు నీవు జీవించి వెళ్లవు.

ఇట్లు స్పష్టముగాఁ జెప్పినపుడు సాత్యకి యావిధముగాఁ గార్యసాధనముఁ జేసికొనఁడా? ఇట్లే భీముఁ డర్జునునకుఁ దోడ్పాటు గావింప నేగునపుడును సూచించెను. కాని భీముఁ డట్టివిరానౌచిత్యవిధానమునకు నొడంబడలేదు. అర్జునాదుల విధాన మెట్టిదైనను సర్వసైన్యాధిపత్యమును వహించి సైంధవున కభయ మిచ్చి మిత్రద్రోహమునకు స్వామిద్రోహమునకు ద్రోణుఁడు పాల్పడెను. ఇంతియె కాదు, ద్రోణునకు సైన్యాధిపత్యము నిచ్చినకాలమున ధర్మజు నర్జునుఁడు యుద్ధరంగమున లేనియెడల పట్టుకొని దుర్యోధనున కిచ్చెద నని ధర్మజుఁ డొకటిరెండుసారులు దొరుకుటకు సమీపించినను గ్రహింపక విడిచి ప్రతిజ్ఞాభంగముఁ జేసికొనెను.

కర్ణుఁడు కృష్ణరాయభారమునకుఁ బూర్వము సంపూర్ణముగా దుర్యోధనపక్షమునఁ బనిచేయుచుండినను గృష్ణుఁడు నీవు కౌంతేయుఁడ వని చెప్పుట చేతను గుంతి యర్జునునిఁ దప్పఁ దక్కినపాండవులఁ జంపకుండ వరముఁ గొనుట చేతను భీష్ముని తుదివాక్యములచేతను ధర్మజుఁడు రెండుసారులు భీమనకులసహదేవు లొక్కొకసారియు దొరికినను వధింపక విడిచెను. కర్ణుఁడు వధించినవారల

సౌప్తికవధకు దుర్యోధనుఁడు కారకుఁడు కాఁడని యిదివఱలోనే వ్రాసి యుంటిని. యుద్ధకాలమునందు దుర్యోధనుఁ డన్యాయముగాఁ బ్రవర్తించినటులుఁ గానరాదు. వెనుకను వ్రాసినరీతిని భీముని బండతనపు చేష్టలకుఁ గినిసి జలములం ద్రోయుట విషము నిడుట పాములం గఱపించుటచేసియుండెను. పాండవుల జన్మాదివృత్తాంతము తెలియుటచేతనో యేకచ్ఛత్రాధిపత్యేచ్ఛచేతనో లక్కయిండ్లలోఁ బెట్టి తగులఁబెట్టించెను. ద్రౌపదీవివాహానంతర "వర్ధ" రాజ్యము నిచ్చుటలో నంతగా నష్టలేదు కాని రాజసూయముఁ జూచినపిమ్మటఁ బాండవులపై నసూయాగ్రస్తుఁ డాయెను. మయసభం జూచునపుడు కాలు జాఱి పడఁగా ద్రౌపదీభీములు హేళనముఁ జేయుటచే నసూయ పెరిఁగి ద్యూతముగాఁ బరిణమించినది. ద్యూతకాలమున దుశ్శాసనుఁడు ద్రౌపది జుట్టు పట్టుకొని యీడ్చి వస్త్రము లొలుచుటలోఁ గొంతయతిశయోక్తి కాన్పించుచున్నది. వీరవనిత యగుద్రౌపది సభకు వచ్చుటకు వీలు లే దని దిరాయించినపుడు కొప్పు పట్టుకొని భావోద్రిక్తుఁ డగుదుశ్శాసనుఁడు లాగుకొని వచ్చియుండును. వస్త్రాపహరణము మాత్రము మృష. వస్త్రాపహరణసమయమున దేవతామహిమ లారోపింపఁబడి సభలోఁ గుప్పలుగాఁ బడియుండె నని చెప్పుటలోనే యబద్ధమున్నదని నాతలంపు. ఇంతియె కాదు. శ్రీకృష్ణరాయభారసమయమున ద్రౌపది కృష్ణునితోఁ జెప్పునపుడు వస్త్రముల నొలిచినట్లు చెప్పలేదు.

శ్లో. సాహం కేశగ్రహం ప్రాప్తా పరిక్లిష్టా సభాం గతా ।
పశ్యతాం పాండుపుత్రాణాం త్వయి జీవతి కేశవ ॥ ఉద్యో 81 అ.

తా. అట్టియున్నతకులసంభూత నగునేను, ఓకృష్ణా పాండవులు చూచుచుండఁగా నీవు జీవించియుండఁగాఁ గేశగ్రహణము నొందితిని. మఱి కొన్ని స్థలములయందు నిట్లే చెప్పఁబడెను, గ్రంథవిస్తరభయముచే వ్రాయలేదు. ప్రాచీనకవులలో మహాభారతగాథను తు చ తప్పకుండఁగఁ గ్లుప్తముగ వర్ణించినవాఁడు "క్షేమేంద్రుఁడు." ఆతఁడు ద్రౌపదీహరణము నెటులు వర్ణించెనో చూడుఁడు.

శ్లో. కూటాక్షక్షపితాశేషకోశసైన్యపరిచ్ఛదః ।
పణం భ్రాతౄ నథాత్మానం కృష్ణాంచ విదధే నృపః ।
దుశ్శాసనకరాకృష్టకేశీ మథ రజస్వలాం ।
కృష్ణాం ద్యూతజితాం దాసీం ఆనినాయ సుయోధనః ।

పోయినను దుర్యోధనుఁడు శ్రీకృష్ణునిఁ దూషించినవాక్యములకు సంతసించి దేవతలు పువ్వులవానఁ గురిపించి రని మహాభారతమునఁ గలదు. ఆపుష్పవర్షముచే దుర్యోధనపక్షము సత్య మనియు ధర్మజపక్షము దురన్యాయ మనియు మనకే కాక ధర్మజునకునుఁ దోఁచి మిక్కిలి ఖేదము నొందఁగా శ్రీకృష్ణుఁడు భీష్మాదుల నన్యాయముగాఁ జంపినది సత్య మనియు వారిని న్యాయముగాఁ జంపలేక నేనే యట్లు చంపించితి ననియు నందు భీష్మ ద్రోణ కర్ణ దుర్యోధనుల నెవరును జంపలేనందున ధర్మవ్యతిరేకముగా వారిం జంపించుటలో ముఖ్య బాధ్యత తనదే ననియుఁ జెప్పియున్నాఁడు. శల్యపర్వమునందలి యాఘట్టము గ్రంథవిస్తరభీతిచే వ్రాయలేదు. సైంధవవధను ద్రోణుని మొగమోటపెట్టి చేసిరి. భూరిశ్రవసు నన్యాయముగాఁ జంపించిరి. భగదత్తుఁడు వేసిన శక్తి శ్రుతాయువు వేసిన గద యర్జునునకుఁ దగిలిన నర్జునుఁ డేమగునో. సారథ్యము తప్ప వేఱుపనిని జేయనని చెప్పిన శ్రీకృష్ణుఁడు భగదత్తశ్రుతాయువుల యాయుధములు తగులకుండ నడ్డుకొనియున్నాఁడు. దుశ్శాసనవధ లోకగర్హిత మైనది. గాంధారివాక్యములకు భీముఁ డేమిసమాధానముఁ జెప్పెనో స్త్రీపర్వమునం జూడఁ గోరెదను. భీష్మాదులయుద్ధములలోఁ బాండవులు వీరులవలెఁగాక మోసగాండ్రవలెఁ బ్రవర్తించిరి. భీష్మాదులవలనఁ గావలసినపనులఁ జేయించుకొని వారిని వధించుటచేఁ బాండవులు మిత్రద్రోహు లైరి. ఈమిత్రద్రోహపాపమునకుఁ జంకియే యర్జునుఁడు కృష్ణా మిత్రద్రోహపాపముకూడ వచ్చుచున్న దని విషాదము నొందియున్నాఁడు. చూడుఁడు భగవద్గీత 1 అధ్యాయము 30 శ్లోకము.

9 పాండవులు విశేషించి శ్రీకృష్ణుఁడు శత్రుపక్షమువారినే గాక తమ పక్షమువారినిఁగూడఁ దమకు వ్యతిరేకు లగుదు రనినపుడు వారిచావును గోరి సంతసించి రనుటకు ఘటోత్కచవధయే నిదర్శనము. ఘటోత్కచుఁడు చచ్చుట తనకుఁ బరమానంద మని కృష్ణుఁ డర్జునునితో ననియెను. ఘటోత్కచుఁడు తమ కెదురుతిరుగువాఁ డనియే యాతనిచావును గృష్ణుఁడు కోరెను. నిజమునకు యుద్ధానంతరము ఘటోత్కచుఁడే యుండినచోఁ బరీక్షితున కెట్లు రాజ్యము వచ్చును. కష్టముల కోర్చి సంపాదించిన రాజ్యమును భీముఁడు తన కొడుకున కీయుమనఁడా? యుద్ధానంతరము భీమునాజ్ఞ లేనిదే రాజస్వములో నొకగవ్వయైన వ్యయపఱుప వీలు లేకపోయెను. వనవాసమునకుఁ బోయెదను. చచ్చిన వారికి హిరణ్యశ్రాద్ధముఁ జేయవలె నని ధృతరాష్ట్రుఁడు ధర్మజుకడకు విదురు నంపఁగా భీముఁ డెట్లుపలికెనో చూడుఁడు.

ధన్వుఁ గలిసికొనిరి. ముందుగ శ్రీకృష్ణుఁడు శతధన్వ నరణ్యమునం దఱిమి వధించి వానివస్త్రాదికముఁ బరిశోధింప మణి లభింపలేదు. మణి లభింప లే దని బలరామునితోఁ జెప్పఁగా "వెన్నతోడనే" దొంగతనము నభ్యసించిన శ్రీకృష్ణునిమాటను బలదేవుఁడు నమ్మక నీవే దీని నపహరించితి వని కినిసి మిథిలాపురమునం దాకోపముచే మూఁడేండ్లు కాఁపుర ముండెను. అక్రూరుఁ డామణినిఁ గొంపోయి కాశికాపురిలోఁ గాఁపురముండుటఁ బిమ్మట శ్రీకృష్ణుఁడు తెలిసికొని వానిని రప్పింపఁగా మణిని కృష్ణున "కక్రూరుఁ" డిచ్చెను. ఆమణి పిత్రార్జితముగాన సత్యది, శతధన్వవధకుఁ దోడ్పడుటచే బలదేవునకు భాగ మున్నది. తనకు భాగ మున్నది. దీనిని బలదేవున కిచ్చిన సత్య పాదతాడనముఁ జేయఁ గలదు. సత్య కిచ్చినఁ ద్రాగుబోతగు బలదేవుఁ డేమిచేయునో యని జంకి తన గొప్పతనము నిలువఁబెట్టుకొనుటకు శ్రీకృష్ణుఁ డంచఱిలోను, అక్రూరా నీవే పుచ్చుకొ మ్మని యక్రూరున కిచ్చినాఁడు. ఇందు స్వార్థత్యాగముతోఁ గాక సత్యాబలదేవులకు జంకియే యట్లు చేసినటులు విష్ణుపురాణమునందును హరివంశమునందును గలదు. పాండవపక్షము న్యాయము కా దనియే బలదేవుఁ డుద్యోగాదియందుఁ జెప్పియున్నాఁడు. అందువలననే యాదవులలో మహావీరు లగుసాంబప్రద్యుమ్న, అనిరుద్ధగదాదులు యుద్ధమునం బాండవులకుఁ దోడు రా లేదు. సాత్యకి గురు వగునర్జునునకుఁ దోడగుట విధి యని వచ్చినాఁడు. శ్రీకృష్ణుని కృత్యములకు రోసియు సుయోధనుపక్షము న్యాయ మని నమ్మియుఁ గృతవర్మ కౌరవులకుఁ దోడ్పడ నేగెను. బంధువు లగు పాండవులకు వ్యతిరేకముగా యుద్ధము చేయుట యుక్తము కా దని కౌరవులకును నన్యాయముగాఁ గౌరవులను గృష్ణప్రేరణమునఁ జంపుదు రని కౌంతేయులకును బ్రద్యుమ్నాదులు తోడ్పడలేదు.

11. ధర్మజ సుయోధనులకు సమానజ్ఞాతులును బాహ్లికదేశమును స్వాతంత్ర్యముగాఁ బరిపాలించువారు నగుబాహ్లిక సోమదత్త భూరిశ్రవస్సులే కాక పాండవులకుఁ బినతల్లి యగురాజాధిదేవి కుమారులును, అవంతిదేశాధీశులు నగు విందానువిందులును బాండవులకుఁ దోడురాక కౌరవులలోనే కలియుటకుఁ గారణమేమి? పాండవులపుట్టుక ప్రవర్తనము సంకరవ్యవహారములతోఁ గూడుకొనుటచేతనే పైవారు పాండవులవైపునకు రాలేదు. కుంతికి నలువురు చెల్లెండ్రు కలరు. శిశుపాలుఁడు దంతవక్త్రుఁడు విందానువిందులు కుంతికిఁ జెల్లెలుకొడుకులే; వా రందఱు పాండవుల శ్రీకృష్ణు నసహ్యించుకొనువారే; శిశుపాలాదు

యములను గప్పిపుచ్చి సుయోధనునిదే యన్యాయ మని లోకమునకుఁ జాటెను. ధృతరాష్ట్రునియందుఁ దండ్రిగుణములకంటెఁ దల్లిగుణము లెక్కుడుగా వ్యాపించినటులు గాన్పించును. వ్యాసుఁడు తండ్రియైనను దనకుమారులవృత్తమును వ్యతిరేకముగా వ్రాయుట కంగీకరింపఁడనియే యుద్ధానంతరమున మూఁడేండ్లకుఁ బూర్తిచేసిన "జయ" మను గ్రంథమును ధృతరాష్ట్రునిమరణాంతరము కాని వెల్లడిచేయలేదు. చూడుఁడు. మహాభారతము—ఆదిపర్వ.

శ్లో. మాతుర్నియోగా ద్ధర్మాత్మా గాంగేయస్యచ ధీమతః ।
క్షేత్రే విచిత్రవీర్యస్య కృష్ణద్వైపాయనః పురా ।
త్రీ నగ్నీ నివ కౌరవ్యా౯ జనయామాస వీర్యవా౯ ।
ఉత్పాద్యధృతరాష్ట్రంచ పాండుం విదుర మేవచ ।
జగామ తపసే ధీమా౯ పునరే వాశ్రమంప్రతి ।
తేషు జాతేషు వృద్ధేషు గతేషు పరమాం గతిం ।
అబ్రవీ ద్భారతంలోకే మానుషేస్మి న్మహానృషిః ॥

తా. తల్లి గాంగేయుఁ డనుమతింపఁగా విచిత్రవీర్యునిభార్యలయందు వ్యాసుఁడు మూఁడగ్నులంబోలు ధృతరాష్ట్రాదులను మువ్వురం గని తపస్సుకొఱకు వనమున కేగెను. ఆధృతరాష్ట్రాదులు పుట్టి పెరిఁగి పెద్దవారై చనిపోయిన పిమ్మటను మనుష్యలోకమునం దీభారతముం బ్రకటించెను. చనిపోయిన వారిచరిత్ర నెవ రెటులుచెప్పినను గాదనువా రుండరుగదా? ఇపుడు నేను వ్యాసునిచరిత్రను దూషించినను వ్యాసుఁ డడ్డురాఁడు. నేఁటికాలమునం దుద్భవించిన గవరయ్యగారి వివాహచట్టప్రకారము వ్యాసులు ధృతరాష్ట్రాదులు పుట్టుదురేమో? భారతకర్త యగువ్యాసుఁడు వేదవిభాగకర్తయు వేదాంతసూత్రకర్తయుఁ గాండబుషియుఁగూడఁ గాఁడు. అనేకవ్యాసు లుండినటులు గ్రంథాంతములలోఁ గలదు. వేదవిభాగకర్త కృతయుగపురుషుఁ డని భారతముననే కలదు. గాన నిషాదవ్యాసుని దూషించుటచే నాకు దోషము లే దని తలంచుచున్నాను. వ్యాసుఁడు దుర్యోధనాదులపత్నుల నెటులు మోసపుచ్చి గంగలోఁ ద్రోసెనో గ్రంథవిస్తరభీతిచే మూలరహితముగా నాశ్రమవాసపర్వము నందలి 32, 33 అధ్యాయములగాథను వ్రాయుచున్నాఁడను.

(ధృతరాష్ట్రాదులు వనమున నుండఁగా ధర్మరాజాదులు వారిం జూడనేగిరి. అపుడు వ్యాసుఁడును ప్రత్యక్షమై మీయందఱ కిష్టమైనది యేదో దానిం జేతు ననెను. ధృతరాష్ట్రాదులు యుద్ధమృతులం జూడ నపేక్షింపఁగా సాయంకాల

వ్యాసుఁ డావితంతువుల నందఱిఁ జంపిన పాపమునకుఁ బోయెనో లేదో కాని ధర్మరాజునకు భరణాన్యయము లేకపోవుటయు మనదేశమునకు సంకర సంజాతులు పిస్మట లేకపోవుట యనునుపకృతులం జేసినందుకు మాత్రము వంద్యుఁడే.

13. కుంతీప్రవర్తనము బహునీచక మై యున్నది. ఈమె కుంతిభోజునకు దత్తత నీయఁబడుటచే నచటియలవాట్లు కలిగె నని తలంపవలసి యున్నది. కుంతిభోజుఁడు నాగులవంశస్థుఁడు. నాగులు బోగమువాం డ్రని యిదివఱలో వ్రాసి యుంటిని. వేశ్యాకులమునఁ బెరిఁగిన కుంతి పెండ్లి కాకుండఁగ బిడ్డను గనుటకును బెండ్లైనపిమ్మట ననేకులకు బిడ్డలం గనుటకును దగియున్నది. కుంతిభోజుఁడు నాగులసంబంధీకుఁ డని యాదిపర్వము 128-వ యధ్యాయమునం గలదు. తన జారత్వవిశేషములను యోగ్యురా లగుమాద్రికి నేర్పినది. తాను నలువురతోఁ బోవుటకుఁ గోడ లాక్షేపింపఁగల దని ద్రౌపది కేవురం గట్టిపెట్టినది. ద్రౌపది కైదుగురు భర్త లగుటకుఁ గుంతియే ముఖ్యకారకురాలు. కుంతియొక్క యీయక్రమచర్య తుదకు ధర్మజునకుఁ గూడఁ గిట్టక శాప మిచ్చె నని శాంతి పర్వమునం గలదు. యుద్ధానంతర మామెను ధర్మజుఁడు గౌరవింపలేదు. అందువలననే ధృతరాష్ట్రాదులతో వనమున కేగి మృతినొందినది. గాంధారి కుంతికి విరుద్ధ మగురీతి కలది. మహాపతివ్రత; సత్యమునందు ధర్మమునందు మిగుల నాదరము కలది. పవిత్ర మగుగాంధారులవంశమునం బుట్టినది. భర్తకు నేత్రములు లేనందునఁ నర్ధాంగికాన దానుగూడ నేత్రేంద్రియసుఖము ననుభవింప నిచ్ఛలేక గంతలు కట్టుకొనినది. కాని యీపతివ్రత, కుంతి బిడ్డలఁ గనుచున్నది, తనకు వేగముగఁ గలుగలే దని యుదరతాడనముఁ జేసికొని మాంసఖండముఁ గనినటులు భారతమున వర్ణింపఁబడెను. కాని యది వ్యాసుని కల్పిత మని తలంతును. కారణమేమనఁగా, తనకుమారుఁ డగుదుర్యోధనుఁడు యుద్ధమునకుఁ బోవుచు జయము నొంద నాశీర్వదింపు మనఁగా "యతో ధర్మ స్తతో జయః" (ఎక్కడధర్మమో యక్కడ జయము) అని ధర్మమునే నమ్మిన సతీమతల్లిక; తోడికోడలింజూచి కడుపు బాదుకొనునా? కాన నిది కవికల్పిత మని తలంతును. గాంధారి పాతివ్రత్యవిశేషములు లోకవిదితములు గాన దానిని గుఱించి వ్రాయనవసరము లేదు.

ద్రౌపది—భారతమునందలి వర్ణనలం బట్టి చూడఁగా నేఁటిపాశ్చాత్యదేశపువనితకును ద్రౌపదికి నించుకంత యైన భేద ముండ దని నాతలంపు.

ధనుర్ధరత్వము కాల్పనా? భీముని బాహుబలము కాల్పనా? - - - [illegible]నులు దీనులై సంధినిగోరవ లేసి వృద్ధుఁడగు నాతండ్రి మహారథికు లగుకుమారులతోఁ గూడి కౌరవులతోఁ బోరాడఁ గలఁడు. మహావీరు లగు నాయైదుగురుకుమారులు నభిమన్యునిఁ బురస్కరించుకొని కౌరవులతోఁ బోరాడఁగలరు. - - - - తెగిపోయి నల్లనై బూడిదలోఁ బొరలుచున్న దుశ్శాసనుని చేయి చూచు నంతకాలము నాహృదయమునకు శాంతి యేది.

ఇట్టి ద్రౌపది పాండవుల కనుసన్నల మెలఁగునా? శ్రీకృష్ణుఁడు సంధి కేగినపుడు కర్ణునితోఁ బాండవులతోఁ గూడుమని చెప్పుచు నీవు పాండవులలోఁ గూడినచో ద్రౌపది యాఱవకాలమున నిన్నుఁ బొందఁగలదు సుమా యనెను. ఇందువలన ద్రౌపదీపాతివ్రత్యము శంకిత మగుచున్నది. సర్వవిధముల నాలోచించి చూడఁగ సీతామహాదేవికి ద్రౌపదికి సామ్యము నాలోచింపరాదు. ద్రౌపది కలికాలమునకుఁ దగినది అమెరికాలోనో యూరపులోనో యామె జన్మింపఁదగినది. సీతను వర్ణించిన నోట నామెను వర్ణించుట కర్హత కలదా?

14. ధృతరాష్ట్రుఁడు తనకుమారుల కర్థములిచ్చు దుర్యోధనబహ్వశ్వాదిశబ్దములఁ బెట్టియుండఁడు కాని వ్యాసుఁడే సుజాతులును పూర్వాచారపరాయణులు నగువారిపై నసూయచే నట్టినామములను దనగ్రంథమునఁ జొప్పించియున్నాఁడు. అందువలననే "జయ" మును ధృతరాష్ట్రుఁడు చనిపోయినపిమ్మటఁ గాని ప్రచురింపలేదు.

15. ధర్మజుఁడు తనపని తీరిపోయినపిమ్మటను యుద్ధరంగమున భీష్మాదులఁ గడతేర్చెను. విదురాదులను నిరాకరించెను. దుర్యోధనాదుల శ్రాద్ధమునకు భీముఁ డంగీకరింపకపోఁగా యెటులో తనద్రవ్య మిచ్చెను. వితంతువు లగు దుర్యోధనాదులభార్యలకు భరణ మీయనక్కఱ లేకుండఁగ వ్యాసుఁ డావనితలఁ గంగలోనికిఁ ద్రోసి యుపకృతిం జేసెను. ధృతరాష్ట్రునికి వైశ్యాపుత్రుఁ డగు యుయుత్సుఁడు పాండవులలోఁ గలిసిన తన కేదో మేలు కలుగు నని తలఁచి పాండవులయండం జేరెను గాని వాని కేమియు లాభింపలేదు. న్యాయమునకు వానికి రాజ్యభాగము రాదా? తమకంటెఁ దక్కువపుట్టుక కలవాఁడు కాఁడు. అయినను పాండవులు వానికి మొండిచేయి చూపిరి.

ధర్మరాజు రాజసూయముఁ జేసియుండును గాని యశ్వమేధయాగముఁ జేయుట సందేహాస్పదము. ఐతరేయబ్రాహ్మణమునం దెనిమిదవపంచిక నాలవ యధ్యాయమునందు, అశ్వమేధయాగముఁ జేసినమహారాజులపేరులు, అధ్వ

పై హేతువులం బట్టి విచారింపఁగాఁ బ్రస్తావమున నున్నవచనము నెవ్వరో రచియించి సోముని యితరాశ్వాసాంతపద్యముల నేర్చి కూర్చి ప్రథమాశ్వాసము ముగియునట్లు చేసిరని తేలుచున్నది.

ప్రథమాశ్వాసాంతమునఁ గన్పట్టు నిట్టిబూటకపువచనము సోముని దనుకొని శ్రీశర్మగారు 'పెద్దవచనమున నాడంబరముగ వర్ణించినాఁ' డని భ్రాంతి నొందినారు!

ఆవచనమున 'జటిలపదయుక్తము లగుదీర్ఘసమాసములు' లేవు. 'అనుప్రాసాదులు' లేవు. 'ఇంచుమించుగ నేకార్థకము లైనసమానార్థకపదములు' లేవు. ఏమి లేకున్నను సోమునివచన మన్నం జాలును గాఁబోలు!

ఇక్కైలాసయాత్రాఘట్టమును బాధించువిషయములు రెండు ముద్రితమగుసోమునిహరివంశమునఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఎట్లన,

1. నరకాసురుని దుశ్చేష్టలను గృష్ణునితో విన్నవించుటకై దేవేంద్రుఁడు, సకలయాదవరాజన్యపరివేష్టితుఁ డై వసుదేవనందనుండు గొలువు దీర్చియుండ నచటికి వచ్చెను. అప్పుడు,

క. "వాసవుఁ డేనుఁగు దిగి సిం, హాసనమున నుండి దిగి జనార్దనుఁ డన్యో
న్యాసక్తిఁ గౌఁగిలింపఁగ, నాసభవారలకు ముదము నచ్చెరు వయ్యెన్".

వ. ఇట్లు పరస్పరపరిరంభణం బాచరించిన యనంతరంబ జంభాంతకుండు.

శా. "రాముం గౌఁగిటఁ జేర్చి యాహుకుని నాప్రద్యుమ్నుఁ దత్పుత్రునిం
బ్రేమం బారఁగఁ గౌఁగిలించి వరుసం బేర్వెఱ భోజాంధక
స్తోమం బెల్ల వయోవిశేషగతి రాఁ దోడ్తోఁ బరీరంభలీ
లామాధుర్యమునన్ సుఖాంబునిధిఁ దేలం జేసె నెయ్యంబునన్".

ఉ. హ. ప్రథ. 127.

పైపద్యములవలన దేవేంద్రుఁడు, మున్నుగ శ్రీకృష్ణదేవుని పిమ్మట, బలరాముని, ఆహుకుని, ప్రద్యుమ్నుని, అనిరుద్ధునిఁ గౌఁగిలించికొని, తరువాత భోజాంధకసమూహమును వరుసం గౌఁగిలించికొనె నని తేలుచున్నది. దీనిం బట్టి నరకాసురవధమునకుఁ బూర్వమే శ్రీకృష్ణునకుఁ బ్రద్యుమ్నకుమారుఁడే కాక యనిరుద్ధపౌత్రుఁడు కూడ నున్నట్లు స్పష్ట మగుచున్నది! నరకవధానంతరము కృష్ణుఁడు, ద్వారవతిని సుఖించుచు, రుక్మిణి పుత్రునిఁ గోరఁ దత్పుత్రలాభమునకై కైలాసమునకుఁ దపముసేయఁ బోయి ప్రద్యుమ్నుని శివునివలనఁ బడసె నని ద్వితీయాశ్వాసమున నున్నది గావునఁ బూర్వోత్తరవిరోధము గలుగు

తక్కినపూర్వపుస్తకములవలెనే సోముని గ్రంథము నానావిధములఁ జెడరి పోవుటయే కాక దొరకినదే యనేకసంస్కరణముల పాలయినది; కొన్నియక్షరములు పదములు పద్యపాదములు, పద్యములు నష్టములై పోయినవి. వ్రాయసకాండ్రు తమయిచ్చ వచ్చినరీతిని జేసిరి.

పై పద్యము వావిళ్లవారిప్రతియం దిట్లున్నది.

"చని వా రంచలు ....
.... మన ముప్పొంగంగ దాశార్హునా
వినుతిం బొందుసభన్ విష్ణులగుచున్ వేవేగఁ బ్రద్యుమ్నుఁ డా
సనపాద్యాదిసపర్యలన్ .. .."

శ్రీరామయ్యపంతులుగారు పంపించిన పై ప్రతియం దిట్లున్నది.

"చని వా రంచలు ....
మన ముప్పొంగంగ దాశార్హునా
వినుతిం బొందుసభన్ వి(ని)ష్ణు లగుచున్ వేవేగ ప్రద్యుమ్నుఁడా
....

వేగశబ్దము కళ గావున నిప్పటివారే యెవ్వరో 'వేవేగ ప్రద్యుమ్నుఁ' డని సవరించి రని తలంచెద. పై పద్యము పైని నేను వ్రాసిన వ్రాఁతప్రతియం దిట్లున్నది. (దీనిని యథామాతృకముగా వ్రాసెదను.)

చ. చని వా రంద్దరు దెవతారచితపంచ్చత్మాధరాంత్తస్తలం
బ్బున నొప్పారుపురంబ్బు జొచ్చి—దాశార్హినా
వినుతిం బొంద్దు సభన్నివిష్టు లగుచుం విచ్చెయశైనెయుండా
....

(పై పాఠములయం దొక్కటియుఁ దృప్తికరముగా లేదు;)—ఇట్లు గీచినచోట నక్షరములు విడిచిపెట్టఁబడి యున్నవి. నాలవపాదము లేనేలేదు. ఈపద్యము సోముఁ డెట్లువ్రాసెనో యెవ్వరు చెప్పఁగలరు? కాని పైవ్రాఁతప్రతిలోని శైనేయశబ్దము మాత్రము సోమునిదే యని యూహము గలుగుచున్నది. ఏమనఁగా విచ్చేయ శైనేయ ఇట్టి చిన్నిచిన్ని శబ్దాలంకారము లాతని కిష్టములు. ఈపద్యమునకు మూల మెట్లున్నదో చూడవలయు నని యత్నింపఁగా వంగదేశ (బెంగాలీ) దేవనాగరలిపులయందును దెలుఁగులిపియందును ముద్రింపఁబడియున్న సంస్కృతహరివంశపుఁ బ్రతులలో నీఘట్టమే లేదు. ఆంధ్రపరిశోధకమహామండలివారి ప్రతిలో నీభాగము లేదు. బొబ్బిలి నగరమున

నున్నప్రతియందును చెన్నపురిప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారపుఁ బ్రతులయం దును నీభాగ మెట్లున్నదో యొకసారి పోయి చూచి దీనిం గూర్చి మఱియొక ప్పుడు వ్రాసెదను. ఎట్లయినను సోమనాథుఁ డీయల్పవిషయమునఁ బూర్వోత్తర విరోధమునకుఁ దనగ్రంథమునఁ జోటిచ్చి యుండఁ డనియే నిశ్చయింపవచ్చును. శర్మగారే "ఇందు సోమునకు బలమైనసందేహము గలిగిన"దని పైని వారు వ్రా సిన యాక్షేపమునందు సూచించియే యుండిరి. మఱియు నతఁడు 'విషయము మార్చినను దొంతర యుండ దని తలఁచె' ననియు వ్రాసియున్నారు. ఇట్టి వాఁడు తనవ్రాఁతకుఁ బూర్వోత్తరవిరోధము లేకుండునట్లు (శైనేయుఁ డని) వ్రాసియుండు ననుట కేమి సందియము?

ఆక్షే. "ఇంతియ కాదు. శ్రీకృష్ణుఁడు శివుఁడును గలిసికొన్నవేళ హరి హరాద్వైతసిద్ధాంతమును స్థాపింపఁగోరి శక్తినంతయు వినియోగించి యచటి మునుల స్తోత్త్రవ్యాజమున నితఁడు వ్రాసిన యీపీసము జూడుఁడు.

సీ. సారసంబున లేవ నీరసంబునఁ జావఁ బద్మాసనుఁడు వీరిపాలఁ గనియె
చూపుగంటఁ జెలంగఁ జూపుమంట నలంగఁ బంచబాణుఁడు వీరిపాలఁ గనియె
వరములు వడయంగ శిరములు గెడయంగఁ బంక్తికంఠుఁడు వీరిపాలఁ గనియె
గేహరక్ష నటింప దేహశిక్ష ఘటింపఁ బాణాసురుఁడు వీరిపాలఁ గనియెఁ

గనియెచిత్రంబులకువీరుగలసియుండి, మనుపఁ జెఱుపంగఁ జెఱుపంగమనుపనేర్తు
రెల్లలోకంబులకు దైవ మేక మగుట, హరిహరాత్మక మెఱఁగితి మనిరి మునులు.

శివుఁ డింకను వరమీయనే లేదు. ఇచ్చినపిదపఁ బ్రద్యుమ్నుఁడు జని యించి ......రతిని బెండ్లాడి, యాయనయం దనిరుద్ధుఁ గాంచి యాయని రుద్ధుఁడు ప్రాయమును బొంది, యనేకస్త్రీలం బెండ్లాడి—యింతయు నైనతరు వాత నడుచుబాణాసురకథ నింత మొదలుగ ప్రాసములతో వర్ణించు మహర్షుల యోగదృష్టికిని, వారితో వర్ణింపఁ జేసిన సోమునిసర్వజ్ఞత్వమునకును మన మెంత విస్మయపడి కొనియాడినను దీరదుగదా! (అని యాక్షేపము)

ప్రత్యు. ఆర్యధర్మముల నెఱింగిన శ్రీశర్మగా రిట్టియాక్షేపమును జేయుట విచార కరము. ఏమన,

శ్రుతి. సూర్యాచన్ద్రమసౌ ధాతా యథా పూర్వ మకల్పయత్,
దివఞ్చ పృథివీఞ్చాన్త రిక్షమథోస్వః (సువః") ఋగ్యజుర్వేదములు.

ప్రతికల్పమునందును సూర్యచంద్రాదులను, ఆకాశమును, భూమ్యంత రిక్షాదులను బ్రహ్మ యథాపూర్వముగ సృజించె (సృజించు) నని దీనిభావము.

వేదముల ననుసరించి పురాణములును నావిషయమునే వివరించుచున్నవి. ఏపురాణమును బరికించినను సృష్టిక్రమమునకు మొదట నీవిషయమే వ్రాయఁబడి యుండును. అన్ని పురాణములనుండియు గ్రంథవిస్తరభీతి నుదాహరణము లియ్యక హరివంశపురాణమునుండి— అందును, ఎఱ్ఱనహరివంశమునుండి యొక యుదాహరణము నిచ్చెదను.

మ. "వినుసర్గంబు లయంబు భూతములకున్ క్ష్మానాథ! నిత్యంబు లెం
దును జన్మింతురు దక్షుఁ డాదియగు నాద్యుల్ సర్వకల్పంబులన్......."

పూర్వభాగము. ప్ర.

ఒకసృష్టియం దేయేకార్యము లెట్లెట్లు జరిగినవో యెల్లసృష్టులయందును నట్లే జరుగుచుండునని వేదపురాణములమతము. దాని ననుసరించియే భగవల్లీలలు సుప్రసిద్ధములగుటచే ముందువెనుకలతోఁ బనిలేకుండ దేవుని మహిమలను, ఆయన యవతారలీలలను మనవారు వర్ణించుచుందురు. ఈవిషయమున వ్యాసుఁడే నిలువఁబడఁడు! తక్కినవారిలెక్క యేమి? మన గ్రంథముల యందిట్టివి వేలకొలఁది గలవు. అతివిస్తరమేల? సోమునికన్న నధికులని యొకరిద్దఱిచేఁ దలంపఁబడుచున్న శ్రీనాథప్రబంధపరమేశ్వరుల గ్రంథములనుండియే యొకట్రెండుదాహరణము లిచ్చెదను!

1. నిషధేశ్వరుం డగునలుఁడు శ్రీకృష్ణుని స్తుతించినట్లు నైషధమునఁ గలదు. నలుఁడు రెండవచక్రవర్తి. ఆఱవచక్రవర్తి యగుకార్తవీర్యునిఁ జంపిన పరశురాముని తరువాత నవతరించిన శ్రీరామునిపిమ్మటఁ బుట్టినవాఁడు శ్రీకృష్ణుఁడు. ఇక్కాలనిర్ణయము పౌరాణికగాథలతోఁ జేరిన దన్నను శ్రీకృష్ణుఁడు నలునితరువాతివాఁ డని యొప్పక తప్పదు. ఏమన, శ్రీకృష్ణుఁడు ధర్మరాజునాఁటివాఁ డనుట సుప్రసిద్ధవిషయము. ధర్మరాజునకు బృహదశ్వమహాముని "నరనుతుఁడు తొల్లి నలుఁ డనుధరణీశుఁడు......." అని నలోపాఖ్యానముఁ జెప్పెను. కావున శ్రీకృష్ణునికంటె నలుఁడు పూర్వుఁడు. నైషధమున నాద్వితీయచక్రవర్తి శ్రీకృష్ణునిమహిమ లెన్నిటినో పొగడినాఁడు. ఆమహిమ లన్నిటితో మనకుఁ బనిలేదు. బాణాసురునికథను సయితము నలుఁ డెట్లుగ్గడించినాఁడో కనుఁడు!

తే. గీ. "శైశవమునాఁడు కర్పరీశకలపాళిఁ, దెచ్చి కాళిందితరగలఁ ద్రెవ్వవైతు
భావిబాణభుజాదండభంజనమున, కభ్యసన మయ్యె నీ కవి యబ్జనాభ!"

8 ఆ. 132.

నలునినాఁటికి శ్రీకృష్ణుఁ డింకను జన్మింపనేలేదు! నలుని యోగదృష్టికిని, నాతనితో వర్ణింపఁజేసిన శ్రీనాథుని ప్రౌఢమనోహరకావ్యరచనాకౌశలమునకును

నెంతపాండిత్యముఁ దీయును? శ్రీనాథుఁ డనౌచిత్యంబు పరిహరింప మూలము నేల మాఱ్చెనో!

౨ ప్రహ్లాదుఁడు లీలావతీదేవిగర్భమునుండి జనించినపిమ్మట, నాతని నెఱ్ఱన యిట్లు వర్ణించినాఁడు!

సీ. పసిపాపఁ డై తాను బవడించుకాలంబు వటపత్త్రశయను భావంబుఁ దలఁచుఁ
జెలువొందఁగా బోరగిల శయ్యఁదడ వెడుతఱిఁ గూర్మమూర్తిఁ జిత్తమున నిలుపు
తెంపుమూఁడడుగులొండొండఁ దట్టాడునప్పుడు త్రివిక్రమలీలఁ బుట్టిచూచు
లోలత వెన్నలుఁ బాలుఁ ద్రావెడునాఁడు గోపాలసంస్కృతిఁ గూర్చునాత్మ

ఎఱ్ఱన లక్ష్మీనృసిం. 3 ఆ. 147 ప.

నృసింహావతారము నాఁటివాఁడు ప్రహ్లాదుఁడు! త్రివిక్రమావతారము పిమ్మటిది! శ్రీకృష్ణుఁడో తరువాతియుగమువాఁడు! ఆతని వెన్నలుఁ బాలుఁ ద్రోలుటను బ్రహ్లాదుఁ డెఱుంగుట చిత్రముకాదా? సర్వజ్ఞశిరోమణు లగుకవిత్రయము వారిలో నొక్కఁ డగునెఱ్ఱాప్రెగ్గడయు నిట్లు వ్రాసెనే! ముక్కుపచ్చ లాఱని శంభుదాసుని ప్రహ్లాదునకే యింతజ్ఞాన ముండినప్పుడు, వయస్సుచెల్లి యాఱితేఱిన సర్వజ్ఞుని మహామునీంద్రులకు నెంతయోగదృష్టి యుండునో!

భగవల్లీలలను వర్ణించుటకు ముం దేమి? వెనుక యేమి? అట్లు వర్ణించుట కవిసమయము. కావున సోమనాథుని గ్రంథమునఁ బూర్వోత్తరవిరోధ మున్న దనుట న్యాయ్యము కాదు. (ఇట్టివి మనదేశమునందలి సంస్కృతాంధ్రగ్రంథము లన్నిటియందును గలవు)

శ్రీశర్మగారు సోముని కైలాసయాత్రాఘట్టమునఁ బూర్వోత్తరవిరోధము గల దని నమ్మికొనియే కాఁబోలు నీక్రిందివిధముగ వ్రాసినారు!:—

“ఇట్లు తనప్రమాదము (పూర్వోత్తరవిరోధము) నే యెఱుఁగలేనికవిని మహానుభావు లగుకవిత్రయమువారికన్న నెక్కువ యని వాదించువారి యభిప్రాయ మేమియై యుండునో” అని.

పై చర్చవలన సోమునియెడ నట్టిదోషము లేదని తేలినది. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ గ్రంథమున నున్నవానిలో నీఘట్టమునందే యున్నపూర్వోత్తరవిరోధము నొక దానిని జూపి, పిమ్మట నన్నయభట్టారకుని యట్టిదోషమునే యొకదానిని విన్నవించెదను.

పదిమంది కొడుకులను, ఒకకూఁతును గన్నరుక్మిణి వేలకొలఁది బిడ్డలను గన్నశ్రీకృష్ణు నిట్లు నర మడుగుచున్నది.—

*క. "తనయులఁ బ్రద్యుమ్నాదులఁ, గనియుఁ దనియుదాత్తకౌతుకగములను నానా
ధనరాసులకుం దనిసిన, జనములు భువిఁ గలరె యిది నిజంబు మహాత్మా!

వ. "ఇట్లగుటం జేసి మహాతపసియు, బలియుండును విద్యాన్వితుండును శ్రీమంతుం డును నై తేజంబున నిన్నుం బోలుపుత్త్రు నింక నొక్కనిఁ గోరెద ననిన నల్లన నవ్వి విభుండు".

(ఇదివఱకుఁ బుట్టినవారిలోఁ బ్రద్యుమ్నుఁ 'డబ్జాక్షుపోలిక' యని కవి వెనుకఁ జెప్పియున్నాఁడు. ముందు వర మిచ్చుఘట్టమున శివుఁడు, "ప్రద్యుమ్నుండు సర్వగుణంబుల నిన్నుం బోలు కుమారుండు" అని వ్రాసిన యెఱ్ఱన కీవచనము జ్ఞప్తియందు లే దేమో!) పిమ్మట.

క. "విను మఖిలలోకసుఖములు, ననంతములు పుత్త్రసంతు లగువారలకున్;
దనయవిహీనులు దుఃఖులు, తనూజలాభంబు పరమధన మని రాప్తుల్."

గీ. "పతియ నావె భామినియందుఁ బుట్టి యనఘ
బుట్టుఁ బదియగు నెలఁ బుత్త్రభావుఁ డనియు
వాని కింద్రుఁడుఁ దాఁకు నెవ్వాఁడు నైన
వెఱవఁ డాత్మజోపేతుఁడు మొఱఁగుఁ జోఁడి".

(ఇవి, సంతానము లేనివా రనుకొనుపలుకులు గాని, అంతమంది బిడ్డలను గన్నవా రనుకొనునవా?)

క. "నీ వడిగినట్టిపుత్త్రుని, నీవచ్చు లతాంగి! తొల్లి హిమగిరిఁ దపమోఁ
గావించి కంటి నుత్తను, భావునిఁ బ్రద్యుమ్నుఁ దొలుతఁబట్టి సుదాంక."

ఈపద్యముం బట్టి శ్రీకృష్ణుఁడు తొల్లి ప్రద్యుమ్నునికొఱకు ఘోరతపం బొనర్చినాఁ డనుట తెల్లము. ఏమన, పుట్టనిపుత్త్రునికొఱకే (ఈఘట్టమున) పండ్రెండేఁడులు ఘోరతపము చేసినవాఁడు, ఫాలాక్షునిచే దహింపఁబడిన యనంగుని సంపాదించుటకై యెన్నియేఁడు లయినఁ దపముచేసి యుండును. ఈఘట్టముననే శివుఁడు ప్రత్యక్షుఁడై, పూర్వ మధికతప మొనర్చి ప్రద్యుమ్నునిం గంటి వని శ్రీకృష్ణునిఁ బొగడినాఁడు. కావునఁ బ్రద్యుమ్నునికొఱకుఁ గృష్ణుఁడు చిరకాల తపంబు నొనర్చి యుండు ననుట నిర్వివాదవిషయము. ఐనను, మనయెఱ్ఱాప్రెగ్గడ తనహరివంశము నుత్తరభాగమునందలి తృతీయాశ్వాసమున,

వ. "రుక్మిణీవివాహానంతరంబున.......ననతిచిరం బగుకాలంబున"

* ఆదిపర్వము 5 ఆశ్వా. 119 ప. "ధనమునవిద్యను సంతతి......." అనుదానిని జూడుఁడు.

క. "పురుషోత్తమున గ్రమహిషి........ ప్రద్యుమ్నునిఁ గనియె,

నని వ్రాసియున్నాఁడు. అనతిచిరకాలమునఁ బుట్టిన ప్రద్యుమ్నుని కొఱకుఁ జిరకాలతపమును శ్రీకృష్ణుఁ డెట్లొనర్చెను? ఎత్తా పెగ్గడ వెనుక నేమి వ్రాసితి నని చూచుకొనలేదు గాఁబోలు! పూర్వోత్తరవిరోధము సోమునినుండి తప్పి పోయి ప్రబంధపరమేశ్వరునిపైఁ బడినది!

ఇది, మూలమున నున్నదాని నున్నట్లయిన వ్రాయక, సోమునివలె స్వాతంత్ర్యమునైన వహింపక, "మూలమున లేనిమాటలను వ్యాఖ్యానమునకై తూర్చి, తేఱుకొనుట" వలనఁ గలిగిన యనర్థ మరి స్పష్ట మగుచున్నది. (ఇప్పట్టున వ్యాసునిమూలమే కొంత మేలు!)

ఇఁక నన్నయభట్టారకునిగ్రంథములోని పూర్వోత్తరసందర్భమును గూర్చి యొక్క యుదాహరణము నిచ్చుచున్నాను.

అర్జునుఁడు మత్స్యయంత్రమును డెగఁ గొట్టఁగానే, సప్త. 187.

క. "చెలఁగె సురదుందుభిస్వన, ములు ముదమున భూసురోత్తములు పయిపుట్టం
బులువీచివీచి యార్చిరి, వెలయఁగ నరుమీఁదఁ బుష్పవృష్టియుఁ గురిసెన్."

అని మూలము ననుసరించి వ్రాసి, పిదప నన్నయ యిట్లు వ్రాసెను.

వ. "అయ్యవసరంబున ధర్మనందనుండు నకులసహదేవానుగమ్యమానుండై నిజనివాసంబునకుం జనియె నిట ధృష్టద్యుమ్నసహితుం డయి యజ్ఞసేనుండు మహాసేనతో నర్జునునకు సహాయుం డయి నిలిచె నంత."

పిమ్మట యుద్ధము జరిగెను. మూలమున ధర్మరాజాదులు దుర్యోధనాదుల నోడించిన ట్లున్నది గాని నన్నయభారతమున భీమార్జునులు మాత్రమే పరరాజులతోఁ బోరినట్లు గలదు. మఱియు భీమార్జునులకంటె మున్నె వారు తల్లి యొద్దకుఁ బోయినట్లు నన్నయ యీక్రిందివచనమున వ్రాసెను.

"అట్టియవసరంబునఁ దల్లియొద్దకు ధర్మరాజును గవలవారును మున్న వచ్చియున్నఁ దదనంతరంబ భీమార్జునులు ద్రౌపదీసహితు లయి చనుదెంచి ...." సప్త. 210.

దీనింబట్టి ధర్మరాజాదులు పైయుద్ధరంగంబున లేనియట్లు తేలినది. పిమ్మట సప్తమాశ్వాసమున, దుర్యోధనునితో నాతనిచారులు "కర్ణు నోడించినవాఁ డర్జునుఁడు; శల్యుఁ ద్రెళ్లవైచినవాఁడు భీముఁడు........" అని చెప్పిన ట్లొకసీసమున వ్రాసి, నన్నయభట్టారకుఁడు తర్వాత నిట్లు వ్రాసెను.

చ. "అని మొన నట్లు దాఁకినమహారథులన్ ధృతరాష్ట్రరాజనం
దనుల బలాఢ్యులన్ దళితదర్పులఁ జేసినవారు ధర్మనం
దనయము లుగ్రవీర్యు లని తద్విధ మంతయు నేర్పడంగఁ జె
ప్పిన విని కౌరవప్రభుఁడు పెల్లుఱికి తన్దయు దుఃఖితాత్ముఁ డై." అష్ట. 11 ప.

ఈపద్యమున మూలానుసరణమే కలదు అప్పుడు ధర్మరాజాదు లింటికిం బోయి రనియు, నిప్పుడు యుద్ధ మొనర్చి రనియుఁ జెప్పుట కుపపత్తి గానరా కున్నది. మూలమునకు భిన్నముగ వ్రాయుటచే నిట్టివైరుద్ధ్యము పొసఁగె నని తోఁచుచున్నది. ఎట్లయిన నేమి? నన్నయ భారతమున ననివార్యమైన యీ పూర్వోత్తరసందర్భరాహిత్యము గానవచ్చుచున్నది. (ఇట్టి వింకను గొన్ని గలవు)

ఇవి మొదలగువానిం దలంచియే కాఁబోలు "సోమునికవిత్వము కవిత్రయములోననేకులకవిత్వముకంటె నెక్కుడు" యని కొందఱు తమయభిప్రాయము నిచ్చియున్నారు!

సోమునియుషాపరిణయఘట్టమును గూర్చిన కొన్నయాక్షేపములు.

X ఆక్షే (a) "ఇందుధరుం డొకనాఁడుఁ దైత్యేంద్రకన్యాప్సరోనికురుంబంబులతోఁ గూడి, పార్వతియుఁ దాను నుద్యానవనమున యథేచ్ఛ విహారములఁ జలుపుచుండెను. ఆసముదాయములోఁ జేరిన యుషాదేవి యాదంపతుల విలాసవైభవము లన్నియుఁ గన్నారఁ జూచి, తనమనసులో నిట్లు తియ్యని యాలోచనఁ జేయుచున్నది.

సీ. "సల్లాపననసుధాసారంబు చెవిఁగ్రోల్వఁ జెలికత్తెఁ బుచ్చి మెచ్చించువారు
నానందమకరంద మందంద పైఁజిందఁ గడకంటిచూపులఁ గప్పువారు
ఘర్మాంబుబిందుముక్తావిభూషణము లుప్పతిలంగఁ జేచేతఁ బట్టువారు
మఱపుమున్నీటిలో మానసంబులు దేల బిగియారఁ గౌఁగిటఁ బెరయువారుఁ
బొలయలుకఁ బాసి తేల్చినఁ బొందువారుఁ, జతురతరవిహారంబునుసలుపువారుఁ
బ్రథమజన్మంబునం దెంతభాగ్యవతులొ, మగలు మన్నింపఁ బెంవారుమానవతులు

"ఇంతటితో నూరకున్నదా? చెలికత్తెలతోఁ దనతలంపు వెడలనాడినదఁట? ఎట్లో పార్వతీదేవి యీమాటలు విన్నది. ఎట్లు విన్నదో యెఱుఁగము!" అని యాక్షేపించిరి.

ప్రత్యు. ఉషాకన్య పార్వతీదేవిచెంతనే యున్నది. పైపద్యము వెనుక నున్న వచనముం గనుఁడు.

"మతియునుం గొందఱు దెఱవలు పలుదెఱంగులం గఱకంఠుకైవడి విడంబించు నెడ మృడాని ముఖవికాసంబు విలాసంబునకు వికాసం బొసంగ నెసంగిన యాసపాటుచే నాసన్నసమాసీనయై బాణాసురకన్య యగునుషా కాంత యి ట్లని వితర్కించు."

ఆక్షే. (b) "(పార్వతి) తనకు మనుమరా లగునీకన్నియను చెలీ! యని సంబోధించి 'నీతలంచినయట్లే మనోభవుని పట్టము గట్టికొనంగం జాలుజాణని మగనిం గవుంగిట ననారతముం గొనియాడెదవు. ఇంత వంత యేల?' అని యాయమ్మ యనుగ్రహించినది.' ఉద్రేకము తలకెక్కిన యుషకు నీమాత్రమున మనసు తృప్తి యగునా? కావున నాకన్నియ మొదటివలెం జెలికత్తెల మాధ్యస్థము నైనను గోరక చక్కంగ నాయవ్వనే 'నాకోరినమగనిపొం దెన్నండు సమకూఱునో చెప్పు మమ్మా!' అని యడిగిన దంట! ఆతల్లియు నీకన్నియ సిగ్గుమాలిన 'వలరాచవేగిరము' నకు రోంతవడక "చెలంగి నవ్వుచు" "వైశాఖశుక్లద్వాదశినాంటి సాయంసమయమునం నిన్ను మదనకేళిం గలయువాండు నీమగం డగు" నని వర మొసంగిన దంట! మోమోటమి లజ్జయు లేక యీవఱకు నిలిచి నిర్భయముగ మాటాడిన చిన్నికన్నియ పాప మీమాట విన్న వెంటనే యెదుర నిలువలేక 'తొలంగం జని సంతసిల్లె నంట! ఇది సోమనాథుని వ్రాంత."

ప్రత్యు. పైయాక్షేపమున వీరు మూలమున లేనిమాటలను గొన్నిటిని జదువరులకు భ్రాంతి గలుగుటకై వ్రాసినారు. సోముని పద్యముల నిచ్చట నిచ్చుచున్నాను. వానిం గని యం దేమి యనౌచిత్యము గలదో యోజింపుండు. (పైయాక్షేపములోని సీసముం గంటిరి గదా! దానితరువాతిపద్యములు.)

వ. అని విచారించి చెలికత్తెలతోం దనతలంపు వెడలనాడుటయు. (పంచమా 74)

చ. విని చలిగొండచూలు గడువేడుకచూపుల గారవించి య
ద్దనుజతనూజతో నభిమతం బొడంగూడెడు నింతవంతకుం
బనిగలదే మనోభవుని పట్టము గట్టికొనంగంజాలు జా
ణని మగనిం గవుంగిట ననారతముం గొనియాడెదో చెలీ!

ఉ. "నావుడు నాసరోజముఖి నమ్మికతోడ భవాని కి ట్లనున్
దేవి! మదీయవాంఛితము తెల్లముగా నొడంగూడు నంటి; నా
కావిధ మెన్నండబ్బునో దయామతి నానతి యి మ్మనంగ నౌ
రా! వలరాచవేగిరము రామకు నంచుం జెలంగి నవ్వుచున్.

వ. "అద్దేవి యి ట్లనియె.

గీ. కడఁగి వైశాఖశుక్లపక్షంబునందు ద్వాదశిదినాంతవేళ సౌధంబుమీఁద
 మదనకేళికిఁ గలలోనఁ గదియు నిన్నుఁ, నెవ్వఁడాతండ మగఁడు నీకిందువదన.
క. అన విని మనమునఁ బెనఁగొను, మనోరథము చేరినట్ల మానిని దొలఁగం
 జనిసంతసిల్లె..............." ఉ. హ. పం. 79. ప.

పార్వతి 'చెలీ!' అన్న దని శంకించిరి. 'చెలీ' అనునది స్త్రీవాచకమును (బాలా! అనుట) 'ఉద్రేకము తలకెక్కిన' దనిరి. ఎఱ్ఱన యుష కెక్కినయుద్రేకమును దీనికిని నెక్కించిరి. పైపద్యములం గనుఁడు! చెలికత్తెల మాధ్యస్థ మేని గోరలే దనిరి. 'సముఖమున రాయబార'మనునది యిట్టిదే కాఁబోలు! "నా కోరిన మగనిపొం దెన్నఁడు సమకూరునో చెప్పు మమ్మా!" అని యున్న దని యాక్షేపించినారు. పైపద్యములలో న ట్లున్నదా? 'ఆవిధ మెన్నఁ డబ్బునో' అన్నది గాని య ట్లనలేదు. దేవి 'వలరాచవేగిరము' అనె నని నిందించిరి. మనుమరాలిని, అవ్వ య ట్లనుటయందు దోషము గానరాదు. 'ఔరా! ఉత్కంఠ!' అని భావము. పైయాక్షేపములోని కడపటివాక్యముల భావ మిందు లేదు. అవ్వయొద్ద మనుమరాలి కామాత్రపుఁజనవు చెల్లదా?

పిమ్మట శర్మగా రెఱ్ఱనవ్రాఁత నిట్లు మెచ్చికొన్నారు.

శర్మగారు——"ఎఱ్ఱనమాటలం దిలకింపుఁడు. ఉద్యానవిహారమునంతయుఁ బ్రమథదంపతులఁ గూడి ముగించి పార్వతీపరమేశ్వరు లేకాంతవిహారముఁ గోరి స్థలాంతరమునకుఁ బోయిరి. అచ్చోట, ...

"కడఁకఁ బరమేశ్వరుఁడు తన్నుఁ గౌఁగిలింప,నతని నోర్మధ్యసరసి నోలాడుచున్న
ఘనతరస్తనచక్రవాకముల నలరు,నంబ నను రేంద్రు కూఁతు రింపారఁ గనియె.

"ఉషాదేవి కింకను "గన్నియతనము" అందును "ముగ్ధమానసము." కావున నే నిత్యయావను లగునాదంపతు లేకాంతస్థలంబున నున్నను భొంచిచూడ సాహసించినది. ముఖ్యముగఁ దాను జూచినది 'అంబ'నే యైనను, తలిదండ్రుల శృంగారలీలలఁ జూచిన బిడ్డలమనసు వికృతినొందుట సహజము గాకున్నను "ముగ్ధమానస" కావున మన సెంత బిగఁబట్టినను నాకోర్కు లంకురించినవి. సోముని యుషకువలె నొక్కమాఱునఁ గాక మనసిజరాగమువలనఁ గలిగినపోగ "రొయ్యన" నెక్కినది! ఆపై భ్రాంతి తనుఁ బొదివినది. కావుననే వెనుక ముందులు యోజింపక తటాలున ని ట్లాలోచించినది.

క. "తగుమగని బడసి కౌఁగిట, సొగియఁగనుట గాదె యరయ జోటికి నధికం
 బగుభాగ్యఫలము, నా కిం,పుగ నింకెన్నఁడొకొ యిట్టిపోఁడిమి గలుగుఁ."

పైరీతిని శర్మగారు రెఱ్ఱనవ్రాఁతను సమర్థించిరి.

సోమునికంటె నెఱ్ఱన్న యున్నతపీఠమున నెక్కింపఁదలం పున్నది గావున వీరు, ఎఱ్ఱనయుమ 'అంబ'ను దొంగిచూచుటను 'కన్నియతన' మని సమర్థించి నారు. సోమునియుమ యట్టిపాడుపని చేయకపోయినను నామెకు సిగ్గులే దన్నారు. 'కన్నియతన' మఁట! వయసువచ్చిన తరువాత కన్నియ యైన నేమి?— పార్వతీపరమేశ్వరులు తలిదండ్రులఁట తలిదండ్రులను మాత్రము రహస్యక్రీడా సమయమున నీవు వచ్చిన బిడ్డలు పొంచి చూడవచ్చునా? పిమ్మట నెఱ్ఱనయుమ యానస్థంజూడుఁడు.

క. "కని కోర్కు లంకురింపఁగ, మనసిజరాగమున ముగ్ధమానసమున నో[నఁగ."
యున్నవఁబోగ రెక్కఁగఁగన్నియ, తనమున నెంతయును భ్రాంతితనుఁ బొదిపికొ

సోమునియుమకుఁ బోగ రొక్కమా తెక్కిన దన్నారు. పైసోమునిపద్య ములయం దీవిషయమే లేదు. ఎఱ్ఱనయుమకు 'ఒయ్యన నెక్కిన' దఁట! ఇట్టి వాని నింతకంటె నెక్కుడుగ విమర్శింప నేల? ఇద్దఱయుమలపద్యములును బైనే యున్నవి. పాఠకులు విమర్శింతురు గాక!

(c) (తరువాత) "పార్వతి సర్వజ్ఞుని యర్ధాంగి గావున వెంటనే తన మనుమరాలిచింతను దనలో నెఱింగినది. చెలికత్తెలతో ఘంటాఘోషముగఁ దనతలంపును వెడలనాడి నప్పుడు, పార్వతి విన్న దనుటయందును, మనసులోఁ గలయాలోచనను పార్వతి యెఱింగిన దనుటయందును గలయౌచిత్యప్రకర్ష మును జదువరు లాలోచింతురుగాక!" అని శర్మగారు వ్రాసిరి. ప్రత్యు సోముని యుమ 'ఘంటాఘోషము, వీరి కెక్కడనుండి వినఁబడినదో దీని కేమి? "ఉమ తనతలంపును జెలికత్తెలతో వెడలనాడుటను బార్వతి యెట్లు విన్నదో యెఱుఁ గము!" అని వెనుక వ్రాసిన వీరు "ఘంటాఘోషముగఁ దనతలంపును వెడల నాడినప్పుడు పార్వతి విన్న" దని యెట్లు వ్రాసిరో! "వెనుక నేమివ్రాసితి నని చూచుకొనుట సోమునిపని గా" దని మాత్రము సులభముగ వీరు వ్రాసిరి! ఈవిషయమునఁ బార్వతి దివ్యదృష్టి, యంతయౌచిత్యప్రకర్షమును జూపఁజా లదు ఇదిసామాన్యవిషయము. ఉమ తన్నుఁ బొంచి చూచినప్పుడు లేనిదివ్య దృష్టియం దిప్పు డతిశయ మేమి గలదు? సోమునియుమాపార్వతులసంభాషణము గలపైపద్యములను గంటిరిగదా! ఇప్పట్టున నెఱ్ఱనపద్యములం గనుఁడు. (పార్వతి యుమతో ని ట్లనుచున్నది)

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౧౨ | రుధిరోద్గారినామసంవత్సరము మాఘ ఫాల్గునమాసములు | సంచిక ౬

విషయసూచిక

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౨. | రుధిరోద్గారినామసంవత్సరము మాఘఫాల్గునమాసములు. | సంచిక ౬.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వార్షికసభ—తుని
అధ్యక్షోపన్యాసము.

మహాశయులారా!

పండితరాజులును రాజులు నధిష్ఠించిన పీఠంబును నా కొసంగి నన్ను గౌరవించినందులకుఁ దమకు వందనశతంబు నర్పించువాఁడను.

సభాధిపతి ప్రారంభమున నుపన్యసింపవలె ననెడి నియమమును బాటింప నే నిప్పు డిక్కడ నిలువఁబడ సాహసించితిని. అంతేకాని, తా రెఱుంగనివానిని జెప్పి తమ మెప్పును బడయఁ గలనను నాసతో నేను నిలుచుండ లేదు. స్పష్టముగా నుచ్చరింపంజాలని చిలుకనోటినుండి స్వీయవాకుల నే నాగరకులు విని సంతోషించుచుందు రట్లు వ్యక్తపఱుపలేని నావలన నిజభావముల నెఱింగి తారును ముద మొందుదు రను విశ్వాసమే నావక్తృత్వమునకుఁ గారణము.

పండితకవివరులారా!

ఉపన్యాసంబుల నొనర్చుటకును వినుటకును గాలాతిక్రమణ మయినదనియును గార్యానుష్ఠానసమయ మాసన్నమయి యున్నదనియును నానమ్మకము. కనుక నాంధ్రభాషాభివృద్ధికొఱకు నాకుం దోఁచెడు కర్తవ్యకర్మములను మాత్రమే నివేదింతును.

ఆంధ్రభాషా మోహ రాజమహేంద్రునికాలమందును కృష్ణదేవరాయల సమయమునను మహోన్నతపదవిఁ గాంచుటకును బిమ్మట దీనదశ నొందుటకును గలకారణము రాచమన్ననయ యనుటకు సందియము లేదు. తలయుఁ దోఁకయు లేనిదియును నిన్నఁగాక మొన్నఁ బుట్టినదియు నగు నురుదూభాష

యిప్పుడు శ్రీనిజాముగారి యాదరమును బడయుచుండుటంబట్టి యత్యున్నతస్థానమున కేగుచున్నది. శాస్త్రాదుల యనువాదములకొఱకు శ్రీనిజాముగారు ప్రత్యేకవత్సరమున వెచ్చించుచుండు రూపాయ లేఁబదివేలు. అందువలననే హైదరాబాదనగరము బి. ఏ. శ్రేణిగల కేవలోర్దూకలాశాలచేతనే కాక, ఉరుదూవిశ్వవిద్యాలయముచేత సైతము విరాజితమగుచున్నది. కొలఁది కాలమునకే యాకలాశాలయందు ఎమ్. ఎ. శ్రేణినిగూడ నుంతు రని విని మిగుల నానందించితిని. అట్లయినను రాచమన్ననను బొందనికతన భాష వృద్ధినొందఁ జాల దని చెప్పలేము. ఈశ్వరచంద్రవిద్యాసాగరునికాలమువఱకును శైశవమును విడిచెనో లేదో యను సందియంబునకు గుఱిగా నుండిన వంగభాషాయోషామణి యిపుడు పూర్ణయౌవనమును దాల్చి సర్వాంగసుందరి యయి యొప్పుచుండుటయే కాక, రవీంద్రనాథునివంటి పుత్త్రరత్నములఁ గనఁ గలుగుటకుఁ గారణములు వంగపండితులయధ్యవసాయమును దద్దేశవాసులప్రోత్సాహమును. రాచమన్నన యంతగా లేకున్నను వంగదేశవ్యాప్తకారణద్వయమయిన నిచట నుండిన నాంధ్రవాణి వంగవాణితోఁ దులఁ దూఁగ కుండునా? ఇప్పుడయినను ధీనిధుల రగు తారు యుక్తగ్రంథరచనను బ్రారంభింప వలెను; మఱి జనసాధారణము మిమ్ముఁ దగురీతిఁ బ్రేరేపింపవలెను.

బాగు పఱుచుటకుఁ బూర్వమోగులను బాఱఁదోలవలెను. కనుక నాంధ్రభాషయందు నెలకొనియున్నదోషములను సంస్కరించుట ప్రథమకార్యము. ఇప్పటి పాఠశాలలయందలి పాఠ్యపుస్తకములందున్న తప్పులను బుధవరేణ్యు లగు బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు నిజాధ్యక్షోపన్యాసమున నుగ్గడించి యుండుట తా రెఱుంగుదురు. కావున నేను మఱికొన్ని తప్పులను బేర్కొని కాలహరణము సేయను. కాని, "వాచకము" లని వాడఁబడుచున్న పొత్తములలో "ఆనందవాచకములు" కొంత కొఱంతను దొలంగించె నని చెప్పఁగలను. అయిన నవి చాలవు. కనుక సలక్షణములును విజ్ఞానప్రదములును శ్రేణ్యనురూపములు నగు పాఠ్యపుస్తకములు మఱికొన్ని ప్రకటింపఁబడ వలెను; మఱి తగువారే పాఠ్యపుస్తకనిర్ణేతలుగా నుండునట్లు చేయవలెను.

దేని కయినను నియమ ముండవలె ననియును నియమము నతిక్రమించుట పండితధర్మము కాదనియును మన మెఱింగి యుండుటవలన మనభాషకు నియమ మావశ్యక మని యనుకొన నక్కఱ లేదు. మనకున్నలక్షణగ్రంథములును వ్యాకరణములును యుక్తముగా రచింపంబడియుండ లేదనియును వాని

యందుఁ జాలినన్ని సూత్రములు లేవనియు నందఱకుం దెలియును. ఇంతే కాక, నాఁటికలో నున్న భాష పెఱుఁగు చుండుటవలనఁ బురాతననిబంధనముల నప్పుడప్పుడు పండితులు సంస్కరించు నాచారమును గలదు. కావున నాంధ్ర భాషకుఁ దగువ్యాకరణ మొకటి రచింపఁబడుట యత్యావశ్యకము. తద్ర చయిత లనేకులుగాను సంస్కృతాంధ్రభాషాద్వయాభిజ్ఞులుగా నుండవలెను. మఱి యది యీ పరిషత్తుయొక్క సమ్మతిని బడయవలెను. గ్రహింపంబడియుం డని శబ్దరూపములలోఁ గొన్నింటిని దానియందుఁ జేర్పవచ్చును. కాని యొకా నొక ప్రాచీనకవి ప్రాసము కొఱకో వళికొఱకో గణముకొఱకో కక్కుఱితిపడి యక్రమముగాఁ బ్రయోగించి యున్నపదమును మాత్రము చేర్పరాదు. ఏల యనఁగా నట్టిదానిని మహాకవిప్రయోగ మనుచు నితరులు ప్రయోగింపరు అందులకు నిదర్శనమును గనుఁడు.

క. ''జ్ఞానము కేవలకృపన, జ్ఞానికి నుపదేశవిధిఁ బ్రకాశము సేయం
గానది సకల ధరిత్రీ, దానంబునకంటె నధిక తరఫలద మగున్.''

అని శాంతిపర్వమున నున్నట్టు లుదహరించి దీనినే లక్ష్యము చేసికొని యప్పకవి యొక నూతనయతిని సృజించి లక్షణము వ్రాసినది ప్రౌఢకవి సమ్మతంబు కాలేదు. ఉపర్యుక్తపద్యమందలి ''ప్రకాశ'' మను పదమునకు మాఱుగా ''ప్రచార'' మని కాని ముద్రితప్రతులయందు నున్నట్లు ''ప్రజనిత'' మని కాని మహాకవియయిన తిక్కన సోమయాజి ప్రయోగించి యుండ నోపు. అట్లు కాదేని యతండును మనుష్యుండే యగుటవలనఁ బొరపడి యుండనోపు. ''ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ'' అని యాదికవియయినవాల్మీకి ప్రయోగించినంతన దాశరథిశబ్దమును అకారాంతముగా వ్యవహరింతుమా? ఇట్లు నాకుఁ దోఁచిన రెండుపలుకులను బలికితిని. అంతేకాని గ్రాహ్యాగ్రాహ్య శబ్ద నిరూపణ మనునది పండితులకార్యము: పండితులను సమకూర్చి యొక యాంధ్ర వ్యాకరణమును ద్వారగా రచియింపించుటవలన స్వభాషకు మేలుచేసి శాశ్వత కీర్తిని గనుట యీపరిషత్తుయొక్క కార్యము.

సకల కలాశాస్త్రపురాణేతిహాస కావ్యనాటకాదులతోఁ గూడినదే సాహిత్య మనుట తెల్లమేక దా. అవన్నియు లేని యాంధ్రభాష సాహిత్యముగలది యగునా? మూఁడు నాలుగు శాస్త్రములలోమాత్ర మొకటి రెండేసి పుస్తకములున్నంతన యాంధ్రభాషయందు శాస్త్రములు గల వని ధారాళముగా నుడువఁ జాలము. పూర్వకవులదృష్టి పురాణములచేతనే మధ్యకవులదృష్టి ప్రబంధ

ములచేతనే యాధునికకవులదృష్టి నవలానాటకములచేతనే యాకర్షింపఁబడుట వలన నాంధ్రభాషయందుఁ గలలును శాస్త్రములు ననువాదితము లగుటకుఁ గాని యుత్పన్నము లగుటకుఁ గాని వీలు కలుగ దయ్యెను. విజ్ఞానచంద్రికామండలి కొన్ని శాస్త్రములను బ్రకటించి మనవందనములకుఁ బాత్రమయి తగు ప్రోత్సాహము లేకుండుట నిపుడు విశ్రాంతి నొంది యున్నది. దానికి యుక్తసాహాయ్య మొనర్చి యిది మఱి కొన్ని శాస్త్రములను బ్రకటింపఁ గలుగునట్లు చేయుట యాంధ్రులకర్తవ్యకార్యము. కలలయొక్కయు శాస్త్రములయొక్కయు జ్ఞానముండినంగాని దేశ మభివృద్ధి నొందదు. దానికై యాంధ్రులందఱును సంస్కృతాంగ్లభాషల నేర్చుకొనుట యెన్నఁటికిని జరుగదు. కనుక జనసామాన్యముయొక్క జ్ఞానాభివృద్ధికొఱకు శాస్త్రములయనువాదముగాని రచనగాని చేయుటయే పండితులకు ధర్మము. రచయితలకనువాదమే సుకరమగుటంజేసి ముందుగా సంస్కృతాంగ్లభాషల యందున్న శాస్త్రముల నన్నింటి ననువదింపవలెను. ఆంగ్లాదిభాషలనుండి యనువదింపఁబడు శాస్త్రములకు వలయు సాంకేతిక పదములను వంగదేశమునఁ బ్రకటితమయియున్న శాస్త్రీయపదనిఘంటువునుండియే గ్రహించుట సమంజసము. అట్టి నిఘంటువు వంగదేశమునందుఁ బ్రకటింపబడియున్నట్లు నాస్నేహితుఁ డొకరు నాకుం జెప్పియున్నవారు. శాస్త్రవిషయము గ్రహించుటకుఁ గష్టముగా నుండును శైలి కఠినమగు నేని యది గ్రహించుటకుఁ గష్టతరమగును. కావున శాస్త్రముల శైలి సులభముగా నుండవలెను. పర్యాయపదముల నధికముగా వాడుచుఁ గఠినశబ్దములతో నింపుటయే కవిత కందము సొంపని కొందఱు తలంతురు. కాని, మృదుపదములను గలిగి భావము బాగుగాఁ బ్రకటింపఁబడిన కవితయే మిగుల సొగసుగా నుండు నని యట్టివారు గ్రహించుట యుక్తము. శాస్త్రములు శ్రేణ్యానుకూలముగా ననఁగాఁ బిల్లలకును బెద్దలకును బనికివచ్చునట్లు రచింపఁబడవలెను మఱియు జనుల సత్ప్రవర్తనాభివృద్ధికై యుదారస్వభావుల జీవితములును నీతిపాఠములును బ్రకటింపఁబడవలెను.

వంగభాషనుండి కొన్నినవలలు మాత్ర మిప్పటికి ననువదింపఁ బడియున్నవి. ఆభాషయందు మంచిగ్రంథము లెన్నియో కలవు. అవి యనువాదితము లగుట లెస్స.

ఆంగ్లనవలానాటకముల ననుసరించి జనించి యున్నవియును స్వతంత్రముగా వెలసియున్నవానిలో ననేకములును రసభావరహితములయి యప

శబ్దములతోడను విగతార్థపదములతోడను నిండి సంశ్లేషభూయిష్ఠ సమాసములు గలుగుచు శ్రుతికటువులుగానున్నవి; మఱియును సంవాదవాక్యములుకూడ భారతాదుల వచన శైలిని ధిక్కరించుచున్నది. పఠింపనట్టివి భాషాభివృద్ధికరములు గావు; తద్వ్యతిరిక్తములే యగును. కనుక నాసామర్థ్యము చాలనిపుడు "మౌనమే భూషణము మూఢమానవులకు" అను పద్యపాదమును స్మరించుకొని మౌన మూనుటయే మేలు.

భాషాభివృద్ధికి విమర్శనగ్రంథములు మిక్కిలి సహకారులు. వాదప్రతివాదముల నేర్పు తప్ప విమర్శన మన నెట్టిదనో మన పండితులకుఁ దెలియదనుటయే కాక, తద్విధానమును నాంగ్లవిమర్శనగ్రంథములనుండి నేర్చుకొనవలసి యున్నదని చెప్ప సాహసించి నందులకు నన్ను వారు మన్నింతురుగాక. "అక్కడక్కడఁ గొన్ని తప్పులున్నను మృదుమధురపదభూయిష్ఠమయి మొత్తముమీఁద గ్రంథము సలక్షణముగానే యున్నది" అనువాక్యము తోడఁ గాని యున్నవో లేనివో కొన్ని దోషములను నూహించుచుఁ గవిని దిట్టుట తోడఁ గాని విమర్శనము సరిపోవు నని మన పండితులయభిప్రాయము. అది సరికాదు. కవిచతురుఁ డయి యుండఁగా విమర్శకుఁడు చతురతరుఁడు గావలెను. ఇంక "పండితా స్సమదర్శినః" అను నుడికిఁ దార్కాణముగా విమర్శకు లగువారు నిష్పక్షపాతబుద్ధి గలవా రయి గ్రంథకథితపాత్ర పోషణాదులను గ్రమముగా వెల్లడించుచు నంచలి గుణాగుణములను జూపింపవలెను. అట్టి విమర్శనములే భావికవులకు మార్గదర్శకము లగును. కనుక సద్విమర్శనగ్రంథము లాంధ్రభాషయందుఁ గలుగునట్లు చేయవలెను.

కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావుగారి పరలోకగమన మాంధ్రదేశమునకుఁ దీఱనిలోటును గలిగించెను. అందుల కందఱమును చింత నొందుచున్న వారము. మనమంతకుఁ బ్రతీకార మాయన ప్రారంభించిన "విజ్ఞాన సర్వస్వ" మచిరకాలంబున ముగియునట్లు చేయుటయే.

శ్రీసూర్యరాయనిఘంటువును వెసఁ జూడవేడుక గల వార మని మన మనుకొన నక్కఱ లేదుకదా!

నేను వచించిన వాక్యములలోనికఠినపదములకుఁ గల కారణము నాకున్న భాషాభిమానమే యగుటవలన నన్ను మన్నించి వానియందున్న గుణ లేశములనే గ్రహింప మిమ్ము వేఁడుచు విరమింతును.

శ్రీ విక్రమదేవవర్మ.

(పరిషత్సభలోఁ గొందఱు కవీశ్వరులు చదివినపద్యములు.)

౧. శ్రీ త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు దొరగారు.

తే. తొలుతఁ బేరాస వహియించి తుది నిరాశఁ
జెందినది వోలెఁ గరము విన్నందనమ్మ
గదురు నెమ్మోముతోడఁ గట్టెదురఁ దోఁచె
దాంధ్రభాషామతల్లివే యంబ నీవు 1

చ. కనుఁగవఁ గ్రమ్మి చెక్కులఁ దిగంబడి యశ్రులు జాలువాఱఁగాఁ
బనవుచు నేడ్చెదేల ప్రియబంధులఁ బాసినమాడ్కి నో నవున్
నిను వెతముంపకున్నె జననీకృతలక్షణుఁడైన లక్ష్మణుం
డనుఁగుసుతుండు నిన్విడిచి యక్కట స్వర్గపదంబుఁ జేరఁగన్ 2

క. జీవితమంతయు నీపద, సేవకునై ధారవోయు స్థిరయశుఁ బాయం
జేవెట్టి కలఁచినట్టులు, గావుట యబ్బురమె కన్నకడు పెటులోర్చున్ 3

తే. నీకుసర్వస్వమై భువిన్ నెగడఁదగిన
భూరివిజ్ఞానసర్వస్వవారిరాశిఁ
గడవ నీఁదులాడుచు రేవుకడన మునిఁగి
యకట దుఃఖాబ్ధి నినుముంచె నన్న కొడుకు 4

సీ. కార్యదర్శిని బాసి ఘనశోకమున నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు జాలిఁ బడియె
సంపాదకుని బాసి సంతాపమున మున్గి విజ్ఞానచంద్రిక విన్నఁబోయెఁ
జారిత్రకుని బాసి జగతి దుర్జ్ఞేయమా నాంధ్రదేశచరిత్ర యార్తిఁ జెందె
దేశభక్తుని బాసి తేజం బెడలి యాంధ్ర, దేశమాతయుఁ గడున్ దీనయయ్యె
సోదరులమైన మేమెల్ల శోకజలధిఁ, బడితి మాపైని నీమాట నుడువనేల
జగతిఁ దనలేమి లేమిగా వగవఁ జేయు, నామహాత్ము జన్మమె జన్మమగుఁ గదమ్మ.

చ. అడలకుమమ్మ లక్ష్మణునియాత్మకు శాంతినిగోరు మమ్మ నీ
యెడ లుడుపంగఁ జాలెడు మహాత్ములు నీయభివృద్ధిఁ గోరి తా
రుడుగక యెప్డు నిన్గొలుచుచుండెడు భక్తులు సర్వశక్తు లీ
పుడమిఁ గలారు తల్లి పరిపూర్ణమహోన్నతిఁ గాంతు వింతటన్. 6

సీ. ఇప్పించినావు మహామహేంద్రులచేతఁ గోరినచో నగ్రహారములను
గుప్పించినావు సద్గుణనాయకస్ఫూర్తి నలరారు కృతిరత్నహారములను
మెప్పించినావు సన్మృదులోక్తికలన విద్వత్కవిప్రభుమహాస్థానములను
దప్పించినావు విద్వత్సు దారిద్ర్యమన్ సామెత నీవేలుస్థానములను

పతమునిన్నుఁ గొల్చెడు పూర్వసత్కవులకు, నీవొసంగని యభిమతం బేదిగలదు
తొంటియా పెంపునుగుడఁ బొందుదువు నేఁడు, జాలినీ కేటి కాంధ్రభాషాఘాటి

సీ. ఆంధ్రభాషను మాటలాడుటే కిడుదోస మనిపించినట్టి దుర్దినము లరిగె
నాంధ్రకావ్యము హస్తమందుఁ బూనుట దూష్యమనిపించినట్టి దుర్దినము లరిగె
నాంధ్రంబు బడులలో నభ్యసించుట వ్యర్థమనిపించినట్టి దుర్దినము లరిగె
నాంధ్రుండఁ జూవె నేనని చెప్పికొనుట తప్పనిపించినట్టి దుర్దినము లరిగె
నిప్పుడిప్పుడు నీదు పెంపెక్కఁగి తగిన, సేవలం జేయుకున్నను జేయవలయుఁ
జేయవలయు నటంచును జెప్పికొందు, మమ్మ నీకు శుభోదర్క మదియ కాదె.

ఉ. వేలకు వేలు నీదు నభివృద్ధికి వెచ్చము సేయఁ బూని నీ
పాలిటి కల్పకంబులగు భవ్యకృతుల్ రచియింపఁ జేసి నీ
జాలికి జాలినొందు గుణశాలులు సూర్యనిభుల్ గలారు భూ
పాలురు తల్లి కుందకుము పాటిలు నీకిఁక వైభవోన్నతుల్. 9

చ. ఇలఁగల రాజులం దడవ నేటికి మాటికి నీదు పుత్రకుల్
దల కొకరాక నీకొఱకు దానము చేసినఁ దీఱకున్నె యీ
యలజడి కట్ట లేదు ప్రజలం దటువంటి యుదారబుద్ధి చిం
తిలకు మదంబ నీకొఱఁత దీఱెడు కాలము వచ్చుచుండెడున్. 10

తే. మెఱుము లుఱుములు గడుమేర మీఱి తుదకుఁ
జినుకొకటి లేని యీయేటి ఘనము లట్లు
సభలఁ బలికి యేమియుఁ జేయఁ జాలకున్న
నిజసుతులఁ గన్న వెతగాదె నీకు మాత. 11

ఆ. కడుపు గట్టికొనుచుఁ గావ్యముల్ రచియించి
నీదు సేవ సేయు పేదకవుల
కచ్చుపనుల కయిన యప్పుదీఱక వెతం
బడఁగ వలసె బ్రతుకు మాట కేమి. 12

తే. పదియు రెండేండ్లబాల మాపరిషదంబ
నీదు నెచ్చెలి దీని కేఁడాది కొక్క
పూఁట యాతిథ్యమిడు బుద్ధి పుత్త్రులందుఁ
గొనకుఁ గఱవయ్యె నఁట చెప్పికొనిన సిగ్గు. 13

ఉ. నీసుకుమారతాగరిమ నీసుధఁ జిల్కెడు ముద్దుఁబల్కులున్
నీసొగసుందనంబు మఱి నీమదసింధురమందయానమున్

నీవరసత్వముం గలుగునే పెఱబాసవెలందులందు హా
దోసముఁ జెందకే నియతిఁ గొల్వని యాంధ్రపుత్రకుల్. 14

తే. తొడి బాసలలోన నీపోఁడి యొప్పు
కొంతఁత నడియుంట దెలిసె నీకొనుకుంకుచు
నింక నీయభివృద్ధికై యొల్లగతులఁ
బూని యున్నారు నీవింక పొగులనేల. 15

తే. సత్కృతులు వ్రాయఁగల కవీశ్వరులు గలరు
సత్కవులఁ బ్రోవఁగల మహీశ్వరులు గలరు
గ్రంథములు వ్రాయ వ్రాయింపఁ గవఁగు టొకటె
కొదవ యది దీఱెనంత నీకొదవుఁ బెంపు. 16

సీ. అజ్ఞానతిమిరసంహారియౌ నిగ్రంథ విద్యావిధానమ్ము విస్తరిల్లు
సకలవిద్యాజ్ఞానసంపాది యగు నాంధ్ర సర్వకళాశాల సంఘటిల్లు
దేశసంఘాభివృద్ధిప్రదాయక మైన ప్రత్యేకరాష్ట్రంబు పరిఢవిల్లు
నౌన్నత్యకరమైన యభినవాఖిలశాస్త్ర వితతార్థసంపత్తి యతిశయిల్లు
నాంధ్రమహిఁ గొల్లి నీయుదయంబై వెలుంగ, నెందునేలోపమును లేక యేపెసంగి
జగతి నీ పెంపె పెంపుగా నెగడఁగలవు, వలదు మాయమ్మ యాపంత వంతనీకు.

ఉ. మాపరిషద్వతంసము సమస్తవిధమ్ముల నీకుఁ దోడునై
పనిసేయు బాసచాలు లందఱిలోఁ గడు వన్నెవాసి యుం
బ్రోవును బ్రాపునుం గలిగి పొంపిరిపోయెడు నిన్నుఁ జూచి మే
మెప్పుడుఁ బొంగ నాంధ్రజగ మేలెదు కుందకుమమ్మ నెమ్మదిన్. 18

తే. ఆంధ్రపరిషత్తునకుఁ దదధ్యక్షునకును
సభ్యజనులకు మముఁ బిల్చి సత్కరించి
నట్టి శ్రీతునిరాజ్ఞికి నఖిలశుభము
లిచ్చుఁ గావుత మెప్పుడు సర్వేశ్వరుండు. 19

౨. వెంపరాల సూర్యనారాయణమూర్తిగారు.

శ్లో. సారగ్రాహిణి మహీశ్వరోత్తమతతే స్సంమోహనాస్త్రాయితా
సధ్రీచీనమృదూక్తిమందహసితా చైషాంధ్రభాషాంగనా
ఔత్సుక్యం వితనోతు సంతత మిదం సాహిత్యకృత్యే సతాం
విజ్ఞానప్రదశోచనంచ కలయ త్వేషాం రసాస్వాదినామ్. ౧

శా. అమ్మా! నీది యదృష్టమన్నఁ దొలి కృష్ణాధీశముఖ్యోర్వీపుల్
సమ్మానం బొనరించినా రిపుడొ యాస్తన్ శ్రీశుభద్రాంబపు
ష్పమ్ముల్ పూజ నొనర్చుచుండె నిరు డోజం బీతికాధీశు ది
వ్యమ్మౌ పూజలఁ గాంచి తట్లు పరిషత్పాథోజపత్రేక్షణా. ౨

ఉ. పూవులలోనఁ బెట్టి నృపముఖ్యులసన్నిధిఁ గూర్చి వారి పూ
జావిధి నిన్నుఁ దన్పి సరసంబగు నీమృదువిభ్రమంబు లా
హా వెలయించుచుండిన జయంతికులీనుని రామయాఖ్యు నీ
వేవిధిఁ జేయుదో పరిషదిందుముఖీ చరితార్థుఁగా నికన్. ౩

శా. ప్రత్యబ్దం బొంకభూపతీంద్రుసభలో బ్రహ్మాండమౌ పూజ నీ
కత్యావ్యాయనచిత్తుఁడై కలుగఁజేయం జాలె రామయ్య మున్
నిత్యమ్మొక్కమహీంద్రుఁడే కొలుచుఁ గానీ యిందఱన్ జూచి నీ
వత్యానందము నెన్నఁడే నెఱుఁగుదమ్మా యాంధ్రభాషాంబికా. ౪

సీ. అంత దానిని నిన్ను నింతగాఁ జేసిన యలరాజరాజేంద్రునపుడు గాని
పల్లకీ నెక్కించి బహుదేశములఁ జూపు నలరెడ్డిరాజులయపుడు గాని
యర్ఘ్యపాద్యము లిచ్చి యారాధనముసేయు నలకృష్ణరాయలయపుడు గాని
కవివరామ స్వయముగాఁ గవులఁబూజించిన యలతిమ్మజగపతియపుడు గాని
యాంధ్ర దేశమ్ము నేఁటేఁట నవనిపతుల,యొక్కరొక్కరి సభల కత్యుత్సవముగఁ
బిలువఁ జేసి భవల్లీలఁ దెలిపినావె, యొక్కనాఁ డిట్టులాంధ్రభాషోజ్జ్వలాంగి.

ఉ. శ్రీయుతపత్సనాయికులశేఖరు లెల్లరుఁ దొల్లి నిన్ను స
ద్ధేయ నొనర్చి రుత్తమకృతిగ్రహణంబునఁ గైతచేత న
ట్లే యిపు డీసుభద్రధరణీశ్వరి కూడఁ గులక్రమంబుమై
సాయముగా నొసంగెఁ బరిమల్లలితాంగిరొ పాణిపద్మమున్. ౬

సీ. సుమనోభిరామవిశుద్ధశయ్యఁ దలిర్చి మృదుశిరీషముఁ బోలుపదము లొప్పి
పటురసజ్ఞాస్వాదపాకనైపుణి గల్గి సులలితగతుల రీతుల నెసంగి

భావపూర్ణవ్యంగ్యభాషణంబులఁ గాంచి యనుపదకలకలధ్వనుల నడచి
గంగాఝరాభవాగ్ధారల నలరారి లలిసువర్ణాలంకృతుల నెసంగి
షోడశకళాప్రపూర్ణవై సుకవిచంద్ర, జిహ్వలను దాండవముసల్పు చిత్రచరిత
సాహితీదేవి యాంధ్రదేశమ్ము నందు, వెలసితివి తల్లి గీర్వాణవినుతవగుచు.

మ. అనుఁగుంగూఁతురు స్వర్గతిం బడయ నీవత్యంతదుఃఖంబునన్
ముసుఁగన్ నిన్నుఁ బరామృశింపఁగఁ దలంపుం బొంది నీచెంతఁ జే
రిన యీసాహితికన్యఁ బెంచుకొని ప్రేమన్ జిత్తవైకల్యమం
తను బోనాడి యశంబుఁ గాంచుము సుభద్రారాజ్ఞి యెల్లప్పుడున్. ౮

సీ. శ్రీరస్తు భాషావిశేషపోషణసక్తహృదయాంబుజాతసహృదయగేయ
విజయోస్తు మార్గణవితతివాంఛాపూర్తికరణైకభూలోకకల్పలతిక
నైశ్వర్యమస్తు దివ్యాపగాఘనరసనవ్యకావ్యరచనవిమలాత్మచరిత
యురుకీర్తిరస్తు సుస్థిరసప్తసంతానసంస్థాపనోత్సవస్థానహృదయ
భవదఖండాభివృద్ధి శుభంబు నొసఁగు, దేశభాషలకును మాతృదేశమునకుఁ
గాన నిన్నిట్లు దీవించినాను సుమ్మి, భవ్యగుణనికురుంబ సుభద్రమాంబ. ౯

---

3. దివాకర్ల - వేంకటావధానిగారు.

శ్లో. కల్యాణం నస్సగాత్రీ కలయతు కృపయా హ్యన్యదేశాధివాసై
స్సంసేవ్యా మానసాబ్జే సతతవిహరణం కుర్వతీ సర్వతశ్చ
వాణీ త్రైలింగదేశే స్థిరతరవసతిః సాహితీసంపదామ
ప్యధ్యేతౄణాం తద్వృద్ధిప్రవణమహిభృతాం తత్రసజ్జోత్తమానామ్.

మ. మును శ్రీనాథుఁడు సర్వదేశముల సమ్మోదంబుమైఁ ద్రిప్పె నిం
దనుకం దిర్పతివేంకటేశు లవనీంద్రశ్రేణిఁ జూపింప న
ప్పనము ల్గాచింతి పీజయంతికులవిద్వాంసుండు రామయ్య క్ర
న్నన భూమీశుల నీకుఁ జూపుచును నున్నాఁ డాంధ్రసాహిత్యమా.

మ. అలగాంగేయతరంగరంగదమలవ్యాహారయై సౌరభో
జ్జ్వలయై యొప్పుశిరీషపేశలతనూప్రస్తావ్యయా సాహితీ
లలనారత్నము వృద్ధిఁ జెందెడుఁ ద్వదాలంబంబు నార్జించి ని
స్తులయై రామయపండితాగ్రణి భవత్పుణ్యం బగణ్యం బహో.

ఉ. హూణం బిప్పటిరాజభాషయని పెంపొప్పంగ నేర్పింతు గీ
ర్వాణం బన్నను దేవభాషయని యర్చం జల్పుచున్నావు వి

న్నాణెం బొప్పెడు మాతృభాష గదయాంధ్రం బీవు నాంధ్రావనీ
మాణిక్యంబవు నీకుఁ దప్ప దలరింపన్ శ్రీశుభద్రాంబికా.

సీ. మేదినీనాథు లర్థిలిజోహారులుసేయ నానాఁట నీనాఁట నలరితమ్మ
పండితోత్తములు నీప్రతిభఁ గీర్తింపఁగ నానాఁట నీనాఁట నలరితమ్మ
నవనవాలంకృతుల్ కవిపుంగవులు గూర్ప నానాఁట నీనాఁట నలరితమ్మ
భాషాభిరతులు నీపదరజమ్ము ధరింప నానాఁట నీనాఁట నలరితమ్మ
నీసుకృత మెంతయనుచు వర్ణింపఁగలను, బుట్టు టాదిగ నిందాఁక భూమివరుల
నిండుకొలువులె నీపుట్టినిండు లయ్యె, సరసగుణపేటి యాంధ్రభాషావధూటి.

సీ. వేల్పుటావుంబోలి వెలలేనిసంపదల్ తాండవాఖ్య నదీమతల్లి యీయ
సోమనాథాదినిస్తులపండితేంద్రులు సతతంబునీకు విజ్ఞాన మొసఁగ
నీలాద్రికవిరాజమౌళిప్రభృతులు నీ కీర్తిచంద్రికల దిగ్వితతి నిలుపఁ
బుండరీకాక్షుం డఖండవత్సలత నీ ప్రాభవం బభివృద్ధిపఱుచుచుండ
సకలసామంతనృపులు నీజయముఁగోర, మాతృభాషాభివృద్ధికి మార్గమగుచు
నరయు మోయమ్మ దైనందినాభివృద్ధి, శ్రీసుభద్రాంబికాదయాశ్లిష్టహృదయ.

ఉపసంహారము.

మహాశయులారా!

వాగ్దేవీకృపవలనను దమసానుభూతివలనను నీసభాకార్యములు యుక్తముగా నెఱవేఱె నని నుడువుట కెంతయు సంతోషించువాఁడను.

మనము వినిన యుపన్యాసములపై నాకుఁ గలిగినయభిప్రాయములను వెల్లడించుట నాకు విధికార్యమే యయినను, నే నట్లు చేయుటకుఁ బూనుదు నేని యాయుపన్యాసములకై పట్టినకాలములో నాలుగవవంతయినను గావలసి యుండుటవలనను నందుకు నిప్పుడున్న సమయము చాలకుండుటవలనను నే నాపనిని మానుకొని యాయుపన్యాసములను విమర్శించుకొనుకార్యమును దమ సరసహృదయములకే సమర్పించితిని.

మన మిక్కడకు వచ్చినది మొదలుకొని యెట్టియిక్కట్టును జెందక నిజమందిరనివాసముకంటె నెక్కుడుసుఖముల నందుచున్నట్లు చేయుచున్న దీయాహ్వానసంఘమే యగుటవలనఁ దత్సంఘమునకు మనవందనశతంబుల నర్పించువాఁడను. ఆహ్వానసంఘము ప్రేమముతోఁ బనులను జేయుచున్నను సమస్తవ్యయములను భరించి వలయుసాయములను జేసి మనలను సుఖులనుగా నొనర్చి మనకర్తవ్యకార్యములను మనచేత సమంజసముగా నెఱవేర్పించిన శ్రీరాణిగారికి మనవందనములలో ననేకములు చెందకమానవు. దేశక్షేమము నే కోరి తదభివృద్ధికొఱకు ననేకసత్కార్యముల నొనర్చి యధికఖ్యాతిం గాంచిన నిజభర్తగారి యాశయమును బాటించుటయే కాక వారిపనులకు మెఱుంగు వెట్టునట్లెన్నియోసత్కార్యములను జేయుచు "సహధర్మిణి" పదమును సార్థకము చేసిన శ్రీరాణిగారికిఁ జిరాయువు నొసంగఁ దమపక్షమున జగదీశుని బ్రార్థింతును.

స్వీయకార్యములను విడుచుకొని భాషాభిమానమే మనమున నిడుకొని జీతము గొనుచున్న నౌకరులకంటె నెక్కుడు శ్రద్ధాభక్తులతో మనకార్యములను బాగుగా నొనర్చిన స్వేచ్ఛాసేవకసంఘమునకు మనవందనముల నర్పింతును.

పండితకవీశ్వరులారా!

తా రధికవ్యయప్రయాసములకు లోనై యిక్కడకు విచ్చేసి యీసభకార్యములను రెండుదినములలో సుచారురూపముగా నెఱవేర్చినంతన తమ బాధ్యత తీఱె ననుసంతోషముతోఁ దారు నిజనివాసముల కేగకుఁడు. చెన్న

పురిరాజధాని గెజెటును మనము చూచునప్పుడు ప్రత్యేకసంవత్సరమున ముద్రింపఁబడి ప్రకటింపఁబడునట్టియు శిలింధ్రసంచయమును దెగడునట్టియుఁ బొత్తములపట్టికను మనము గనినంతనే మనయానందమునకు మితియుండదు. కాని, బాగుగాఁ బరిశీలించినచో నానందించుటకు మాఱుగా మనము వంతనొందుటయే యుక్తము. ఏలయనఁగా గ్రంథము లధికములుగా రచింపఁబడుచుండు నంతమాత్రమున నాంధ్రసాహిత్య మభివృద్ధి నొందుచున్న దనం జాలము. ఇపుడు రచింపఁబడుచున్న పొత్తములలో ననేకములు యుక్తముగా రచింపఁబడమి నాంధ్రసాహిత్యాంగము శోభారోగయుక్తునితనువువలె బలియుచున్నది. అంతేకాని మల్లునిమేనువలె బలియుచుండుటలేదు. రామాయణమహాభారతభాగవతములను గొన్నిప్రబంధముల నెంతప్రీతితో మనము చదువుచున్నవారమో, అంతప్రీతితో భావిజనులు చదువఁదగెడి పుస్తకము లేఁబదివత్సరముల నుండి రచింపఁబడి యుండలే దనిన నత్యుక్తికాదు. ఒకప్పు డట్టిపొత్తములు పుట్టియున్నను నవి లెక్కకు మిక్కిలి తక్కువగా నుండుటవలన లేవనుటయే యుక్తము. కావునఁ దారు బాగుగా నాలోచించి యిప్పటివారికే కాక ముందు జనింపఁబోవు వారికి సైతము పయోగించునట్లు దేశక్షేమకరగ్రంథరచనకుఁ బూని యాంధ్రసాహిత్యకళేబరమును సుస్థము చేయుదురుగాక.

నే నిక్కడకు వచ్చునట్లును దమయందఱిదర్శనలాభమును బొంది సంతసించునట్లును నాకొనర్చినట్టియు మన్మిత్రు లగునట్టియు బ్ర॥ మ-రా-రా-శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారి కనేక నమస్కారముల నర్పించుచు నీసభ ముగిసె నని నుడువువాఁడను.

శ్రీవిక్రమదేవవర్మ.

దూబగుంట నారాయణకవి పంచతంత్రము.

మల్లికార్జునరాయలు విరూపాక్షరాయలు:— ప్రౌఢదేవరాయలుతరువాత నతని మొదటిభార్యకుమారుఁ డగుమల్లికార్జునరాయలు సింహాసనమెక్కి క్రీ. శ. 1447 మొదలు 1465 ప్రాంతమువఱకు రాజ్యముఁ జేసెను. అతనికాలములో విజయనగరరాజ్యము విస్తరింపకపోయినను బగతురచేఁ గేవలజీర్ణదశకు రాలేదు. కటకపురిముఖ్యస్థానముగుకళింగదేశపురాజైన కపిలేంద్రగజపతి విజయనగరరాజ్యముపై దండెత్తి మల్లికార్జునరాయలుతో ఘోరయుద్ధముఁ జేసి పరాజయము నొందెను. మల్లికార్జునరాయలమరణానంతరమున క్రీ. శ. 1465 లో నతనిసవతితమ్ముఁ డగువిరూపాక్షరాయలు రాజ్యమునకు వచ్చెను. అతఁడు స్త్రీలంపటుఁడును, విషయలోలుఁడును, మద్యపానప్రమత్తుఁడు నగుటచే రాజ్యము క్షీణదశనొంది పరరాజుల హస్తములఁ బ్రాంతభాగము లన్నియుఁ జిక్కుకొనియుండెను.

కపిలేంద్రగజపతికొడుకగుపురుషోత్తమదేవుఁడు సమయముఁజూచి విజయనగరరాజ్యముపై దాడివెడలి విరూపాక్షరాయల నోడించి కొంతదేశము నాక్రమించుకొనెను. విరూపాక్షరాయలతరువాత నతనిపెద్దకుమారుఁ డగురాజశేఖరుఁడును తరువాత రెండవకుమారుఁ డగువిరూపాక్షరాయలును నామమాత్రముగ రాజ్యముఁ జేసి సంగమవంశమును సంతి మొనర్చిరి.

ఉదయగిరిరాజ్యము:—విజయనగరసామ్రాజ్యమందలి తూర్పుభాగము (ప్రాఙ్నాడు) ఉదయగిరిరాజ్య మనుపేరఁ నుదయగిరి ముఖ్యస్థానముగ సామంతరాజులచేఁ బరిపాలింపఁబడుచుండెను. ఈయుదయగిరిరాజ్యమునందుఁ గొంతకాలము ప్రధానిత్వము చేసిన వెన్నెలగంటి సిద్ధనమంత్రికి, జక్కనకవి తనవిక్రమార్కచరిత్రమునుఁ గృతియిచ్చిన ట్లిదివఱలో వింటిమి. విజయనగరసామ్రాజ్యంశములోనివా రగుకంపభూపతి మొదలగువారు రాజప్రతినిధులుగ నుండి ఉదయగిరిలోఁ బ్రజాపాలనముఁ జేయుచుండిరి. విజయనగరరాజ్యమందలి కేంద్రస్థానము బలహీనముకాఁగా మాధవవర్మవంశోద్భవుఁడైన బసవభూపాలుఁ డీతూర్పునాఁడునకు రాజగుటయుఁ దటస్థించెను.

పూసపాటిమాధవవర్మ:— మాధవవర్మ సూర్యవంశజుఁ డగుక్షత్రియోత్తముఁడు. అతనిఁగూర్చి కవి యిట్లు పలికె.

"మును బెజవాడదుర్గ దనముగ్ధతనంబున మెచ్చఁజేసి పెం
పున రథదంతివాజిభటభూరిబలంబులచేఁ గళింగభూ
జనపతిఁ ద్రుంచి చేవఁ దనసంతతికై మహిఁ బాడినిల్పి క్ర
మ్మనఁ జిరకీర్తులం గనియె మాధవవర్మ తదన్వయంబునన్."

ఈమాధవవర్మయే, ప్రస్తుతము కళింగదేశమందలి విజయనగరరాజు లగు పూసపాటివారు తమమూలపురుషుఁ డనిచెప్పుకొనుట కలదు. ఎట్లనిన.

సీ. మా. "అలఘువిక్రముఁడు కోసలజయాదిత్యుండు దక్షిణవిజిగీష దాడి వెడలి
నిగమాంతపారగుఁ డాజిభీష్ముండు శ్రీదేవవర్మ సైన్యాధిపతిగ
నఖిలసీమలవిజయ స్థంభములు నాటి దివికేగెను; త్రిలింగదేశభూరి
వాహినీపతి దేవవర్మ ప్రభుండయ్యె; నద్ధూరిసీమ పేరాజిలోన
వల్లభు నోడించి వైభవంబులమించి సార్వభౌమపదంబు జగతిగాంచె
అతనిసుతుండు బుద్ధావనీశుఁడు రాచతబిసియై గాంచెను ధర్మనృపుని
తనయులాతనికి బుద్ధయదేవవర్మలు, బుద్ధరాజందుఁ బ్రసిద్ధుఁడయ్యె
అతనితనూజుఁ డాతతబలోన్నతుఁడు మాధవవర్మనృపతిముత్తాఁతబోలి
జనకునాజ్ఞను సప్తశతిసాంగముగ రామదేశికుచే నుపదేశమంది
కనకదుర్గా కటాక్షప్రాప్తవిభవుఁడై మళియసింగని బోర ద్రుంచఁజేసి,
చాబళిహత్త మల్ల బలాధిపునిరక్తధారచేఁ బరదేవతనుభజించి
వసుదిగింద్రియశకవత్సరంబుల జయవాటికాదుర్గవైభవము గాంచి
గగనవాణీవాక్యగౌరవంబునఁ బూసపాటిభూమిని పురివరముగట్టి
వాసిగాంచుటఁ బూసపాటివారను నింటిపేరు గాంచిరి రాచపెద్దఱికము
అమలరాజాదిగా ప్రముఖులు మావారు తద్గృహనామంబు దాల్చివెలసి"
(విజయనగరము మహారాజకళాశాలాపత్రికనుండి యుద్ధృతము.")

పూసపాటిబసవరాజు:—ఈపూసపాటి మాధవవర్మవంశములో నాఱవ పురుషుఁడుగా బసవక్షితీంద్రుఁడు జనించెను. ఈబసవభూపాఁడు క్రీ. శ. 1460 సం॥ ప్రాంతములలో రాజ్యముచేసి రణరంగభైరవుఁ డనియు, రశికశిఖామణియనియు, మహావిద్వాంసుఁ డనియు మనుచరిత్రప్రియుఁ డనియు నిం కేమేమో యనేక సుగుణములకు నెలవనియుఁ గవులచేఁ బ్రస్తుతింపఁబడినవాఁడు. ఈతఁడు కళింగ భూపతు లగుగజపతులకుఁ గుడిభుజముగా నుండి వారిదుర్గములకు వజ్రపుక వాటముఁగా నుండెనఁట. ప్రథమమున విజయనగరసామ్రాజ్యములో సామంత రాజుగానుండి యొకవంకఁ 'దనప్రభువుల దౌర్బల్యావస్థయు మఱియొకవంక గజ

పత్తుల నిరాఘాటాటోపమును జూచి గజపతుల పక్షమునఁ జేరి వారి *ఉదయగిరిరాజ్యము స్వాధీనపఱిచి తాను బలమైన సహాయుఁడుగా నుండె" నని తలంచుట సరియైన దని తోఁచుచున్నది.

బసవభూపాలుఁడు విద్వత్ప్రియుఁడును, కవీశ్వరులకుఁ బట్టుఁగొమ్మయు నగుటచే నతనికాలమునం దాంధ్రకవిత్వము బాగుగ విలసిల్లినది. తనరాజ్యమం దొకచిన్నయుద్యోగిగా నుండి యాంధ్రకవిత్వవిశారదుఁ డగుదూబగుంట నారాయణకవి గీర్వాణభాషలో నున్నపంచతంత్రమును దెనుఁగుభాషలో రచించి తనయేలిక కంకిత మొనర్చెను.

దూబగుంట నారాయణకవి. (C. 1460 A. P.)

జన్మస్థానము:—ఈకవి తనగ్రంథములో 'దూబగుంటపురిశాసను నారయనామధేయునిఁ' అని తన్ను గుఱించి చెప్పికొనుటచే నెల్లూరిజిల్లా ఉదయగిరితాలూకాలో నున్న దూబగుంటగ్రామవాసియుఁ దద్గ్రామాధికారియు నైనట్లు గనఁబడుచున్నది. ఈతనితండ్రి బ్రహ్మయమంత్రి. తల్లి నాగమ్మ. ఆంధ్రమహాకవు లగుతిక్కనసోమయాజి, ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ మున్నగువారికవితాసౌరభములచే సువాసితమైన దేశమునఁ బుట్టి పెరిఁగి యాంధ్రకవిత్వపటుత్వము నుగ్గుఁబాలతోఁ గ్రోలి యుండెను. వారియుగ్రంథములు బాల్యాదిఁ బఠనముచేసియుండుట నిస్సందేహము. కావునఁ దన కవిత్వమందలి శయ్యాపాకరీతులు కొంతవఱకు వీరిగ్రంథములనుండి యలవరించుకొనె నని చెప్పుట యస్వాభావికము గాదు. ప్రాయశః ఎఱ్ఱప్రెగ్గడకవివరుఁడు తన కిరుగుపొరుగుతాలూకాలోనే జీవించియుండుటచే శంభుదాసునికవిత్వ మితనికి మార్గదర్శి యయ్యె నని చెప్ప సాహసింపవచ్చును. గ్రంథాదిని జేసిన కవిస్తుతియం దాంధ్రకవీశ్వరులలోఁ గవిత్రయమువారిని దక్కఁ దదితరుల నీకవి పేర్కొని యుండమి గుర్తింపఁదగినవిషయము.

'నన్నయభట్టారకునకు మ్రొక్కి, తిక్కనసోమయాజుల నతిస్తుతులఁ గొలిచి, శంభుదాసుని మదిలోన సంస్మరించి" - - - - -

ఈకవియొక్క గురువు కొండయమంత్రియెఱ్ఱయకుఁ గూరిమినందనుండును, త్రికాలములందు నీశ్వరారాధనతత్పరుఁడు నగునాగనార్యుఁడను బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడఁట.

హరిహరారాధన:—మహనీయమహిమాఢ్యుఁ డగు తిక్కనసోమయాజియాదిగా నెల్లూరిప్రాంతమందలి ప్రాచీనకవులయం దొకవైచిత్ర్యము గాన

* ఈయుదయగిరి ప్రస్తుతము నెల్లూరుజిల్లాలో నున్నది.

నయ్యెడి. అది యేది యని హరిహరారాధనము. తిక్కనసోమయాజి తన మహాభారతమును హరిహరనాథున కంకిత మొనర్చుట లోకవిదితమే కదా! సోమయాజుల యనుయాయి యగు నాచనసోముఁడు హరిహరాత్మక మగుపర తత్త్వమునందలి భక్తి నుత్తరహరివంశమున సుద్రేకస్ఫూర్తితో నుడివెనుగదా! ఇంక 'విక్రమార్కచరిత్ర' గ్రంథకర్త యగు జక్కన హరిహరారాధకుఁడు. ప్రస్తుతము పిఠాపురంలో నారాయణకవియు హరిహరభక్తుఁడే కావున నీ విషయ మంచయముఁ జూపక హరిహరారాధనవిధానము మహనీయుఁ డగు తిక్కయజ్వచేఁ బ్రారంభితమై యాతని యనుయాయుల కీర్తి గౌరవసంపత్తిచే విస్తృతమైన దని చెప్పనొప్పును.

ఈ హరారాధనాతత్త్వముయొక్క యావశ్యకత యెట్టిదియో విచారణీయము. హిందూదేశచరిత్రముఁ బ్రాచీనాంధ్రగ్రంథములను గొంతవఱకుఁ జదివి చూడఁగా నాకుఁ దోఁచినయభిప్రాయము నిటఁ గ్లుప్తముగా వ్రాసెద. దక్షిణహిందూస్థానమునఁ బండ్రెండవశతాబ్దమునుండి పదునైదవశతాబ్దము వఱకు హిందూమతములో వివిధసంస్కరణములుఁ దత్కారణమునఁ స్పర్థలుఁ గలహములుఁ గాలక్రమోద్ధతముగాఁ జెలఁగినవి. పండ్రెండవశతాబ్దమున నొక దిక్కున బసవారాధ్యునిచే నుద్ధరింపఁబడిన వీరశైవమతమును, వేఱొకదిక్కునను శ్రీరామానుజులవారిచే నుజ్జీవితమైన వీరవైష్ణవమతమును శ్రీశంకరులవారి యద్వైతమతమును డింపవఱచి పరస్పరవిజిగీషచే ముఖ్యముగాఁ గన్నడదేశము, ఆంధ్రదేశములలో దురహంకారప్రేరితములై చిందులు ద్రొక్కుచుండెను. పటుతరవాగ్వాదమున నేమి, చటులకరవాలసహాయమున నేమి యాయా మతావలంబకులు ప్రతిపక్షులను ఖండన మొనరించుచు సంకులసమరము గావించుచుండిరి. ఇట్లుండఁ బదుమూఁడవశతాబ్దమున మధ్వాచార్యులవారు మఱియొకవిధముగ వైష్ణవవిభాగమును గావించి కయ్యపువేఁడుకను ముప్పిరి వెట్టిరి. ఇట్లావేశపూరితముగాఁ బెనఁగులాడుచుండిన వ్యవస్థలో హిందూ మతముయొక్క నిజతత్త్వమహిమ గుప్తమై యదృశ్య మయ్యెను. "శ్రీయుతమైన దివ్యమణిఁ బాఱవైచి తచ్ఛాయ యొకింత గల గాజుపూసకై" పెనఁగులాడుచుండిన కక్షిదారుల కొఱకు, ఆ త్రైకతత్త్వమును బోధచేయుటయు, నానారూపధరుఁ డగు భగవంతుఁ డొకఁడే యని నిర్ధరించుటయు నవశ్యాచరణీయ మని కొందఱు మహాత్ములుపలక్షించి కలహకారణమైన హరిహరవిభేదము మాయాకల్పితమైన మృగతృష్ణవలె నిరాస్పద మని యుద్ఘోషింపసాగిరి.

అట్టి సుస్థిరమతులును, సనాతనధర్మానుష్ఠాననిరతులును, వేదశాస్త్రపారంగతులును, శాంతశీలవ్రతులు నగుమహాత్ములలో నొకడు తిక్కనసోమయాజి. ఈ మహనీయుని స్థితి యనన్యసామాన్యమైనది. ఆంధ్రదేశమందు దత్కాలమందే గాక యింక నెల్లకాలములకును నాంధ్రకవిశ్రేష్ఠులలో నత్యుత్తమస్థానమలంకరించుచు లౌకిక రాజకీయవ్యవహారములలో జనహితైకరమైన మనుమసిద్ధియొద్ద ప్రధానామాత్యుడుగా నుండి యుభయభాషాప్రపంచము నుద్ధరించుచు హిందూసనాతనమతగౌరవమును సంస్థాపించుచు దనజీవితము నన్నివిధముల దేశసేవాదీక్ష కర్పించినవాడు. శ్రీశంకరులవారు నెలకొల్పిన స్మార్తమతమందు బుట్టి యీశ్వరారాధనతత్పరుడై యజ్ఞములు జేసి సోమయాజియై నిశ్చలాద్వైతబుద్ధిని హరిహరాత్మక మగుపరమాత్మను ధ్యానించుచుండెను.

'శ్రీయన గౌరినా బరగు చెల్వకు జిత్తము పల్లవింప' - - - -

(భారతవిరాటపర్వము)

ఆకాలమందు శైవులకును వైష్ణవులకును గల కలహకల్లోలములు తన దేశమం దెక్కుడుగ వ్యాపింపకపోయినను దానోరుగల్లు పోయి ప్రతాపరుద్రుని యాస్థానమున గొంతకాల ముండినతరి శ్రీరామానుజ బసవారాధ్యమతములకు గల ఘోరవైషమ్యములు బ్రత్యక్షముగ జూచినవా డయ్యెను. అట నన్యమతములవారితో వాదప్రతివాదప్రౌఢి నెఱపి తనజ్ఞాన విజ్ఞానప్రతిభా తేజమున నచ్చటివారియుల్లంబుల సనాతన హిందూమతముయొక్క యనాదిజ్యోతిని వెలిగించి హరిహరాద్వైతమున నెప్పటికంటె నెక్కుడు విశ్వాసమును బట్టుదలయు గలవా డయ్యెను.

అట్టిమహాపురుషుడు హరిహరారాధన జేయ గడంగు టొకవింతయే! కావున నభేదరహిత మైననూతనమతమును శాంతిస్థాపనకొఱకును, హిందూమతమునకు గీటురాయివలె నున్న యద్వైత పరమసిద్ధాంతమును బునర్నిర్మాణము గావించుటకొఱకును నీ మహానుభావు డుద్యమించె నని చెప్పుట సత్యమని తోచుచున్నది.

ఈప్రకారము నిర్ణయించుటయే సత్య మైనయెడల హరిహరనాథుడను దేవతావిగ్రహము నెల్లూరిలో నుండెనా లేదా యని యీనడుమ జరిగిన వాదప్రతివాదములకు బ్రత్యుత్తరము కూడ జేకూరుచున్నది. అనేకవిధముల జూడగా హరిహరాత్మక మగునద్వైతతత్త్వోపాసన మొనరించుటయే కాని తద్విధానముకొఱకు నెలకొల్పబడిన విగ్రహరూప మైనదేవత నారాధించి

యుండవలెనని తెలియుచున్నది. అట్టి విగ్రహము గల దేవాలయము నెల్లూరిలోఁ గాని యా ప్రాంతమందలి మఱియేకస్థలములోఁ గాని యుండిన యెడల నా దైవతనిత్యోపాసి యగు తిక్కనమనీషి వర్ణింపకపోయినను తెనుఁగు కవులలో త్రిమూర్తులుగనే పరిగణింపఁబడిన యతని శిష్యులును భక్తులునైనను వర్ణించియుండరా?

నారాయణకవివలెఁ బంచతంత్రమును దెనుఁగుబాస రచించిన పద్వత రాజు వేంకటనాథుఁడు తన గ్రంథమును హరిహరనాథున కంకితమొనర్చుచు వ్రాసిన భాగము ప్రస్తుతవిషయమునుఁ గొంతవఱకు ద్యోతకపఱచుచున్నది గావున దానిని నిటఁ జేర్చెద:—

"అని యిష్టదేవతానుతియును బురాతనకవిస్తుతియు నాచార్యపురస్కృతియుఁ గుకవితిరస్కృతియుఁ గావించి యే నొక్కనాఁడు పంచతంత్రం బాంధ్రభాషం జంపూప్రబంధంబుఁ జేయం బ్రారంభించి యేతత్కావ్యకన్యకారత్నంబున కనుకూలవల్లభుం డేదేవుండొకో యని విచారించి శయ్యాతలంబున శయనించిన:—

శ్లో. హ్రస్నిత్యయా చ రమయా హ్యుమయా ప్రభుత్వం
వహ్నీతుషారఘృణినా జగతాం గురుత్వమ్
సందీపయ న్నభసి కోపి మహాన్ పుమాన్ స్వే
స్వప్నే శుభే౽సితసితద్యుతి రావిరాసీత్.

క. కలలో నలుపుం దెలుపుం, గలవేలుపు దార యగణ్యకారుణ్యరసం
బొలయ ననుఁ జూచి ద్రాక్షా,ఫలమధురప్రణయపూర్వభాషలఁ బలికెన్.

క. నను హరిహరనాథునిగా, మనమునఁ దలపోయు నృపకుమారకవిద్వ
జ్జనసేవ్యము నీకావ్యము, దనకి మ్మభిమతవరప్రదాతకు భక్తిన్.

వ. అని యానతిచ్చి యా వేల్పు విచ్చేసిన నానందకందళితపులకదంశితుండ నై
మేలుకొని

క. ఏచనువు గలదు హరిహర,సాన్నిధ్యము నొంద నన్యజనులకు మదినా
లోచింపఁ దిక్కయజ్వకు,నాచనసోమునకు మఱియు నాకుం దక్కన్.

ఈ స్వప్నవృత్తాంతమునకును భారతములో నున్న తిక్కనసోమయాజి స్వప్నవృత్తాంతమునకు నెక్కుడు వ్యత్యాసము గాన్పింపదు. కావున భారతమందలి హరిహరనాథుఁడే యేదో యొకస్థలమందుఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడిన దేవతాప్రతిమ గాక కేవల ముపాసనాదైవ మని నమ్మవచ్చును. ఈ హరిహరారాధనచర్చ

యంతయుఁ బ్రస్తుతవిషయము కాకపోయినను సందర్భానుసారముగ వచ్చిన చరిత్రాంశము గాన నొకింతుక విపులముగఁ జర్చించితిని. సుహృదయులు మన్నింతురు గాక.

పంచతంత్రము:—విష్ణుశర్మచే సంస్కృతమునఁ బంచతంత్రము రచింపఁ బడినది. ఈగ్రంథము చిత్రవిచిత్రకథలతో విరాజిల్లుచు నాబాలగోపాలమునకు నీత్యుద్బోధకముగా నుండి ముఖ్యముగా రాజనీతినిఁ బ్రకటించుచున్నది. కాలక్రమమున భరతదేశమం దంతటను దేశభాషలలోఁ బరివర్తన మొందుటయేగాక, అరబ్బి, పారశీకభాషల ద్వారా పాశ్చాత్యప్రపంచమునకుఁ గూడఁ బ్రాఁకినది. పాశ్చాత్యభాషలలో నిది 'బిల్పై (లేక) బిడ్పై కథ'లను నామాంతరమునఁ బిలువఁబడుచుండెను. బిల్పై (లేక) బిడ్పై యనుమాట 'విద్యాపతి' లేక 'బిద్యాపతి' అను సంస్కృతశబ్దముయొక్క యాభాస మని రైసుదొరగారు తమ కర్ణాటకవాఙ్మయచరిత్రములో వ్రాసియున్నారు. ఈ నిర్వచన మంతసాధు వని నాకుఁ దోఁపదు. 'విద్యాపతి' శబ్దముకంటె 'విష్ణు'శబ్దభవ మగు 'విఠు' శబ్దమునుండి పుట్టినట్లు నాకుఁ గాన్పించుచున్నది. ఏలయన గ్రంథకర్తనామ మగు 'విష్ణుశర్మ' యందు 'శర్మ' శబ్దము గౌరవసూచక మగుబిరుద మని యెల్లరెఱిఁగినవిషయమే కావున మొదటిపేరు 'విష్ణు' లేక 'విష్ణప్ప' కుఁ గన్నడమహారాష్ట్రభాషలలో 'విఠు' లేక 'విఠప్ప'యని గ్రామ్యవ్యాహృతి గలదు కదా. ఆకారణముననే పంఢరపురములో నున్నవిష్ణుదేవునకు విఠలదేవుఁడని నామాంతరము గూడఁ గలదు. 'విఠప్ప' యొక్క యాభాసము 'బిఠ్ప' లేక 'బిడ్పై' యనియు దాని కన్యదేశరూపాంతరము 'బిల్పై' యనియు నూహింప సమంజస మని తోఁచుచున్నది.

విష్ణుశర్మ 'పంచతంత్రము' అనేకగ్రంథములకు మాతృక. కొన్ని కేవలము భాషాంతరీకరణములు. కొన్ని కొలఁదిమార్పులతోఁ జేరినయనువాదములు. కొన్ని నామాంతరముఁ బొందిన నిజప్రకృతులు. మఱికొన్ని పుట్టినబిడ్డలు. ఇట్లు వేఱువేఱువిధములుగ వేఱువేఱు గ్రంథకర్తలచే నీగ్రంథరాజము చాల కాలమునుండి యన్నిదేశములందు వెల్లడి యగుచున్నది. సంస్కృతభాషలోనే 'హితోపదేశ' మను నామాంతరమున నారాయణభట్టనుకవి దీనినే కొలఁది మార్పులతో వ్రాసినాఁడు. ఆభాషయందే క్షేమేంద్రకవి విరచితమైన మఱియొకపంచతంత్ర మున్నట్లును నీరెంటికిని సామ్యముకంటె భేద మెక్కుడుగా నున్నట్లును దెలియవచ్చుచున్నది.

ఇంక దేశభాషలలోని పరివర్తనములఁ గూర్చి చెప్ప నలవికాదు. కన్నడమందు 12-వ శతాబ్దమున దుర్గసింహుఁ డనుకవివరుఁడు చంపూప్రబంధముగా వ్రాసెను. ఆంధ్రవాఙ్మయమందుఁ బంచతంత్రమును భాషాంతరీకరణముఁ జేయుటలో నీనారాయణకవియే ప్రథముఁడు. ఈతనితరువాత వేఱు వేఱు శతాబ్దములలో వేఱు వేఱు గ్రంథకర్తలచేఁ బద్యమునఁ గాని, గద్యమునఁ గాని యీ గ్రంథము వ్రాయఁబడినది. 15-వ శతాబ్దముననే నెల్లూరిప్రాంతము వాఁడైన పర్వతరాజు వేంకటనాథుఁ డనుక్షత్రియకవివరుఁడు దీనినే పద్యగ్రంథముగా రచించెను. దీని గ్రంథమునకును నారాయణకవిదానికిని గలసామ్యభేదములను, గుణావగుణములను స్థలాంతరమునఁ జర్చించెదను. ఇదిగాక కడచిన శతాబ్దమున, అనఁగా 19-వ శతాబ్దమునఁ బంచతంత్ర మనేకులచేఁ దెనిఁగింపఁబడినది. కారణము విద్య సార్వజనీనక మగుటచేఁ బాఠశాలలలో దేశభాష కిఅపుటకుఁ గాను సులభమైనట్టివియు రుచ్యమైనట్టివియుఁ గథలు కావలసివచ్చెను. అట్టివి పంచతంత్రమందు వందలకొలఁది యుండుటచే నాంధ్రగ్రంథకర్తృవిశారదులగువారు కొందఱీ గ్రంథమును గద్యమునఁ గాని పద్యమునఁ గాని వ్రాసిరి. అధునాతనంబున నాంధ్రవచనరచనయందుఁ బ్రథమమార్గదర్శి యని చెప్పనొప్పు పరవస్తు చిన్నయసూరిగారు నీతిచంద్రిక యనుపేర నీగ్రంథమందలి కొంతభాగము నొకించుకమార్పులతో వచనగ్రంథముగ వ్రాసిరి. అందలిశైలి పండితుల కాహ్లాదజనక మగునట్లుగా భాషాప్రౌఢిమను నెఱపుచున్నను సామాన్యజనావళికి సులభభేద్యము గాక రుచింపఁజాలదు. ఈకొఱఁత దీర్చుటకో యన బహుళాంధ్రగ్రంథనిర్మాత యగు కందుకూరి వీరేశలింగముగారు సూరిగారివల్ల శేషింపఁబడిన భాగమునుఁ దన సహజమృదుమధురగంభీరశైలి ననువదించిరి. ఇంతియ కాక చిన్నయ్యసూరిగారికిఁ బ్రత్యర్థిగా మెలఁగుచు వచ్చిన శిష్టు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు కూడ నీగ్రంథమును దెనిఁగించిరఁట. అది నాకులభ్యము కాలేదు. కావున నది పద్యమో గద్యమో చెప్పఁజాలను. మఱియు ఉల్లంగి రామచంద్రరావుగారను నెల్లూరిపౌరుఁడు దీనిని బద్యగ్రంథముగా వ్రాసెను. ఇట్లే యింకను ననేకము లుండవచ్చును. మొత్తముమీఁద నీకాలమందుఁ బంచతంత్రము చాలవఱకు బాలురవిద్యావిధానమున కుపయోగ్యమయ్యె నని యొప్పుకొనక తీఱదు.

కథాభాగము:—రాజనీతియందుఁ జేరిన యయిదుతంత్రములఁ గూర్చి వ్రాయఁబడినది గాన నియ్యది పంచతంత్ర మనుపేరఁ బరఁగుచున్నది. ఆయా తంత్రము లేవన:—మిత్రభేదము, మిత్రలాభము, సంధివిగ్రహము, లబ్ధనాశము,

అసంప్రేక్ష్యకారిత్వము. వీనిలో సంధివిగ్రహమునకు కాకోలూకీయ మను వేఱునామమునఁ గూడఁ గొన్నిప్రతులయందుఁ గానవచ్చెడి. ఈతంత్రము లైదును పాటలీపుత్రరాజగు సుదర్శనుని కుమారులకు విష్ణుశర్మచే రాజనీత్యు ద్బోధకముగాఁ జిత్రకథారూపమునఁ జెప్పంబడియె.

భాషాంతరీకరణము:—నారాయణకవి యనువాదము గాని తదితరులవి గాని మాతృకకు శబ్దసహితశబ్దానువాదములు గావు. మూలగ్రంథమందలి కథాభాగ ముల ముఖ్యాంశములు మాత్రము గైకొని మిగిలినవిషయములలో యథే చ్ఛావిహారముగా వ్రాయఁబడినవి. హేతువివరణ సంభాషణాదులలోఁ బ్రతి గ్రంథకర్తయుఁ దనయిచ్చవచ్చినట్లు వ్రాయుటయే గాని మాతృకకు విధే యుఁడై యుండలేదు. నారాయణకవియు నటులే యొనర్చెను. మఱియొక భేదము. మాతృకయందలి యాంతరకథలను యథారూపముగా నైనను దీసి కొనఁబడలేదు. కొన్ని కేవలము విడిచిపెట్టఁబడి వానిస్థానమునఁ గ్రొత్త కథలు కల్పింపఁబడినవి. మఱికొన్ని కొలఁదిమార్పులతో స్వీకరింపఁబడినవి. కావున భాషాంతరీకరణము నిర్భిన్నమాతృకానుయాయి గాక కించిద్యథేచ్ఛా విహారిగా నుండెను.

నారాయణకవియు, వేంకటనాథుఁడును:—మూలగ్రంథములో నున్న దంతిలునికథయు, కౌలికునికథయు నుభయకవులచేఁ బరిత్యక్తము లయ్యె. బహుశః రెంటిలో రాజస్త్రీల యనులోమవ్యభిచారవిషయిక మగువృత్తాంత ముండుటచేఁ బరిత్యజింపఁబడియెఁ గాఁబోలు. అటులే నీలితొట్టెలోఁ బడిన నక్కకథయు—దీనిని విడుచుటకుఁ గారణము వ్యంగ్యము. దండనాథునకు వాని కొడుకునకు సమానబంధకి యగుగొల్లదానికథ విసర్జితమై యాస్థానమందు జారత్వకళంకరహిత మైన వేఱొకకథ గాన్పించుచున్నది. ఈకృతంబు లగు భేదంబుల నారయ నా కొండు రెండభిప్రాయములు పొడసూపుచున్నవి. ఇట్టి కథలు లేని గీర్వాణమాతృక యొకటి యుండుటయో లేక యాంధ్రకవులే యాకథలను నీతిబాహ్యము లని విడుటయో కానోపు. నాకుఁ జిక్కినగీర్వాణ మూలగ్రంథము లన్నిటిలో నీకథ లున్నవి. బహుశః రెండవయూహయే సరియని నమ్మవచ్చును.

ఇఁక వర్ణన సంభాషణాదికములలో నుభయకవులును నచ్చటచ్చట మూలగ్రంథముకంటె భిన్నమార్గములనే ద్రొక్కిరి. నారాయణకవి వర్ణనల యందును సంభాషణలయందును జాల హ్రస్వభావము నగపఱిచెను. వేంకట

నాథుఁ డట్లుగాక సమయోచితవర్ణనలతోను రసపూరితములగు సంభాషణల తోను దనగ్రంథము నలంకరించి సాహిత్యప్రపంచమునకు విం దొనరించెను. స్థాలీపులాకముగా నీయుదాహరణములఁ జూడుఁడు:--

1. హంసకచ్ఛపముల కథ:—

i. మూలగ్రంథమున "కస్మింశ్చిజ్జలాశయే" యని మాత్ర మున్నది. నారాయణకవి దాని నిట్లు పెంచెను.

ii. "నిరంతరసౌఖ్యాడంబర మగు నొకకొలనం"

iii. వేంకటనాథుఁడు దానినే.

క. "కేలెత్తి యిసుముఁ జల్లిన, రాలని యొక కానలో మరాళీనికర
న్నాళీకమధూళీమ, త్తాళీనాళీఖురాళియగుకొల నొప్పున్."

వ. అది సముగ్రశరంబును సమదసారంగభాసురంబును స్వర్ణపత్రరుచిరం బును నై సంగ్రామంబును ననిమిషకులాధారంబును - - - బుసుడించు - -

2. సూచీముఖ మనుపిచ్చుకకథ:—

i. మూలగ్రంథము. "కదాచిత్ హేమంతసమయే అతికఠోరవాత సంస్పర్శవేపమానకళేబరం, తుషారవర్షోద్ధతప్రవర్షఘనధారానిపాతసమాహతం కథంచిత్ శాంతిమగమత్. అథ కేచి ద్వానరాః" దీనికి నారాయణకవి.

సీ. "ప్రాలేయభూధరప్రాంతకాంతారప్రదేశభాసురసరిత్తీరములను
దాలతమాలతక్కోలహింతాలాది రాజితానేక మహీజములను
- - - - - - సారిదివిహరించుఁ గపు లొకచోటఁ గూడి - - -

ii. వేంకటనాథుఁడు:—(*P.* 66.)

ఉ. అంత నితాంతశైత్యకరమై కర మొప్పువహించి మించు హే
మంతము సేవమానలసమానబకౌఘువళక్షితాఖిలా
శాంతముపాంత - - - - - - - - - - - -

iii. జోలిమాలినపనికిఁ బోయి ప్రాణముఁ గోల్పోయిన క్రోఁతి కథ:—

i మూలగ్రంథము :—"కస్మింశ్చిన్నగరాభ్యాసే కేనాపి వణిక్పుత్రేణ తరుషండమధ్యే దేవతాయతనం కర్తు మారబ్ధం తత్ర చ యేకర్మకరాః స్థపత్యాదయః తే మధ్యాహ్నవేలాయా మాహారార్థం నగరమధ్యే గచ్ఛంతి అథ కదాచిత్తత్రానుషంగికం వానరయూథ మితశ్చేతశ్చ పరిభ్రమ దాగతం - - - -"

ii. నారాయణకవి.

చ. “విబుధనగరంబుచేసిన మహోన్నతదేవగృహంబు జీర్ణమై
వికలతఁబొంది యర్ఘము భవింపఁబడి యుండఁగ దానిఁ జూచి యా
సుకవుల నొక్క నైపుణ్యఁ బడి తొల్లిటి యందము నొందునట్లుగా
నకుటిలవృత్తిఁ జేయుఁ గని యార్తి చెలంగిన శిల్పకారులన్”

iii. వేంకటనాథుఁడు:—

ఈ స్వల్పవిషయము శృంగారరస ప్రాధాన్యముతో అతి బహువిపులముగఁ బెంపఁబడినది. అది యెట్లన;—ఉజ్జయినీపట్టణమం దొకవేశ్యాంగన యుండెను. ఆమె రూపలావణ్యము లతిరమణీయములు. విటులయుల్లంబుల నామె కొల్లగొట్టుచుండెను. ఇట్లుండ నొకానొకరాత్రి యామె యథాపూర్వముగా దేవాలయమున నాట్యసేవ యొనర్చి యింటికి మరలి వచ్చుచుండఁగా నొకనాగుఁబా మామెను గఱచెను. అనేకవిధములఁ జికిత్సఁ జేసినను నామె మృతినొందెను. ఆమె బంధువులు దహనసంస్కార మొనర్చుటకుఁ బూర్వ మాకళేబరమును దేవాలయమునకుఁ గొనిపోయి దుర్గాసాన్నిధ్యమున నుంచి తమబంధువురాలు పునర్జీవిత యయ్యెనేని యామహాశక్తి కొకమంటపము గట్టించెద మని మ్రొక్కుకొనిరి. అంత నత్యద్భుతముగ నావారాంగన పునర్జీవిత యయ్యె. తరువాతఁ దాముచేసిన ప్రతిజ్ఞ చొప్పున మంటపము గట్టుటకు వలయు తరుకాండముల వారు సమకూర్చిరి. - - - - ఆతరువాయి మామూలుకథ.

ఇట్లు గ్రంథపరివర్తనములో నారాయణకవికంటె వేంకటనాథుఁడు పిచ్చి పిచ్చికల్పన లల్లియు, నద్భుతవర్ణనలఁ జేసియు గ్రంథమును జాలవఱకుఁ బెంచెను.

నారాయణకవికవిత్వము:—ఈయనకవిత్వ మంతయు మృదువుగాను మధురముగా నుండును. సంస్కృతశబ్దభూయిష్ఠ మైనదీర్ఘసమాసములు సామాన్యముగాఁ గానరావు. విద్వత్ప్రౌఢిమతో వెలయించు కఠినపదములను నద్భుతపాండిత్యముతోఁ గలవరించు కథాసంప్రదాయములను జిగిబిగిగాఁ జొప్పించి యుండలేదు. గ్రంథ మంతయు సులభమైనదియు స్వాభావికమైనదియు నగు శైలినే వ్రాయఁబడినది. సామాన్యముగా దేశీయపదముల నెక్కువగాఁ గవి వాడినాఁడు. ఈవిషయములో నయితము తిక్కనసోమయాజి వర్గమునే కవి పోలినట్లు చెప్పవచ్చును. ధారాశుద్ధి చాల నిరర్గళమై యనంతామాత్యునిదివలె నిరాడంబరమై సహజమనోజ్ఞతను గనఁబర్చుచున్నది. భావసంపుటియందును భావనావిస్తృతియందును నెక్కువగఁ బ్రతిభాగాంభీర్యములు కాన్పింపవు.

అయినను గుణనిర్ధారణకు నెచ్చోటనైనను [illegible] నొందదు. ఈ యోగ్య తలు; అశ్లీలము లగు విషయములఁ బరిత్యజించుటచే [illegible] మహాకావ్యత్వ ముగ స్త్రీపురుషులును బాలవృద్ధులును జంకు గొంకులు లేక చదువవచ్చును. శృంగారరసావేశమున భ్రమఁజెంది [illegible] నెప్పుడును వ్రాయలేదు. ప్రతి పద్యమున సహజమైన బుద్ధినైర్మల్యమును గనఁబఱచెను. [illegible] డును [illegible] మాత్రముగాఁ జూపలేదు. కవిత్వమును సహజమైన కోమలత్వమునుఁ బొందెగి, నానావిధభావాభరణములఁ [illegible], సాహిత్య [illegible] నారాయణకవి గొప్ప [illegible] పని చెప్పుట [illegible] లేదు. [illegible] పని చెప్పుటకు వీలులేదు. నామహాత్మ్యకవి [illegible] భావింపవలసినది. [illegible] రచన [illegible] గా [illegible] నుండి [illegible] గ్రంథముచే [illegible] చెప్పవచ్చును. వేంకటనాథుని కవిత్వము ప్రాయికముగ పంచతంత్ర [illegible] గని [illegible] చదివినాముటకైన శక్యము కాదు. [illegible] [illegible] కవిత్వము [illegible] ఆంధ్రావళికై తనగ్రంథములను సులభశైలిని వ్రాసియుండెను గాని వేంకటనాథకవి మున్నగువారు ముఖ్యముగాఁ బాండి [illegible] ప్రబంధముగ నెంచి తమకవిత్వము దురవగాహ్య మగునట్లు చేసిరి. [illegible] నారాయణకవి మాత్ర [illegible] లేదు. ఈకవీశ్వరుని కవిత్వముఁ గూర్చి [illegible] చెప్పిన [illegible].

చ. సురుచిరమైన నీకవిత సూరినభాంతర [illegible]
  [illegible] నారనా [illegible] సు
  [illegible]
  [illegible] ప్రబంధ [illegible] ప్రియముం [illegible].

[illegible] లేక కేవల [illegible] కవి తన్ను గుఱించి చెప్పినాఁడు. [illegible] విషయసంపత్తిని [illegible] గుణసహిష్ణుతయును [illegible] [illegible] నాంధ్రకవులు తమగ్రంథాది యందు [illegible] ప్రార్థనంబుఁ జేసిన [illegible], సుకవిపురస్కృతియుఁ గుకవితిర స్కృతియుఁ జేయుట వాడుక. ఈవిధమునఁ బెద్దనాదిమహాకవులు వారివారి శ్రోతలను [illegible] ప్రయోగించి [illegible] పరుషవాక్యం బులచే వారిని దూషించిరి. నారాయణకవి యట్లు చేయక తనసహజమైన మధుర [illegible] కవులను గవిబ్రువులను [illegible] యందఱకును సర్వ తోభిమతమైన విజ్ఞప్తి నిట్లు చేసినాఁడు.

ఉ. శాస్త్ర [illegible] చెప్పుచో
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ఇదియు నిజమైన సౌహార్ద్రమును విశేషించును. [illegible] వ్యాప్తియును గోగణ్యాప్తియును దెలిపెడు పద్యములు [illegible] గాను యుండు రెంటినిమాత్రమె యిటఁ జూపెద.

మ. హాలికుం డోపి సమస్తబీజములు నర్ఘ్య వేళలం జల్లుచో
నెలకుం బుట్టిన కోనులాంటి గములు న్వీక్షించి మున్ముఖ్య తాఁ
దెలియుఁ సస్యఫలంబు లాకరణి నర్థిఁ బుద్ధినుంతుండు మ
త్స్యల యాకారము నూచి నిశ్చయము సేయుం దన్మనోవృత్తులన్. (మి. భే.)

ఉ. మాగుణముల్ వనంబులను మానుగ షట్పదపంక్తి పువ్వులన్
హారివిహారిచాగుకలహంసము లంబులఁ బత్తు లంబరా
ధారము గోరునట్లు ప్రమదంబుగ నేనును నిన్నుఁ జూడఁగా
గారణమాటఁ జేసి ఫలకాంక్షలఁ జేరితి మిష్టసిద్ధంబునన్. (సుహృల్లాభము)

ఉ. హారనటీంహీరరజతాద్రితుషారధరాధరేంద్రనుం
దారమరాళరాజహరనారదపారదకుందచంద్రికా
క్షీరమృణాలశంఖముకరసింధురఫేనఫణీశకాశక
ర్పూరసమానకీర్తివరభూషణ సజ్జనలోకపోషణా. (సంధివిగ్రహము)

క్రిందిపద్యమునఁ బౌరుష్యము లేనినిష్ఠురవాక్యపరంపరలనుజూడుఁడు.

సీ. కలకంఠిగర్భంబు గ్రాఁగిపోయిన మేలు పుట్టినప్పుడె మృతిఁ బొందమేలు
తగ బుతుకాలంబు దప్పిపోయిన మేలు కన్యయైనను వంధ్యకంబె మేలు
కాంతుఁడు పరదేశగమనుఁడైనను మేలు మగుఁడు గోడ్రాలైన నుండియు మేలు
పల్లవాధర పతి నొల్లకుండిన మేలు వడఁతుక తెగులుచేఁ బడిన మేలు
గాక శాస్త్రపరిజ్ఞానఘనులు గాని, సుతులు గల్గినఁ దండ్రికి సొంపుగల దె
రూపబలవిక్రమాద్యుశౌటోపులైన, నధికధనవంతులైన నయ్యర్థము లేల.

స్వభావవర్ణన యెంతమధురముగా నున్నదో చూడుఁడు. గ్రంథఫలశ్రుతి:—

చ. కదిసిపఠింప లోకహితకార్యము లెల్లను దోఁచు మూఢులై
చదువనివారికిం దెలివి చాల నొసర్పదు నీతిసంపదా
స్పద మగు నీప్రబంధము విశాలగుణోన్నతి నెల్లనాఁడు న
భ్యుదయముఁ జేయు భక్తి వినుచుండినఁ బాఠము చేయుచుండినన్.

టేకుమళ్ల - అచ్యుతరావు.

శా.“ బాలా! నీతలఁ బోల్పఁ గన్నియలకున్ భావంబు నిక్కంబు నా
లోలంబై పతిలాభలోభ మను కల్లోలంబులం దేలుటన్;
కేలెల్లన్ హరుఁగూడి యో నెలఁతలు నిర్నిద్రప్రమోదక్రియా
లీలన్ దేలెద నట్లు నీకును బ్రియాశ్లేషంబు నే చేకుఱున్

వ “అట్టి కల్యాణంబునకుఁ గారణంబు విను మెఱింగించెద వైశాఖశుక్లద్వాదశి నాఁటి నిశాసమయంబున సమున్నతసౌధతలంబున నీవు నిద్రించుచుండఁ గలలోన వచ్చి యొక్కఁడు నిన్నుఁ గలసె నతండు నీకుం బతియయ్యెడుం బొమ్మనిన సిగ్గుతోడి విలాసంబు దృగ్విలాసంబు నలంకరింప నింపారుమ్రొక్కున నక్కపర్దికుటుంబినిని వీడ్కొని వేడ్కలు పిక్కటిల్లు నుల్లంబుతో మరలె నప్పుడు.

క.“ చేసఱచి నవ్వుచుం బరి, హాసోక్తులు మెఱయుచుండ నాయుగ్మలు లి
చ్ఛాసరణిం బరమేశ్వరి, చేసినకృప తెఱఁగు ప్రణుతిచేసిరి నెమ్మిన్.”

మహేశ్వరునితో నేకాంతస్థలంబునఁ దాను క్రీడించుటను బొంచిచూచి, మొదటనే, పొగ రొయ్యన నెక్కియున్న యయ్యుషకు, నిప్పు డంబ యగు పార్వతి, మరలఁ దాను హరునితో కేలెల్లఁ గూడి సోలుచుండుటను జెప్పి, యామె యవస్థ నభివృద్ధి నొందించినది. కావుననే యయ్యుష, “వేడ్కలు పిక్కటిల్లు నుల్లంబుతో” మరలినది. దీనికిఁ దోడుగ ‘నాయుగ్మలులు చప్పటలు గొట్టి పరిహాసోక్తులు కూడ నాడి, యామెకు బాగుగ జ్ఞప్తియందు నక్కోర్కె యుండునట్లు చేసిరి. (ఇట్టియుష, కలలోఁ దనకు భర్తృసమాగమ మైనయప్పు డీకోర్కెలు, నిద్రయందు నెట్లు మఱచెనో! సోమునియుషకు నాదృచ్ఛికముగఁ గలిగి యప్పుడే యణఁగి పోయినకోర్కె గావున నామె యవ్వరమును మఱచుటయం దబ్బుర మేమియు లేదు.) ఇరువురపాత్రముల తారతమ్యము నరయుఁడు. ఇరువురుకవులును బార్వతీదేవి “వైశాఖశుక్లద్వాదశినాఁడు కలలోఁ గలయువాఁడు నీకు భర్త” యగునట్లు వర మిచ్చె నని వ్రాసిరి. (నిశాసాయం సమయములను గూర్చి పిమ్మట విమర్శించెద.) పిదపఁ గలలో ననిరుద్ధసమాగమము నడిచెను.

xi. ఆక్షే. ఇందు సోముఁడు కలలోని విచారము వర్ణించి ప్రయోజనము లే దని కాఁబోలు ‘కలలోఁ గుమారుఁ డొకఁ డేమో చేసె’ నని యొకపచ్చి మాట ప్రయోగించి తేల్చివైచెను.”

ప్రత్యు. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నెట్టన యొట్లు వ్రాసెనో చూడుఁడు!

«[illegible], ఇం [illegible] సుఖోచితసుప్ర [illegible] యుండెఁగా.»

«[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]»

సీ. «కలలోన [illegible] గడిని [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] గేలు గీలించి నెమ్మేను మేనను [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] గడిసి [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] వానికి [illegible] మాఱైై చొప్పుడంగఁ
[illegible] చవుల కెంతొ, నిద్దఱును గ్రొత్తగాఁ గని యేపుమిగిలి
[illegible] గావించి [illegible], యబలతలఁపున నచ్చొత్తినట్లు చేసె.»

ఎట్టన యియ్యెడఁ గొంచె మధిముగ వర్ణించె, నని శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి.

ఎట్టన వర్ణించిన, నది 'కొంచె మధికము' సోముఁ డుచితముగ వర్ణించి నను నది యత్యధికమును, ననుచితమును! 'ఏమో చేసె, ననునది నచ్చి! ఏమి ధర్మాధికారము! ఏకోర్కెయుఁ దలంపునలేక ముగ్ధమానసముతో నేకాంతస్థలం బున నిద్రించుచుండఁ, గలలోఁ గుమారుఁ డొకఁ డేమో చేసె నని తాల్మి పం పేదం దిగ్గన మేలుకాంచి నయనోద్గాఢ్రుసిక్తాస్యగ్రైౌ [illegible] మాఱుడి వోయెననియుఁ, గులము దూషితమైన దనియు బుంపిల్లు సోముని యుషకును, «వసనాంతె [illegible]నముతోడను, 'రసంబు పెన్నింటలఁ గూర్చు కాముతోడను, 'ఒంటికిఁ బోక భర్త్రృరతి కుర్విళులూరు మనంబు' తోడను సౌధంబున నిద్రించు చుఁ గలలోఁ దన్నుఁ గడిసిన కుమారునికి నెదురొత్తు లిచ్చియు, మేలుకాంచిన పిమ్మటఁ గులము వీటిఁబోయె» నని వగచు నెట్టన యుషకును గల తారతమ్య మును గ్రంథవిస్తరభీతి నిట వ్రాయ మానితి.

«(వైరీతి నేర్చిన) ఉషకుఁ జిత్రరేఖ పార్వతీపరమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చి వెఱవ వలదని యూఱడించెను.»

xii a. ఆక్షే. a. తన మఱచిపోయిన మనోరథము నాకస్మికముగ ఫలిం చుట నెఱింగిన వెంటనే సోముని యుషకుఁ దిక్క తల కెక్కినది—

ప్రత్యు. తిక్క వెంటనే తల కెక్కినట్లు సోముఁడు వ్రాయలేదు చూడుఁ డీ పద్యవచనములను.

క. "మఱచితి గాక లతాంగీ, కఱకంఠునితోడ నాకుఁ దాత్కాలమునఁ నీ
నెఱి దెలిఁగి నాఁడు చెప్పిన, తెఱఁగిది [illegible] తేయుటకా?

వ. "అనుటయు నబ్బోటి చిత్తంబున నాటిం బనుపరిభవాభివాసంబు విరిసినఁ గన్నీరు దుడిచికొని కొనలునాఁగు కోర్కులు గులుకుతలంపులఁ దను కంపుమొలకలు వొడమం గడఁకునడిన లజ్జ క[illegible]మ్ములం బెరయ నుండెఁ దద నంతరంబ." ౯. ఆ.

ఉషకు వెనుకఁ గలిగినమనోరథము (కోర్కె) తాత్కాలికజనిత మై యప్పుడే మఱుపునకు వచ్చుదానిఁగానే సోముఁడు సూచించియున్నాఁడు గాని దాని నప్పుడు పెంపొందింపలేదని పైని వ్రాసియేయున్నాను. దేవి యిచ్చిన వరము జ్ఞప్తికి వచ్చినపిమ్మటఁ గ్రమముగాఁ గోర్కులు గులుకుతలంపులఁ దను కంపుమొలకలు వొడమినట్లును, గడఁకునడినలజ్జ కనికమ్ములం బెరయ నుండి నట్లును, పిదప వాంఛలు దినదినాభివృద్ధి నందినట్లును వ్రాసినాఁడు గాని తిక్క యొక్కమాఱే తలకెక్కినట్లు కవివ్రాయలేదు.

ఆక్షే. ౬. "ఈయవస్థఁ జూడుఁడు!

మ. పరపయ్యెం బరిభోగవాంఛ, దడవంబా లయ్యె నిద్రారతుల్
పొరపయ్యెం బలుతాల్మి, వింతవగపుం బ్రోనయ్యె నాలాపముల్
నెరపయ్యె న్మదనానలంబు, వరుసన్ నీరయ్యె నాలేపముల్
సొరపయ్యెం దనువల్లి బాణసుతకున్ సోలింతలం దూలుచున్"

"నిద్రారతుల్ దడవం బాలయ్యె" నఁట! ఈయింతలో నిద్ర వచ్చు టెట్లు? అందు "రతులఁ దడవు టెట్లు? అని యాక్షేపము.

ప్రత్యు. రతిశబ్ద ముండ భయము! ఇచ్చట 'రతి' యనఁగా సౌఖ్య మర్థము. నిద్రాసౌఖ్యములు దడవుకొనవలసివచ్చె నని భావము. ఈక్రిందిపద్యమును గనుఁడు!

శా. ఆదైతేయుతనూజ నింగివడు నాహార్మ్యంబునం దొక్కనాఁ
డేదిక్కుం జెలిపిండు మెండుకొనఁగా నేకాంతనిద్రారతిన్
మోదింపం గలలోఁ గుమారుఁ డొకఁ డేమో చేసినం దాల్మి పెం
పేదం దిగ్గన మేలుకాంచి నయనోదీర్ణాశ్రుసిక్తాస్య యై." ఉ. హ. పం. 84.

ఇందలి 'నిద్రారతి' కేమియర్థము? ఉష యప్పటికిఁ బురుషసంగతినే యెఱుఁగదే! "ఈయింతలో నిద్రవచ్చుట యెట్లు?" అనిరి. ఏయింతలో? పైయవస్థలు నానాఁటికిఁ గలిగినవి గాని యాయొక్కనిముసంబుననే పొడమినవి గావు.

ఆక్షే. ౯. "చాలికత్రైంతో మాటాడుచున్నట్లే నిద్ర వోవు తానుసగుణ మీాదానవరాజపుత్రికకుఁ దప్పని దేమో! కావుననే కాఁబోలు 'దినాంత వేళ నీకలలోఁ గలయువాఁడు నీమగఁ డగు' నని పార్వతి యానతిచ్చుట!" అని యాక్షేపించినారు.

ప్రత్యు. "దినాంతవేళ నీకలలోఁ గలయువాఁడు నీకు మగఁ డగు" నని సోముని యుషకును, "నిశాసమయంబున - - - - - - - నీకుఁ బతి యగు" నని యెఱ్ఱనయుషకును పార్వతీదేవి వరము నొసఁగినట్లు వారివారిపోత్తములలో నున్నది. దినాంతవేళ=సాయంసమయము; నిశాసమయము=రాత్రి వేళ (నడు రేయి యని భావము.) ఇం దేది యుచితమో కనుఁగొందము. రాక్షసులు నిశా చరు లను నామము గలవారు. వారు రాత్రులు సంచరింతురు. పగలు నిద్రింతురు. కావుననే, "వ. - - - దివాచరంబు లగుజంతుజాలంబునకు విశ్రాంతిసమయంబును, రాత్రిచరంబు లగుప్రాణిసంతతులకు నుద్బోధసమయంబును - - -" అని సాయంకాలమును గవులు వర్ణింతురు.

ఇదియునుగాక సాయంసమయమును 'అసురసంధ్యావేళ'యని పెద్దలు పలుకుదురు. సంధ్యలలోఁ బ్రాతస్సంధ్యయే ముఖ్య మైన దని కొందఱమతము. త్రిమూర్త్యాత్మకుండును, ప్రత్యక్షదైవంబును నగుభాస్కరభగవానుఁ డుదయింపఁబోవునదియు, లోకములఁ బ్రకాశింపఁజేయు సమయమునకుఁ గారణ మగునదియుఁ గావున ప్రాతస్సంధ్య పవిత్రమైన దని యార్షమతము.

శ్రుతి. ఏ తే బ్రహ్మవాదినః పూర్వాభిముఖా స్సన్ధ్యాయాం గాయత్రి యాభిమన్త్రితాఆప ఊర్ధ్వం విక్షిపన్తి" యజురారణ్యకము. ద్వితీ. ప్ర. ౨.

(బ్రహ్మవాదులు సంధ్యాసమయమునఁ బూర్వాభిముఖులై గాయత్రిచే నభిమంత్రితము లగునుదకములను బైకిఁ జిమ్ముదురు)

పూర్వాభిముఖులై సూర్యున కర్ఘ్యము నిచ్చుట ప్రాతస్సంధ్యాసమయమునఁ గావున నిచ్చుటఁ బ్రాతస్సంధ్యకే సంధ్యాశబ్దము ప్రాముఖ్యము నిచ్చు నని కొందఱమతము. కొందఱు శ్రుతినిబట్టియే సాయంసమయమునఁ గూడఁ బూర్వాభిముఖు లయియే సూర్యదేవున కర్ఘ్యము విడుతురు.

మనసాయంకాలము రాక్షసులకు వేకువ యగును. "వేకువను గలిగినస్వప్నము శీఘ్రఫలదాయకము" అని స్వప్నశాస్త్రము. (కావుననే యనిరుద్ధసమాగమము కొలఁదిదినములలోఁ గలిగినది.) ఇట్టి యభిప్రాయములతో నే కాఁబోలు విజ్ఞానసంపద్విఖ్యాతుఁ డగువ్యాసమహర్షి,

శ్లో. “వైశాఖే మాసి పంచదశ్యాం, ద్వాదశ్యాం రాత్రిం [illegible]
రిను ముష్యసి యః స్వప్నే, స తే భర్తా భవిష్యతి.” హరి. విష్ణు. 117, అధ్యా.

అని మూలమున వ్రాయఁగా, దానిఁ గ్రహించి సాహిత్యరసపోషణ సంవిధానచక్రవర్తియు, సకలాగమవేదియు నగుసోమనాథమహాకవి ‘నాయం ననుయ’ మని వ్రాసినాఁడు. (ఇచట వక్త వైశంపాయనుఁడు, శ్రోత జనమేజయుఁడు.)

ఈసంవిధాన మంతయు స్వప్నమునందే యనియు, ననుసరించియు ననియు వేఱ చెప్పనేల? ఆత్తే. c. - - - “సోమునిచిత్రరేఖ,

“నినుఁ గలలోనఁ బైపడిన నేర్పరి మున్ను నెఱుంగ దేని న
య్యనువరిరూపుఁ గైపడియు నస్వప్నమమ్ము జరితంబుఁ జెప్పుమా
విని ప్రియుఁ దార్చెదన్ - - - - .”

అని యడిగినదఁట! కలలోఁ గన్న రూపును గైపడియుఁ జెప్పుటయే దుర్ఘటము. అట్టియెడ నస్వప్నమును జరితంబును జెప్పుమని యడుగుట చిత్రరేఖవంటి చతురురాలికిఁ దెలివిమాలినతన మారోపించుట గాక మఱేమి?” అని వ్రాసిరి.

ప్రత్యు. కథికిం బోలె విమర్శకునకును, ఏపాత్రము చెంతకు వచ్చినప్పుడు, ఆపాత్రముగా మాఱుచుండుట విధి. ఆవిధి నతిక్రమించెనేని యాతఁడు కృతార్థుఁడు గాఁజాలఁడు. ఈదృష్టిమున విమర్శకుఁడు చిత్రరేఖాభూమికం దాల్పవలయును. (చిత్రరేఖగా మాఱవలయును) అప్పు డాతనిహృదయమునుండి, యింతకుమున్న గ్రంథపరిచయమునఁ బ్రవేశించియున్న యనిరుద్ధుఁడు, వెలుపలికిఁ బోవును. అనిరుద్ధుఁ డాతనిమనంబున నుండనియప్పుడు పైయాక్షేపమే కల్గనేరదు. ఏమన,

ఉషాకన్యకు స్వప్నమం దగపడినవాఁ డెవ్వఁడో చిత్రరేఖ యప్పు డెఱుఁగదు. స్వప్నములలోఁ దఱచుగా, ఎఱిఁగినరూపు, చూచినరూపు, తలఁచినరూపు, వానింగూర్చినవిషయములు వచ్చుచుండును. కావున నీకలలోఁ దోఁచిననేర్పరి మున్ను ‘నెఱుంగు దేని యుక్’ అనుచున్నది! ఎఱిఁగిన—లేక, చూచిన—లేక తలఁచిన—వాఁ డెవ్వఁడేని వచ్చెనేమో యని యామెయభిప్రాయము. అది ప్రాపంచికజ్ఞానము కలది.

ఉషకు స్వప్నమునఁ గానవచ్చినవాఁ డనిరుద్ధుఁ డనియు, వానిని జిత్రరేఖయు, నుషయు నెఱుంగరనియు మన మెఱుంగుదుము గావున నీయాక్షే

పించుచున్నాను గాని, యింతయును నీ కథ నెఱుంగనివారి కీ శంకయే పొడమదు. ఆలోచించి చూడుడు. ఇందు 'తెలివిమాలినతనము' చిత్రరేఖ దేమో!

సంస్కృతహరివంశమును, ఎఱ్ఱాప్రగడహరివంశమును ఈయభిప్రాయమునే బోధించుచున్నవి.

శ్లో. "విజ్ఞేయో మమ స్వప్నే నైవ యన్నామా యత్కులశ్చ సః
ఇత్యేవ ముక్తే వచనే తత్రోషా కామమోహితా
ఉవాచ కిమహ్నాఘ్నాసు తాం కథం జ్ఞాస్యామి తం సఖి
త్వమేవ చిన్తయ సఖి నోత్తరం ప్రతిభాతి మే." హరివం. విష్ణు. 117 అ.

ఎఱ్ఱన:—

క. "చాయయు నంగము పిలుపుక, నాయాకృతి నీవు చెప్ప నెఱిఁగెద వేనిన్ - - -"

పైవాని భావము లన్నియు సమానములే.

ఆక్షే. [(పిన్నట) "జగమ్ములఁ గలతరుణపురుషుల యాకారముల నెల్లఁ బటమున వ్రాసి తెచ్చెదను అందు నీవతని గుఱుతింపుమని పల్కి చిత్రరేఖ యింటికిఁ బోయినది. ఎఱ్ఱనయు నాయన్న(దాసి) వెంటనే వెడలి పోయినాఁడు. సోముఁ డన్ననో యుషాదేవిని (రాజకన్నియను) విడువక గట్టిగఁ బట్టికొనుచున్నాఁడు!"] అని వ్రాసినారు.

(వెనుక పీస సోమునిని "ఉషాభాషను లక్ష్యము జేయించువాఁడు నాఁ" యనియు నీచలక్షణము గలవాఁ డనియు వ్రాసియున్నారు. అవ్రాఁత కిది భిక్షము పెట్టుచున్నది!)

ప్రత్యు. సోమునకు ఉషాస్వప్నవిరహావస్థను గొంచెము వర్ణించుటచే నేవము పొందిన పీస పైకేని వ్రాసినారు. దీనిం బరికేలింతము.

రెండువేలసంవత్సరములకుఁ బూర్వమునుండియు, మన(హిందూ) దేశమున బయలువెడలిన యనేకసంస్కృతనాటకములయందు నాయికల విరహావస్థలను (వానికి వేఱుగ రంగములు నిర్మించి) బలురీతుల వర్ణించుసంప్రదాయము కవులలోఁ గలదు; పురాణములయందును విరహిణీవర్ణనము గలదు. భాస కాళిదాసాది మహాకవుల నాటకంబులయందును, దేవీ, స్కాందాది పురాణముల యందును నానావిధముల విప్రలంభశృంగారవర్ణనము చేయఁబడియున్నయది. సర్వజ్ఞుఁడగు నీకవియుఁ దనగ్రంథమునందలి తక్కినయనేకకథలయందుంబోలె దీనియందును జాలవఱకు నాటకపద్ధతి నవలంబించి దీని నొకనాటకరంగస్థలంబుగ నొనర్చినాఁడు. కావున నమ్మహాకవి నట్లు దూఱుట పాడిగాదు.

xiii. ఆక్షే. "ఆతఁడు ప్రబంధమార్గమునకుఁ ద్రోవ సూపి తెలుఁగు బాసకు దుర్దశ దెచ్చినాఁడని సూచించినాఁడు.

ప్రత్యు. ఆతఁడు ప్రబంధరచనమునకుఁ ద్రోవసూపినమాట సత్యమే. ప్రబంధమార్గ మనఁగా నాటకముంబోలిన మనోహర మగుక్రొత్తమార్గము. ఇదియే అతఁడు సూపినది. ఇట్లు చూపుటయే సాహిత్యరసపోషణసంవిధానచక్రవర్తిత్వము; నూతనము నవీనగుణసనాథత్వము. అతఁడు సూపినమనోహరమార్గమునఁ బోలేక పెద్దత్రోవలం ద్రొక్కిన యితరకవులయపరాధమున కాతఁడు బాధ్యుఁడా? ఇతరప్రబంధములలోని నానావిధవర్ణనములఁ జదివి చదివి విసిగియున్నారము గావున నాతని నిప్పుడు నిందించుచున్నాము గాని యాతని నాఁటి కాంధ్రమునకు నది నవీనమార్గమే.

xiv. ఆక్షే. "తనకు విరహతాపమునఁ బరిమార్పవచ్చిన పురంధ్రీమణులను కన్నచోట సుమాదేవి సైఁపలేక కన్నీరు విడువఁగా, నాకన్నీటిని తుడిచిన వెంటనే చెలికత్తెలు "కన్నీటం జేయి కడిగికొనవలసి"యుండు నఁట! ఏల యుండునో, కామాగ్నిఁ గ్రాఁగి క్రాఁగి పొంగివచ్చు నవిగాన! ఇంతటియుష్ణమున కాకోకిలాంగి కను లెట్లు నిలిచినవో!"

ప్రత్యు. సామాన్యముగా మనుజునకు 106, లేక 107 'డిగ్రీ'లజ్వరము వచ్చినప్పుడు వాలినిబంధుగు లతిప్రేమమెయి నాతనిశరీరముపైఁ జేయివైచి "అహో! మా వానిమేను సలసలఁ గ్రాఁగిపోవుచున్న"దని పలుకుచుందురు. ఇట్లు పలుకుట వాడుకయందే యున్నది. (గ్రంథములలో నతిశయోక్తు లనేకవిధములుగ నుండును. అట్టియతిశయోక్త్యాద్యలంకారములనే మనము విమర్శింపఁ దొడఁగొందుమేని మనభారతవర్షమునఁ గవియనువాఁడే యుండఁడేమో!) శరీరమునుండి పొంగియున్నయది వెడలుచున్నను గన్నులస్థితికి భంగము గలుగనేరదు. అది భగవన్నిర్మాణచాతుర్యములలో నొకటి.

xv. ఆక్షే. (౩) "ఎట్టిన, చిత్రరేఖ లిఖించి తెచ్చినవారి నెల్ల సుమాదేవితో విరివిగా వర్ణించి చెప్పుచున్నాఁడు. ఈయప్రస్తుతప్రశంస మనకేల యని వారినెల్ల సోముఁ డొకపద్యములో లిఖించి, భరతఖండమున నున్నవియు లేనివియుఁ బెక్కుదేశముల పేళ్లను సంగ్రహించి యొకసీసమునిండ నొకటేసమాసముగఁ గూర్చి, తనసర్వజ్ఞబిరుదమును సార్థకపఱచినాఁడు!" అని శర్మగారాక్షేపించిరి. (ఇట్టిశంకలు వ్యాసమును దీర్ఘము నొనర్చుటకుఁగాక మఱేల?)

ప్రత్యు. ఉపయోగము లేని చోట్ల నైన నెట్టిన వర్ణించెనేని యది విరివిగ వర్ణించి చెప్పుట యగును. సోముఁ డుచితమైనచోటుల వర్ణించినను నది యప్రస్తుతప్రశంస యగును.

ఇప్పు డుషాకన్యకుఁ గావలసినది యనిరుద్ధునిపటము. ఇతరరాజులపటములను వర్ణించుచుఁ గూర్చున్నచో నది యప్రస్తుతవర్ణన మగుటయే కాక దానివలనఁ బాఠకులకు విసువు జనించుటయు నగును. తొలుతనే యనిరుద్ధుని పటము నెదుటఁ బెట్టినచో నౌచిత్యభంగ మగును. ఈవిషయములం దలంచి పూర్వకావ్యములకోవ వలె దేశములన్నిటి నక్లిష్టముగఁ గూర్చి, తదధిపతులపటములఁ జిత్రరేఖ యుషాకన్యకుఁ జూపె నని సోముఁడు ఔచిత్యము మెఱయుఁ దనకవనపాటవమును జూపెను. కవిత్రయమున నొకఁ డగుతిక్కన సోమయాజి, భీష్మపర్వప్రథమాశ్వాసమున వ్రాసిన యీదేశములపేరులం గనిన, సోముఁడు భరతఖండమున నున్నవానినే కాని లేనివానిని వ్రాయలే దని తెలియవచ్చును. (తిక్కనవ్రాఁతను వీరు గుఱుతించియున్నచో నిట్లు వ్రాయక పోవుదురు.)

వ. "పాంచాల పాండ్య బర్బర వత్స మత్స్య మగధ మళయాళ కళింగ కులింగ కుకురు కోంకణ శేంకణ త్రిగర్త సాముద్ర సాళ్వ శూరసేన సుదేష్ణ సుహ్మ కురు కరూశ కాశ కోసల యవన యుగంధ రాంధ్ర సింధు చేది చోళ పుళింద పుండ్రక పాం డ్యాభీర సౌవీర సౌరాష్ట్ర మహారాష్ట్ర విదేహ విదర్భ ద్రవిళ దశార్ణ కర్ణాట గౌ ళాంగ వంగ మరాట లాట బాహ్లిక బహుధాన కిరాత కేక యాశ్మంత కాశ్మీర గాంధార కాంభోజ కేరళ మాళవ నేపాళ ఘూర్జర కుంతల లావంతి కానూపాదిజనపదంబులు." (40 వ. భీష్మ. ప్ర.)

ఇందుఁ గలదేశములపేళ్లనే సోముఁ డిట్లు సీసమున వ్రాసినాఁడు.

సీ. "పాంచాలపాండ్యబర్బరకిరాతాభీరకురువిదేహవిదర్భకుకురుగౌళ
గాంధారమగధకొంకణకళిందపుళిందసింధుసౌవీరాంధ్రచేదిచోళ
సాముద్రసాల్వకోసలకళింగకుళింగ వత్ససౌరాష్ట్రాంధ్రవంగమత్స్య
శూరసేనసుదేష్ణసుహ్మకాశకరూశలాటకర్ణాటమాళవవరాట
కుంతలావంతికానూపఘూర్జరత్రి, గర్తబహుధానయవనశేంకణదశార్ణ
పుండ్రబాహ్లికద్రవిడకాంభోజహూణ, కేకయాశ్మంతకాశ్మీరకేరళములు.

క. "(మొదలగు ననేకములు జన, పదములు గనుఁగొనెఁ దదీయపతులను మఱియుఁ గ
హృదయుం బేమూర్తులఁ జే, రద రమణిమనంబులోని రమణుఁడు లేమిన్."")

కవిత్రయములో నింకొకఁ డగునన్నయభట్టారకుఁడు, సభాపర్వము, ప్రథమాశ్వాసమున,

సీ. "సుబలమార్కండేయ శునకవాంజాయన మాండవ్యశాండిల్య మందపాల
బకదాల్భ్యరైభ్యకభాలుకిజతుకర్ణ గౌతమకౌశికకణ్వకుత్స
సావర్ణిపర్ణాదసత్యగోపతిగోప వేనుమైత్రేయపవిత్రపాణి
ఘటజానుకాత్రేయకఠకలాపసుమిత్రహారీతతిత్తిరియాజ్ఞ్యవల్క్య
వాయుభక్షుభార్గవవ్యాసజైమిని, శుకసుమంతుపైలసుప్రతాదు
లయినమునులు - - - - (20 పద్యము)

అని మునులనామముల నొకసీసమునఁ గూర్పంగా, నక్కవిత్రయముననే వేఱొకఁ డగు నెఱ్ఱన,

సీ. "వ్యాసభరద్వాజవాల్మీకిగౌతమ కాశ్యపజాబాలికణ్వపులహ
యాజ్ఞ్యవల్క్యత్రిరైభ్యాంగిరోభృగుపరాశంధూమ్రగాలవశంఖలిఖిత
హారితసంవర్తకహాయశిరశ్శౌనకభద్రకక్షీవద్విభాండకోగ్ర
బకధాల్భ్యకౌశికాపస్తంబమాండవ్యమంకణరోమశమందపాల
కఠకలాపరోహితకాముకాయనాది,మునులు - - - - - - "

అని తనహరివంశము నుత్తరభాగమునఁ బంచమాశ్వాసముననొకసీసమున గ్రుచ్చెను. మఱియు సోమన సీసమును మెచ్చుకొని యనేకు లాంధ్రకవులారీతిని సీసముల వ్రాసినారు. వానివివరణ మిట ననావశ్యకము.

ఈ చిత్రపటములం జూచుటలో నుషాకన్య యనిరుద్ధుని గుర్తుపట్టినరీతిని ప్రబంధపరమేశ్వరుఁ డెంతస్వాభావికముగా వర్ణించెనో కనుండు! అని శ్రద్ధగా రెఱ్ఱనను బొగడి యొకపద్యమును వ్రాసినారు.

సీ. "దేవతలను బూర్వదేవతలను జూచి దేవయోనుల నెల్లఁ దెలియఁ జూచి
- - - - - - - అనిరుద్ధుఁ జూచి యత్యాదరమున
విగతసంశయమగుచూడ్కి వేఱొకటికిఁ,బోకయాకూతకౌతుకాద్భుతవిలోల
తారకంబయి నిలుకడఁ దలఁగులీల, మనసు తోడ్తోడ మాన్మథోన్మాద మంద."

ఇది పొగడఁదగినపద్యమే కాని దీనింబట్టికొని సోమునినిందించుట సరి కాదు. చూడుఁడు:—

ఇందలి 'దేవయోను' లనుశబ్ద మేమియుచితముగా నున్నది? "భూతో౽మీ దేవయోనయః, కృపీటయోని ర్జ్వలనః" ఇత్యాదు లున్నను, ఈ 'చూచి తెలియఁజూచు' లనడును నిది వికారముగ నున్నది. ఎఱ్ఱన సత్యకాలపుఋషి.

బలరామశ్రీకృష్ణులు నందవ్రజమున నిలిచియున్న కాలమున వారిని గంసుని చెంతకుఁ గొనిపోవచ్చిన యక్రూరమహాశయుఁడు దేవకీదేవిపుత్త్రులు నుపన్య సించుసందర్భమునందు, (ప. హరి. ఖా. ౩. ఆ)
సీ. పా. "....అక్కట పుత్త్రు లెందఱితోడఁ గూడిచో, చన్ను లే ...... చన్ను లకట!" అని ప్రస్తావించినట్లు వ్రాసినాఁడు!

ఆక్షే. (b) "(అనిరుద్ధపటము) చూచి యానందపరవశురాలై చెలికత్తియ మీఁటలును జెప్పసంకోచించి ప్రేమపూర్వకముగ నిర్నిమేషదృష్టితో పరాకుగా దానిఁ జూచుచున్నది. సోమునియుష తటాలున మొగముపైఁ గొట్టినట్లు "మనసు మ్రుచ్చిలి చొచ్చిన వ్యక్తికాఁడు, వీఁడుగో" అని చేనాఁపి చూపినదట! అనిరి.

ప్రత్యు. ఉషకుఁ జిత్రరేఖ బహిఃప్రాణము. తనహృదయభావము దాని తోఁ జెప్పినను దనమనమున నున్నట్లే యని యామెవిశ్వాసము. ఇంతలోనే మొగముమీఁదఁ గొట్టినట్లగునా?

ఆక్షే. (c) "ఎఱ్ఱనయుష చాల మానవతి, గంభీరహృదయ, తనమనో భావమును దటాలున వెలివెట్టదు. ఆయమ కామాతిరేక మంతయు మనసు ననే రగులుచుండును. బైటికి వచ్చినను గంభీరముగ వచ్చును గాని పచ్చి పచ్చిమాటలతో రాదు - - - ఇఁక సోమునియుష యన్ననో సర్వవిధముల విపరీతస్వభావము గలది."

ప్రత్యు. ఎఱ్ఱనయుష గాంభీర్యమును జూడుఁడు!—పరితీయు - - - మన సుననే రగులుచుండుటను గనుఁడు.

చ. "అను సఖిభాషితంబులకు నంగజరాగరసంబు దోఁచఁగాఁ
దనువున నాత్మఁ బిక్కటిలి దంతురితాంకుర వేగిరపాటు నార్తియుక్
ఘనముగఁ జేయ నచ్చెలిగన్నుల తెప్పల నశ్రుబిందువుల్
వనరుహకేసరస్థహిమవారిలవంబులమేలు డింపఁగాన్.

వ. "నెచ్చెలి కేలు నేలం గీలించి మౌళిం జేర్చికొని."

మ. - - - - మత్ప్రాణంబులతోఁ దుల్యగా
రమణీ యేను దలంతు నిన్నుఁ బ్రియమారన్ నీవు నన్నట్టిభా
వమ పాటించి భజించినం గలుగు దైవస్ఫూర్తి నాకోర్కికిన్.

క. "నిక్కము సెప్పెద నాదెస, నక్కటికము నీకు లేనియట్టిద యేనిన్
దిక్కెవ్వరు లెవ్వరు ప్రాణము, లిక్కాయముతోడఁ బాయు నింతియ పిదపన్."

అని వాపోయి చావునకు సంసిద్ధ యైనది. అట్టి ప్రాణసఖి యగు చిత్రరేఖతోఁ దెలిపిని దనమనోజరాగమును వెలిఁబుచ్చిన యుషయష్టమ, యని రుద్ధునిపటమును జూడఁగానే, 'మనసు తోడ్తోడ మన్మథోన్మాద మంద, 'బిగితాఁ జనుపోయి నెయ్యిత్తిన పేసరంబు' గలవానిని 'అలరు మావి త్రపానన యాన సంబు' వానిని పటములోనివానిని మెచ్చును,

క. ''నను మలఁచి పొందఁ బోయితి, గనుఁగొంటిని బెల్లదికి దైహన నీటుచే
సినఁబోనిమ్మెనె? - - - - -'' (ఎఱ్ఱనహరివం.)

అని మనమున ననుకొనిన ట్లున్నది. భర్తృఘటనము చూచుకమున్ను ప్రాణ తుల్యగా నున్నచిత్రరేఖ, యిప్పుడు లాంతి చెలి యైనది! మొదట సిగ్గుచే నించుక దాఁచినను బిమ్మట ససంభ్రమంబుగా - - - - చిత్రపటంబున నున్నయనిరుద్ధుని నంగుళీపల్లవంబున సోమునియుషవలెనే నిరూపించుచుఁ గులగోత్రాదులు నడిగినది! సోమునియుషకును విపరీతస్వభావ మేమియు లేదు. ఇవ్విషయమున నుభయ గ్రంథములను బరికించి వారిసంభాషణాదులను బరిశీలించినఁ దారతమ్యము విశదమగును.

పిమ్మట వీరు, ఇరువురుకవుల నాయికానాయకుల (ఉషానిరుద్ధుల) స్వభావములను గూర్చియు, చిత్రరేఖ యనిరుద్ధునిఁ దెచ్చుటం గూర్చియు, నాయికానాయకసమావేశాదులం గూర్చియుఁ గొంత విమర్శించి, యందు సోముని మిక్కిలియుఁ దూలనాడినారు.

ఏతద్భాగప్రత్యుత్తరమున:--ఇరువురుకవు లెట్టిపాత్రముల నాయికానాయకులుగఁ గైకొనిరో, వారిలక్షణము లెట్టివో, వారిమూలగ్రంథము లెట్టివో, వానియందలి కథ యేరీతి నున్నదో, ఆయాపాత్రముల నిరువు రెట్లు పోషించిరో— మొదలగు విషయములను (అనేకోదాహరణములతో) విపులముగఁ జర్చించి యున్నాను. గ్రంథవిస్తరభీతిని దానిని బ్రస్తుతము నిలిపి ముందు నేను బ్రకటింపఁ బోవు సంపూర్ణవిమర్శగ్రంథమునఁ జేర్చెదను.

శ్రీశర్మగారు సోముని గ్రంథమున ''నితరవిషయకము లగు ప్రమాదములు గూడఁ గొన్ని కన్పట్టుచున్న'' వని యాతనియెడఁ గొన్నిదోషములఁ జూపిరి.

xvi. ఆక్షేపము. (a) ''శివజ్వరము వచ్చి బలరామునితోఁ బోరునప్పుడు మాత్రము ఇతఁడు బలరాముని గదుఁ డనుపేర వ్యవహరించుచున్నాఁడు. శ్రీకృష్ణునకు గదుఁ డనితమ్ముఁ డుండె నని మాత్రము మనము వినియున్నాము. - - - - ఇది ప్రమాదమే యని చెప్ప నోరురాదు గాని సదుత్తరము విచార్యమే.''

ప్రత్యు. గదః, అస్యాస్తీతి గదీ=గదుఁడు=రోగముగలవాఁడు. (జ్వరము సోఁకినవాఁడు.) గదా అస్యాస్తీతి గదః=గదుఁడు=గదాయుధము దాల్చిన వాఁడు.

("అర్శ ఆదిభ్యోచ్" అనుసూత్రముచే మత్వర్థమున అకారప్రత్యయము రాఁగా సంస్కృతమున 'గదః' అనియుఁ, దెలుఁగున 'గదుఁడు' అనియు నయ్యెను.

పైయర్థముల నాయాచోటుల ననుసంధించుకొనునది. భాషాభూష ణుఁడు గావున శబ్దచమత్కృతిని జూపెను. బలరామున కాయుధములు రెండు:—ఒక చేత గద. పెఱచేత హలము. కావుననే యతఁడు గదుఁ డనియు, హలి యనియు వ్యవహరింపఁబడినాఁడు. అతఁడు గదతో యుద్ధముచేసినట్లు సోమునిహరివంశమున ననేకప్రయోగములు గలవు. గదుఁ డనుప్రయోగము గలయయ్యాశ్వాసముననే 'చటులగద' యున్నట్లు వ్రాసినాఁడు. (6. ఆ. 151)

ఆక్షే. మఱియుఁ బ్రథమాశ్వాసము—

క. "ఆమురుఁడు రాక్షసకుల, స్వామి సుకృతి

వానిఁ జంపవచ్చుటకుఁ బరంధామపతి పుట్టె" ననుపద్యములో 'పరంధామపతి' యని ప్రయోగించెను. సంస్కృతమున పరంధామ యని వ్యస్తముగాఁ బ్రయుక్తమైనపదమును సమస్తముగా భ్రమించి యిట్లు వ్రాసె నని తోఁచెడిని. నాయెఱిఁగినంతవఱకు సంస్కృతాంధ్రకవు లెవ్వరును దీని నిట్లు ప్రయోగింపఁ గానను. ఉపపత్తి గల్పించుటయు నసాధ్యమని తోఁచుచున్నది - - - సోముఁడు తెలుఁగునకుఁ బ్రామాణికుఁ డగును గాని సంస్కృతభాష కట్లగుట సందిగ్ధము." అని వ్రాసిరి.

ప్రత్యు. పరం ధామా యస్మిన్ సః పరంధామా పరం=కేవల మగు (దుఃఖామిశ్రమగు) ధామ=సుఖము, యస్మిన్ సః=దేనియందుఁ గలదో అది పరంధామా=వైకుంఠలోకము; పరం ధామ్నః పతిః=పరంధామపతి=వైకుంఠపతి= విష్ణువు.

పరం అనునది కేవలార్థవాచక మగునవ్యయము. స్వరాదిగణములోనిది.

శ్లో. ("పరంజ్యోతిః పరంధామ పరమాణుః పరాత్పరః" బ్రహ్మోత్త. ఉత్తర. ద్వి.

ఇవి భగవన్నామములు గావున సమస్తపదము లని కొందఱు.)

దండ - - - పరంజ్యోతిరాకార - - - రాధాకృష్ణసంవాదము. (మం. పార్వ.)

" "శ్రీరామరామరామా త్రిలోకాభిరామా పరంధామ - - -" (సీతారా.)

"పరంధామయుద్దామసామర్థ్యము౯ జూపవే - - - -" (సుహేంద్ర.)

స్రగ్విణి. పరంధాము దివ్యప్రభావాభిరామా - - - (శ్రీసీతా. కృతి.)

ఇంకను ననేకప్రయోగములు గలవు.

తెనుఁగుభాషకు సోముఁడు ప్రామాణికుఁ డగునుగాని సంస్కృతమున కట్లగుట సందిగ్ధమనిరి. ఏ తెలుఁగుకవి సంస్కృతభాషకుఁ బ్రామాణికుఁడు?

ఆక్షే. (c) "కంటిం గంటి దయానిధిం గుణనిధిం గాంగేయపాథోనిధి౯" అని నాలవయాశ్వాసమున జనార్దనువాక్యమునఁ బునరుక్తిదోష మొందు గన్పట్టెడు." అని వ్రాసిరి.

ప్రత్యు. సామాన్యనిఘంటువులలో దయాకారుణ్యశబ్దము లేకార్థక ములుగాఁ గన్పట్టుచున్నను వానికి భేదము గలదు. వాచస్పత్యాదినిఘంటువులయందును, రసతరంగిణ్యాద్యలంకారశాస్త్రములయందును వానిభేదము వివరింపఁబడియున్నది. ఈ రెంటిభేదము సంగ్రహముగ వివరించెదను.

(a) దయ=(1) దుఃఖము నొందిన ప్రాణులవలనిజాలి, (2) పరులదుఃఖము నకు నోపలేమి మొ॥

(b) కారుణ్యము=[కరుణస్య (కరుణాయుక్తస్య వా ,కరుణావిషయస్య వా) భావః]=పరదుఃఖహరణేచ్ఛ=పరులదుఃఖమును బోఁగొట్టవలయు ననుకోరిక - - - కావున నిది కవిత్వవేగమున నైనప్రమాదముగాదు.

ప్రత్యేకవర్ణనములయందును నితఁ డతనికన్న మించినాఁ డని చెప్పవలదు" అని శ్రీశర్మగారు వ్రాసియున్నారు. ఇరువురగ్రంథములలోని యాయావర్ణన ముల నాయాస్థలంబులంబట్టి వానివానిప్రాశస్త్యమును పాఠకులు నిర్ణయించు కొనఁదగినదే కాని యిందుఁ జర్చింప ననువుపడదు. ఈయిద్దఱ పొత్తములనుం డియు "నేకవిషయకము లగుపద్యముల నుదాహరించెద" నని శర్మగా రిచ్చిన యుభయులపద్యములలోని మొదటిపద్యములందలి మొదటిపాదములను మాత్ర మిచ్చుటఁ జర్చించెదను.

శివునివర్ణనము. సోమన:—

సీ. "తొలుకాఱుమెఱుఁగులతోఁటలో నాడెడురాయంచకొదమతోఁ రాయఁజాలి
యిరులబండారంపుటింటికిఁ బెట్టినబొండుమల్లెలకోటఁ బోరఁ గెలిచి
బలుమంచుఁగంబాలబలసిరాఁ జుట్టినక్రొత్తమంజిడిబాగు గొఱఁతచేసి
పాలవెన్నెరువుగుబ్బలిమీఁద నెలకొన్న నిండువెన్నెలముగ్గు నిగ్గు చెఱిచి

జలజాత [illegible] న్నుల, కౌఁగిలి [illegible],
కోకలకుఁ, [illegible] చలిపెట్టి ప్రాణము లుంచఁ
[illegible] నే జొత్తుముంచటఁ [illegible] ప్రసారముఁ,
కోమలంపు వెన్నెలబోసి వైన [illegible] ”

ఎఱ్ఱన:—

సీ. “పొంకంపు జలకేళి తేలెడు రాయంచ బాలుఁడగు చందమామను సుధాస్యులు దానఁ
దారావళులఁ జెన్ను [illegible] దిక్కుల నెఱసంజ నెఱపఁ
దొలుతు చేసి [illegible] కప్పు [illegible] ప్రీతిఁ బొగ్గు సేయు
నట్టి [illegible] బూదిపూఁతలు బూదిపఱచిన పూసకలు పేరుటంబునఁ దలిర్ప
మూఁడులోకంబులను గాన మొనసినట్లు,
చేత మంత్రము నక్షత్రము చెన్ను [illegible]
[illegible] గడు వింతవెలుఁగు,
నెనె ముక్కంటి యున్నమా చెలువు పేర్చి.”

(శ్రీ ప్రసంగవు [illegible] గలపరికములను నిందమిందముగ సమానము లే.)

కైలాసకంధరతటమున శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు తపము సేయుచుండఁ బ్రత్యక్షుఁడైన మహేశ్వరుని నిరువురుకవులును వర్ణించిరి. నారిపద్యములయందలి తొలిపాదములను గనుఁడు. ఇందు నెఱ్ఱనపద్య(పాద)ము ముద్దులు గులుకు వర్ణనము గలయాంధ్రపద్యములలో నొకటియై యున్నది. సోమునిపద్య(పాద)మో! ఊహాతీతమై, ప్రకరణోచితమై యుత్కృష్టప్రజ్ఞగల కవికిఁ దక్క నితరులకు రచింపనలవి కానిదై యలరారుచున్నది.

తరంగములు గలనదియందుఁ గాని, సముద్రమునందుఁ గాని ప్రతిఫలించు బాలచంద్రునిఁ జూడఁగలిగిన యేకవియైనను శంభుదాసుని పద్యమునందలి మొదటిపాదము నూహించి వ్రాయఁగలఁడు. ఇట్టిరచన యెఱ్ఱనకుఁ గ్రొత్తగాదు.

చ. “సురుచిరపానపాత్రమున సుందరి యొక్కతె కేల నిండుచం
దురుఁడు ప్రకంపితాంగములతోఁ దిలకించె - - - ” నృసింహపు. తృ. 97.

ఈపద్యములోని భావమునకు మెఱుఁగువెట్టి పైపాదము నెఱ్ఱన వ్రాసినాఁడు.

సోముని(పద్య)పాదముం గనుఁడు.

ఛాయావిగ్రహప్రదర్శినీ (బయోగ్రాఫ్) యంత్రప్రదర్శనమును గనినవారు, దానియొక్క కరంగమును బ్రదర్శింపఁబడునప్పు డందలి విద్యుచ్ఛకల

గప్పె రోదోంతరాళ మఖండఖండ, పరశుగళమూలకాకోలబాంధవంబు
బంధకీగాఢరాగానుబంధబంధు, రము సగంధాంధకారపూరము గరంబు.

గీ. కాళియాహికిసైఁ బింఛమాళి గలఁచఁ, జొరలు కాళిందిలోని బుద్బుదసమేత
భూరినీరప్రవాహంబుఁ బోలెఁ దార, కానవున్నిశితఘోరాంధకార మడరె.

క. అసితరసాలశరాసము, భసలకలభగుణముఁ గూర్చి [1]ప్రసవాయుధుఁ డ
య్యసతుల నుపపతుల [2]వెసం, గనుగందనికలువయంపగములం బొదివెన్

సీ. వేగింపరానివియోగవహ్నులఁ గ్రాఁగి జక్కవపులుఁగులు పొక్కి పడియె
జడివట్టి వర్షించె నుడివోక పథికాంగనాధరానేత్రపయోధరములు
బలిమిఁ గల్వకుఁబోవఁ బయనంబు గాఁజొచ్చెఁ దామరనుండి లక్ష్మీనృగాక్షి
పతివోవఁ జింతాభిహత లైరొ యన దిగంగనలు చీఁకటిచేతఁ గప్పఁబడిరి
యపు డరాజక మైనరాజ్యంబునకును, రాజపుత్త్రుండు వచ్చుసంరంభ మెసఁగ
నుదయశైలసమీపంబునొయ్యఁ జేరె, యామినీకాముకుఁడుకళాధాముఁడగుచు

గీ. గగనభల్లూకవిభు మోము జిగి యనంగ, రాత్రి కేతకభూరుహప్రసవకాంతి
యనఁగఁ దూరుపు తెలతెలనయ్యె నంతఁ, దారకారాజకరరాజి తారసింప.

గీ. పంచజనుకుక్షి భేదించి పాంచజన్య, మంజనాభుండు యదువంశకంజనాభుఁ
డెత్తిపట్టిన చందంబు నిరవుకొలిపె, రక్తరుచి యైనశశియున్నిఁ బ్రథమశిఖరి.

ఉ. ప్రేతలవీఁగుఁజన్నుఁగవక్రేవలఁ గుంకుమపంకపత్త్రసం
ఘాతము గప్పినన్ దివసకాంతసుతాసలిలంబు లోచన
ప్రీతి యొనర్చులీల నృపజృంభితనూతనచంద్రతామ్రచం
ద్రాతపసంగలబ్ధిఁ జెలువారె శిలాకఠినాంధకారముల్. ౧౮౬

క. గంళశిఖు లారగించిన, హారమూర్తులువోలెఁ దారకాధీశకరో
త్కరము కర ముద్దవడి ఛీ, కరతిమిరౌఘముల విలయగతములు చేసెన్.

చ. సకలదిగంతరాళనిపతత్తిమిరంబులఁ గత్తిరించి పూ
ర్ణకుముదమిత్త్రచంద్రికలు నవ్యరుచిం దిలకించెఁ జాతక
ప్రకరముఁ ద్రుంచినైచి కడుభాసిలు యోగివరేణ్యబోధవా
జ్నికరములీల శాంతిమును నిద్దము నైనవికాససంపదన్. [బుఁగులు

సీ. కొనవాఁడినిడుపముక్కులఁ ద్రుంచిత్రుంచి వెన్నెలమీఁగడలుమ్రింగె నెలపు
పేరెండ తాఁకున బీఁటువోయిన కైరవోత్పలావలి మేని కుబ్బు వచ్చెఁ

---

[1] ప్రసవాయుధుఁడయ్యసతుల. [2] వెసంగ్గనుగంద్దని.

జేఁజుత్తి కెరలు[1] గ్రీయూట తేటల చంద్రకాంతము ల్పాపప్రశాంతి చేసెఁ.
జిష్ణుచీఁకటి పేరిచీఁక యంతయు వీడి బ్రహ్మాండభూజంబు పల్లవించె
నవరె నగవాసచటులాట్టహాసవాస, వకరికరికాండకాండ కేనలసఖములు
దీప్రకాంతిప్రసారితదిఙ్ముఖములు, జలజరిపుసింహానఖముల [2]తళుతళుకులు.

ఉ. శీతలవాతపోతముల చేతులు చూచుచుఁ గల్వలచ్చి కెం
తేతను పావహిల్లఁ దగుదీవెన లిచ్చుచుఁ బ్రత్యగారముం
బూతముగాఁగఁ బాదతలము ల్పచరించుచు జ్యోతిరాగమ
ఖ్యాతునిలీల శీతకిరణాకృతి ప్రౌఢిమచూపె నేర్పునన్. ౧౫౦

వ. అప్పుడు కకుప్పాలం గుప్పలించుచుఁ దప్పుతారి యోలంబుల నణంగిన కాలాంధకారంబు దూరంబుగ వెడలించుచు నుడివోసరతులం బతుల చేత [3]సదమదమైనమదవతీజనంబులకు మునంబొదవించుచు నదీతటంబులఁ బుటపాకచటులం బగువియోగవేదనాజాతవేదంబున ఖేదంబునొందు విరహుల కతినిగ్రహాకారి యగుచు నగుమొగంబులం జిగిదొలంకు జీవంజీవంబులకుఁ జేవదెచ్చుచుఁ బచ్చవిల్తునకు నిచ్చకంబును గమ్మతెమ్మెరకు సమ్మతియును గలువకుం జలువయును గైరవంబులకు గౌరవంబును నమృతంబునకు సుముఖత్వంబును సమకొల్పుచు వెలఁదివెన్నెల మిన్నును న్నేలయుం గప్పి కర్పూరపరాగపర్వతంబు లేకీభవించి యుద్రేకించె నన విజృంభించె నత్తఱి మత్తకాశినీచిత్తంబులు సీధురసాస్వాదాయత్తంబు లయ్యెఁ దత్తత్పదార్థనార్థంబులు ప్రబలప్రసారితంబు లయ్యె నయ్యాతుధానుండు మానవతీసహితుండై బహువిధచమత్కారప్రకాశం బగునొక్కవివిక్తప్రదేశంబునందు నాసీనుం డగుటయు. ౧౫౧

గీ. పాటలప్రసూనపల్లవభంగశ్రీ, తలము లైనసీధుధార లాని
గ్రీష్మతాపజనితఖేదంబు నదలించు, సతులఁజూచి విభుఁడు సుతిఁజెలంగె.

క. జలరుహకర్ణికమీఁదటఁ, దల మగుపూఁదేనె కరణిఁ దరుణి యొకతె వె
గ్గలమగు మధుపూరము కర, తలమనుచషకమునఁ బట్టి ధవు మెప్పించెన్.

క. మును దా మానఁగ నొకచవి, వెనుక న్విభుఁ డానినాన వేఱొకచవి యా
వెనుక సఖులాని యిచ్చుట, వనితలకుం బెక్కుచవులు వారుణి యొసఁగున్.

చ. కొదలు మృదూక్తులు న్మదవిఘూర్ణితలోచనపంకజంబులుం
బదిలము లేని సిగ్గుమనుపట్లును దొట్రిలుచున్నయానము

[1] గ్రియ్యాట. [2] ధళుధళుకులు. [3] సదమదమైన.

ల్పవనునిఁ బ్రోదివెట్టు మదిరుబ్బున గుబ్బటిలంగఁ జంద్రమో
పవనలు నాన కేళివిభవంబు లొనర్చిరి వారివారికిన్. ౧౫౫

సీ. ఇదె తేనె పెర చూడు మిందుకపవి యంచు నధరబింబఫలంబు నాననిచ్చి
యిదె పుష్పకందుకం బెవనిం చుకొమ్మంచు నురుతరస్తనకుంభ మురము సేర్చి
యిదె మృణాలమతల్లి పొదువు కంధర నంచుఁ గరకాండముల చేత గళముఁ జుట్టి
యిదె కల్వరేకు నీవిందు చేఁ జెమటవోఁ జిమ్ముకొమ్మని గోరఁ జిరఁ జేసి
నాథుఁ బోనీక చనఁగి నానావికార, చాతురీధాతురీతి ప్రసక్తవచన
రచన గల్పించెనొకతె మిము ప్రచురహాస, విక్రుతినొకతె మోహప్రవేశమునను.

గీ. చంద్రకాంతశకలచషకసంపూరితఁ, మధువుఁ గ్రోలఁ గ్రోల విధుకరములఁ
బానపాత్రగరఁగు పరిపాటియెఱుఁగక, వెలఁది యొకతె సారె వెదకెఁ దొడఁగె.

ఉ. నీలకనీనికావిజితనిర్జరనాయకరత్న మొక్కహాం
సాలసయాన సీధురస మానుచుఁ దత్ప్రతిబింబితాక్షప
ద్మాలఘుకాంతివాసనకునై పచరించిన కల్వరేకులం
చాలిక నవ్వఁగా వెఱఁజియాడఁదొడంగె నఖాగ్రధారలన్. ౧౫౭

సీ. పవనంబునకు నైనఁ బోయఁవట్టఁగరాని పయ్యెదకప్పులు బయలుపడియె
నధరపల్లవకాంతు లక్షిపద్మములందు వేడ్క నోయొక్కింత విశ్రమించె
మాటాడనేరని మౌగ్ధ్యంబు విడనాకి ప్రౌఢిమ తనుదానె గాఢమయ్యెఁ
బరమయోగికి నైన భావింపఁగారాని యానందసంపద యల్లుకొనియె [నియ్యెఁ
మఱపుఘనమయ్యెఁ జేష్టల తెఱఁగువిక్రుతి, గనియెఁ దొలుత టెక్కోపమొక్కడికొచ
గాపిశాయనమదమత్తకరివరేణ్య, యానలకు నాథకీలితధ్యానలకును. ౧౫౮

వ. వెండియు నమ్మధుపానచేష్టాప్రకటనంబు కుకవికవిత్వంబునుంబోలె వికట పదబంధవాక్యవైకల్యంబై యవివేకివితరణంబునుంబోలెఁ బాత్రాపాత్ర వివేకదూరంబై సామజాలానభూమియుంబోలె బహుప్రకారమదచమత్కారసరసంబై మందానిలుచందంబున నానావిధపరిమళసంక్రమణామణీయంబును గంధర్వలోకప్రకారంబున బంధురగాంధర్వసంధానగంధిలంబును నుపవనంబునుంబోలె నుపవసంతసఖశిలీముఖముఖరితంబును నయ్యె. నయ్యెడ నయ్యాతుధానసూనుండు ప్రసూనపరంపరాపరికల్పితంబును మరువకమందారపల్లవమాకందకిసలయవిసరవిరచితశయ్యాతలంబును గర్పూరదర్పసారకాశ్మీరవిస్మేరసౌరభగర్భితంబును నైనశయ్యాతలంబు నధిష్ఠించి.

సీ. పంచతంత్రంబులభావంబు లుబ్బించి యాలింగనంబుల నంటనలమి
సంస్కారముల షోడశస్థానములఁగల్గు కళ లొయ్యనొయ్యనె కరఁగఁజేసి
రాగంబు లెఱిఁగి సంయోగనీచాత్యుచ్చరతులఁగూడకతుల్యరతులఁగూడి
చక్రధైనుకముఖ్యచతురబంధంబులపాండిత్య మంతయుఁ బరిఢవించి
భావికృష్ణుండు గోపాలపద్మముఖుల, రాసకేళికిఁ దార్చునుల్లాస మెసఁగ
నొక్కఁడయ్యును బెక్కండ్రయుపతిమణులఁ,బరవశలఁ జేసిసంతసపఱిచెవిభుఁడు.

వ. అట్టిసమయంబున. ౧౬౨

గీ. సతులతోఁగూడిరతిపరిశ్రాంతుఁడైన, దైత్యసుతు సేద దేర్పంగఁదలఁచెనొక్కొ
నవలతాన్తలతాంతగంధములుగొనుచుఁ,బొలిచెఁబ్రాభాతికానిలపోతకములు.

గీ. ఆసవాస్వాదనిర్భరం బైనసురత, సౌఖ్యమధినాథుచే యథేచ్ఛముగఁ గాంచి
వేగఁ గరువలి వీవన వీచుచుండ, నందె నిద్రామహానంద మతివపిండు.౧౬౪

సీ. ఆకాశలక్ష్మీనాసాగ్రముక్తాఫలద్యోతంబు చూపెఁ బ్రభాతతార
యెండకాలమునాఁటియేటినీరునుబోలె డొంకివెన్నెలయు నిట్టింకులింకెఁ
జలికందునఁ జరించు వెలిదామరయుఁబోలె మధువైరిడాకన్ను మైలవడియె
ఱెక్కలువచ్చి తా మెక్కడికేగెనో చుక్కలగమి విచ్చెఁ జూడఁజూడ
జలజకాసారతటభూజకలితనిజకు, లాయకూలంబులందుఁ గోలాహలంబు
చేసెఁబులుఁగులుజక్కవచింతవాసెఁ, దలఁగెఁగందర్పుఁడానిశాంతంబునందు.

ఉ. తూరుపు తెల్లనయ్యె హిమతుందిలమారుతలూనవృంతమై
జాఱెఁ దరుప్రసూనతతి [1]జారజవారము తట్టువాఱెఁ గ్రోం
కారముచేసెఁ గుక్కుటనికాయము కల్వలు గన్నుమూసె నం
భోరుహ ముల్లసిల్లె నలిపోతము గీతముచేసె నల్గడన్. ౧౬౬

గీ. సమయఖనికుండు ప్రాగ్దిశాశైలతటము, త్రవ్వ నుద్భవ మైనకెందమ్మికెంపు
వట్రువయుఁబోలెఁజీఁకటికుత్రుమన్నె,మూఁకవిప్పుచునుదయించెఁగాఁకవెల్గు.

క. త్రిజగజ్జనసేవితుఁ డం,బుజబాంధవుఁ డుదయమైన భూసురముఖ్యుల్
భజియించిరి పాతకములఁ,ద్యజియించిరి దివ్యనవ్యతేజోధికులై. ౧౬౮

వ. ఇట్లు సూర్యోదయం బైనయనంతరంబ యాధైర్యధుర్యుండు భార్యాశతం
బుఁ గృశోదరీసహస్రసేవితం బగుదాని నుచితప్రకారంబున నగరికిఁ బనిచి
నవిచిననిష్ఠాగరిష్ఠత్వంబున గ్రహకులశ్రేష్ఠు నారాధించి పురప్రవేశం బాచ
రించి విరించిసత్యలోకంబును వైకుంఠుండు వైకుంఠంబును త్రిలోచనుండు

---

[1] జాలజకారము.

కైలాసంబును బొలించుకైవడి జావడింపక నిజరాజ్యపరిపాలనం బూజ్యుండై యుండె నయ్యవసరంబున నొక్కనాఁడు సూచీముఖ శూర్పకర్ణ స్పృశ్చిక రోమ వికటశంబర దీర్ఘజిహ్వ మహిషాదు లగుమానుషాదుల యాదేశం బునఁ గావ్యోపదిష్టనయప్రయోగనిపుణుం డగువామనుండు తనకావించు కపటోపాయంబునకు నవ్వేళ యనుకూలం బగుట యెఱింగి సింగంపుగద్దియం బ్రొద్దుజరపుచున్న యన్నారాయణప్రియుం గూర్చి యి ట్లనియె.

వామనుం డనుదానవుండుకొల్వునకువచ్చుట.

చ. అవినయదూర సర్వభువనాధిప ధీనిధు లెల్ల మెచ్చ ని
య్యవనితలంబు నీకరతలామలకంబుగఁ జేసి మించి శా
త్రవులను మిత్రుల న్సమపదంబున నిల్పితి విట్టినేరు పా
దివియు రసాతలస్థలము దిద్దెడువారల కైనఁ గల్గునే. ౧౭౦

సీ. వృత్రాసురారాతి మిత్రత్వమొనరింప ధనభర్త పరమబాంధవుఁడు గాఁగఁ
బాసీయపతి సుహృద్భావంబు జరపంగ సఖుఁడై కృతాంతుండు సంతసిల్ల
మునులెల్లఁ జుట్టరికమున మించి తిరుగంగ నెనరువాఁడై భానుఁ డనుమతింప
వశుఁడై గురుండు సర్వంబుఁ బరీక్షింపఁ జంద్రుండు ప్రాణమై సవదరిల్ల
దివిజులకు నెల్లమొదలైన దివిజుఁ డనఁగ,సద్గుణంబులయందు నాచారమహిమఁ
బ్రస్తుతింపంగఁ దొల్లింటి ప్రభువులట్లు,సాకితివి కీర్తి దానవచక్రవర్తి. ౧౭౧

మ. బలసౌభాగ్యవివేకవైభవములం బ్రఖ్యాతదానంబులం
గులవిద్యాగుణరూపశౌర్యమహిమన్ గోత్రావనజ్ఞానని
శ్చలత న్నిత్యదయావిశేషముల నాచారప్రభావోన్నతిం
గలరే నీ కెన మూఁడులోకముల లోకఖ్యాతతేజోనిధీ. ౧౭౨

ఉ. మొన్నఁటిపిన్నవాఁడ వమోఘపరాక్రమసన్నుతుండవై
మున్నిటివీరవర్యులకు [1]ముల్లోకయించుక చూపుచున్న మీ
యున్నతి చూచి నాహృదయ ముబ్బెడు బాంధవమిత్రవర్గముల్
సన్నుతిసేయ సద్గుణవిశాలుఁడ వైతివి మే లనందగున్. ౧౭౩

గీ. నీవు చుట్టమవైన మనీషివర్య,చుట్ట మనరాదు రాజవై పట్టమేల
గుప్తకార్యంబు గలదు వాక్రుత్తు నొకటి,వినఁగవలతేని వినుము వివేకనిపుణ.

క. కార్యాకార్యంబులు దగ, నార్యులతోఁ దలఁపుసేయనట్టిమహీశుల్
వీర్యసమన్వితు లయ్యును,శౌర్యమునం గెలువలేరు సమదాహితులన్. ౧౭౪

---

[1] ముల్లోనరించుక.

ఉ. పెద్దఱికంబునుం బ్రియము పెంపు వహింపఁగ రాజ్యమేలు మీ
పెద్దలు భక్తితోడ మముఁ జేర్కొని పిల్చి సమస్తకార్యముల్
తద్దయు నేము చెప్పినవిధంబున నాచరణంబుచేసి యా
గద్దఱు లైనశాత్రవుల కంఠలుచెండి రుపాయచాతురిన్. ౧౪౬

క. అదిగావున మామాటలు, హృదయంబున కింపుచేసెనేసియు భక్తిం
బొదలుచుఁ దద్వృత్తాంతము, ముదలించెదఁ దేటతెల్లముగ సుగుణనిధీ. ౧౪౭

క. లోకాలోకనగేంద్ర, వ్యాకీర్ణప్రథితగుణలతానీక మహా
భీకరశాత్రవమదద, ర్వీకరవినతాతనూజ విభవబిడౌజా. ౧౪౮

శా. ఉల్లోకామలకోమలేతరకళానుష్ణచ్ఛవిశ్రీం[1]వాః
కల్లోలస్ఫుట పుండరీకదివిషత్కల్లోలినీమల్లికా
వల్లీపల్లవఖడ్గఖండనశరద్వార్వాహసందోహసం
పల్లాలిత్యమిళద్యశోధవళిమభ్రాజద్దశాశాంతరా. ౧౪౯

మాలిని. శతధృతికులదీపా సత్యభాషాకలాపా
చతురనయధురీణా శౌర్యబాణారిబాణా
వితరణరవిపుత్త్రా విద్వదుద్యానచైత్రా
ప్రతిభటమదశిక్షా బంధురక్షౌతిదక్షా. ౧౫౦

గద్యము. ఇది శ్రీహనుమత్కటాక్షలబ్ధవరప్రసాదసహజసారస్వత చంద్రనా
మాంక భారద్వాజసగోత్రపవిత్ర రామవిద్వన్మణికుమార రాష్ట్రఘంటావ
ధానపరమేశ్వర హరిభట్టారకప్రణీతం బైనశ్రీనరసింహపురాణోత్తంబు
నందు నుత్తరభాగంబునందుఁ బ్రహ్లాదగుణవర్ణనంబును ఋతుసమాగ
మంబును నతండు దైత్యకన్యకలం బరిగ్రహించుటయును వనవిహా
రంబును బురప్రవేశంబును ననంబరఁగు ద్వితీయాశ్వాసము.

---

[1]వాక్కల్లోలస్ఫుట.

శ్రీరస్తు.

నారసింహపురాణము.

ఉత్తరభాగము

తృతీయాశ్వాసము.

క. శ్రీసుందర ధృతిమందర, భూమక్షేమాభిరామ పుణ్యేతరమతీ
ధూమధ్వజభీమద్యుతి, ధామస్ఫుటహేతి రంగదండాధిపతీ. ౧

వ. ఆకర్ణింపు మట్లు శౌనకాదులకు రోమహర్షణుం డిట్లనియెఁ దనసూక్తంబులకు
ననురక్తుం డగుప్రహ్లాదుం గూర్చి వామనుండు, ౨

వామనుఁడు ప్రహ్లాదునకు నీతిం దెల్పుట.

క. జలమునఁ బుట్టిన జలజము, జలము విసర్జించినపుడె సమయువిధమునం
గులబలము విడిచి భూపతి, మలినుండగుఁ దేజముడుగు మఱుఁగున్ జరగున్.

క. నీనెనరువార మిందఱు, మీనియతిని నిన్ను విడువ నెఱుఁగక శాకం
బేనియు ఫలమూలజలము, లేనియుఁ గొని నవయుచున్కి నీ వెఱుఁగవొకో.

క. ఇదె బుద్ధిమంతుఁ డయ్యెడి, నిదె శాస్త్రనవిజయమునకు నేగెడి నీకుం
డిదె సుమ్ముఁ బ్రోచు నిజమని, యెదురెదురే చూచిచూచి యిటు గాన్సెన్

క. కరనఖరలూనమగు విరి, పరికింపఁగ నెండిపోవుపరువడి మూల
స్థిరబలము లేనిభూపతి, పరిభవముం బొందుఁ గాని ప్రబలుఁడు గాఁడన్. ౬

క. దాక్షిణ్యంబున మముఁ దము, రక్షించుచు శత్రుపక్షశిక్షివిగా క్షీ
వక్షీణాత్యుగ్రభుజా, కౌక్షేయక్షతరిపుఁడవు గమ్ము కుమారా. ౭

క. తరతరమునాఁటి హితుల, న్నరపతి విడనాడి యుఱక నమ్మి యితరులం
బరివారముగా నేలిన, విరవిరగా కేల గాంచు విజయశ్రీలన్. ౮

క. తనవారి మీఱి చేసిన, పని ఫలితముగాదు వరటిపద నివిరిన భూ
మిని గర్షకుండు విత్తర, కిన దానం గనునె ఫలము కీర్తివిశాలా. ౯

క. తెగటార్పవలయుఁ బగఱుల, తెగలకుఱికి నిప్పు దూదితిట్టుఁ బోలెం
బగవారిక్రింద నణఁగిన, మగవాఁడు న్నగునయును సమాను లధీశా. ౧౦

అన్న—మీరు బెంగఁగొని రోగముఁ బెంపక నిశ్చింతగా నుండుఁడు.
తమ్ము—రోగము నేను ర మ్మనిన వచ్చినదా?
అన్న—బెంగరోగములు కొన్ని తెచ్చిపెట్టుకొనునవి కలవు.
తమ్ము—నేను రోగము వచ్చు నని యెన్నఁడును దలఁపలేదు.
అన్న—ఈవైద్యుఁడు పదిదినములనుండి చూచుచున్నను—
తమ్ము—నాగ్రహచారమున కెవ్వరు కర్తలు—వీనిచేత నెందఱో బ్రదికిరి. వీనిని మార్పకుఁడు. నాకుఁ గొంచె మాయాసముగ నున్నది. కొంచెము తాళి రండు. ఈకాగితము సావకాశముగఁ జదివికొనుఁడు. (ఇచ్చును.)
అన్న—మంచిది(అని కాగితముం బుచ్చుకొని లేచును.)
తమ్ము—(భార్యతో)నామాటలు వినుచున్నదానవా?
భార్య—వినుచున్నదానను. బావగారితో రెండుమాటలు—
తమ్ము—అన్నయ్యా! మీతో నేమో చెప్పునఁట.
అన్న—ఎంతవెఱ్ఱి! ఆహా చెప్పుమనుము.
భార్య—నాసాహసమునకు క్షమింపవలయును. బిడ్డలకై నేను జీవింపవలయును గాని ప్రాణములకై కాదు. మీరు మాబిడ్డలను బెంపుఁడు; ఏమైనం జేయుఁడు మీ కర్పించితిని. పెంచితిరా దేవుఁడు మిమ్ముఁ బెంచును. నమస్కారము. నాకు సెలవిండు. (ప్రక్కకుఁ దిరుగును.)
భర్త—ఎక్కడికి? నేను గూడవత్తును. ఒంటిగాఁ బోకుము. రంగా! రంగా!

(సేవకుఁడు ప్రవేశించును.)

భర్త—రామా! బిడ్డలుభద్రము. అన్నా నమస్కారములు. (కన్నుమూఁత.)
సేవ—(చూచి) హా! యెంతపని జరగుచున్నది. ఒక్కయదు గీయమ్మముందు. ధన మేమి సుగుణము లేమి యాయువుచెంతకుఁ బోలేవు.

(అని పోవుచున్నాఁడు.)

అన్న—హా! తమ్ముఁడా! అన్నదమ్ము లను ద్వంద్వము నేకశేషము చేసితివా. నీబిడ్డలను నీవలెఁ గాపాడఁగలనా.

గీ. అప్పు యే దని నాయన యగపడఁ డని,యడుగు బిడ్డల కేమని నుడువువాఁడఁ
గడుపు తఱుగఁగ నేరీతిఁ గడపి పుచ్చి,మిమ్ము మఱపింపఁగలనో నాతమ్ముగుఱ్ఱ.

(పోనిమ్ము అదృష్టవంతులు)

ఉ. ప్రేమను బెండ్లియాడి రొకరి నొకరి నొకర్లు లేఁబవ
క్షేమతి యేని బంధుల సుహృత్తుల సాధుల బీదలం గడుఁ

గోమున నేకరీతిగనుఁ గొంచును గోరిన దెల్ల నిచ్చుచుం
దామును దించు నచ్చి రది దైవము మెచ్చెను జాలు వీరికిన్.

ఏమిచ్చి యేమి తెచ్చెదను: హా తమ్ముఁడా. అగస్త్యభ్రాత ననిపించుకొని నీయాఁతనే బ్రదికితిని. ఇంకను నీయాధారమే నాకు. నిస్సహాయుఁడ నైతిని! నీ వున్నప్పటి ధైర్యము నాకుండదు గదా!

(పరిక్రమించి ప్రవేశించి)

పసిపాపల నాచేతఁ బెట్టి నాసోదరుఁడు సపత్నీకుఁడై కాలవశము నొందెను. (ఆలోచించి) శ్రీరంగనీతులు గావు. నిజముగా మనుజుఁడు—

మ. తనతో నేమియుఁ దేఁడు వచ్చునెడఁ జేతం గొంచుఁబోఁ డేగుచోఁ
దనయున్నంతికు నాది నాది యని యాస్తం జేర్ప నూహించు నే
నునుబోర్లాడితి నూనె రాచికొని యంటు న్సొంటు లే దాతఁడీ
ధన మెట్లార్జనచేసె నచ్చెరు వగున్ దైవంబు దా ముఖ్యమా.

ఎద్దులపైఁ బెటికించుకొని పోఁదగినంత ధనమున్న నాతమ్ముఁడు ముప్పొద్దు దినియెను. ఆపూఁట కాపూఁటవారము నేనును నాబిడ్డలు నీడ్చుకొని వచ్చుచున్నాము.

గీ. తండ్రి యొసఁగెను నాకును దమ్మునకును, దన గడించినధనము నర్థ మొసగించి
కడలిపొంగుగఁ బెరిఁగెను గాలుఁ జేయి, వచ్చి తమ్మునిసొమ్ము నాస్వమ్ము వోయె.

గుణములేక చెడెదరా కూడులేక చెడెదరా. ఆతఁడు నన్న న్యాయము చేయలేదు. నే నాతని జెఱుపఁ దలఁపలేదు.

ఉ. ఉండినవాఁడు మెక్కినను నూరక లేనియతండు పస్తుగాఁ
బండినఁ గాల మాఁగదు స్వభావమునం గమనించు విత్తవం
తుండయి తమ్ముఁ డుండె నొ గతుండనొ నిర్ధనుఁడైన నేను దా
నుండును మాట యొక్కటి జనోత్కరదూషణభూషణార్హ మై.

ఇపు డొకకష్టమువచ్చినది. నరములేనినాలుక నలుగుగు నాలుగు తెన్నులవారు.

గీ. కూఁతు పెండ్లికి నల్లునకును గొమార్త, చేతికిని సారెచీర కిచ్చెను విభాగ
మొనరఁగొడుకున కెల్లయునొసఁగెఁ బెంచు, దానికిని జెప్పె నాకు సార్థక్యమెంత.

దీన నేను లోభగుణము చూపుట కవసరము లేదు. ఏమో డబ్బు పాపిష్టిది. తొల్లింటి చరిత్రము వినమా.

గీ. భోజునిగుఱించి ముంజుని బుద్ధివినమె, ధనము గుణమును మరలించు ధర్మమార్గ
మన్న నేమనియడిగించు నహహధనమ, జగమునం దెన్నివిధములసంచరింతు.

నే నీధనముం గాపాడుట యొకయెత్తు. బిడ్డలం బెంచుట యొకయెత్తు. లోకాపవాదము రాకుండ మంచిగందమునం దొకకాలు నగ్నిహోత్రమునం దొకకాలును బెట్టి చరించుట యొకయెత్తును గా నుండును. నామాటఁదలు పలికిన సాహసవాక్యములు! ఓ వనితామణీ!

ఉ. ఎన్నఁడు నీవు నాయెదుట నించుక పల్కవు బావగారికి
స్సన్నన చూపుదాన పతిమాత్రముగా నిది యేమి యంత్యమం
దిన్నటి మర్మభేద లగు నే బళి నీవచనంబు లీశ్వరుం
డెన్నఁడె నీనిసుంగులకు నే నొకపాపము చేయఁ బూనినన్.

బాగుచేసినను బాడుచేసినను నేన కదా యింక—లోకమునకు భయంపడని క్రూరుఁ డుండునా! అడుగడునకు ధర్మసందేహములతో మరణించిన యోదంపతులారా! ఇపుడు చూడుఁడు మీసంతానమును,

చ. చదువను వ్రాయనుం గఱచి సద్గుణముల్ సదసద్వివేకముం
జదురుఁదనంబు గౌరవము శాంతము గాంచను లేనివారికిం
గుదురదు కల్గియుం జదువుకోఁ దగదో యిది పల్లెటూరు చి
క్కదు తగుపాఠశాల యు నొకండును జక్కని యొజ్జయిచ్చటన్.

(దీని కుపాయ మాలోచింపవలయును.)

(పరిక్రమించి యిరువురు బిడ్డలతో వచ్చి)

ఈపదనున మిన్నకున్నఁ జన్నవాండ్రు చెడుదురు. వీరిని రాజమహేంద్రమునఁ బెట్టి చదివింపఁ దలఁచితిని. అక్కడఁ బలువురు బందుగులు విద్యావంతులు పండితులు పాఠశాలలు పల్లెకూటములు గలవు. ఇదియంతయు నాభార్యకు నచ్చదు.

క. పాపము! వీరల విడువఁగ, నోపక వచియించె నెన్నియో ప్రతిబద్ధ
వ్యాస్పృతము లైనవాక్కులు, కోపించెన్ బుజ్జగించెఁ గొంపోకుండన్.

ముద్దుచే విడువనోప మేని మనముద్దుబిడ్డలవలెనే వీరును జెడెదరు. ఉపపత్తియున్నపుడు నూరకుండ నేల యని నచ్చఁ జెప్పితిని. ఈపాపల కేమి తెలియును. తల్లివల దనిన వల దనిరి. నేను జదివింతు ననినఁ జదువ వత్తు మనిరి. (బిడ్డలంగాంచి) నాయనా! రంగా! రాముఁ డేఁడి?

రాము—(వచ్చి) ఇదిగో సిద్ధము.

రంగ—పెద్దనాయన! నన్ను రాముఁ డెత్తుకొనును.

తండ్రి—చెల్లెలిని నే నెత్తుకొందును. రంగనాయకి రావమ్మ!

బాలిక—(చంక నెక్కును.)

రాము—(రంగని నెత్తుకొని నడచును.)

రంగనా—పెద్దనాయన! ఇన్నిచె ట్లెందుకు?

తండ్రి—(నడచుచు) అమ్మా! ఇదియే యడవి. ఎక్కువచె ట్లున్న దే యడవి.

రంగ—అనఁగా ననఁగా నొకయడవి—అని చెప్పినావే కథ.

తండ్రి—ఆఁ. అదియే యిది.

రంగనా—ఇం దెవ్వరున్నారు. చదువులబడి—

తండ్రి—ఇందు మనుష్యు లుండరు. పెద్దపులులు—

రాము—ఈయడవి నడ్డుపడి మనము మామయ్యగారి యూరికి వెళ్లెదము.

రంగ—పెద్దయ్యా! పెద్దయ్యా! పెద్దపులి యేమిచేయును?

తండ్రి—ఆవులను మేఁకలను బట్టిచంపును.

రంగనా—అన్నయ్యా! చూచినావా.

రంగ—చెల్లీ! పెద్దపులిని జూచినావా.

రంగనా—బొమ్మచూచితిని. గొల్లపిల్లవాని నెత్తుకొనిపోవుచున్నది.

రంగ—పెద్దనాయన! పులి యావునుమేఁకను జంపక గొల్లపిల్లవానిని జంపెనే.

తండ్రి—ఏదో కథలో నట్లు చెప్పినారు.

రంగ—మనము భయపడకుండఁ జూడవచ్చునా?

రంగనా—పెద్దయ్యా! నాకుఁ బెద్దపులిని జూపింపవా.

తండ్రి—పోనుపోను గనఁబడును జూపెదను.

రంగ—ఇంకనెంతదూర మున్నదిబడి.

తండ్రి—ఇదిగో వచ్చినాము. ఎండతీక్ష్ణముగా నున్నది. రామా! ఇక్కడఁ జెట్టుక్రిందఁ గొంతసేపు కూర్చుందము.

రాము—అట్లే కానిండు.

(అందఱును గూర్చుందురు)

తండ్రి—రామా! నాకు నిద్రవచ్చుచున్నది. నిన్న మొన్న రాత్రులు పెద్ద యోజనలతో నిద్ర పట్టలేదు. బిడ్డలను జూచుకొమ్ము.

రాము—పండుకొనుఁడు. వీరినిగూడ నిద్రపుచ్చెదను.

తండ్రి—(ప్రక్కవైచికొని నిద్రించును.)

రాము—అమ్మా! నీవు పెద్దయ్యగారియొద్దఁ బండుకొనుము. ఎండ వేఁడికి నీమొగము నిద్రకు వచ్చినది. (పండుకొనఁబెట్టి జోకొట్టును.)

రంగ— నేను నీబట్టపట్టుకొని పండుకొందును.

రాము—అల్లే పట్టుకొమ్ము. (అనిపఱచి పరుండఁబెట్టెను.) (తనలో) ఈ ఘోరవనముదారి నేలరావలయును. బండ్లులేవా యేల నడపించుకొని పోవలయును. గ్రుక్కెఁడు మంచినీళ్లు తెచ్చినాఁడా! చెంబు దెత్తునా యనిన దారిపొడుగున గుంటలే యనియెను. రెండురొట్టెలు చేతఁబట్టుకొందునా యనిన నెక్కడఁజూచినఁ బ్రతివృక్షమునఁ బండ్లే యనియెను. ఏమి తలంచి నాఁడో యెఱుఁగరాదు.

తండ్రి—(గుఱక పెట్టి పలవరింతలుగా) నాతమ్ముఁడు వ్రాసినకాగితములో నొక్కముక్కయున్నది. పెద్దవారు కాకుండ నాబిడ్డలు మరణించిన యెడల సర్వధనము నీకే చెందునని.

రాము—(విని) ఔర! వీనితలంపు.

తండ్రి—ఈతొడుసు విడుచుట యెట్లు.

రాము—(విని) తొడుసేమి, విడుచుట యేమి, నేనే యీతనికిఁ దొడుసునుగాఁ దోఁచి యుండవచ్చును. ఆహా; దురుద్దేశము లెట్లు బైలు వెడలుచున్నవి!

తండ్రి—వీనిని గాని వీరిని గాని చీఁకటిగుహాలోఁ బడవైచి—

రాము—(విని) చంపివేయరాదా.

తండ్రి—రాముని దీసికొనివచ్చుట పొరపాటు.

రాము—నే నిపుడే తప్పుకొందును.

తండ్రి—అన్ని శ్రీరంగనీతులు చెప్పిన నే నేమి తలంచుచున్నాఁడను. ధనాశ పెట్టిన రాముఁడు చెప్పినట్లు వినఁడా.

రాము—నేనా! కుడిచినయింటికిఁ గ్రుంగు దెచ్చెదనా.

తండ్రి—(గుఱ్ఱు పెట్టుచున్నాఁడు.)

రాము—నే నిపుడు తప్పుకొనవలసినదే—మఱియీపిల్లలగతి. ఈదుర్మార్గుఁడు లేవకముున్నె వీరి నెక్కడికైనఁ గొంపోయిన—

రంగనా—నాకు బొబ్బ కావలయును (నిద్ర, లోఁ బలవరించును.)

రాము—ఇది గట్టిచిక్కే! నీటికై యెక్కడికిఁ బోదును.

రంగ—(నిద్రలో) అదిగోఁ పెద్దపులి.

రాము—ఏమియు లేదు పండుకొనుండు.

తండ్రి—(నిద్రలో) నేను లేచి రాముని బండుకొమ్మని వానితలపై బండ యెత్తి వైచెదను.

రాము—దుష్టుఁడా నాకు నిద్ర పట్టునా. పనునాల్గేండ్లగుఁనను లక్ష్మణస్వామివలె.

(అడవిలో నొకయల్లరి)

రాము—(విని ఓహో! ఇది యొకవిపత్తు—ఏమి చేయుదును. ఏమైనను మంచిదే-(అని మెల్లఁగ) నాయనా రంగ! లెమ్ము: నీకొకమాట చెప్పెదను.

రంగ—(లేచుచున్నాఁడు)

రాము—(రంగనాయకిని లేపును)

రంగనా—(లేచి) యేమి చిత్రము చూపించెదవు.

రాము—మన మీచెట్టుమీఁద నెక్కి చిత్రము చూతము. క్రిందఁ జీమ లున్నవి. పెద్దపులులు వచ్చును.

(అని యిరువురను జెట్టెక్కించును.)

తండ్రి—(గుఱ్ఱు పెట్టుచున్నాఁడు)

రాము—ఈతని గూడ లేపుదునా? వలదు. ఇట్లే యుండనిమ్ము. అడవిలోఁ గల కల మెక్కుడు గా నున్నది. నేనును జెట్టెక్కి. బిడ్డలను గట్టిగాఁ బట్టుకొందును. (అనియట్లుచేయును) (ఒక్క తుపాకిధ్వని వినఁబడును)

రంగనా—రామా! ఇదియేనా చిత్రము.

రంగ—రామా! నాకు భయముగా నున్నది.

రంగనా—పెద్దపులి వచ్చును. భయపడకురా అన్నయ్య.

రంగ—నాకుభయము. పెద్దనాయన లేవలేదు.

రంగనా—పెద్దమనుష్యులను గఱవదు.

రంగ—ఏమిటి పులి యేది?

(అంతలో గాండ్రుమనుచు నొక్కపులి వచ్చి నిద్రించువానిగొంతు క్రొల్లఱచితానును వానియొద్దఁ బడును.)

రంగనా— రామా! ఇదియేనా చిత్రము.

రంగ—ఇదియా చాలఱలమెకము. నాకుభయము.

రంగనా—పెద్దయ్య చెప్పినాఁడు—మనుష్యులను గఱవదు. భయపడవలదు.

రాము—బాబు! భయము లేదు. పులి చచ్చినది. (తనలో) వీరిపాలిటికి—వీని యూహలకు వెంటనే ఫలముగదా.

(మనుష్యులధ్వని వినవచ్చును.)

రాము—ఏటువడి పాఱివచ్చిన యీపులిజాడలు దీయుచున్న యెవ్వరో వేఁటకాండ్రు వచ్చుచున్నారు గాఁబోలును. (అని చెట్టుదిగును)

(ఒకరాజును గొందఱును బ్రవేశింతురు.)

రాము—(ఎదురేగి మ్రొక్కును.)

రాజు—(చూచి) కిరాతార్జునీయము జరుగునా యేమి. నేను గొట్టినపులిని నీవెట్లు పట్టుకొంటివి.

రాము—మహారాజు! నేనుగాదు. మీదెబ్బకే వచ్చి యిక్కడఁబడి చచ్చెను.

రాజు—నీవృత్తాంత మేమి. ఈచచ్చినవాఁడు నీ కేమికావలయును.

రాము—మహారాజా!

ఉ. మీపరిపాలనంబున నమిత్రవిఘాతి బృహత్పురంబు దా
దాపున నొక్కపల్లె విదితంబగుఁ గృష్ణసరస్సనాఁగ నీ
పాపలు దానిలోన ధన పాలుని సంతతి వీరిరక్షకై
యోపిచరింతు నేను బృథులోగ్రవనంబున నప్రమాదినై.

రాజు—ఈయుగ్రవనములోనికి రానేల?

రాము—మహారాజ!

మ. ధనపాలుండు సతీసమేతముగ మర్త్యం బుజ్జగించెం దదా
జ్ఞను సంరక్షకుఁడయ్యె నన్న యితఁడా సంసారికిం జెప్పి పె
ట్టెను గృత్యంబులు వ్రాఁతమూలమున ముట్టెం గొంతద్రవ్యంబు నే
మనువాఁడక్ గతబుద్ధి తెచ్చె మము న న్యాయంబుగా భూమిపా.

రాజు—నా కర్థమగునట్లు చెప్పుము.

రాము—ఇది విషమసంధి ప్రకాశముచేయరాదు(అనిమెల్లఁగ) ఇదికారణము.

రాజు—(విని)దైవ మెక్కడ లేదు! మంచిది! నీవు వీరిని మాతోఁ గొనిరమ్ము. నేను దద్గ్రామాధికారికి నిజవృత్తాంతము వ్రాయించి నీతోఁ బంపించెదను. ఈపాపలను గాపాడుటకై తగినపాలకసంఘమును నిర్ణయించెదను.

రాము—మహారాజ! నాకంతే కావలసినది.

(బిడ్డలను జెట్టునుండి దింపి)ఈసార్వభౌమునకు మ్రొక్కుఁడు (అని మ్రొక్కించును.)

రాజు—(దగ్గఱదీసి చేతఁదట్టును.)

రాము—రండు మనము పోదము.

రంగనా—పెద్దయ్యను లేపుము.

రాము—నిద్ర మేల్కని తానే వచ్చును. మన మీప్రభువుగారితోఁ బోవుదము.

రంగ—మమ్మిద్దఱను నీ వొక్కడవే యెత్తుకొందువా.

రాము—ప్రభువుగారిగుఱ్ఱపుబండి యున్నది.

రంగ—చెల్లీ! రా. గుఱ్ఱపుబండి యెక్కుదము

రాము—అజ్ఞానమా! నీవంటిది లేదు. ఈబిడ్డ లేమి చెప్పిన నది నిజ మని నమ్ము నట్లు చేయుచున్నావు. ఓభగవంతుఁడా! గంపెడుకన్ను వెట్టుకొని చూడకుండ నీ వూరకుంటివేని ప్రపంచము గతి యే మగును.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది ప్రభుసందర్శన మనుద్వితీయరంగము.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు.

రుధిరోద్గారిసంవత్సరము ౧౨-వ సంపుటము.

విషయసూచిక.

పరిషత్కార్యాలయమున వెలకుదొరకు గ్రంథములు.

1. విప్రనారాయణచరిత్రము—చదలువాడ మల్లయకవి - -	0	8	0
2. జైమినిభారతము—(వచనము) సముఖము వేంకటకృష్ణప్ప నాయఁకుఁడు - - - - - - - - - - -	0	12	0
3. కవిజనాశ్రయము—వేములవాడ భీమకవి - - - - - -	0	10	0
4. చంపూరామాయణము—ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతికవి -	1	0	0
5. నీతిసీసపద్యశతకము—తాళ్లపాక పెదతిరుమలాచార్యుఁడు - -	0	2	0
6. జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము—శ్రీమాన్ కపిస్థలము కృష్ణమాచార్యులుగారు బి. ఏ, యల్. టి. - - - - - - - -	0	8	0
7. జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము—శిష్టుసర్వశాస్త్రికవి. - - -	0	2	0
8. సర్వేశ్వరశతకము—యథావాక్కుల అన్నమయ్యగారు -	0	3	0
9. యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము—జ. రామయ్యపంతులు గారు బి. ఏ, బి. ఎల్. - - - - - - - -	0	8	0
10. కావ్యాలంకారచూడామణి—విన్నకోట పెద్దయకవి - -	0	8	0
11. చంద్రభానుచరిత్రము—తరిగొప్పుల మల్లనకవి - - -	1	0	0
12. అకారాద్యముద్రిత గ్రంథసూచిక - - - - - - - -	0	8	0
13. ప్రాకృతభాషోత్పత్తి—శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు - - - - - - - - - - - -	0	12	0
14. శివతత్త్వసారము—మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు - - - -	0	12	0
15. Defence of literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులు గారు బి. ఏ., బి. ఎల్. - - - - - - - - - -	0	8	0
16. శివరాత్రిమాహాత్మ్యము—శ్రీనాథమహాకవి - - - - -	0	12	0
17. ఆర్యభాషావిభాగము—శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు - - - - - - - - - - - -	0	8	0
18. దాక్షిణాత్యాంధ్రులు—అక్కిరాజు ఉమాకాంతముగారు -	0	4	0
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికకు చందా సం॥ కు - - -	3	0	0

కావలసినవారు:—

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యదర్శిగారికి చెన్నపురి వ్రాయవలయును.